DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hoca
Sadettin Efendi

TACÜ'T-TEVARİH

4

KÜLTÜR BAKANLIĞI

№ 6428

F. 75 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdür-lüğü ve illerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

TACÜ'T-TEVARİH/ 4

Birinci baskı, Mart 1979

Kapak: Said Maden

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan toplumsal bir varlık olmak durumundadır.

Bu, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Çünkü insan, ancak ulusal özelliklerini koruduğu oranda, çağdaş uygarlığa, evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar benzer biçimde düşünürler. Kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan değişik olan koşullarının etkisiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır; ama özellikleri çok başka olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı koşullara sahip olması ve çağdaş dünyada bu benzer koşulların hızla artması, kültürün evrensel yanını ortaya çıkarır.

Uluslar arasındaki kültür alışverişinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın oluşmasına katkıda bulunur. İşte, bu nedenle kitap, iletişimi kuran araçlardan biri olduğu gibi, kültürün ulusallıktan evrenselliğe ulaşmasında da en önemli etkendir.

Kitap insanlığın belleğidir. Zaman içinde her şey unutulabilir. Ama yazıya geçmiş her şey belge niteliği taşır. "Sözü"ü sonsuzlaştıran, kitaptır. İnsanlık tarihinin gerçek anlamda değer bulması, "yazı"nın bulunmasından sonradır. Tarihi yaratan insan, kendini tarih içinde yazıyla, "kitap"la var etmiştir.

İnsan kendi çevresinin bilgilerini sindirdiği oranda dünyadaki bilgi birikimlerinin de farkında olmalıdır. Bununla yetinmeyip, kendi çağından önceki bilgileri de kavramalıdır. Ancak böylece "zaman"ı aşar, bütün zamanları kavramış gerçek bir "aydın" olabilir.

Geçmişten geleceğe doğru gelişen düşünsel ürünleri saptayıp topluma ulaştırmak, bizim çalışma alanımızı çizmektedir. Klasik ve çağdaş yapıtlarla kültür alanını canlı tutmak gerekir. Öncelikle ele alınması gerekli geçmiş ve çağdaş kendi yaratı ürünlerimizin yanı sıra, başka toplumların benzer ürünlerini de değerlendirmek, kültür anlayışımızın doğal bir sonucudur.

Kültür Bakanlığının yayınları, özlemi duyulan insanın Türk insanının, bu anlayış içinde oluşmasına katkıda bulunma amacını gütmektedir.

Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı

Kültür Bakanı

Şehzade Korkud'un Mısr'a Gidişi

Şol dem ki, Şehzade Sultan Korkud Teke-ili sancağı beyi olup, ol yöre ve yönden zulüm ve yaramazlıkları yok edip mahveylemişti. Durağı yüce Padişahın Sultan Ahmed'e gösterdiği aşırı ilgi ve sevgiye de özüne böyle bir yakınlık gösterilmediği için, hasretlik çeken gözlerle bakıyor, vezir ve beylerin ona yönelişlerini dikkatle izliyordu. Onun eteğine yapışıp dilekte bulunanların, yardımını isteyenlerin dilekleri, hükümet kapısında hemen yerine getirilmekle iş sahiplerinin bu şehzadeye daha fazla bir eğilim gösterdiklerini izliyordu. Bu gelişme, saf gönül aynasını gam tozlarıyla doldurmuştu. Aydın gönlü şişesine de bu yüzden kuşkunun taşları dokunmuştu. Özellikle ol ilin halkı,

> Sen her kesi gördüğün gibi sanma
> Öküzle eşek nice bir tutulur.

dizesinde belirtildiği gibi, çoğunlukla huysuz, sert yaradılışlı ve soyguncu takımı olmakla, sancağının Saruhan sancağı ile değiştirilmesi yolundaki dileğini içeren bir mektubu adamlarından biriyle başkente iletmişse de bu isteğinin geri çevrilmesi üzüntülerine bir yenisini kattığından başka, kırgınlık nedenlerine de yeni bir eklenti oldu. Bunun üzerine bulunduğu beldeyi bırakarak dokuzyüz onbeş Muharreminde (Nisan/Mayıs 1509) bir gemiye binip Mısr'a vardı.

Gerçi Mısır sultanı gereken ilgide, saygı ve ikram ile ağırlamada hiç kusur etmeyerek onu görkemli kâşaneler-

de kondurup, gece, gündüz nefis yemekler göndermiş, ayrıca haftada bir iki gün de gönül açan mesirelerde ziyafetler eylemişti. Şehzadeye gereksindiği eşyayı verdikten başka, her ay üç bin filori ödenek dahi ayırmıştı. Ama değerli babasının yani, durağı yüce Padişahın rızası kendüye yoldaş olmadığı yüzden Sultan Korkud'un gönlünde pişmanlık ateşi tutuşmuş, onun mutluluk kaynağı gölgeliğinden uzak düşmekle gam içinde huzursuz kalmıştı. Saf gönlü, kuşku ağlarıyla bunalmış olmakla Mısşr sultanının teselli edici sözleri ve gösterdiği yakınlıkla rahatlayamamış, her an bir başka üzüntü içinde kalmakla sabır ve direnci iyice yitmişti. Gönül kıble-nümâsı dilek Kâbe'si yönünü saptamada nice an şaşkın kalıp, işin sonunda sevgi mıknatısının çekişi, saltanat çemberinin kuzey kutbu olan şanı ulu Padişahın yönüne çeküb, asıl yurduna dönmeyi yeğlemeğle anı ol yöne yönlendirmişti.

Gurbet kederiyle mihnet halimi bak nice'yledi
Kendi başıma sultanım kendi kendime giderim

Mısır sultanı, Sultan Korkud'un bal gibi tatlı gönül kuşunun Mısır şekerinden tad almadığını ve bu ülke kafesinde huzursuz kaldığını göricek, beylik gemilerinden yirmi gemi donatub bu filo ile onu girü sancağına gönderdi. Anı getiren gemiler dönüb giderken Rodos kadırgalarıyla karşılaştılar. Korsanlar onların hepsini ele geçirdiler. Meğer ol lânetlikler Sultan Korkud'u almağıçün ol aralıkda dolaşıp duruyorlarmış. Tanrının savunucu gücü ol padişahlık denizinin incisine koruyucu oldu. Sağlıkla onun sancağı kenti olan Antalya'ya dönüşünü sağladı.

Şehzade Antalya'ya çıkınca, uygun armağanlarla birlikte özrünü bildiren bir mektubu başkente gönderdi. Padişah hazretlerinin değerli çocuklarına karşı duyduğu sevgi ve hoşgörü ölçüsüz derecede olmağın, Şehzadenin ileri sürdüğü özürleri kabul buyurub anı girü Teke-ili'ne bey eyledi.

Öykü. Sözü edilen yılın Cemaziyülevvelinde (Temmuz/ Ağustos) korkunç bir gecede gök kubbenin ışık sultanı, ufuklar aydınlığı ve yeryüzü küresinde yaşayanların gözleri nuru.

Dize - Nur ve aydınlık, oluşlarının ürünüdür senin

insanın gözünden gizlenip saklanmış gibi, göklerden ansızın bir felaket çukuruna düştü. Bu olayda dünya ve âlemin özü şaşkın, kararsız, yıldızların gözleriyse zamanede olacakları bekledikleri için uyanıktı. İşte o anda, yeryüzünü aşılmaz dağlarla çeviren ulu Yaradıcı, büyüklüğünü ve gücünü göstermek üzere bir büyük deprem oldurdu. Öyle ki, gümbürtüsünden varlık ve yokluk dünyası titreyip, varlıkları oluşturan ögeler karmaşıp toz gibi dağıldılar. Bu korkuç gösteriyle ol uykulu gecede bela dölütü düşüp gitti. Yokluk dünyasında şaşılacak olaylar kendini gösterdi. Yer ve an deprenmede, oluşum ve gelişim değişmede, yeryüzü ögeleri alt üst olmada iken, İstanbul'un bütün yapıları yıkıldı. Yükseklik ve sağlamlıkta gök kubbe ile yarışan nice ulu kubbeler yerle bir oldu. Ol Belde - i tayyibe surunun çoğu yerleri yıkılup burç ve kuleleri döküldü. Nice yıllar geçirmiş olan devranın bu korkunç görüntüyü görmekle beli büküldü. Halkın çoğu korku nedeniyle evlerinden taşra kaçub "Doğrusu kıyamet saatinin sallantısı korkunçtur (1)" âyetini anımsamakla yürekleri yana yakıla geceyi kırda bayırda gecelediler.

Tan yeri attığında aydınlıklar dünyasının padişahı felekleri görüp gezmek için gecelediği konaktan çıkarak ören yerine dönen yer yüzüne şöyle ibretle bir baktı. Öte yandan parlak bakışlı Padişah da kendine özgü kâşaneden cihanı aydınlatan güneş gibi kendini göstererek sanı ulu kişilerle toplandı. Kader yazgıçları, hesapları adalet olan devletin ileri gelenleri ve saltanatın hızlı muhasipleri ruznâmede saptadıkları yıkık binaların

sayılarını yüce tahtın önüne koyduklarında Padişah, sert bir dille onları kınadı. Buyurdu ki, zulüm ve yaramaz tutumunuz yüzünden gönlü kırılan zavallıların ah yelleri Tanrının gazab denizini köpürtmekle ülke yıkıntılar içinde çöküp gitti. Bu olay kuşkusuz yaptıklarınızın sonucu ve önemsemediklerinizin bir görüntüsüdür.

Yazardan - Şu denlü itdünüz zorbalık hiyânet
Raiyyet haline itmezsiz riâyet
Ki mazlum iniledi ve eyledi ah
Bu kenti depremlerle yıktı Allah
Öğütler nasihatler iderdim ben
Tanrıya yakarmasın raiyyet sizden
Görürsüz kim ben olup bitkin ve haste
Buruk, düşmüşüm bir bela derdine böyle
Size ısmarladım halkın sorunlarını
Dirdim sakın unutmayın âdil olmayı
İdersiz doğruluktan bana iddia
Ama tutumunuz baştan başa hata
Zulüm acı düşmanlık müslümana
Virirsiz eteğimi mazlumun ahına
Raiyyetin gönlü ki olursa üzgün
Kalır mı ülkenin yapısı öyle düzgün
Yatursuz hep habersiz rahat döşekte
İşlerden sorumlu olursuz bu hâl ile
Gice gündüz işinüz keyifle içmektir
Yıkılmazsa bu ülke gerçek acebtir
Vezirlikte idersiz nice yolsuzluklar
Reaya zulmünüzden durmadan iniler
Zulüm giyisi olubdur size giysi
Koşuldur harclığınız rüşvet şimdi
Dünya evine durmadan odun atarsız
Acısını söyleyene eğri bakarsız
Aceb midür yıksa bu ülkeyi Kahhâr
Ki bid'atlerinüz bir bir ortaya çıkar

Padişah böyle ağır ve sert sözlerle onları azarlayıp ileri gelenlerin hepsini safalar veren katından kovdu. Uğurlu âdetleri üzere fakirlere sadakalar ve adaklar dağıttı. Ama ne var ki, ürkütücü sallantı bir aya yakın bir süre yapıların duvarlarını çökertmekten ya da evleri yıkmaktan, mahalleleri ören yerine çevirmekten geri kalmadı. Öyleki, Saray-i amire'de Padişah hazretlerinin oturması için çatma odalar yapmak zorunu doğdu. Rahmetli babam Saray-i amire'de o şirin yapıları görüp nice zaman cennet-mekan Padişahın oralarda oturduğunu, durağı cennet, rahmet ve Tanrının hoşnutluğu da üzerine olsun Sultan Selim'den duyduğunu söylerdi.

Sallantının sürüp gitmesi, o bakımlı beldenin binalarını, sabır ve direnme yapıları yıkılan gönüller gibi viran eyledi. Ulu şan sahibi Padişahın da gönlünde hava değişimi isteği doğdu. Dimetoka sarayının onarımı konusunda ferman çıktıktan sonra bu yıl Recebinde (Ekim 1510) atının dizginlerini Edirne kentine yöneltti. İstanbul surlarının ve öteki yıkıntıların onarılıp düzeltilmesi için görevliler atandı. Kısa sürede öncekinden daha sağlam ve güzel bir kent yeniden kuruldu.

Bu günlerde Padişahın mutluluklar içinde doğmuş çocuklarından Sultan Şehinşah Karaman ülkesinin hakimi, Sultan Ahmed Amasya ilinde egemen. Sultan Korkud ise Mısır'da idi. Ünlü hükümdar, adaletiyle tanınmış Padişah, özellikle kerem ıssı, ulu Yaradıcının lutufkâr bakışlarına erişmiş bulunan Sultan Selim de koruyucu ve kayırıcı gölgesini Trabzon iline salub, bütün günlerini, üstün çabalarını ol diyarda Gürcü kafiriyle savaş ve uğraşta geçirmekle, atının dizginlerini gaza yoluna salmıştı. Bu çabaları küçük büyük her kesçe bilinmekteydi. Su gibi akan kılıcı, uyanık bahtı örneği, gözü açık ve tetikte beklemeyi ilke edinmiş, kınında bir an bile uyumayı denememişti.

Yazardan - Komazdı kılıcın bir an belinden
Zebun olmuştu Gürcistan elinden
Gürcistan ne ki, tuttu batıyı doğuyu
Dayanmayla sınadı savaşla uğraşı

Adaletten yana tutumu ile Trabzon halkı mutlu ve gamsız olup, yönetimi gölgesinde meydana getirdiği huzur ve güven anlatılamayacak ölçüdeydi. Öyleki hırsızlık yolu hırsızın koparılan eli gibi kesilmiş, soygunculuk alışkanlığı onun yarattığı güvence altında boyunun ölçüsünü alıp gitmişti. Kan dökücü kılıcı pis bir kalabalık olan Kızılbaşları nice kez perişan ve şaşkın eylemiş, bu amansızların elinden Bayburt ile Erzincan'ı alıp zaferle bezeli sancaklarını bu illere dikmişti.

Yazardan - Olmadın Şehzade şeh-i mülk-i Rum
Eyledi mülk-i Kızılbaş'a hücum
Vardı Erzincan'a ol koşar atlı
Kızılbaş dürüntüsünü sındırıp savdı

Sultan Süleyman'ın Sancağa Çıkması

Lutfüne erişen Rahman ve Rahîm Tanrı'nın
Ünü öyle yücedir ki Şah Sultan Selim'in
Öyle bir hakan ki bahtı açık, talihi yar
Oğlu Sultan Süleyman'a şöyle bir bakar
Gördü çün Şehzadenin parlayan ikbalini
Parıldayan devleti ile görkemli halini
Yüzünde devletin nuru pırıldamakta
Padişahlık gereklerini derlemekte
Layık olmuş kim çağın hanlar hanı ola
Rum diyarının da tek hükümdarı ola
Bu nedenle Sultan kapısına gönderdi haber
Şehzadeye uygun bir güzel görev ister
Mektubunda bu dileği böylece belirtir
Bir yörede sancak verilmesini söyletir
Bu dileği Sultan Bayezit ne zamanki öğrendi
Sancak fermanını hemen Şah'a iletti

İlk önce atandığı sancak Şabhane-i Karahisar yani Şebinkarahisar sancağı idi. Buranın Sultan Ahmed Han'ın hükmettiği bölgeyle bağlantısı olmağın, bu haberi duyunca, komşuluk itmeğe rıza göstermeyüb, bu kararın değiştirilmesini ve başka bir sancağa gönderilmesini istedikte, veziri olan Yularkıstı Sinan Bey, karşı çıkıp şöyle söyledi.

Yazardan - Düşman ya gayet uzak olmak gerek
Ya yanbaşında özün görmek gerek
Bilesin tutum davranışların tamam
Gizli yerde kalmaya hiç bir fikr-i hâm
Sürme yanından çün düşmandur sana
Niyyeti ancak yanında iydür sana
Gel giderme yanından bu denlü ırak
Dâima haline tutumuna sen bak
Didi Ahmed Han dime sen, gitmek gerek
Gitmesine çaba göstermek gerek
Nâme gönderdi vezir-i âzama
Didi Padişah uğrattı kulunu gama
Yer yüzü padişahı bilmedi mi ki
Anları nice sevmezem anlar da beni
Bilirüm komşuluk, sevgi dostluktan gelür
Nicedür komşu kim kötü andan n'olur
Yakın yöresinde olmaktan hoşlanmam
Başka yirden hâs virsün bir şey dimem

Sultan Ahmed'in mektubunun içeriği ve bu gûne duyduğu kuşku uğurlu tahtın eşiğine duyurulunca, onun gönlünün alınması, Padişahın cennetleri gözleyen bakışlarının başlıca amacı olduğundan, Şehzade'nin görev yeri Bolu sancağına kaydırıldı. Ancak Sultan Ahmed ona da razı olmadı. Başında saltanat yelleri esmekte olmağın, değerli babasının hastalığının yaşam gömleğine yapışacağını ve kısa bir süre sonra saltanat tahtından edeceğini düşünerek, tahta geçmeye hazırlanmakta idi. Oysa Bolu sancağı Amasya'dan tahtkentine giden yol üzerinde olmakla, Süleyman durağında olan ol Şehzade'nin mutlu otağı olduğu zaman, taht

kentine ulaşmanın ne denlü zorlaşacağını bilmeğin, Bolu sancağının verilmesini de kabul etmedi. Vezirleri kendi görüşüne yanaştırarak önlem aldırmaya ve bu kararı değiştirmeye aracı eyledi. İstediği görüşü, değerli saltanat makamına sundurdu.

Gerçekte Sultan Ahmed'in huzuru ve güveni Padişah hazretlerinin en çok önem verdiği sorun olup, yanında bir sözünün iki edilmesi olası değildi. Bu nedenle önerisini kabul edip, hoşnutsuzluğunu belirten haberine kulak tutup, razı olarak ol başına buyruk Şehzadenin yetişkinlik terazisinin kefesine Kefe sancağını koyarak her iki tarafı da kollayıp karşı görüşleri aradan giderdi.

Ama huzur ve güven ışığının parıltısı, Selim ile Süleyman'ın mutlu yüzlerinde şavkımakta, mutluluk ve saygınlık gölgeleri ol felek bahtlı beylik yıldızlarının alınlarında çakmakta olup, "Eğer Tanrı bir şey dilerse gereklerini de hazırlar (2)" buyruğu gereğince Sultan Selim'in soy kütüğünün, fesatlık öğelerinin makası ile kesilmesine ezel yazgıcı (3) karşı çıkıp, devletleri düzeni nedenlerinin hazırlanması devşirilmiş, taht ve tacın bu mutlu kişilere özge kılınmasıyla öğünmesi, kaza ve kader divanından ferman buyurulmuştu. Emellerinin oluşması, düşmanlarının davranışları sonucu gerçekleşecek. Sultan Ahmed'in bunca çırpınışı ve İlahî kaderle uğraşı boşagidecek, alagördüğü önlemler bir türlü yerini bulup tutunamamakla sonuç vermekten de uzak kalacaktı. Onları zarara uğratmak amacında iken, mutluluklarına yol açan önlemleri bilmeden düzenlemeye koyacak, düştüğü vartadan, önce kendisi kaçacaktı. Tanrının düzeni bir mutluluk odağını padişahlık tacıyla sevindirmeye dönüştürünce, bunu değiştirmeye çabalamak boş olmakla, girişimlerinin, kaderin zorlamasıyla sonuçsuz kalması olagan iken, sonu bahtsızlık olan hırs, eteğini bir türlü elden vermeyip gereksiz kuşkuları ile devletinin yapısını viran eyledi. Amacının yüzünü bahtsızlık perdesi ardında gizlemiş oldu.

Kişi işinde yarar çalışma yaparsa
Her yönden işlerini görür yolunda
Dünyası yıkılsa da kendine özür bulur
İsteklerinin tümü de onu hüzünlendirir

Dörtlükteki anlama akıllıca ve kavrarcasına bakmayıp, çabalayıp durmanın ya da babasının, atasının yardımına sığınmanın dileklerin gerçekleşmesine yetmediğini düşünmediği yönden daha devletinin başlangıcında, mutluluğun sonuna geldiği meydana çıktı.

Zamane bin türlü bezeme yaptı da bir türlü tutturamadı
Bizim düşüncelerimiz aynası da sonunda öyle oldu

Öte yandan Sultan Süleyman, Kefe'nin ard ülkesini gözlemek görevinde bulunduğundan gönlü ferah olup, bu sorumlulukla avunuyordu. Önceleri saplanmış bulunan üzüntü dikenlerini de sinesinden söküp atmakla huzur duyuyordu. İç dünyasında kendi özünü ve geleceğini sezinlediği belli iken, bunu gönülden geçirmeyip, böyle bir olasılığı hiç düşünmüyordu.

Bir gün ol Süleyman bahtlı Şah Selim ki
Askerini toplayıp korkuya düşmeden
Deniz yoluyla ansızın geçtiği gibi
Devleti, kendini gösterdi Rumeli'nden

Ne vakit ki, sözü edilen sancağın durağı Süleyman'ın makamı olan ol Şehzadeye verilişini bildiren mutluluk âyetleri yazılı beratı, yüce devlet tuğrası ile mühürlenerek, zaferleri rehber edinen sancağına da uğurlu ve nurlar saçan beylik menşuru asılarak konu, söz olmaktan çıkıp kesinlik kazandı ve Süleyman Han'ın ulu katına ulaştı. Kıyısı bulunmayan gayret denizinde, temiz kalple Yaradana sığınıp, iyi niyetleriyle düzenlediği gemilerine, Süleyman tahtına layık yüce gönlünü bindirerek sihirli yellere yelken tutup Kefe'ye doğru yola çıktı. Onun ferahlık veren gelişiyle Kefe diyarı canlandı, halka yönelik çabalarıyla ol il halkının emel gözleri aydınlanıp nurlandı.

Osmanlı soyunun parlaklığı
Okunur Sultan Süleyman'ın yüzünde

Sesleriyle yer gök çınladı. Onun övgü armağanlarıyla muştuyu getürenin ağzı, incüye doydu. Ol ülke bir süre adaletle yoğrulmuş gölgesinde güven içinde kalıp, yiğitliği atının dizginleriyle zulüm ve yaramazlık dikenleri ezilip yok edildi.

Sultan Selim'in Kimi Girişimleri

Dürüst düşünceli değerli hükümdar Sultan Selim, yeryüzüne düzen vermek kaygusunu kendisine dert edinmiş bulunuyordu. Padişah hazretlerinin esenlik getirecek buyruklarına uymayı da kendi mutluluğunun temeli saymakta idi. Saltanat törelerine göre davranışlarını düzenlemeyi de âdet edinmişti. Trabzon sancağı haset gönüller gibi daracık, her yanı yalçın dağlarla çevrili bir sancaktı. Bundan başka, taht kentinden ve Padişahın gözünden ırakta bulunmaktaydı. Sultan Selim bunca zaman uc boyu sayılan bu ilde kalmış, babalık hakkına gösterilmesi gereken saygı yüzünden, bin bir çeşit kuşku ve kaygı içinde sesini çıkarmadan yaşayıp gitmişti.

Ülkesi dağlık, taşlık hem de çalılıktır
Gürcü kâfiri de gerçekten katı yürekli
Yine de başını vekarla dim dik tutar
Sana bir lâldir dağlar arasında kılmış karar

Tanrıya yönelerek, işlerin nereye varacağını düşünmek ve sonuna dek dayanmak gereğine inanmıştı. Günün zorluklarına sabretmek (4) de buyurulduğu için, o da sabredip duruyordu. "Kim ki, Allah'a yöneldi. Evet, onun sahibi oldur. (5)" keremli âyetini parmağına halka edinip gazaya çıkmakla gönlünü eylendiriyordu. Bu hüzün verici topraklarda ömrünün baharını böylece geçiriyordu.

Değerli babasının, çoluğu çocuğu kalabalık olduğu için gönlünü Sultan Ahmed'ten yana kaydırmış bulunması, padişahlık otağından lutuf yellerini onun emel bahçelerine doğru estirdikten başka, Ahmed'i veliahd edinmesi niyeti de kesinleşmiş gibi bulunuyordu. Şehzade Ahmed ise görünüşteki oluşlarla Nedenleri oluşturan katına yönelmekten kendini alıkoyduğunu anlamayacak kadar saf, vezirlerin yardımı ile işlerin dileğince yürüyeceğini sanıyordu. Bu nedenle onlarla sıkı fıkı olmaya, ilgi göstermeye özen veriyordu. Bu tutumun sonunda vezirler de gönüllerini Şehzadeden yana çevirmişlerdi. Padişahın yüce katında adını güzel sözlerle anıyorlar, pek öğücü deyimlerle yüceltiyorlar, dileklerini karşılamayı da bir görev biliyorlardı. Bu yüzden uluğ Kapıdan, Şehzadenin adamları eksik olmuyordu. Her biri ülkeye ilişkin kararları, haberleri öğrendikleri gibi yola çıkarak, Şehzade'nin katına yeni bilgilerle geldiklerinden Ahmed, Divan'da tartışılan konulardan haberli olduğu için, uzakça bir sancakta görev yapmayı kendisine bir sorun saymıyordu. Özellikle yüce Divan'ın üyelerince, ülkenin sırlarını açıklayan mektuplar, devamlı olarak gönderilmekle, devlet yönetiminde gündelik konulardan bile tam bilgi sahibi bulunuyordu. Desteğini sağlayanlar içinse o, gönüllerin isteği ve emellerin gerekçesi olmuştu. Çoğu beyler hatta, sipahiler lutfunu görmüş ve sayıyla anılamayacak ihsanlarıyla sevinç bulmuşlardı. Bu nedenlerle herkes tahta onun çıkmasını arzuluyordu.

Bu denlü keder ve sıkıntı tohumlarının yeşermesi gönlü alt üst edecek nitelikte iken, Padişahın sağlık durumu hastalıklar sonunda bozulmuş, güçlülük sultanı beden ülkesini onarma kaygusuna düşmüştü. Bu yüzden nice yıldan beri cennet-mekân atalarının töresi olan gaza ve cihad tasarıları olduğu gibi bırakılmış, ülkenin ve yer yüzünün düzeni de vezirlerin yetkilerini aşmaları yüzünden kökünden sarsılıp bozulmuştu. Bütün bu olanlar gam ve

kederleri arttırmakta idi. Özellikle yaşamı kötü Kızılbaş konusunda savsaklanılmış ve Karaman hududuna dek korunmuş ülkeleri ol sapkın kalabalık çiğneyinceye değin, göz yumulup aldırış edilmemişti. Bu da ülke işlerinin, kilit yerlerinde bulunan yanlış görüşlü vezirlere bırakılmasından, seçilmesi gereken yönteme öncelik ve ivedilik verilmemesinden ileri geliyordu. Gerçekte vezirlerin, gelişen her durumu saltanat makamına aracısız ve hemen bildirmeleri görevleri ve en önemli işleri idi. Ama bütün sorumluluk onlara bırakılmış olduğundan bu konudaki önerileri de askıya almışlardı.

Her şeyi anlayamazsa da bir kimse, her şeyi olduğu gibi bırakmamalı, özdeyişi üzere Şehzade Sultan Selim vezirlerin bu tembelce tutumlarını ört bas etmek için cenk ve savaş erlerini boş ve işsiz komayıp, taht kentinde değer bulmayan zavallı işten atılmışları, vezirlerin ihmalci tutumlarıyla umutlarını yitirmişleri kapısına yazıp, kimi Gürcistan'a akın salub, cihad buyruğunu yerine getirerek kuşkularını unutuyor, kimi de Kızılbaşla savaşıp duruyordu. Ol üzüntüler yurdunda ve gurbet diyarında fitne çıkaranları avlamak ve işi kötü düşmanları yakalamakla gönlünü eğleyip, günün üzüntülerini ve Padişahın ilgisinden uzak kalmadan doğan kaygılarını unutmayı yeğlemiş bulunuyordu. Bu nedenle bir an olmazdı ki, zaferleri parıldatan askerleri düşman kanlarıyla ellerini boyamaktan ve kahramanlık gösterileriyle İslam dinini güçlü kılmaktan geri kalmış olalar.

Fitneci fesatçı bir kuru kalabalık
Sıfatı mühid olandan Allah'a sığındık

hallerini bu dizeyle tanıttığımız Kızılbaş eşkiyasının belleğinde, onun kan dökücü kılıcından yediği sille ve dehşet saçan savaşçı tutumu, nakış gibi kaç kez işlenmişti.

Ol soylu Şehzadenin cihanı açan kılıcının ayasında fetih ve zafer görüntüleri her zaman kendini gösterdiğinden, gü-

neş örneği aydınlatan kılıcın ışınları bütün ufuklara ışık saçtığından, kötü yaradılışlı kıskanç kimseler bu tutumdan da rahatsız oluyorlardı. Kılıç kuşananların onu örnek edinmeleri olasılığından çekindiklerinden, bin bir türlü uydurmaca ve aldatmacalarla Padişah katından kaç kez azarlayıcı hükümler göndertmişler ve bunlarda şöyle yazdırmışlardı. "Ol diyarda zamanlı ve zamansız savaş ve uğraşa atılırmışsın. İhtiyat yolunu tutup yönetiminde bulunan ilin korunmasıyla yetinesin. Düşmanlarımızın arttırılmasına rızamız yoktur." Sultan Selim'in aydın gönlü bu denlü sert sözlerden kırgın ve girişimlerinin beğenilmemesinden huzursuz ve sıkkın olup, en sonunda cihan değer düşüncesi şu sonuca ulaştı. Gönül hazinesinde bunca zamandan beri sakladığı gizeyi açıklamak için Bâb-ı saâdete varıp, yazışmayı sözle değiştirerek kuşkularını gidermeyi ve kıskanç kişilerin ellerini kökünden kesmeyi tasarladı. Ama öyle kendi başına varmağa kalkışamayıp Rumeli yakasında bir sancak verilmesi isteğiyle bir niyaznâme yazıp en yakın adamlarından biriyle mutluluk yuvası olan ulu durağa gönderdi. Sözü edilen nâme adı güzel Padişah'a sunulunca, getireni olmaz yanıtıyla geri dönderdiler. İkinci kez bir başka adam daha gönderip eski isteğinin yerine getirilmesi yolunda Padişah'ın lutfunu beklediğini yineledi. Bu kavramda yalvarıcı üslupta bir mektup yazdı. Bu kez eski sancağının genişletilmesi ve ödeneğinin arttırılması önerileriyle yanıtlanıp adamı geri çevrildi. Başlıca kaygusu ülkenin bozulan durumuna düzen vermek olan ol durağı yüce kişiyi dünya malıyla aldanur sanub parasal yönü göz önünde tutmakla yetindiler. Oysa onun Rumeli'ye geçme isteği, ol kötü dilekçilerin fesatlık oyunlarına son vermek olmağın, ol kapıyı kapatacak, kesatlık getirici sözler ileri sürdüler. Ama kesintisiz akıp duran ezel göklerinden, gönül alıcı devleti atı dizginleri kesinkes eline verilmiş olduğundan, kötü dilekçilerin ters önlemleriyle bu oluş durdurulamadı. Sultan Selim üçüncü kez girü adam gönderdi. Onun emel defterine de yokluk sayısı çekip boş

elle göndermekle Şehzadenin gelme isteğini önlemeye bin türlü çaba harcadılar.

Ama onun girişimi gerçekçi ve yönelişi de işin gereği olmağın, amacını bırakmadı. Kaderin yürüyen fermanı üzere bir nice gemiyi zahire ve hazine ile donatıp doldurduktan sonra, feleği andıran bir gemiye bindi. Celal ışığı Tanrı'nın lutuf yelleriyle rüzgârlanan emel ve ikbal yelkenlerini açarak, amacı gemisini uçsuz bucaksız olanak ummanına, deryalar gibi gönlünce salarak, ol korkularla dolu denizde yol alıp saltanat ve devlet bağının dalı, izzet ve ikbal kuşunun kanadı,

Şahlık denizinde parlak bir incüdür o
Tanrı nurundan aydınlanan çerağdur o
Talihi kutlu tahtı ferahtır onun
Bahtı yarıyla Kisra'nın tahtı da onun
Osmanoğlu'nun soyundan bir şuledir o
Durağı yüce Sultan Süleyman'dır o

hazretlerinin huzur ve güven durağı ittüği mutluluk ülkesi, Kefe kıyılarına varıcak, şehzadesi onun öğünçler getiren ayağı muştusuyla sevinçler içinde karşılama törenine koşturdu. Deniz kıyısına indiğinde ol erdemlik deryasından yanaru gibi varub özden kaynaşma ve uzlaşma hemen kendini gösterdı. Saygı ve sevgi ile ol izzet ve devlet tapısının eteğini öpüp karşılama törenini tamamladı.

Kutlu ayağınla bize yücelikler sundun
Mutlu baht ve devlete o zaman konduk

anlamını kavrayarak gereken hizmeti ve ağırlamayı yerine getirdi. Ol gönül çeken ülke, sevinçlere denk olan gelişiyle cennet bahçelerine dönünce, zamanın dili ülke halkının ağzından şu anlamdaki sözleri göklere iletmeye başladı.

Meğer bu topraklarda cennet yelleri esmiş
Anun çündür bizde bu sevinç izi belirmiş

Sultan Selim'in yüce otağı sözü edilen bakımlı ülkede kurulduğu sırada girü tahkentine bir adem gönderüb asıl niyetinin Rumeli diyarında kalmak ve küffara karşı İslamın bayraklarını açmak olduğunu bildirdi. Sultan Ahmed'e bağlanan kışkırtıcı vezirler, güzel günler geçirmiş Padişah'ın fikrini ol seçkin Şehzadeden hangi önlemle soğutacaklarını bilemediler. Yapabilecekleri ölçüde ol sahibzuhuru(6) ilgi kuşağından uzaklaştırmak için ellerinden geldiğince soğukluk ve kırgınlık girişimlerini almaya ve düzenler kurmaya kalkıştılar. Onun izin ve müsaade almadan Rumeli'ye geçtiğini duyunca, yaramaz sözler etmeye fırsat bulup, ötedenberi yapageldikleri gibi, göz oynatmaya ve dudak bükmeye başladılar. Kaç kez ortaya attıkları, gizli kapaklı ileri sürdükleri, kinayeli ve rumuzlu sözleri, Tanrının takdiri sonucu ortaya çıkan durumdan da yararlanarak şöyle ayttılar. "Devletlu Hüdavendigâr hazretlerinin âlemleri kaplayan bilgilerine açıktır ki, Şehzade Selim Han hazretlerinin Rumeli'ye geçmesinin Al-i Osman yasalarına tersliğinden başka, çeşitli sakıncaları da vardır. Şöyleki anlar bu davranışla baş çekerlerse öteki şehzadeler de bunun bir hak olduğu kanısına kapılıp, beylik kentlerinden bu yakaya geçerek kendilerine göre önlemler almaya kalkışırlar. Ol zamanda bu davranışların sonucu, başgösterecek yangınları söndürme olasılığı kalmaz. En uygun önlem budur ki, girü eski sancakları yeniden önerile. Oyalanırsa Sultan Ahmed konusunda alınan karar, gereği gibi yerine getirilerek ara yerdeki kuşkular ortadan kaldırıla. "demişlerdi. Bu yaramaz önlem fitnenin kaynağı iken, görünüşteki içeriği ilk bakışta haklıca görünmekte idi. Nitekim Padişah katında da kabul görmüş, uyulması gereken fermanları o yolda çıkmış, babalık hakkı ve tahtın gereği neye bağlı ise, bunu açıklaması için din alanı bilginlerinin ve kötülüklerden sakınan erdemli kişilerin ululardan Saru kerez/Sarı gürz sanıyla tanınan ve Rum diyarında bilgi ve yazılarıyla ün yapmış bulunan dindar, Molla Nureddin değerli Şehzade'nin katına gönderilmişti.

Bir yere elçi gönderirsen vekarlı bir kimse gönder
Huyu güzel, dili tatlı olsun böyle kişiye iş ver

Sözü edilen Molla, övgü değer otağdan yana saygı giysilerine bürünerek yola çıktı. Bir günlük yolu kaldığında devletlu Şehzadenin buyruğu üzerine hizmetindeki ileri gelen kişiler, değer ve ilgi göstermek amacıyla karşıcı çıkıp, onu kente getirdiler. Molla, Şehzadenin ellerden üstün elini öpmek olanağı bulunca, zihninde derlediği söz incilerini, durumun gereği üzere, ol ululuk ve yücelik meclisinde gereflerle oluşmuş tahtın ayakları altına serdi. Görevli bulunduğu hizmeti edebiyle yerine getirdi. Civan bahtlu Şehzade de Molla'nın Süreyya yıldızları (7) düzenindeki sözlerini can kulağıyla dinledikten sonra, ibretler öğreten gönül alıcı deyimlerle ve can pınarın besleyen inci tanelerini andıran sözlerle ileri sürdüğü önerileri kabul etmediğini, sadefi andıran ağzında belirtti. Molla'ya ağır bir hil'at ve bolca armağanlar vererek onu başlarda yüceltip, ayrılıp gitmesi için dönüş yolunu serbest bırakıp izin verdi. Molla Nureddin seçkin Şehzade'den duyduğu pek tumturaklı sözleri alkışlayıp, konuşma ve yanıtlamadaki tutumunu bir kez daha övdü. Gerçekten de Sultan Selim'in söyledikleri "Beylerin sözü, sözlerin beyidir. (8)" özdeyişine tamı tamına uygun idi. Molla, gönül diriliği olan gönül açıcı tutumunun tutkunu ve ufukları kokularla burcu-landıran ol kaynağın temiz ahlak ve dürüst davranışının tutsak ve düşkünü olmuştu. Taht kentine dönünce onu öğerek medhetmeye niyetlendi. Yavaştan yavaştan hazırlanıp yola çıktı. Tanrının desteği ile Babü's-saâde'ye vardıkta, ilçilik sonucunu duyurmak buyruğunu alıcak, Padişahın nur gibi parıldayan devletli katına çıktı. Ol şanlı Şehzade'nin, atası Padişah'ın kapısına olan sonsuz bağlılığını ve boyun bükünü, güven ve inancını söyleyerek, lutuf ve ilgilerine ne denli düşkün bulunduğunu belirtip eski sancağına dönme önerisinin akıl almaz bir şey idüğünü, çeşitli bilgiler ve sağlam kanıtlarla ispatladığını, yukarıda belir-

tildiği gibi anlattı. Şehzade'nin isteğinin sadece kendi gönlü arzusu olmadığını, tek düşüncesinin ülkede yaşayanların korunması ve düzeni olduğunu açıkladı.

Ama ol ikbal göğü güneşinin Rumeli'de parıldamasının, güçlülük ve devleti ışınlarının bu ülkeyi aydınlatmasının, görkemli çadırları iplerinin ol diyarda çakılmış bulunmasının, Padişah hazretlerinin Sultan Ahmed hakkında aldığı önlemleri engelleyeceği ap açık ortada idi. Bunun, kışkırtıcı vezirleriyle tutacağı yolu da kapatacağı belli olmağın, vezirlerin görüşlerine uyarak Şehzade'ye yeniden bir adam gönderdi. "Anadolu sancaklarından her kangısın dilerse atansın" buyruğunu verip şu özdeyişi söyledi.

Babanın dediği yoldan git ki ulaşasın dileğine
Her kim ki tutar babanın sözünü varır emeline

Öte yandan Rum diyarı Osmanlıların güven verici ayak basışları sonucu şeri'at hükümlerinin ve geçerli yasaların yürütülmesi mutluluğuna erişmiş olmakla, İslam ülkeleri arasında bir ayrıcalık kazanmıştı. Ama bu ülke bir süreden beri yanlış görüşlü vezirlerin tutumlarıyla "insanlara değerlerine göre ilgi gösteriniz. (9)" hadisine bakılmadığından gerilemişti. İslam ülkeleri arasında baş çekerken geri kalmıştı. Değerli kişilerle kendi halinde olanların denk tutulması hatta, bunların daha fazla ilgi bulmaları sonucu, düzeni karışmıştı. Padişahın ol yanlış görüş sahiplerini dürüst ve ol yaramaz önlemleri alanları düzeni yürütmeyi bilen hakimler sanması, memleketin yapısını iyice bozmuş, gerçekten doğru önlemlerle durumu düzeltmek gereği doğmuştu. Bunun için de garazsız bir yöneticiye gerek vardı. Şehzadenin ise ezelden özüne lutfedilen virgüsü her türlü sorunu çözecek güçte idi. Ol padişahlık varlığının güç kazandırıcı çabası, ülkenin hastalıkları ve çaresizlikleri karşısında alınacak önlemler için gerekli anı değerlendirerek Tanrının desteğiyle tasarı dizginlerini Rumeli yakasına çevirmesine neden oldu. Gelen ulağa

da böyle yanıt verdi. "Biz de devleti kapısına yönelip ol saltanat ve devlet güneşinin güzel yüzünü görmekle emel gözlerimizi aydınlatmak üzereyiz. Devletlu tapılarına gerekli ve önemli söyleyeceklerimiz vardır.

Ben doğruca Şah'a anlatır söylerem
Şah'un diyeceklerin kimseye dimem

Ellerini öpmek şerefine ulaşmak, bahtımızın mutlu anı olgun varlıklarını görmek ise başlıca emelimiz olduğu bir gerçektir. En iyi dileklerle buluşmak olanağı doğarsa şanı yüce ferman gereğince iş idevüz. Buyurdukları yire gidevüz.

Başkentten gelen ulak emelleri üzerinde direten Şehzade'nin izniyle dönüş hazırlığına geçince, cihanı ellerinde tutan Sultan Selim de bir günden artık beklemeyip ablak ata binmiş, güneşin ettiği gibi karanlıklar ucundan Rum diyarına güni getirdiği dem, devlet atına atladığında Padişahla buluşmak şerefini ve öylece mutlu olmak dileğini, yolculuğunun rehberi edinip devlet ve şanla Akkirman yöresine doğru yola çıkmıştı. Deniz yolundan ise azık ve öteki gereçlerle dolu nice bir gemi yolladı. Bunlar Ahyolu iskelesinde onu bekleyecekler, verilen buyruğa göre istenilen yöne gideceklerdi. Çünkü Şehzade'nin gönlünde gizlenen, zulmün karanlığını kaldırmak ve halkın sorunlarını çözmekti. Cihanı gösteren ayna gibi, işlerin sonu, bütün görüntüleriyle onun yüzünde belirmeğin, olayların meydana getireceği dalgalanmaya göre, zamanında, ol gemilere gereksinme olasılığı gizli algıları aracılığıyla deryalar gibi kaynaşan zihninde doğmuştu.

Dize - Olaylara çâre olay çıkmadan önce aranmalı

Gereği üzere ol zaferleri yurt edinmiş gemileri donatıp hazırlatmıştı.

Yazardan - Çöl ve dağları aştı ol hızla koşan
Karşıladı anı Tatar hanı heman

Armağanların çekti ol Şehzade'ye
Pek çok alkış tuttu ol uluğ Bey'e
Dîdi ey gönlü yüceden yüce Şehzadem
Senünle olsun izzet ü devlet ben diyem
Emredersen senle birlikte geleyim
Güçlü askerine rehberlik ideyim
Ya sayısız akıncı askeri virem
Ya ne ki Tatarı buyruğuna iletem
Nice bin asker el virse hiç kuşkusuz
Ne gerekse Şah ile varsun kaygusuz
Çün bu söz irdi o Şah'un kulağına
Ne ana yöneldi ne er toplamağa
Dîdi ki sizden bir duâdır isteğim
Cenk içün ben bu diyara hiç gelmedim
Özlemişem ol âdil Padişah'ı ben
İsterem ki sıla eyleyem anı ben
Eteğine sürmemişem çoktan yüzüm
Hem dahi vardurur ana bir kaç sözüm
Dermek istesem atlu yaya askeri
Sayısızdır askerim hepsi cenk eri
Bizde düşmanlıktan eser,iz yokdürür
Yohsa askerim sayılmaktan çokdürür
İmdi öpmek isterem Şah'un eteğin
Yüreğimde ne keder vardur ne de kin
Bir duâdur sizden en sonunda dilek
Himmetinle niyeti halis Han gerek
Han ile vedalaşub da Sultan Selim
Yürüdü devletle korkusuzca gör kim

Gönlü yüce Şehzade Özi ve Turla ırmaklarını gemi ile hızla geçüp, devlet bineğine atlayub, mutluluk üzere özengilerinde yükselüb Hamun atı (10) nörüdü, san ki, tayy-i mekân iderdi.

Yazardan - Yürüdükçe hızla ol Husrev yaradılışta olan
Atının ayakların görmezdi rüzgâr inan
Zaferleri amaç bilen askeriyle birlik gider

Varınca kondu Tuna'ya ol cihan şahı yiğit er
Tuna ırmağıysa bilesin belki denizi aşar
Dalgaları korkusundan Saba bile durmaz kaçar
Sûr-ı İsrafile (11) benzer bu ırmağın her biri anı
Varamaz kolayca yanına her benim diyen gemi
Heybetinden bilesin âdemi korkutup titretir
Cünbüşüyle bilesin kuşu balığı sersemletir
Gördüğün gibi geçti anı gemi birle Selim Şah
Ordusuna oldu Tuna ırmağı bir koca rah
Silistre yakınına iriştiğinde ol padişah
Tuttu ol vadileri bir baştan bir başa ol sipah
Gördü Kasım Bey kidür Silistre sancağının beyi
K'ol hisarun çevresine kondu Selim Şah çerisi
Cihan şahının kapısına gönderdi hemen haber
İşte ol temiz adlı Şahzade görünki geldi der
Başlara tacdur bilinüz şahlar şahı Gazi Selim
Edirne deyüp yüridi gelür korkusuzca bil kim
Hayır mıdur şer midür kimse de bilmez niyyetin
Ama her kes anlayubdur kim ne denlü cür'etin

Devlet işlerine el atmış bulunan yaramaz yaradılışlılar ki, Padişah hazretlerinin şiddetlenen hastalığı dolayısiyle kendi başlarına devlet sürmek ve kötü emellerini gerçekleştirmek yolunu bulmuşlar, bu fırsatı ganimet bilmişlerdi. İşte bunun içindir ki en ince tutumları bile izleyen ol Şehzade'den son derecede çekinmekte ve korkmakta idiler. Bu nedenle onun uzak bir yere sürülmesi için bütün gayretlerini harcamaktan vaz gelmezlerdi. Ol bakımdan hepsinin yüzü de açık başarısızlıklarından ötürü döngün olup, ol lutuf ve ihsan ayinesine bakmaya yüzleri yoğ idi.

Dize - Gerçekler aynasında iyiliği de kötülüğü de görmek olası

Onun için Şehzade'nin büyük bir kalabalıkla gelişini işittiklerinde bu cür'et ve yürekliliği, düşmanlık sayarak daha önceden düşündükleri önlemleri başlara tac olan Padişah'ın nâmesinde suret-i haktan görünüp yazdırdılar. Bir süre önce Rumeli beyleri Teke sancağında ayaklanarak kan dökmeyi helal sayan Şah kulu adındaki kızılbaş edebsizini ortadan kaldırmak bahanesiyle başkente çağrılmışlardı. Şimdi yeniden hükümler gönderip fitne ve fesadı kaynatmaya kalkıştılar. Fesatça düşünceleri ve sonuçsuz hesapları bu idi ki, orduyu toplayarak durağı yüce Şehzade'yi uzaklaştırdıktan sonra ol toplanan beyleri mal ve mevki hevesine kaptırıp Sultan Ahmed'i getirerek tahta geçirmeyi başarmaktı.

Adamlar sâkînin zülfünü yaman ele geçirmişler
Gerçi fûl toplayanlar işlerinde kararlı idiler

Ol soylu Şehzade tahtkenti olan Edirne'ye yaklaştığı zaman, meğer daha önce devletli babası sarayından ilçilik göreviyle gelen ileri rütbedeki adamlardan birini yanında alıkoymuştu. Şöyleki Padişah babasının katına çıkma mutluluğu bulunursa, zaferleri izleyen askerleri arasında görülen düzen ve disiplini, tutum ve davranışları ve başbuğluk görevini yerine getirmede gösterdiği titizliği gözleye. Padişah babasına olan bağlılığını ve geçip geldikleri ülkelerde halka ettiği ihsan ve anlayışı gördüğü gibi başkentte anlata. Fitnecilerin çıkardıkları dedikoduların temelsiz emellere bağlı olduğunu Padişahın aydın gönül sayfasında açıklama kalemiyle betinleye. Sözü edilen Padişah kuluna, bahşiş ve hil'at vererek onun başkente dönmesine müsaade etti. Ardınca da devlet ve ikballe Edirne yakınına irdi.

Yazardan - Toplandı ileri gelenler Şehinşah katına
Çok kargaşa getirdiler ol sultanın vaktına
Didiler kim ey yumuşak huylu uluğ Padişah
Tac ve taht ister bak gelip senden Selim Şah

Çok yiğitmiş derler anun çün ol hiç korkusuz
Cenk içün gönlün adak bağlamıştır kuşkusuz
Yüreklenme kılıcına eyleyerek güveni
Dağ ve deniz aştı oldur gelen rüzgâr gibi

Padişah hazretlerinin aydın gönlünde dedikoducuların ettikleri garaz dolu sözler kaynaşmaktaydı. Bu atak Şehzade'nin gelişinin ve de girişimlerinin Osmanoğlu tahtını ele geçirmek olduğuna inanmıştı. Kötü yaradılışlı haset kişilerin temelsiz önerilerine de güvenerek savaşmak kasdıyla Edirne'den çıkmış, orduya düzen vermeye geçmişti. Ama Rumeli beyleri henüz gelip toplanamadıklarından karşu varmağa cesaret idemeyüb hazır bulunan kapıkulları ve bir kaç sancakbeyi ile savunmaya elverişlidir diye Ada'ya varub bir kaç gün ol çayırı orda eyledi. Yeni gelen beylerle sipahiler de burada toplanmakla gittikçe çoğaldılar.

Dedikodu aldı yürüdü çalkandı Rum
Ol güzel ülke yerinden oynadı misli kum
Fitneci olanın yüreğini parçaladı
Sultan Selim hazretinin attığı adım 1

Bu sırada yukarıda sözü edilen kapıkulu ki, Şehzade'nin izniyle Edirne'ye doğru hızla yol almıştı. Gelüb yetişti. Çün getürdiği haberin eylenmeden yüce tahta ulaştırılması, hemen bildirilmesi gerekliydi. Ol gün yeniden Divan olub haber getüren adamı Padişah'ın katına çıkartarak, değeri yüce Şehzade'nin gelmesinden sordular. Şeref verecek gelişinin gerçek olduğunu söyledi. Tutumundan ve uyguladığı yöntemden bilgi almak istediler. Onun adalet pınarından bir damla ile dilini ıslatınca, Padişah hazretlerinin deryalar gibi olan hatırı hayret dalgasında boğulayazdı. Buyruklara saygınlığı ve saygıdan yana sorduklarında, tam bağlılığını belirten mücevher gibi sözlerini öyle bir anlatım dizisine dizdiki, Padişah bundan hislenerek inci örneği gözyaşlarıyla eteğini ıslatdı. Gönlü de ol mücevher-

lerle doldu. Padişahlığı ol taht ve taca layık güzel bahtlı Şehzade'nin güçlü ellerine teslim etmek düşüncesi mübarek hatırına yerleşti.

Ama vezirlik makamında bulunan kötülük isteyenler, Padişahın işleri düzenleyen gönlünde saltanat anahtarlarını Sultan Selim hazretine teslim niyetinin geçtiğini sezinlediklerinde, telaşa düşerek yalan dolan kapısını açtılar. Sultan Ahmed'le ilişki kuranlar onun eski ilgi bağlarını ve sevgi duygularını harekete geçirmeye çabaladılar. Anı veliahd etmek konusunda eskiden verdiği sözleri Padişah katında yeniden anmakla, yönelişi berkitmek için gönül kıble-nümâsını döndürüp oynattılar. Padişah hazretleriyse ol ağır davranışlı kişilerin sözleri sonunda ne yönde bir karar alabileceğinde tedirgin kaldı. Güzel gönlü iki tarafın etkisiyle alt üst oldu. O yanda daha önce verilen söz, bu yanda olgunluk ve güçlülük görüntülerini izleyince, kararında da şaşkınlık kendini gösterdi. Dengeli kararlar alan akıl terazisi bir yanı seçmeye ve bir görüşü yürütmeye yönelemeyip sanki şu dizedeki gibi,

İki gönül yıkan var gönlün belası her biri de
Benim tek gönlüm n'itse de nereye kaçıp gitse

diyordu.

Seher vaktinde yıldızlar padişahı nurdan binekleriyle doğu divanhanesinden çıktı. Vezirler ve adaletle ün yapmış Divan'ın ileri gelenleri şanı yüce Sultan'ın otağına yüz sürüp fitne tozlarını kaldırmada yarışarak ayttılar ki, Ada'ya konduktan sonra böyle bir karar almak halk oyunda, aynıyle kaçmak demektir. Hamd olsun Padişah devletinde otuz beş bin kadar seçkin asker özengileri dibinde hazırdır. Gerektir ki, Şehzade'ye gücümüzü tanıtıp savaş ve uğraş yüzün gösterevüz. Eğer çekinerek dönerse iş kolaylaşır ve eğer ol dahi cenge niyet ederse işin gereği neyi getirür görevüz. Ana göre düşünce bineğini önlem yoluna sürevüz. Padişah hazretleri ol yanlış görüşlülerin sözleriyle

doğru yoldan ayrılıp ol gün Rumeli beylerbeyisi Hasan Paşa'ya buyurdu ki, devlet durağı olan otağı bir konak ilerü iledüb kura. Ol hizmet gerçi Osmanlı töresince kapucubaşıların görevi idi. Ama sözü edilen, özünü aldatan bir sanıyla ol başına buyruk Şehzade olaki ters bir davranışta bulunur da zor bir durum doğar düşüncesiyle bu işi Paşa'ya yıktı. Sözü edilen Paşa, uyulması gereken buyruk gereğince ay gibi parıldayan otağı kurmak üzere tasarlanan yere yaklaştığında, karşıdan Şehzade'nin ışıklar saçan tuğu kendini gösterip bayraklarının dalgalanması gözünü kamaştırdıktan başka, sipahilerin kopardıkları toz da onu şaşkına çevirmekle, duyduğu ürküntü sonunda bir adım daha ileri gitmeye cesaret edemeyerek geriye döndü.

Yay kirişinden daha da zorludur kolu
Taştan elbette fazla çeker özün ağırlığı

Babü's-saâde'ye de Şehzade'nin gelmekte olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine sıkı sıkıya buyuruldu. ki, sabah olur olmaz zaferleri rehber edinen asker hazır olup Padişahın buyruğuna boyun eğeler. O tatlı dem ki, yıldız kümelerinin sultanı Dördüncü kat gökten (12) meydana girip altın bozdoğanı ele almış, nur saçan kılıcın parıltıları ile göklere ışık salmıştı. Güneşi özüne kul eyleyen, öç alıcı Behram'ı andıran Padişah da cihanı dolaşan bir tahtırevana binerek devlet ve ikbale hakkı olan Şehzade üzerine kin ve hışımla asker çekti ve gönüller tarlasına hınç tohumları ekti.

Yazardan - Görkemiyle göçtü ol biricik Padişah
Devrin hükümdarı Bayezit Şehinşah
Askerini bindirdi ve düştü yollara
Ordusundan gökler bulandı tozlara
Baştan başa dağı taşı tuttu askeri
Bastı ovalar yüzün gör yeniçeri

Ama, saltanat makamının kutbu, bulunduğu yerde kale gibi duruyor, doruklarla yücelmiş bir dağı andırıyordu. Feleklere baş çekmiş çadırları yüksek direklerle ve sağlam iplerle bağlanmış, olageldiği gibi yerli yerinden kıpırdamıyordu. Devletinin yapısı kavi ve güçlü ikbalinin köşkü de yüksek ve sağlam idi. Bu görünüşü asker göricek, ol sayılamayacak ölçüdeki kalabalık korku ve kuşkuya kapılarak ilerü varmağa cesaret idemeyüb durdu. Padişah da zaferleri amaç edinen, özengisi dibinde bulunmayı öğünç bilen sayıya gelmeyen askerinin yürüyüşü yavaşlattığını sezicek, buyurdu ki, yöredeki Çukur çayır diye anılan yere ineler.

Yazardan - Konduçün devrin padişahı ol çayıra
Askeri bağladı saf çevresine
İtti ol konakta dinlenip karar
Ol yıldızı parlak Şah cihan değer

Ol gice her iki ordu da ki, birer yeşil denizi andırıyordu. Karşıkarşıya durup gizlerin göbeğinden doğacak olaylara gözlerini açmışlar bakmakta idiler. Aydın gönüllü Şehzade anladı ki, görüşme olanağının düşündüğü biçimde gerçekleşmesi zor.. Kötü görüşlülerin kapattıkları kapılar arada engel. Değerli babası da tutulmuş güneşe benziyor. Savaşmak amacıyla gelmemişti ki, savaşa. İşi de yoluna koyamamıştı ki dönüp gide. ,Bu nedenle o uzun geceyi akılları en ince konulara yatanlarla tartışmak. Bilinmezlik dergâhından istihare ile esinlenmek gibi tutumlarla geçirip en sonunda "O ikisine acıyarak alçak gönüllülük kanatlarını ger.(13)" kavramını akl-ı küllün tam bir örneği olan akl-ı Selimî ile işlerine önder ve emellerine rehber edinip tan yeri atarken doğru davası yolunda "Bu doğrulara doğruluklarının yarar sağladığı gündür. (14)" âyetini ileri sürüp iki tarafın anlaşması ve aranın düzelmesi konusunda boyun eğdiğini, bağlılığını belirtmek için, ilk adımı atmak üzere en yakın hizmetlilerinden birini Padişahın otağına

gönderdi. Ulak, Padişahın katına girdiğinde, devletli otağa kabul edildiğinden öğünçle, düşmanları izleyen Şehzade'nin anlaşma önerilerini sunmakla görevli olduğunu söyledi. Güzel sözlerle bildirmesini istediği hususları duyduğu gibi, bir bir anlatmaya başladı. Aytti ki, "Hâcet kapısı(15) ve ziyaret durağı olan, gelip gidenle dolup taşan, yüce makam ve öğülecek eşiğinizi ziyaret için geride kalan ömre güvenemeyip, saygı giysilerin giyip "Biz kimseyle savaşmak için gelmedik sadece görüşmeye geldik (16)" hadisinin kutlu anlamını yolumuza rehber edinip ta nerelerden gelmişken, saygıdeğer otağınızdan kovulmamıza neden ne olmuştur? Öğünçlerimizi saygılarımızı sunmayı rica ederken, kapı dışarı edilmemize ne güne ağır suçumuz görülmüştür?"

Muradım kapusını eyleyüb sed
Kapundan niçün eylersin beni red
Beni sağ elinle tutmadın mı sen
Ne olur solundan etme bari

Sözün kısası Padişah hazreti bu ateşli açıklama karşısında sararıp utanç yaşlarını mübarek yüzünden inciler gibi döktü. Hayırlıhaberler getiren ulak, padişahlık lutuflarını gördükten sonra umut verici vaadlerle Şehzade'nin katına gönderildi. Gerçi daha önce Molla Nureddin, değeri büyük Şehzade'nin bağlılığının tam olduğunu belirtmişti. Ol yönden gelen bağlılık haberleri doğru sözlü Molla'nın dürüstlüğünü bir kez daha kanıtlamış, onun hakkındaki düşünceler de bir kez daha değer kazanmıştı. Sonuç olarak yücelik otağından yerine getirilmesi gerekli bir ferman çıktı. Bunda onun yapılacak toplantıya katılması buyruluyordu. Molla böylece toplantıya katılmak şerefiyle sevinip öğünürken, İlâhi takdir de şöylece gelişti. Anlaşmazlığı gidermek ve düşmanlığı silmek için kararlaştırılan andlaşmayı oldu olacak diyerek imza ettirip, "Barışta hayır vardır. (17) "kavramı gereğince, mahkeme

siciline işlemede acele eyleye ve ol devlet bahçesi ince fidanının emel tarlarında oluşan umut goncesin koklayıp olanı biteni olduğu gibi gelip, devletlu Padişah'a bildire.

Molla da "duyduk ve buğruğa uyduk. (18)" deyüb "Tanrı'ya yöneldim. (19) pusulasını yoluna rehber edinip "Tanrı'ya yöneldim. (20) pusulasını yoluna rehber edinip şanı yüce Şehzade'nin otağına gitti. Keremli elini öpmek şerefini bulduktan sonra Padişah katından selam ve sevgi haberlerini ilettikte, söze başlayıp babalık hakkı ve oğulluk koşullarına uymak töresini ve yiğitlik işlevini yerine getürdükte, mutlu Padişah'ın gönlünü alacağından sözle, her neki isteği ola, ona izin verileceğinin kesin idüğini açıkladı. Başından sonuna dek bu sevinç verici haberi, durağı yüce Şehzade her şeyi kabul ettiğini anlatır bir tavırla dinlemiş ve haber getiricinin konuyu açıklamadaki tutumu da yaradılıştan yumuşak huyuna denk düşmekle, hatırını sorup buyurmuştu ki, "başlıca amaç olgun güzelliklerini görmekle sevinç duymak ve ellerini öpmek şerefine ulaşmaktı. Ama devleti kötülüğünü isteyen yaramazlar, garaz saçan sözleriyle bu emelin gerçekleşmesine ve bu niyetin sonuçlanmasına engel olduklarından, aydın gönülleri onların üzüntü verici sözlerine kandı. Elden ne gelür, ferman kendülerinündür.

Umudumuz oydu ki öperim onun elini
Ama zamane bize çok gördü bu şerefi

Ne var ki, bu emel gerçekleşme çizgisına varamadı. Bundan sonra rica olunan oldur ki, Rumeli'de bir ilin beyliği verile ki, gönül rahatlığı ile ona dualar idüb din düşmanlarıyla savaşarak İslam sancaklarını yükseltme töresini yerine getirmek için dârü-l-harbe varavuz. Kınları içinde uyuyan kılıçları uyaravuz." Mollanın duyduğunu anlayan kulağı, Şehzade'nin şerefli katında işittiği inci danesi sözlere sadef olup, dilek etekleri de onun bolca ihsanları ile dolunca, verilen izin sonunda tahtkentine döndükte. Hüdavendigâr hazretlerinin gözlerinde umut, her yandan hayır

haber diye kulak kabartmış beklediği sırada geldiği duyurulunca, Padişah'ın katına çağırıldı. Molla da duyduğu parlak sözleri ol keremli mahfelde saçtı. Şehzade'nin kesinlikle boyun eğdiğini anlatırken, söz yağmuru damlaları çevreye saçıldı. Sözlerinin inci dizilerinden Padişahın gönül gülşeni tazelendi. Bu sevinçle hayır duada bulunup, iyi niyet ve hoşgörüsünden dolayı.

Dize - Didi Cibril Emin âmini

Ol haber getiren üstad, lutuf ve ihsan ile sevindirildikten sonra devletli otağdan ayrılınca, iğri görüşlü vezirler Hüdavendigarın, emel bağında bir fidan olan devletli Şehzade'den yana eğildiği kanısını edinicek, gerçi görünüşte bu anlayışa yatkın ve muhalefetten de uzak durup, ona Rumeli'de bir sancak verilmesini yerinde buldular. Ama tahtkentinden uzak yerleri önerdiler. Böylece halkın onu iyice tutması ve büyük küçük herkesin ol kapıya yanaşması ortadan kalkar. Tahtkentine yakın bir sancağa atanması ise kargaşa çıkmasına gerekçe olur. Korunması ve bakılması gereken uclarda sancak önerisi en uygun olanıdır. Gerçeklere de ters düşmemektedir. Tahtkentinden uzakta kalmakla çevresinde toplananların dağılıp ona bağlılıklarının azalacağı, gönüllerine de kuşku düşeceği ortadadır dediler. Durağı yüce Padişahı hastalık ve sancılar iki büklüm etmekle, gücü ve direnci de kalmamakla misk-ler gibi kokan gönlü öyle alt üst olmuştu ki, ne düşüncelerinde bağımsızlığı, ne de vezirlerin görüşlerine karşı durmaya mecali kalmıştı. İşte bunun içindir ki ol kötü düşüncelilerin ileriye sürdükleri Bosna, Semendre ya da Mora sancaklarından birisinin Şehzade'ye önerilmesine karar verdi. "Her kangısın seçerse ol olsun" buyurdu.

Hafız dostun dudakları derde derman oldu
Yakarış ki mürüvvet deminde pıstı kaldı

Görüşler ve de önlemlerin özü bu biçimde belirlenicek, Molla Nureddin yeniden ol cenneti andıran otağa çağrıldı

ve bu uygun sözleri ona söylemekle görevlendirildi. "Oğlum Selim Han'a benden içtenlikle selamlarımı iletip diyesin ki, ol sancaklardan birin seçmesi dileğimizdir. Ol soylu oğuldan rica olunur ki, kabul etmekten kaçınmaya ve fitne tozlarını ayağa kaldırmaya." Bu buyruk üzerine Molla gösterişli bir yolculukla devletli otağa doğru yola çıkıp elçilik ve habercilik görevini yerine getirdi. Şehzade onun bildirdiklerine rıza gösterip Semendre sancağına atanması konusunda gönlünce bağlı olduğu babasının buyruğuna uyacağını söyledi. Ayrıca sözü edilen Mollaya ol denlü bahşiş ve armağan verdi ki en olgun akıl bile bunun onda birini saymaya güç bulamazdı. Böylece Mollayı öneriyi kabul ettiği ve gelecek buyruğa uyacağı haberiyle tahtkentine gönderdi. Padişah Mollanın hayır haberle dönüşünü beklemekte iken, sınamalarla olgunlaşmış gönlüne oluşların geliştiği uygun bir anda, gaybdan kesinkes bir doğuş oldu ve Şehzade'nin Semendre sancağını seçtiği kanısı uyandı. Molla Edirne'ye döndüğünde Şehzade'nin ileri sürülen önerileri kabul ederek buyruğa uymakta olduğunu yüce tahtın eşiğinde açıkladı. Mutluluk içinde olan Sultan'a yiğit bahtlı şehzadesinin öğülecek davranışlarını bir kez daha anlattı. Kötü yaradılışlı haset kimselerin hile ve oyunları sonucu, ol zamana dek görülen uygunsuz tutumun ortaya koyduğu anlaşmazlıkları gidermek için padişahlara yaraşır iltifatlar ve sultanlara özgü övgüler ile ol bahadır şehzadenin gönlünü almaya girişmesini salık verdi.

Bunun üzerine sözü edilen sancağa Vidin ve Alacahisar sancakları da eklenip padişahlığın şanlı tuğrası ile süslü mutluluk yazılarıyla dolu beratı ki, ona devletini bildiren menşur gibi hayırlı bir sonuç idi. Yüce tahtın hizmetlilerinden biriyle ol taht ve taca layık, güzel bahtlı Şehzade'nin katına gönderildi. Ayrıca zerrîn külâh ve simin kemerle bezeli yakışıklı bir kaç oğlan da armağan eyledi. Bunların her biri güzellik göğünde ayın ışıkları gibi parlayan, iyilik ve tatlılıkta ise benzerleri bulunma-

yan pek güzel varlıklardı. Altın ve gümüş olarak da ol denlü para aramağan etti ki ,felek terazisinin bunları tartıp ayarlarına bakmasına olasılık yoktu. Bir kaç tavla gümüş kaltaklı seçkin at ile nice katar eşek ve katır yollayıp bahtı yar Şehzade'nin dileği olan bir de ahitname yazdırdı. Bunda şöyle denildi. "Mademki ruh sultanı gönül tahtında oturmakta ola, kardeşlerinden birini yerime oturtmayam. Saltanat konusu ki bir Tanrı emanetidir. Yüce Tanrının sonsuz hükmüne bırakıla." Sözü edilen armağanlar bu ahitnâme ile birlikte Şehzade'nin katına ulaşıcak, getirene şu denlü ihsan eyledi ki ne harfe, ne zarfa ne de sayıya sığardı.

Divan işlerinin yürütülmesiyle görevli fesat kazanını kaynatanlar, sorunların varacağı sonu görmekten uzak olan kısa düşünceliler, durağı ulu Şehzade'nin alınan bu önemle aldanacağı kanısında olup, kendisine verilen sancağa gideceğine inanarak Sultan Ahmed'i çağırıp getirme çabasına yeniden kalkıştılar.

Ol günlerde Sultan Ahmed, Teke ilinde baş kaldırıp fesatlık doruğuna çıkarak Anadolu vilayetini yağmalayıp, bakımlı ülkelerin halkını ağlatan Şah kulu adında ki yaşamı kötü kızılbaşın çevresine toplanan kuru kalabalığı tepelemekle görevlendirilmiş olup, ol yöreye yönelmişti. Nitekim pek yakında bu garip olayın açıklaması yapılacaktır.

Bu yandakiler, koparalasıca başlarını kurtarmak için, kışkırtıcı bir mektup yazıp gizlice Sultan Ahmed'e gönderdiler. Sultan Selim Han'ın atandığı sancağa gitmek üzere olduğunu bildirip dediler ki, "Padişah hazretleri ile amacı zafer olan ordunun küçük ve büyük rütbeli bütün komutanları eski andlarında dayatıp direnmektedirler. Rumeli beylerine de yeniden istimaletler verilmeğle hepsi birleşerek tek bir gönül gibi aynı yönde toplanmışlar, söz ve and vermişlerdir. Şimdi Şehzade hazretine düşen en önemli

iş, tehlikeli bir durum alan Kızılbaş fitnesinin çıkardığı yangını kanlar saçan kılıcın suyuyla söndürüp, onların kirli varlıklarını ortadan kaldırmaktır. Böylece sizinle ilgili sorunun çözümlenmesi de kuşku edilmeyecek ölçüde kolaylaşmış olacaktır. Umut edilir ki, eğlenmeyip ol dinsiz topluluğu, sapık töreli kalabalığı dağıtmakla, fesat yapılarını yıkmakla bu köhne cihanı yeniden abâd ve gam çekmiş gönülleri de şâd eyleyesiz. Tâki halk ve önde gelenler nefeslenmeye yol bula. Umut gonceleri açıla. Sararan yüzleri ve kararan bahtları yüzü parıldaya."

Ol tepelenesicelerin bu biçim önlem ve girişimleri, Sultan Ahmed'e taht ve tac sağlama yolundaki aşırı gayretleri Sultan Selim'in gönül aynasına düşicek, onların yola gelmeyeceklerini, barış ve huzura da eğilimleri olmadığını bildiğinden kendisine verilen sancağın yönetimine el koymak üzere bir adamını oraya gönderip özü, asıl kuvvetleriyle Edirne yöresinde beklemeyi yeğ buldu.

Öte yandan ol zalimlerin dikeni andıran acıtıcı davranışlarıyla umutları yüzü kanatılmış nice beyzadeler, soğuk nefesleriyle bahtı çerağları söndürülmüş ve yoksulluk çukuruna atılmış sayısız yiğitler, ol saltanat göğü güneşinin besleyici, doyurucu ışınlarıyla yeni oluşlara geçişen zerreciklere dönüşmüşler ve ol devlet dalının bahtlı gölgesine sığınmışlardı.

Ki biz ölmüş idik yeniden dünyaya geldik
Seninle güç kazandık âlemi aydın ettik

Cennet-mekân dede ve atalarının törelerini canlandırmada, Peygamberin getirdiği dinin kuramlarına uymada, tutumu ap açık meydanda, safalarla bezeli alnından mutluluk ışıkları yayılmakta olduğundan, yaradılıştan gönül gözleri açık olan akıllı kişiler, Sultan Selim'e bağlılık kemendine can ve gönülden sarılarak onun kul ve kapısının

düşkünü olmuşlardı. Bunun sonunda Selim Şah'ın gökleri tutan otağının eşiğinde sayısız asker toplanmış bulunuyordu.

Her kim bu şerefi özlese göklerle birlik olmak gerek
Devlet ıssı at terkisine demirden pençe urmak gerek

Ol zulüm yanlısı olanlarsa Şehzade'nin durumuna baktıklarında gördüler ki günden güne gücü artmakta ve göm ve görkemi parlamaktadır. Onun sancağa gitmek fikrini değiştirmesi, bulunduğu yerde beklemeyi yeğlemesi, göç ve ve konma yorgunluğu yerine dinlenmeyi seçmiş bulunması, kurmaya çalıştıkları tuzağın "bu yanlıştır" karalaması ile silinmesi demek olmuştu. Onun ad ve sanının her geçen gün biraz daha yayılmasından duydukları üzüntüyle saltanat tahtının önüne böyle sundular ki, "Eğer Şehzade bu tutumuyla burada daha bir kaç gün durursa askerin çoğu ona yönelip uğurlu eşiğiniz hizmetinde kimse kalmaz. Sancağına göndermeğe gerçekten çaba gerektir ve illa sonra ona karşı koyup uzaklaştırmak olmaz." Şanı yüce Padişah vezirlerin görüşlerini onayladı ve değerli Şehzade'nin yanına tizcek bir adam gönderdi. Onun Semendre yöresine doğru yola çıkması isteğini bildirdi. Ol yörenin korunma ve savunma konusunun, devletin en önemli konularından biri olduğunu açıklayarak, yel gibi esen atına binip bir an önce görevinin başına gitmesinin gerektiğini ve bunu ondan beklediğini, yazıp baskıda bulundu.

Değerli Şehzade haberleri getiren ve Saba yelni andıran ulağa incileri örneklendiren şu sözlerle yanıtlar verdi. "Bakımlı ülkelerde gittikçe yayılan ve tutuşan Kızılbaş fesadını yok etmek ve Müslümanlara ettikleri zararları ortadan kaldırmak bizim sancağa gidişimizden daha az mı önemlidir? Bu konuda savsaklanma o denli değersiz midir? Bunca asker ol lânetlenesiceleri tepelemek için toplanmışken ve Anadolu yakası ol aşağılıkların fitne ve zulmüyle dolmuşken, buradan dönüp uzaklaşmak doğru bir önlem olmaz. Gereği oldur ki, ol yakaya geçen ve

amacı zafer olan askerin, sonu kötü olan düşmana neler ettiği öğrenilinceye değin bu yakada bekleyevüz. Tutuşan fitne ateşi anların çabalarıyla sönüş bulmaz ise şanlı buyruklarıyla ol görevi yerine getirmek için yanımdaki askerin tümüyle gidevüz. Eğer sözü edilen sorun buna gerek kalmadan sonuçlanır ise bizim sancağa yönelmemiz konu değildir. Fermanlarına boyun eğmemizden de kayguları olmamak gerekir.

Şimşek çakarken bulutun altından görüyorum
Hiç kuşkusuz bir anda tutuşacak yangını

Sözü edilen ulak bu ap açık yanıtla saltanat bucağına dönerek işittiği isabetli sözleri hiç noksansız Padişah önünde bir bir söyleyicek, Sultan Beyazit ona görev verirken uygulandığı yöntem karşısında bu sözleri redetmeye olasılık bulamadı. Ama yine de garez besleyenlerin görüşlerine uyup baskıyı sürdürdü ve ısrar yolunu tutarak "Elbette ol yöreye gitmesi gerektir. Ferman-ı hümayûna "uyması muradımızdır." deyü yeniden yeniye haberler gönderdi. En sonunda, bahtı uyanık Şehzade babasının dileğini kendi dileğinden önde görüp,

İstiyor o hasretliğimi ben kavuşmak isterken
İsteği karşısında onun vaz geçtim dileğimden

özdeyişini gönderdiği haberciyle sözlerine ekleyip Zağra yöresine yollandı. Gayetle yavaş ilerleyerek Çirmen hisarını geçip bir kaçta yakın konağı aştıktan sonra Zağra bahçeliklerine kondu.

Ancak keskin kulaklarını ol cefa edicilerin saçma önlemlerini öğrenmek için, her an açık tutup durumu izlemekten bir dakika bile boş kalmadı. Vezirlerin davranış ve düşüncelerinden, en gizli kararlarından haber almak için görev verdiği araştırıcılar, akıllı, iş bilir uyanık haberciler, aralık vermeden onun katına gidip gelmekteydiler. Bu nedenle daha uzağa gitmeyip Zağra yakınlarında kaldı.

Adamlarıyla danışarak gitmek ya da beklemekten biri
gerçek akıl ölçüsüyle seçmek görüşünde oldu, Onun de
letli kapısını dileyen yiğitlerden biri ki, söz söyleme
başarılı, anlatım biçimi de Selim Şah'ın beğenisine dö
mekteydi. Dua ve senâ sözcüklerin ettikten sonra konuş
sanatını göstermeğe başlayıp ayttı ki "Hala Anadolu vil
yeti bir nice fesatçıların elinde ezilip kalmıştır. Padişa
hazretlerinin uc beylerini ve sayısız askerini toplamakta
muradı eğer ol baş kaldıran haydutların fitne ve zara
larını ortadan kaldırmak ise, ol görev niçün bu devlet
kapıya verilmeye. Hepsi hazır otuz bin kadar dilaver yiğ
işte durup beklemektedir ki, her birinin pençesinde gen
aslan tilkiye döner. Eğer düşünceleri Sultan Ahmed'in
işini yoluna koymak ise, ol kapı kapanmadın bu ilde
uzaklaşmak sorunun çözülmesinde gerekli tutum değildir."
Bu açıklama Şehzade'nin fikrine de yatkın bulunmakta ve
düşüncelerine uymakta idi. Böylece orada beklemeye ka
rar verdikleri sırada yani, dokuz yüz on altı Rebiyülahir
nin sonlarında (Temmuz 15 10) Padişah hazretlerinin ya
nına topladığı askerle kalkıp, Edirne'den İstanbul'a gittiği
haberi alındı.

Yazardan - Geldi orda yerine atlı bir asker
Yol tozundan yüzü de heykele benzer
Öptü ol Şehzade'nin kapu saçağın
Devrin başbuğu ki ol başı buyruğun
Didi kim ey günümüzün başı tacı
Ömrünün olsun kaya gibi yapusı
Alem doldu nur kim bir seher vakti
Kuşla böçek yuvasında cünbüş etti
Çalındı boru Padişah kapusında
Şah'la vezir hem de asker bindi ata
Sultanımız göçtü İstanbul'a doğru
Atın ayağından hava tozla doldu
Böyle didiler kim ol biricik Sultan
Oğlu Sultan Ahmed'e haber salmış o an

Kim Süleyman örneği Selim girişiyor
Korkusuzca padişah ben olam diyor
Rum halkı içinde adı çok değerli
Cür'etiyle girişimi pek beğenildi
Kuşkusuzdur ki Rum beyleri tamam
Ola ol başı buyruğun hükmüne ram
Sallanma sakın bir an bile gel demiş
Gelmez isen iş berbat olur bil demiş

Sultan Selim Han hazretleri habercinin sözlerini işittikte, Hüdavendigâr hazretlerinin askere destur vermeyip bile alub gittüğin anlayıcak, Sultan Ahmed ile ilgili olan haberine de gerçektir demişti. Böylece aralarındaki anlaşmayı bozmak ve sözünden dönmek yolunu tuttuğunu anlamakla girişilen fesatlık henüz gelişmemişken, fitne ve yaramazlık ateşini söndürmek amacıyla Padişah ordasına doğru yola çıktı. Otuz bin atlı ile üç günde Zağra'dan Çorlu yakınlarına geldi.

Dize- öyle sürerim askeri ovalara doğru
Yeryüzünde esen fırtınalara benzer

Padişahın konduğu çayıra bir fersah aralık kalıcak dolu dizgin at sürmeyi bırakıp bir çiçekli bahçede dinlenmeye geçti. En yakın adamlarından Şarabdar Mustafa Çelebi ile ol Sidre-makam eşiğine haber gönderip buyurdu ki, "Daha önce Utarit yıldızı gibi sayılar döktüren yazıcılara ve hızlı kalemli katiplere yazdırtıp parlak dürüstlük ve doğruluk tuğrası ile imza buyurdukları zafer töreleriyle mühürlenmiş ahitnâmede,

Vefa gayza geldi gadr köpürdü ve patladı
İş'le söz arasında düşülen döneklikten

didüğü dizenin anlamıyla mühürlü olmak, doğru sözler söyleyen dilinden çıkan and ve yemine ters düşmek ve yola çıkış nedeni sadece gönlünde gizli kalmak neden ileri geldi. And ve yemin yapıları da ne yüzden böyle sarsıldı?"

Burda babadan bize artık bir umut yok
Ki vermiş o Ahmed'e tacı da kemeri de

Ol hayır haber ulaştırıcı varıp gelince ol yerde bekleyerek, çevresini alan kendi askerinin saflarına sıkı sıkıya tenbihte bulundu ki, kesinkes kimseye saldırmayalar. İki tarafın yakınlaşmasıyla sakın ola ki, beğenilmeyecek bir durum ortaya çıka. Bu da Padişah hazretlerinin gönlüne dokuna ve parlak gönül aynasına keder tozları kona. Ama öte yandan Padişahın hizmetinde olmağla güçlü durumda bulunan aşağılıklar, fesatlıkta birleşmekle söz ve andı bozmayı özü doğru Sultan üstüne atmışlardı.

Padişahın cümle beyleri kötülükle şirretlikle dolu
Şehzade'nin baş kaldırdığı haberiyle kandırdılar onu

Bunlar saltanat tahtının ayağı dibinde şöyle söylemişlerdi. "Şehzade hazretleri topladığı askerle gurura kapılıp rahat döşeğine yaslanmış, her hangi bir girişime kalkışmadan gönderdiği haberin yanıtını beklemektedir. Ama ordusunun kimi bölükleri gelip henüz ona katılmamıştır. Yanında bulunanlarsa bu hızlı at sürüşten yorgun düşmüşlerdir. İsabetli görüş ve uygun önlem budur ki, bu yakadan karşı durmaya ve savaşa tutuşmaya cür'et edilip girişileceğine o olasılık vermezken, savaş ve uğraşa kalkışıp başlamamız gerçeği aklına gelmezken, vaadlerde bulunup beylere ve ağalara doğrudan doğruya ısmarlayınız ki, fırsat elde iken amac edilen, oluş aynasında kendini göstere. Bu kargaşada öylece giderile. Şöyleki bir an gecikile. Gecikmede felaket var atasözünün anlamı kendini gösterir ve saltanat yüzüğünün elden gitmesi de bir gerçektir." dediler. Kötü görüşlülerin bu fesatça sözleri Padişahın ter temiz, misk gibi kokan gönlünde şöyle bir kuşku yarattı. Onun aşırı dindarlığı, babalık ve oğulluk hakkına olan tutkusu bu sözlerin kabulüne engel ve aydın gönlü ol fesatçıların garaz ve fesatlıkla dolu konuşmalarına da karşıydı. Vezirlerle önde gelenler onun savaşa izin vermekten ka-

çındığını göricek, cümlesi bir ağızdan söze başlayıp ayttılar ki, "Devletlu Padişah hazretlerinin uyanık gönüllerince açıkça bilinsin ki, eğer bu kez savaşa girişilmeyip cenkten kaçınılmış oluna. Saltanat şanına noksanlık vere ve de Sultan Ahmed'in açık hakkı yitirile. Bu bir gerçektir."

Sakın ola ki bu günün işini yarına koma
Çünki yarın bir başka işe gelecektir sıra

Padişah hazretleri ol bölücülerin vardıkları kararı bozmağa çare bulamadı. Zira seçme yetkilerini çoktan onların ellerine vermişti. Ama o kör gönüllülerin gözü bebeğine göz dikmelerine de ziyadesiyle kırılmış olup, dünyayı gören gözlerin kaza okundan korumak için dua eden ellerini ona siper eyledi. Öte yandan ol fitne tozlarını kabartan kötü yaradılışlı fesatçılar, Padişah hazretlerinin ferman-ı hümâyunu savaş kararıdır. Cenk ve uğraş yolunda görüşü kesinleşmiştir dediler. Hatta, "Beni sevüb yolumda sadık olan cenk itsün. Saltanatımın eteğindeki bu utanç verici dikeni temizleyüb gitsün." buyurdular deyü beylere ve askere vaadlerde bulınıcak, kırk binden artık asker bir yönden saldırıp fitne dalgaları, kahir fırtınaları ile köpürerek azan seller gibi dağlar örneği direnen Şehzade üzerine aktı. Gücü yüce Şehzade Padişah hazretlerinden ilgi ve sevgi haberlerini beklemekte iken gördü ki, ol korkunç kalabalık kara bulut misali kendü ile ol saltanat güneşi arasında perde olup, aydın gönüllerin ışıldatıcı güneşleriyle doğan görüntü, oluş aynasında yüzünü göstermedi. Her ne denlü ağırdan alarak uğraş ateşini söndürmeye kalkıştıysa da bir yararı olmadı. Selim yanlısı yiğitler yılmazcasına saldırıp seğirterek gelen aşağılık kalabalığı koğalamaya girişicek, çarpışma sonunda cenk ateşi öyle bir tutuştu ki, elbette zamanın ve yaşamın zorluğunu çekmeyen nimetlerle besilenmiş kişiler, rahat döşekleri yerinde toprağa uzanmayı yeğ gördüler.

Özünde kim anun ar danesi var
Yiğitlik neş'esinden gör algısı var
Düşman kılıcına eyler mi aman
İder mi ol yüksünmek hiç savaştan
Girişüb iki asker bir birine
Tozlar iriştı ta çerh-i birîne

Şu dönek nice bin yıllık felek, yine bir oyunu yoluna dö-
şeyip, uydurduğu düzenle âlemi punduna getirip, nice at-
lıyı yaya düşürdü de gül yanaklıları yokluk sahrasına
sürdü. Mızrak ile mızrakçı öyle sayısız idiki ol çıplak ova-
bunların parıldayan dop dolu temrenleriyle taze meşeliğe
dönüşmüş idi. Ciğer yakan bozdoğanlar kıp kızıl ateş olup
zırh giysilerini yakar oldular. Atılıp saçılan oklar öyle
idi ki, onların akışları yer yüzü halkının göğü görmelerine
engel oluyordu.

Yazardan - İrdi göklere değin kös ile boru sesi
Tuttu ufukları savaş uğraş avazesi
Cenk araçlarıysa doldurdu ol an alanı
Ok ile tüfekler, gürz ve kılıç ya da kargı
İki yandan çekildi keskin kılıçlar bütün
Belli oldu göresin kıyamet sanki ol gün
Her yakadan çınlıyordu yayların sesi bak
Canlara doğruldu da mızrak ile ok u ak
Paralandı başa konan her siper gör hele
Parça parça oldu derken balta kılıç ile
Her vücutta bir yara ağzın açtı ol zaman
İstedi kılıç ile hançerden her giz aman
Çelik zırhlar parçalandı bir anda çakı çak
Nice er düştü yere atlarda oldu helak
Kana kandı kılıç ol dem kızıştı savaş da
Atların ayağından toz ile doldu hava
Kılıçlar çaktıkça ancak görürdü göz gözü
Yohsa kap karanlıktı ovanın bütün yüzü
Savaş alanı okların ucundan doldu kan

Kan buharından gökler bile kızardı ol an
Kellelerden oluştu tepeler her yakada
Görki Sultan Bayezit yendi anı sonunda

Şanlı Şehzade'nin ol denlü çaba ve gayretten muradı bu idi ki, uğraşın koptuğu anda Padişahın değerli katına yol bula. Temiz niyetle erişilemeyen sıla gidermeye, böylece istenir istenmez varmış ola. Taki, ol şeref gerçekleşirse ne denlü bağlılık ve yakınlık duyduğunu ortaya koyup, derin sevgisini ispatlayıp, artık kanıtlara gerek kalmaya. Kötü aracılık eden, cefa çektirmeye alışık hasetçilerin fesatla dolu garezlerinin neye dayalı olduğunu ortaya çıkarmakla, fitneci yapıların, yıkılasıca çirkin ikballeri gibi viran eyleye. Öte yandan durağı yüce Padişah, Tanrının rızasını kazanmak gayretinde olup, bunca zamandan berü zahitliği ve salahı kendine rehber ve adaletle hakça tutumu da başlıca ilke edinmiş iken, ömrünün son yıllarında "Onların yüreklerinde fesatlık vardır. (20)" anlamını doğrulayan garazkârların sözleriyle gereksiz, kan dökücüler yoluna ayak basıp, sakındığı ve kaçındığına uğradı. Bunu anlayınca da, Müslümanların korunması için varlığını ol Yücelikler durağına sunma yolunu aradı.

Can varlığın canan yağmaya niyet eylemiş derler
Senündür bu mal çün cana ne lazım eylemek yağma

Ama yol ve izler öyle karışmıştı ki, ecel ulağı bile bin bir sakınma ile ol korkulu yöreden uzaklaşmaya çabalıyordu. Bu nedenle Şehzade yukarıda açıklanan tasarısını gerçekleştirme olanağı bulamadı ve de "Allah'ın yolundan alıkoyarlar. (21) âyetin de bildirilen kişilere benzeyen şaşkınların yol bulamayıcak,

Burada bahtım umarken daha kötü bela zehrin içtim
Yüz düşmana karşı bir dost vardı o da vefasız çıktı

dizesi miskler kokan gönlüne doğarak savaştan çıkıp uzaklaşmayı yeğledi. Ama ol saltanat göğünde ay olan durağı yücenin çevresini kötü dilekçiler ayla gibi sarmışlar ve kurtuluş yolunu da şöyle kapamışlardı ki, ol tehlikeli yerden Sarsar (22) dahi geçemez hale gelmişti. Çün Şehzade gördü ki fitne ve fesatlık denizi eyle kabarmış, her yeni dalga tâ göklere çıkmış, felek, değerli varlığını dilediği kurtuluş yolunda, bela boğuntusundan, özgürlük kıyısına atmaya hazır olmuş, o da buna yönelicek Tanrının fazlı yeli esmeğe başlayıp, "Allah'a sığının. (23)" âyetinin işaret ettiği yola girdi ve onun başarı rehberliğiyle keder boğuntusundan kenara irdi.

Görki zorlu kişiler düşürdü anı hükmetmekten
Kaçışının tek nedeni de oldu bu zorlanmaktan

En yakın adamlarından birkaçı, uğurlu özengileri hizmetinde baş çekip öteki hizmetlilerden daha üstün tutulmakta idiler. Bunlardan biri de daha sonra vezir olan ve güveyi olmakla öğünç ve şeref bulan Ferhad Paşa idi. Bu olay sırasında da Selim Şah'ın devletli kapısında onun kaderine özünü bağlamıştı. Yiğitlikte ün yapmış, gayreti dizginlerini düşmanı yenilgiye uğratmaya yöneltmişti. Bozgun sonunda uğraş yerinden çıkılırken, onları kovalayan kalabalığı kaç kez geriye püskürtmüştü. O günlerde olan savaşları bütün genişliğiyle merhum babam anlatırdı. Öyleki ardlarına düşenlerden bir bölük, ol taht ve taca layık, aydın gönüllü Şehzadeye yakın gelicek, ol dağlar delenin adaşı ve düşmanı tepeleyenlerin yoldaşı şanlı Paşa, atını dört nala kaldırıp çelikten bir sed olan kılıcıyla onların yollarını bağlayıp Şehzade hazretlerine zarar eylemelerine olanak vermemiş, mızrakla saldıran bir kan içicinin elinden mızrağın çekip onu atından alaşağı ederek leşini aslanlara yem eylemişti. Bir nicesini de yaralayıp yokluk toprağına ileticek, ötekiler dönüp kaçmışlar ve dağlar kadar ağır başlı Şehzade ise Karabulut adındaki atıyla ol

vartayı atlatıp geçmişti. Ferhad Paşa onlarla çarpışırken ol yel gibi uçan at, Tanrının rehberliğiyle selamet alanına çıkmış ve bahtı yar olan Şehzadeye onlardan bir zarar erişmemişti.

Ne var ki ol tatlı an hemen bitiverdi
K'onunla yer yüzü yeni bir ay bulmuştu
Meğerse sevgili onu yola salacakmış
Balık gibi tepeden, dökülen toprağa düşüverdi
Öyle kaçtı ki Sarsar bile geride kaldı
Ayağının tozu dahi ana yetişemedi

Kara yolundan gitmek tehlikeli olduğundan, üç beş kişiyle Karadeniz kıyısına doğru dizginlerini çevirip az zamanda Ahyolu'ya ulaştı. Buraya varıncaya dek, her yöne dağılan askerlei de kol kol gelip devletli Şehzade'nin çevresinde toplanmaktaydı. Böylece üç bine yakın adam pervane gibi ol cihanı aydınlatan, gönül çekici çerağ çevresine derilüb ol ay gibi akan şahı ayla gibi çevirmişler ve yolu üzerine çıkan dikenleri kılıcın sırtıyla kesip atmışlardı.

O varlığa hıfz-ı İlahî koruyucu oldu ki
Feleğin düzeninde ona ziyan erişemedi
Hakk'ın fazlı ile yücelendi mutluluk dalı
Hile mancınığıda ona hiç dokunduramadı

Gerçekte saltanata layık Şehzade'nin zaferleri yurt edinen gemileri, Ahyolu iskelesinde demir üstünde beklemekteydiler. Yakın adamlarıyla birlikte binip Kefe'ye doğru dümen doğrultarak başarı rüzgarlarıyla deryayı aştılar. Geride bıraktığı askerine Rumeli beylerinden birini baş ve buğ idüb kara yoluyla Kefe diyarına gönderdi. Sıkıca tenbihler buyurdu ki, halktan parasız bir saman çöpü bile almayalar. Zavallıların mallarını uğrulamakla vebal lenmeyeler. Göğü andıran ol göke ki ol biricik tek taş pırlantaya sadef gibi yuva olmuştu. Yelkeninde "Bu gemi amacına ulaşsın. Emel edindiği kıyılarda dolaşsın. Dileği

üzere ikbal sularında kazanacağın kazansın." duası yazılı olup, kaptan köşküne yerleşmiş bulunan, işlerin sonunu düşünen kişinin amacı yolunda sessizce ilerledi ve temiz niyetlerle dop dolu olduğundan, kuşku, kaygı ve boş hesaplardan oluşan soğuk rüzgârlardan da güven içinde, hızla akıp geçen zaman sonunda ve şerefli bir anda, amacı kıyısına ulaşarak tac ve tahta layık civan bahtlı

Kerem ihsan adaletle güvenin öğüncü
Ülkeler açan Şehzade Sultan Süleyman

hazretinin sancağı Kefe limanına inüb umutlu gözleri ol ikbalin gözü bebeğinin güzelliğini seyretmekle aydınlandı. Kederli gönlü onun gönül açan sohbetiyle neşelenip şenlendi. Gerçi hilafet göğünde kendi doğrultusunda kayan yıldız yine doğmuş olduğu yere dönmüştü ama,

Yıldızlara dönüşlerinde doğrultuları verilmiştir
Güneş içinse guruptan sonra yine doğuş olacaktır

anlamına göre gerçek doğuşun yeniden olacağı gün gibi ayan ve yüceleceği, ikbale ereceği tutumundan da açıkça belli idi.

Tanrı her kimi ki parlak bahtıyla yarattı
Devlet ile tahta geçmeyi ona sağladı

Şahkulu'nun Başkaldırması ve Sayısız Yaramazlıkları

Bundan önce en güzel nakışları işleyen kalemle yazılmıştı ki, Sultan Korkud hazretleri Mısr'a varub girü döndükte sancağı olan Teke ili yeniden ona verilerek Padişahın affına ulaşmıştı. Gerçi ol ilin halkı onun adaleti gölgesinde güven ve huzur içinde oldular. Ama ol diyarda yaşayan Türklerin varlıkları doğuştan yaramaz olup, ya-

radılışlarından dik başlı olduklarından başka, huysuzluk da onların aşağılık yapılarında ikinci bir huy gibiydi. Ol insanlıktan eksik kişilerin nifakla dolu yüreklerinde bin bir türlü fesat gömülü olup, her biri insan biçiminde laf anlamaz hayvana benzer kişilerdi. Şehzade'nin ince gönlü ol çirkin suratlılardan iğrenmeğin, eskiden sancağı olan Saruhan ilini arzulayıp kapusu halkından bir kaç yiğidi hazinesini koruyup taşımak için geride bırakarak bir gece ansızın Saruhan'a doğru yola çıktı. Ol yöredeki şirretler özellikle Kızılkaya eşkıyası Şehzade'nin olagan dışı yola çıkıp gidişini göricek, ay gibi tün yolculuğu etmesinden saltanat göğü güneşinin battığı kanısına vardılar ve başkaldırıp fesat doruğuna doğru çıktılar. Dokuz yüz on altı Muharreminin onuncu gününde (19 Nisan 1510). Alevî töresine göre toplanarak Şahkulu sanıyla tanınan bir aşağılık herifi kendilerine baş ve buğ ettiler.

Felek okudu adını anın Şeytankulu diye
İşi gücü fitne çıkarmaktır sonu da bu diye

Bunlar Sultan Korkud'un hazine ve mallarını götürenleri kovaladılar. Ol kara yürekliler karanu gice içinde çok yüz karalığı idüb, hırsızlığa kalkışub, devlet mallarını toplamakla görevli kimselerle kanlı çarpışmalarda bulunub, fitne kapılarını iyice açtılar. Saygınlık insan yüzünde bir perde ve peçe gibiyken, ol edebsizler yüzünden kaldırılmış bulunmakla, uygunsuz davranışları yaygınlaştı. Girişimleri sonunda ayaklanma gittikçe genişledi ve çevrelerine toplananlar da gün geçtikçe arttı.

Kızılbaş rengine boyandılar
Kavga çıkarmaya neden aradılar

Bu sırada Padişah hazretleriyse dindarlık ve doğruluk konağını padişahlık durağı bilip bir köşeye çekilmiş, dünyadan elini eteğini çekmişti. Kendi yetkilerini vezirlerin ellerine teslim edip onların dürüstlüklerine fazlasıyla gü-

venerek gelişen olaylardan haberi ve ülkenin düzenini bozam hastalıkların kaynaklarından da bilgisi yok idi. Ülkeyi derleyip toplama odaklarına el koymuş bulunanların soyguncu ellerini halkın mallarına uzatmaları, rüşvet kapılarını açmaları sonunda timar sipahilerinin çoğu timarsızlıkla dermansız kalmış ve boş umutlarla kapı aşındırmadan canlarından bezmiş, yaşamlarından bıkmışlardı. Bunlar karınlarını doyurabilmek için türlü türlü düzenler kurmaya zorlanmışlardı. Bu nedenlerle nicesi o yol kesen yaramaz çetelere yoldaş olup, onları güçlendirmişler, vardıkça baş gösteren fesadın genişlemesine destek olmuşlardı.

Eğer asker kalırsa aç ve bakımsız
Düşman ile uğraşta olur gönülsüz

Öte yandan ol yaradılıştan sapkın kişiler kendilerine boyun eğmeyenleri demir kılıçlarla tepeleyip ol yörede oturan Müslümanların ırzlarını berbat edip pis bulutlarla gelen fesat ve kargaşa cemrelerini sert ve yakıcı gurur rüzgarı ile tutuşturmak için nice kötü yaradılışlıları da kendilerine uydurmuşlardı. Meydana getirdikleri kalabalık yeter sayıya ulaşınca Anadolu beylerbeyisi üzerine yürüyüp Kütahya'ya doğru yöneldiler. Geçtikleri yerleri yağma ve talan idüb Müslümanların mal ve canlarına saldırdılar. Kaçma gücü bulunanlar dağ yollarına düşüp bunların doğruldukları yollardan uzaklaştılar. Ama nice güçsüzler ayaklar altında ezilerek ol düşmanlıkla zebun oldular. Varlık dünyasından silinip uğursuz kılıçları ucunda şehit düştüler.

Kin yüzünden Anadolu toprakları
Yandı yıkıldı yer oldu kan deryası

Anadolu beylerbeyi olan Karagöz Paşa ol sapkınların böyle saldırıya kalkıştıkların öğrenicek, kendi yönetiminde olan bölgedeki sipahileri toplamağa girişip kapısı halkından birini onlara baş dikip Kızılbaşlara karşı gönderdi.

İki tarafın karşılaşmasında bir hengâme koptu ki hayretten feleğin başı döndü ve gök aynasında kan rengi göründü. İşin sonunda ol Tanrının celali görüntüsünde olan sapkınlar biribirlerini desteklemekle yengü bulup şehitlik kanı İslamdan yana rengini ortaya koydu. Şehitlerle ol fitne arsası doldu. Karagöz Paşa'nın ibretleri seçen gözü bu kara haberle kararub bin miktarı Anadolu sipahisiyle göz karardub anları karmak dileğiyle ol gönlü kara topluluk üzerine yürüdü. Kütahya önünde iki yanda birbirini görünce dolaştılar. Şol denlü kan döküldü ki kan buharından gök yüzünde bulutlar gül gibi kızarıp eylece göründüler.

Nefes sıcaklığından havayı bulut bağladı
Kılıç çakmalarından çıkan ateşle cihan yandı

Ol uğraş alanında yaralanmadık kimse kalmadı. Karagöz Paşa yiğitliğinin gereği kendüsin uğraş ortasına salub, çok kızılbaşın başın alub, egerci cilasunluk töresini yerine getirdi ama, çevresine baktıkta gördü ki, yürek kanıyla eğittiği yoldaşlar yeri hemi Kızılbaş ile dolmuş ve ol uğraş boğuntusundan selamet kıyısına ulaşmak zor olmuş. Bu nedenle yaşam dizginini Tanrının gereği eline teslim idüb,

Gerçekki bir gün karşılaştığında kendi sonunla
ister cevr it ister adaletin göster bize denk de

anlamını bildiğinden inna li'llahi (24) deyüb ol sapkınlardan yüz çevirmedi. İşin sonu, bahtı özü, aman bilmez düşman elinde sıkışıp ezildikte, yakalanarak devlet göğünde iken, küçüklenip hakarete uğradı ve âhiret yurdunda değeri ölçüsüne bu din düşmanları eliyle öldürülmesi kanıt oldu.

Kimi işlerde çevreni kollayarak davran
Acelecilik bilki horlanmana neden olur

anlamı Paşa'nın durumunu göstermekle kızgınlık ve acele, varlığı yapısının yıkılmasına neden oldu. Kendi ayağıyla düşüp meğer düşman tuzağına tutuldu.

Hırçınlık akılca beğenilir değil
Delilikle hırçınlık eş anlamdadır

Baş gidicek asker de direnemeyüb dağıldı. Zamane dünyasında yaya dolaşmakla ömrün geçiren bir nice çulsuz, işsiz güçsüz, pırlanta gibi atlara, birer oyunla şah deyüb biner oldular.

Yazardan - Alub giysi at hem altınla gümüş
Arada bölüşüb didiler hoş imiş
Dahi tabl ü nakkare tuğ ve sancak
Hep alındı kaçan kurtuldu ancak

Bu başarıdan aldıkları güçle kente yönelip Kütahya kalesini kuşattılar. Gördüler ki güçleri kemendi düşünceleri ölçüsünden kısır, öyleyse barış yoluyla almak önlemine yöneldiler. Kütahya halkı da ol dar görüşlülere ağızlarını açıp bin bir küfürle karşılık vericek, kenti yakıp yıkıp geriye döndüler. Ama,

Saltanat sevdası çıkmadı bu fakirin başından

dizesindeki anlam yani ülkelere el koymak hevesi çoğu kafasından çıkmadığından, Anadolu vilayetini ele getürdük deyü bu ülkeyi yönetimleri altına almış bilerek duydukları gururla ne ettiklerini bilmezlerdi.

Şirin Rum ülkeleri arasında güzelliği ve tatlılığıyla parlak bir gelini andıran ve benzeri bulunmayan Bursa kentini de ele geçirmek hevesine düşüp, atlarının dizginlerini ol yöne çevirdiklerinde, başbuğları Şahkulu denilen pisliklere batmış mırdar, böyle acele etmeyi yerinde görmeyip, Padişah hazretlerinin sağlığını anlamaya öncelik verdi. Müslümanlardan dil alıp Padişahın ölmeyip tahtın-

da oturduğunu öğrenince korku ve dehşetten aklı şaştı. Kuşku dalgaları ve hayret başından aştı. Aldığı bilginin yayılması yoldaşlarının dağılmasına yol açar deyü bu haberi gizledi. Bursa üzerine yürümekten vaz geçişini şöyle açıkladı. Henüz elimizde sığınacağımız bir kale yoktur. Darda kalduğumuzda ana kapanavuz. Bursa'ya varıcak hemen eteği ele girmeyüb ortada kalavuz. Amaç edindiğimizi derlemek üzere iken ortaya düşevüz. En iyisi oldur ki önce bir dayanak ve de sığınak tedarükinde olavuz. Bu denlü kara düşüncelerle dönüb Alaşehir yöresine doğru çekildiler.

Bu sıralarda ol edebsiz Türklerin davranışları ve yaramazlıkları aralıklı aralıklı taht kentine duyurulmakta idi. Vezir-i âzam olan Ali Paşa ki, Hüdavendigâr hazretleri kapısının boynu bağlı kulu ve fesatlık eden düşmanların da can alıcı eri idi. Göreve olan bağlılığıyla Padişah katında, bu olayda Anadolu beylerini kusurlu bularak der idi ki, "bütün bu olanlar beylerbeyilerin yüreksizliklerindendir. Bir kaç Teke Türkünün nice hakkından gelemezler. Yohsa başı kabak, ayağı çıplak haylazların neleri var ki boyunlarındaki bağlılık tokunu çıkartub baş kaldıralarve de bunca zarara cesaret ideler."

Dize - Düşmanı hakir ve bi-çâre sanma

Anlamından habersiz ve bilgisiz, gelecek felaketten degafil olmağın kusuru onlara atıp, her birine Padişah katından bin bir hakaretlerle dolu hükümler gönderip kınamakta ve ayıplamakta idi. Ama kaza ve kader hakimi, gönderilen hükümleri silmekte, takdirin buyruğu alınan önlemlerin tersini yürürlü kılmakta olduğundan, devletin ileri gelenleri hayır haber beklerken, ansızın Karagöz Paşa'nın kara haberi gelip ol sapkınların yayılışları, ileri gelenler arasında belli olıcak, durumu bir kez de yüce tahtın eşiğine iletti-ler.

Padişah hazretlerinin mübarek mizacı olayların meydana getirdiği boğuntudan, hastalıkların üst üste bastırı

şından öyle bozulmuştu ki padişahlık yükümlülüklerinden bile vaz geçip ibadet köşesinde vaktini geçirmeyi yeğ tutar olmuştu. Yönetimde gerekli önlemleri almaktan tümden el çekip, gönlünde oluşan duygular öyle bir halkaya ulaşmıştı ki, saltanat tahtında oturması sadece işin gereği gibi görünüyordu gözüne.

Şahım yüzyıllık ibadetle zâhitlikten de yeğdir
Ömründe devleti bir saat olsun yönetmek

anlamı gönül aynasında dolanmayıp devlet işleri ki, yüce Tanrının en değerli emanetidir. Bunları güvenilir kişiler eline teslim etmemekle bu görülen olaylar yeryüzünde kendini gösterdi ve istenmedik sonuçlar ortaya çıkmış oldu.

İstersen ki devlet ayağ üzre olsun
İş bilmeyen kişilere iş verme sen

Üzücü olaylar ol yüce otağa duyurulıcak, mubarek micaz ve şirin bedenlerindeki zafiyet bir kat daha artarak, bütün gam verici nedenlerle güle benzeyen ol gül yanakları umut gözleri gibi yeşile dönüp, elem tozlarıyla huzur ve rahatı etekleri çamura bulandı. Vardıkça halsizliği artıp gücü tükendi. Ülkenin yönetiminde yetersizliğini göricek, Sultan Ahmed'i tahta çıkarmağa niyyet etti. Ama bu işin gerçekleştirilmesi, ol yol kesicilerin saldırgan ellerinin ülke eteklerinden kesilip atılmasına bağlı olduğundan, ol önemli konunun bitirilmesi için büyük vezirlerle bir toplantı yaptı. Vezir-i azam Ali Paşa ki, ol eşkiyanın tepelenmesi işini kolay sanmakta idi. Doğruları izleyen Padişah katında ard arda yapılan toplantılarda ol konunun kolaylıkla çözüleceğini anlatmış ve beylerin göze batan kusurlarını sayıp dökmüştü. Sonra da izin dileğiyle yerinden kalkıp ol aşağılıkların tümünü tepelemeyi gerekli görerek bu işin kendisine verilmesini istedi. Dedi ki, "Devletlu Padişahın saltanatı gölgesinde erişmekle tadını almadığım

murad kalmamıştır. Ancak bundan sonra gönülde tek bir arzu kalmıştır ki, o da devletlu Padişahın aydın gönlünde geçen kuşkuları yok etmek ve ülkedeki yürek paralayan dikenleri kökünden temizlemekle hayır dualarına ulaşmaktır. Umarım ki Tanrının desteği yolumuza rehber olup, aleme gölgesini salan Padişahın devletinde yengü bizden yana ola." Aslında Paşa'nın gerçek amacı Sultan Ahmed'le buluşarak onun saltanat tahtına oturmasıyla ilgili ilk hazırlıkları yapmak ve de yeni padişahı iş başına getirmekti.

Bunun için son sür'atle Gelibolu'ya doğru yola çıkıp, dört bin kadar bölük halkı ve dört bin yeniçeri ile Gelibolu'dan geçip, Anadolu beylerine sıkı buyruklar göndererek onları buluşma yerine çağırdı. Yanında bulunan askere ve sonradan gelip katılan durağı yüce beylere çeşitli bahşişler ve ikramlar edip, her birinin emel keselerini tasarladıklarından artık lutuflarla doldurdu. Himmetler gösterip dileklerini onaylamakla cümlenin gönlünü aldı. Kerem ve ihsan yüksek rütbede olanların başlıca özelliği olmak gereğiyle, durumun icabı olmak üzere, gönülleri kazanmak gerekli olduğundan, vermede ve vaad etmede öyle ileri gitti ki, her dileğe ulaşmak isteyen artık doymuş hale geldi.

Kıskanç gönüller öyle doydular ki
Keremden yana akıllarında bir şey kalmadı

Ol aydın gönüllü vezirin iyiliğini, cömertliğini özellikle, bilginlere karşı gösterdiği lutuf ve ihsanını yazmaya kalem dayanmaz, kırılıp kalır. Öyle lutfu bol bir vezir idi. Vezirlik günlerinde her ay bilimsel bir toplantı yapardı. Bunda bilginlerin her birine bilim derecelerine göre saygı göstermek ve armağanlar vermekle tanınmıştı. Nitekim bir toplantıda dağıttığı para dışında, üç yüz postin kürk vermesiyle ün yapmıştı. Bilginlere saygı göstermekle öğünür, elindekini dağıtmayı ilke bilir, para toplamaktan utanırdı. Onun adına yazılan kitap ve risaleler Paşanın ke-

remine yeter tanıklardır ki, ona duaya aracı olmuşlardır. Hayır işlerininse hesabı yoktur. İstanbul'da çeşitli yerlerde büyük camiler yaptırmıştır. Bunların en büyüğü kentin ortasında bulunmaktadır. Bir yürek alıcı tapınaktır ki güzelliklerini betinlemek olası değildir. Onun yanında kurulan medrese ise olgun kişilerin toplandıkları bir bahçeyi andırır.

Sultan Ahmed'in Ankara'ya Gidişi

Şol demki gelişleri şenlik getiren Şehzade
Padişahlık tahtının layığı
Asalet göğünün parıldayan ayı

Sultan Selim Han hazretleri devletlü gelişleriyle Rumeli diyarına ayak basmış, ferahlık veren davranışlarıyla gün ortasında güneş gibi parıldamıştı. Adil ve insaflı tutumu halk arasında büyük sevgi yaratmış, güzel davranışı ülkelerde duyulmuştu. Devletinin gülbangi yedi kat göğe çıkıp yer ve zaman onun şanlı adıyla dolmuştu. Sultan Ahmed ise, sancağı olan Amasya'da içip keyif çatmakta, mutluluğunun kaynağı da Padişahın geniş ilgisine bağlı bulunmaktaydı. Padişahın ölçüsüz keremiyle devletin dizginini elinde ve saltanat yüzüğünü de parmağında bilip, rahat döşeğinde gönlü hoş yaşıyordu. Emel tarlalarına padişahlığın yüklü bulutlarından böyle nimetler yağmakta iken, ansızın Sultan Selim olayından haber alınca, can yakıcı keder özünü yurt edindi. Umut yüzü de kurumuş ot gibi soluverdi. Ol akdoğan ki hüma gibi uçuyordu. Şimdi saltanat yuvasına doğru yönelince, Ahmed'in gönül kuşunu kanatlandırdı. Huzurunu da kaçırdı. An oldu şaşkınca parmağını dişiyle çiğnedi. An oldu içinde bin bir şey geçen başını, düşün dizine dayayıp düşüncenin baskısı altında yüreği paralandı. Yüce saltanat durağı yapılarında neşe ve huzur konukları yolculuğa kalkarak gurbet yoluna dökülecek, kendisi de konakladığı yerden göçmek gereğini duydu. Dostlarının en seçkinlerini, ahbablarının en

değerlilerini özel bir toplantıya çağırdı. Burada üzüntüleri unutmak, kederleri gidermek için safa gereklerini hazırlatmış, ferah sofralar serdirmiş ve sırlarını bilen, düşüncelerine ortak olan, devleti isteklilerine şöyle demişti. "Bir kardeşimiz saltanat törelerini unutup amacına ulaşmak için Mısır sultanına sığınarak Rum sultanlığı dileğiyle Arap diyarına varıp, bu ülke hakiminden yardım istedi. Yabancılardan yardım dilenmenin ve anlara küçük düşmenin saltanatın şanına ihanet idüğün bilmeyüb, bir kimsesiz çerkese başın eğdi. Böyle iken yinede dileğine ulaşıp emeline erişip Padişahın lutfü vaadi ile başın dikeltti. Ve de Hünkarın büyük keremiyle devlet buldu. Karındaşım Sultan Selim ise, hiç korkusuz oğlu sancağına gitmek bahanesiyle Rumeli'ne geçüb saltanat yüzüğün ele getürmek için bütün gücünü harcadı. Galiba Padişah hazretinin beden ülkesini onarmakla fazlaca uğraşması, ülkenin durumuna düzen vermeye engel olmuştur. Hastalık bastırınca işleri yürütme olasılığı da kalmamıştır. Böylelikle bunca olaylar çıkmıştır. Şimdi lazım olan oldur ki, buyruğum altında bulunan Rum vilayeti askeriyle varub karındaşım Korkud'u korkutup önceki iline gönderem. Baş eğmezse dünyaya gelmemişe dönderem. Andan güvenle Rumeli'ne geçüb saltanat tahtına oturam."

Rum diyarının sultanı şimdi benem
Tac ile tahtın sahibi layığı benem

Toplantıda bulunanlar Şehzade'nin tasarladıklarını beğenip, düşüncelerine alkış tutarak, onun heyecanını kamçıladılar. Bunun üzerine duramaz oldu. Büyük bir kalabalıkla Ankara'ya doğru yola çıktı. Başkente de acele yollu bir mektup gönderdi. Bunda şöyle yazıyordu. "Hüdavendigar hazretlerinin çocuklarına aşırı duygusallığı ve sevgi gösterileri ile çok fazla olan şefkat ve muhabbeti yüzünden her biri hadlerini aşar ve diledikleri yola gider oldular. Karındaşım Sultan Korkud eski sancağın bırakıp

izinsiz. Saruhan iline gelmiştir. Anun girü yirine varması gerektir. Hüdavendigar hazretlerinin bu konudaki aşırı haşgörü ve sevgisi onu cezalandırmaya engel ise bize gerektir ki, ol hizmeti eda idüb, kulağın çekmekte gecikmeyüb, fitne dikenlerini düzen yolundan sürüb atavuz. Değerli himmetlerini yolumuza rehber idinüb imdi ol yöreye doğru dizginleri çektik. Umulur ki, buna rızaları işimizi kolaylaya. Emel gecelerimize çerağ ola." Gönderdiği mektup adı güzel Padişaha sunulıcak, onun bu girişimi hoşa gitmeyip, hemen uyulması gereken bir ferman gönderildi ve bu yuruldu ki, "Elbette sancağına gidesin. Anlaman gereken bu fermana boyun eğesin ki, ol yerin Türkleri kızılbaştır. Şimdi bir kardaşın nedensiz hareketle fitneyi kaynatmış ve çile tufanını koparmıştır. Bir yanlış düşünce nice illeri harabeder. Sen de bulunduğun yerden hareket etmekle ola ki fitne ve fesat tozları bir kez daha kalkar, bastırılması da güç olur. Biz hod gece gündüz senin devletin gereklerini düzenlemeye çalışıruz. Kardaşlarını ihsan ve lutuf vaadleri ile gaflet çukuruna salmak fikrindeyüz. Ol fitne ve fesada kalkışanların tepelenmeleri gerçekleştiği gibi, amacının oluş perdesinde görünmesi de kararlaştırılmış bulunmaktadır. Koşmaya hazır bacaklarını sabır eteği altına çekip vaktini beklemek üzere olasın."

Sabrı seçmeyi öğütlerim emeller anunla oluşur
Ama ola ki olmadı bu dilek anı savmak gerekir

Uyulması gereken ferman Ankara'da Şehzade'ye ulaşınca, tahtkentine yeni bir mektup gönderip ayttı ki, "Hükmünü yürüten fermana uyularak daha önceki yanlış tasarıdan vaz geçildi. Ama ol eşkıya kalabalığı, fitneyi hala sürdürmek üzere olup, Rum vilayetinin seçkin askerleri ve uğraş meydanının yiğitleri yanımca hazır iken, bu ulu gazayı koyup yurduma dönmek tartışılır bir öneridir. Ol ayrılıkçı topluluğu tepelemede gecikmek de onların iyice yayılmalarına yol açmaktadır. Keremli kapıdan dileğim

budur ki, hoşgörüleri ikbalimin öncüsü ve yüksek izinleri emelimin gerçekten ürünü olup, bari bu tasarımı yasaklamayalar." Bu yakarışlarla dolu mektup nurlarla aydınlanan Padişahın katına ulaşınca, Şehzade'nin yola çıkışındaki nedenin, Kızılbaş eşkıyasını tepelemek olduğu anlaşılmış oldu. Padişah onun kendi isteğini öncelikle kabul etmesinden sevinç duyarak, hemen Şehzade'yi öğen ve alkışlayan bir yazı ile izin verdiğini bildirdi. Sevinçler getiren bu yazının başında şöyle açıklamıştı ki," Çün rızamıza öncelik virüb ol kişi giyisine bürünen köpek kenesini temizlemek yolun seçmişsin. Dilekleri veren Cenab-ı Hak'tan dilerimki, gizli lutuflarıyla sana yardım eylesin. Dileğinin oluş nedenlerini hazırlasın. İmdi gerektir ki, fitneyi kaynatan düşmanı zayıf ve önemsiz sayıp kendini yüksekler-de görmeyesin ve gençliğinin etkisiyle ya da askerinin gücüne güvenle hemen saldırıya kalkışmayasın.

Sakın ol ki görme düşmenin hor ve hakir
Sonra kılıç bile çözemez işi bunu bil

Vezir-i azam Ali Paşa, ki, bu önemli konunun sonuçlandırılmasıyla görevlendirilmiştir. Devletli otağına yüz sürüp hizmet sunmakta eteklerini beline bağlamış olsa gerektir. Anınla görüşmeyince bir işe kalkışmayasın ki, ol aşağılıkların hile ve tuzaklarını öğrenesin. Bunu anlamada sık sık görüşme baş koşuldur.

Bir şeyde deney ıssı olmak için o işte piş
Karınca avında bile yaşlı kurt olmak gerek

Zorlukların çözümünde dostlarla danışın
Değerli kişilerin öğüdüne kulak verin
Tanrı da elçisi diliyle öğüt vermedi mi
Sözüyle, aranızdan danışın ve tevekkül edin
(25)

Umulur ki şimşekler çakan kılıçla ol mırdarların pis varlıkları çalıları ortadan kalkar ve çelikten bir seddi oluş-

turan palalar ile fesat yolları kapatılır ve de güzel adın selsebiller gibi çağlayarak, gönül sayfalarında iz bırakmış olan hakkındaki yanlış kanıları da silip süpürür. Böylece kamu oyu senin padişahlığa olan yeteneğine inanır ve sana bağlanma yolunda diretir. Umulur ki bu olay seni alkışlamak için, senin ikbaline karşı çıkmış ola."

Nazm - Bıksın usansın felek asker karaltısından
Kap kara eyle ay'la güneşin yüzünü
Yaralı aslan gibi dal kanlı savaşa
Bir başbuğ ol kurutan Kızılbaş'ın kökünü

Ali Paşa'ya da hemen alkışlanması gereken bir hüküm gönderilip böylece duyuruldu ki, "Uyanık gözümün nuru, bahtı yar gönlümün sevinci, selvi boylu, gönül alıcı oğlum Sultan Ahmed Han, ol gazada bile bulunmak düşüncesinde olup mutlu gelişler olan kapımdan izin dileğinde bulunmakla, gereğine müsaade olunup ol yöne gitmesine izin verildi. Gerektir ki, hizmetini görmek şerefi eriştiğinde, doğru yöntem ne ise yerine getirip, danışma ve hayrı araştırmadan girü kalmayasız. Ol devlet sarayının ve Osmanoğlu soyunun çerağını yorucu zamanın sert havalarından korumaya çalışıp Cevza gibi ol gök yüzüne egemen olan güneşin hizmeti kemerini beline dolayasız. Ol yaramaz topluluğun hemen tepelenmesine kalkışmayıp, azıkla su yollarını her yönden kesip, tıkayıp anları ortaya almak tasarısını uygulayasız. Umulur ki, ol devlete karşı olan şaşkınları perişan etmekle düşüncemize de el virüb ol selviden güzel oğul hakkında tasarlanan eylem bir sona vara." Gerçektirki Padişahın ol ikbal dalı yaprağının açması ve bahtı ağacının boy salıvermesi ve de dileğine erişmesi son emeli ve yapısının bir gereği idi. Onun şanını kıracak uygunsuz olaylardan korumak için vezirlere yeniden buyurdu ki, Rumeli beylerine hükümler duyurulaki, sancakları sipahileriyle tahtkenti Edirne'ye gelip mutlu otağa yüz süreler.

Beylere gönderilen bu çağrılar görünüşte başkaldıranlara karşı gidenlere imdat olunmasın göstermek içindi. Ama, temeldeki amaç bu idi. ki, Sultan Selim hazretleri korkusuzca gelip tac ve taht isteğinde bulunarak, düşmanlık yolunu tutarsa, tahtkentinin savunulmasını sağlamak mümkün ola. Anadolu diyarında ortaya çıkan bu ayaklanma bastırılırsa Sultan Ahmed'i tahta oturtmak için Edirne'ye getirdikte bütün beylerin biatleri de sağlanmış ola. Ama, kamu oyu öyle gönül alıcı bir giysidir ki her kısa boyluya uygun düşmez ve halkın yönetim anahtarları olgunluklarını ispatlamayanların güçsüz avuçlarına teslim edilmez.

Kötü davranış sertlik ve kabalıkla kimse
Başbuğluk taslayamaz, beylik tacını giyemez

Kimi önlemler, gerçekte takdir perdesinin ardında gizlenmekte olan gelişmeleri görmeyi engellemekte olduğundan, Padişah hazretleri de düşüncelerini uygulamakla dileğinin elde edilir olduğunu sanıp,

Tek çalışmayla amac gevherini elde etmen olası değil
Hayal eylesen bile bu işin gerçekleşmesi olası değil

anlamı gönlü aynasında görünmedi. Sultan Ahmed'i yerine geçirmeye boşuna gayret ederek, kuşkularının terbiyesiyle koşturduğu aklı atını bu yolda yorgun kıldı. Aslında aleme düzeni, ezeli irade getirmekte olduğundan, onun aldığı önlemlere "yanlış,, çızgısı çekilip düşündüğünün tam tersi gerçekleşti.

Yazardan - Ol akıllı Padişah bak betinleyemedi
K'olmaz tav özüne pusuyla devleti kuşu
Bilki Hüdâdan virmek gerektir taht ve tacı
Tek girişimle alınmaz bir işin sonucu
Gerektir ki şaha olmak keremle şan ıssı
Bu şeref de uş Sultan Selim Şah'a sunuldu
Taht ve tacın layıkıydı ol Şah gerçek
Anunçündür ana Allah eyledi bu lutfu

Cennet kılıçların gölgesi altındadır (26) hadisinin mu
tular getiren anlamından haberdar olan akıllı kişi, ince
ve keskin eye ile amaç ve emel kilidini açacağını bilip bu
nunla, mızrak sapının ucunda keskin demirin yapacağı
sıyrıntıdan korunacağı ve de kanlar saçan kılıç berkiyle
aşağılık düşmanı tepeleyeceği, inancına bağlanmış demek
tir. Tehlikeli basamakları aşacağı kanısında olana uyar
giysilerini giydirmek gerekli olmamağın, aydın gönüllü
vezir Ali Paşa'ya bir salıkta bulunmağa da gerek yoktu. O
da emellerini devşireceği umuduyla zorlukları yüklenmek
yüzün gösterdi. Ol kara sevdayla tehlikeli bir seferde bu
mal olan baştan geçip sonsuz mutluluğu elde etmek al-
verişinde de kazanmak için öz canı sermayesini harcamak
tan sakınmadı.

Kim ki vuslata ermek diler başın yola koymak gerek
İnsaf ki inleyene işi başka türlü olmak gerek
Birbirine giren büyük konular karmaşık olur
Emanetler de ancak pek ulu kişilerce korunur

Sözün kısası bu ki, merhum Ali Paşa uyulması gere-
ken ferman üzerine ol sapkınların topluluğunu dağıtmak
için harekete geçmiş ve önce Sultan Ahmed'e destek ol-
mak için ona varmak kasdıyla Şehzade'nin bulunduğu
yere yönelmişti. Ol bahtsız Şehzade ise, Rum diyarı den-
len geline kendüsin güvey olacağı kanısında bulunduğun-
dan, eskiden beri onu destekleyen Paşa'nın gelişini sadece
bir töreni yerine getirmekten öte bir davranış olmadığı
düşüncesine kapılıp epeyce sevinçler duymuştu. Onun ar-
fazları tepelemek tasarısıyla harekete geçişini, işi gerçek-
leştirmek yolunda bir adım ve kendisinin cülûsu hazırlı-
ğına başlangıç saymakla, buluşmalarını bekl'emekte ve bü-
tün düşüncesini hazırlayacağı toyun başarısına bağlamış
bulunmakta idi. Ayaklananlarla savaşmayı bir yana koy-

muş, toy gereklerini tedarike kendini vermişti. Kapıldığı gururla keyif gösterisine düşerek başına gelecek nice sıkıntıları çekeceğini betinleyemedi.

İçtiğinde kendini sakın öyle kaybetme
Olaki o halde, kınayıcı anda olur

Askerin gönlünü kazanmak için bütün düşüncesini mutlu eşiğe bağlı sanılan bölüklere toy sermek gayretinde topladı. Halbuki bahşişler dağıtmayı, adaletle davranmaktan üstün tutmak, halkın gereksinme duyduğu tam ve âdil bir yönetim yerine, yakınlarını armağanlarla doyurmayı öne almak, azık araştıran halkı kovalayıp yolların kesmek ve doymuşlara toy serme çabasına düşmek akıllı kişinin harcı olamazdı.

Gevşek tut kilidi kapında dervişler için
Gereksinmesi olmaz kapuna varlıklının
Şekerlerden de tatlı söyler müflis kişiler
Ki helva sunan her kese şükürler ederler
Kapunı da rızıklananlara sıla eyle
Bil ki tutî avlanır bir tek tane ile

Ali Paşa'nın Şehzade ile buluşmaya büyük isteği vardı. Bu nedenle son hızla Şehzade'nin geçeceği yol üzerinde bir geniş ovaya inip, gelişi vaktini anlamak için adam saldı. Şehzade'ye parlak bir alay göstermek kasdıyla yanında bulunan askeri bezeyip, sevinçler getirecek ayağını bekler oldu. Şehzade de Paşa'nın bekleyişinden haberdar olıcak, ol gönül açan ovaya yöneldi. Bir sabah ki, durağı burçlar olan güneş sultan, yıldızları yok edip gümüş bayraklarla cihan arsasında dolaşmaya başladı. Şehzade de atları, adamları, asker ve hizmetlileriyle Padişah ordası alana büyük neşe ve şenlikler içinde indi. Paşa ise bütün askeri bin bir çeşit bezemeli ve süslü kılıkla Şehzade'nin yolu üzerine iki keçeli durgurub saflar bağlatmış idi. Görkemli bir alayla Şehzade'nin gelişi gerçekleşicek, bütün asker saygı

duruşunda padişahlara özgü bir törenle onu selamlayıp dua ve öğmelerle önünce yürüyüp otağa getirdiler. Şehzade önünde ilerleyen yayalara hadden aşkın bahşişler ve bölük halkına çeşitli armağanlar saçtı.

Dize - Askere ol soyu yüce armağanlar saçtı
Gönüller kuşunu tavlamaya ihsanı tuzak itti

Ama Tanrının tutkusu sonucu Selim Şah'ın sevgisi bir mıknatıs olmuş, ol gömgök demirlere bürünen askeri de öyle bir çekmişti ki, o doğru yoldan ayrılmak ancak değişim sürecine ulaşmada olası idi. Onun için Sultan Ahmed'in askerin gönlünü alma yolunda dağıttığı armağanlar hesaba gelmese de "Eğer yer yüzünde olan her şeyi dağıtsan bile sen onların gönüllerini kazanamazsın. (27) âyetinin anlamı kendini göstermiş bulunuyordu.

Kimseden medet ummayan odur beğenilen
Değeri olmaz hatır için uzatılan elin

Şehzade neşeyle dolu otağda yol yorgunluğunu gidermek için bir parça dinlendikten sonra Paşa'yı yalnız çağırıp baş başa saltanat sorunlarıyla ilgili gizli sırların perdesin açıp, her konuda aralarında söyleştiler. Aldığı haberler sevinç meltemleri gibi Şehzade'nin can kulağına doldu. Paşa'nın söyledikleri sanki mutluluk hazinesinin anahtarı idi. Bu da şimdi eline geçtiğinden gönlü ferah olup, kendini şöyle sandı ki bu günden Rum diyarı sultanı ve fermanı Osmanlı ülkelerinde geçer oldu. Ama, önce ol sapkınlar fitnesini yok etmek emellerin gerçekleşmesi için ilk önlem olmağın, sözü bu yana getirdikte Paşa aytı ki, şimdi anlar gurur dolusu ile sarhoş olup, Müslümanların kanların içmeğe nacakları susamıştır. Çevrelerinde savaş amacıyla dolaşmak sarhoş kafalarla uğraşmaktır. Gereken oldur ki, yolların kesip yavaş yavaş ele getirevüz. En ince önlem ve uygulamalar ile pis varlıklarının oluşturduğu çalı ve dikenleri İslamın ana yolundan götüre-

vüz. Bu tasarı Şehzade'nin davranışlarına uygun idi. Şöyle bir düşündükten sonra buna olur dedi.

Gönül goncesinde gizlediği düşüncesin dedi
Susene döker gibi kovadan bağlılık suyın
Su gibidir sirke içindekileri yalnız bana söyler
Safayla birlikte gelen kederleri özünde gizler

Başbaşa yaptıkları bu sohbet sona irüb dinlenme zamanı gelicek, kendine güvenen Şehzade bin bir tatlı söz ve alkışla vezire destur verip, çadır ve obasından yana gönderdi. O gece yaşamından hoşnut yatağında gaflet uyhusuna varub kendüsiçün iyi düşler gördü. Sabaha dek safalar sürdü. Seher ki, gök yüzü gezegenleri sultanı cihanı seyr ve temaşa için göğün soylu atına binerek ufukları inceler oldu. Şehzade de o sırada başına buyrukmuşcasına rahat döşeğinden kalkıp sevincinden yerinde duramayıp bir süre yüce otağın çepresinde dolandı durdu. Sonra tırıs giden bir ata binerek

Dize - Dağları dolanmak ovalara inmek diledi

Meğer o sırada bir önemli konu için Ali Paşa'ya taht-kentinden bir adam gelmiş ve muradına ulaşan Sultan Selim Han hazretlerinin Edirne'ye gelüb Semendre sancağına atandığın ve bu arada ne gûne gelişmeler olduğun vezirin katında anlatmış. Ali Paşa bu haberden öyle sıkıldı. ki anlatılması bir türlü olası değil. Ama bir üzüntüye neden olmasın, bir kedere yol vermesin diye haberi Şehzade'den gizlemeyi uygun görerek bunu getürene tenbih etti ki bu gizi açıklamaya. Amma bu çeşit gizlerin saklı kalmasının olasılığı bulunmadığı habercinin gönlünde bilinmekte olmağın kuşkulandı ki, sonra Şehzade duyarsa hıyanet ettiğine kanarak belki ağır sözlerle gazab eder ola. Anunçün Şehzade'nin atla gezintide olduğunu öğrenince, yol üzerinde durup selamladı. Dua ederek yanına varub, sakladığı gizi açıkladı, olanı biteni anlattı. Sultan Ahmed bu ibret alınacak haberden şaşkına döndü. Görünüşü bir

anda değişti. Üzüntü içinde dili tutulmuş, ayakta duramayıp ne yana gideceğini de bilemez olmuştu. Haber yayılarak askerin dağılmasına neden olmasın diye haberciye tenbih etti ki, bildiklerini kimseye anlatmaya. Böylece kafasındaki kuşku iyice artıp gam harfleri bir birine çarpar oldu. Gönlü gibi ufuklarda gözüne dar, belki koskoca dünya karanlık ve sıkıcı görünüp çevreyi dolaşmaktan vazgeçti, konakladığı yere döndü.

Kederlere kapılınca kişiye boş gökler dar gelir
Ferah olunca insan iğne deliğini meydan sanır

Öte yandan, gelecekleri berbat olasıca eşkiya, Kütahya'dan döndüklerinde belli yurtlukları olan Teke iline varub Antalya hisarını almak amacıyla bura üstüne yürüyüp kuşatmışlardı. Hisar koruyucuları ki, savaş niyetiyle kaleden çıkub saldırıya giriştiklerinde, düşman baskısı karşısında direnemediler, yeniden hisara dönüb kapandılar. Ol aşağılıklar, bunun üzerine hisarı kuşatma eylemlerini yürüttüler. Gece gündüz iki yandan da çarpışma eksik olmadı. Ama güçleri kaleyi açmaya yetmeyüb kısa kaldığından, anın eteklerine yapışmaya elleri irmedi. Bu sırada Ali Paşa'nın ağır bir ordu ile harekete geçtiği ve kondukları yere yaklaşmış olduğu haberi kulaklarına gelince, gönül hisarlarına kuşku askerleri saldırub ol yöreden kalkub Kızılkaya diye bilinen dağlık alanda savunmaya geçtiler.

Ali Paşa da Sultan Ahmed'le birlikte oraya yönelip başkaldıranların toplandığı yere yaklaşıcak, kaçış yollarını kesmeye öncelik verdi. Sözü edilen bölgenin bir yanı Karaman diyarına bitişik olmağın, ol yörenin korunma ve savunma işini Karaman ülkesi beyi olan Şehzade Sultan Şehinşah'ın lalası Haydar Bey'e bıraktı. Haydar Bey de Kayseri beyi ve bir sancak beyinden oluşan cümle iki bin sipah ile bu bölgenin korunmasını üstlendi. Öte yanı Paşa, merkez kuvvetleriyle çevirip elindeki birliklerle bir süre

bu durumu korudu. Gazilerin ol aşağılık topluluğun döküntülerinden ele getürdükleri fesatçıları cezalandırıp öldürterek günlerini böyle değerlendirdi. Ama asıl fesat topluluğu yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamış ve bu çaresizlikle bir gece kaçmaya kalkışmıştı. Bunlar çadırlarını, yorgun at ve develerini geride alıkoyup bir nice yerden çıkış hareketine giriştiler. Aldatmaca ile karşılarında olanları kandırarak savaş alanından kaçış yollarına döküldüler. Karaman yolunda bir gedik bulup Haydar Bey'i şehit ettikten, yoldaşlarını dağıtıp mallarını yağmaladıktan sonra, Kayseri üzerinden Sivas yöresine yöneldiler.

Ali Paşa bu olayı iki günden sonra öğrendi. Üstün görev anlayışı ile bir an dahi bekleyemeyip yanınca gelecek askerleri seçti.

Yolu tutan bir kalede durdu
Askerin savaş için hazırladı

Yeniçeri yiğitlerinden ayırdığı seçkin askeri atlayıp, geride kalanları Sultan Ahmed yanında bırakıp, işleri kötülük olan yaramazların ardından ılgar eyledi.

Sakın, sen aşağılık kişinin saldırısından
Ola ki bir damla sudan nice göz kör olur

Anlamıyla işin berk tutmayıp öyle bir atılıp ilerledi ki, sanki bu üzüntülü dünyadan ağıtlar düzülen ol âleme sefer etmesin karar vermiş gibi her türlü atılımı gerçekleştirmişti. Ecel rehberi de ardınca şöyle koşturdu ki, san, bu yokluk yolundan aşmak için bir geçit yeri araştırıyordu.

Vaktinden önce işe kalkan övülmez
İsteğine erişmede acele etme

Anlamı aklına bile gelmedi. Dokuz yüz on yedi yılı Rebiyülahirinde (Temmuz 1511) ol azgınlara Gökçayı denilen yerde erişti. Askerinin geride kalanı ulaşmamışken bir hışımla ol kuduz köpeklere girişti.

Bir sabah vakti ki kaderin gizleri çözüldü
Kızılbaş yığınlarıyla karşı karşıya gelindi

Kara düşman yığını Paşa'nın az bir kuvvetle saldırıya geçişini göricek, tutum dizginlerini kızgınlığın pençesine teslim eylediğinden, devleti atının devrileceği sonucunu çıkartıp, kaçacakları yerde direnmeye geçtiler ve ayrılık kılıcını kınından çıkarmaya hiç aralık vermeden giriştiler.

Yazardan - Kaçmayı bir anda kalmaya çevirdiler (28)

Keskin kılıç kınını boşaltıverdiler
Hücuma geçtiler ol dem Müslümanlara
Savaş ateşi alevlendi bu arada
İki yandan da öyle bir girişildi ki
Yere serildi kızıl döşemeler sanki
Nice gazi düşerdi ol dem bu döşeğe
Kılıçlar ışık idi bunlar san pervane
Gerçi toprağa düştü ne de çok kızıl baş
Yaturdu yerde nice bin başsız Kızılbaş
Ama pek fazla idi düşman bil sayıca
Paşa anunçün iremedi amacına
Vazgeçüb dünyada her türlü emelinden
Seçenek dizginlerin kaptırdı elinden
İki üç kez girdi o cenge tek başına
Ölüm haberin alıverdi okuyla
Pek çok çaba gösterüb sürdürdü savaşı
Kınında komadıydı eşsiz kılıcı
Ali örneği girdi uğraş alanına
İndi kara perde bulandı gökler toza
İdüb kılıcı düşmenin özünü çak
Nice pis mırdarı okuyla itti helak
Kadere çoktan Paşa vırmişti başını
Böylece kucakladı kaderin okını
Can alıcı ok birden dokundı göğsüne
Karanu gice oldu gün baht gözüne
Yer yer Paşamız düşman ile idüb cengi

Gör şehit oldu en sonunda Ali gibi
Ali'nin dostlarıyız dirken ol lânetlikler
Ali'yi öldürmeye bunca çaba ettiler
Sevgiden dostluktan ururken bunca lafı
Ali'ye çektiler kanlı kızıl nacağı
Ali de küskün ol kötülük eyleyenden
Soylu olan kaçar hilekârın övgüsünden

Gerçekte kaderin değişmez hükmünü değiştirmeye çabalamak boş ve önlem almaya kalkışmak takdirin gücü karşısında kişiyi güçsüz kılar. Paşa ile Şehzade'nin geleceğe düzen veren makas ile kesip biçtikleri arzu giysileri, emel boylarına ecel yol kesicisinin sert biçkisiyle kısa kalıp,

Dize - Nice istek toprak oldu

anlamına göre arzuları toprak ve istek torbaları çak oldu. Paşa'yı ecel adım adım karşılayıp gurur hanesinden sevinçler sarayına alıp götürdü.

Dünya güçlülük sonra da tükenmişliklerden ibaret
Yaşam sağlık sonra da hastalıklardan ibaret

Merhum Paşa'nın ömür tomarı ölüm mührü ile kesinlikle mühürlendiği sırada Şahkulu dedikleri aşağılıktan da bir iz belirmeyip o da kayıplar arasına karıştı.

Rum diyarı serdarı yenildi gitti
Kurtuluş dizgini elden düştü gitti
Paşa bineğinden düşünce toprağa
Nice benzedi güzün kopan yaprağa
Düşmenin başbuğu da ol devletliden
Yidi muştayı arada yeniçeriden

Gerçekte yaramaz Türklerden pek çok kimse bu çarpışmada tepelenmişti. ama,

Dize - Baş gitse ayağ artık duramaz

anlamı gereğince ol vezirlik göğünün güneşi toprak bur. cuna inmekle askerin yıldızı da kaymış, direnecek halleri kalmamıştı. Sapkınlar yanında da durum böyle olmağla iki taraftan bile cenk sürdürülmeyip birbirlerinden yüz geri ederek ayrıldılar.

Bozulan asker bulut gibi dağıldı
Kılıç şavkından param parça saçıldı

Çoğu kez Tanrının ulu yöntemi şöyledir ki, kahr ve celal rüzgârları esmeye kalkınca azab bulutlarından akan yok edici şimşekler, yer yüzünde oluşan olaylarmışçasına kendilerini göstermeye başladıklarında, Tanrıya boyun eğen ya da başkaldıran, kıyıcı ya da sadık olan herkese bu felaketler dokunur ve suçlu da, suçsuz da bir yerden yok olup gider. Bela selleri gazab dağlarından taşmaya başladıkta, şakî olanlar da, uslu olanlar da kurtuluş yolun bulamaz ve de canın kurtarma dualarından umudunu keserler.

Sapkınlığa düşenleri bu konuda uyar
Bunda hata eden de doğru giden de biter

Merhum Paşa'nın ummanı andıran kerem denizinde boğulmuş dostlarından, bir bilgelik ısısı ozan Mesihî Çelebi ki ol çağın ozanları arasında benzeri az bulunur, sözü kullanmakta becerili bir kişi idi. Paşa için gönül alıcı yürek sızlatıcı bir ağıt yakmıştı. Bu dize ol kasideden alınmıştır.

Paşa'nın gönlü ile düşman oku
Kan yalaşdı ve karındaş oldu

Ayaklananların Daha Sonraki Durumları

Şahkulu denilen cehennemlik tepelenince, yoldaşları olan aşağılıklar onun yardımcısına baş eğip göç diye Acem diyarına, Azerbaycan'a vardılar. Şah İsmail o günlerde

Irak'ta idi. Bunların ululuk ve üstünlüklerini ve bunca kabalıkla ülkesine gelişlerini haber alıcak, askerinin çoğu çeşitli yerlere dağılmış olduğundan, korku ve kuşkuya kapılıp, bir önlem olmak üzere Irak'tan Azerbaycan'a doğru ağır ağır yola çıktı ve ol devletsizleri karşıladı. Ol kan saçanlar ise domuzlar gibi uğradıkları yerin altını üstüne getirip yağmalaya yağmalaya Tebriz'e vardılar. Yolda büyük bir kervanla karşılaşıp bin kadar kervancıyı öldürdükten sonra mallarını aldılar. Enbiyanâme yazarı olan Şeyh İbrahim-i Şebüsterî hazretleri öz oğlu ile ol kervanda yolcu imiş. Hacca gitmek niyetiyle böyle bir tehlikeli yolculuğu göze almış. Kervan basanlar onu da şehit etmişlerdi. Hatta anlatılır ki, Şeyh ol kan içicilerin oğlunu öldürmeye kalkıştıklarını göricek, yalvararak kendisinin önce öldürülmesini istemiş. Ama, ol kıyıcılar buna bakmayıp sırf eza ve cefa olsun diye ilkin oğlunu öldürmüşler. Şeyh bunu göricek bir kez Allah deyip yüzü üzre düşmüş, anlar da ol durumda şehit etmişler.

Şeyhin öyküleri had ve ölçekten aşkın olup, gizli ve gerçek bilimleri özünde derlediğinden çağında mecma'u'l-bahreyn (29) sayılırdı. Gizlerin inceliklerini yise gönül gözüyle, olduğu gibi okurdu. Tefsir ve hadiste büyük bilgi ıssı idi. Öyleki Acem diyarında Sibeveyh-i sânî (30) dinmekle şan bulmuştu. Nahv biliminde yazdığı dizeler öyledir ki, gönül alıcı edasındaki güzellik, anlamları açıklamadaki akıcılık cana gıda, miskile mühürlenmiş satırlarının karası bilimde ileri gitmiş kişilerin gözlerini parıldatacak tutyadır. Ondan yarar bulmada ve kaynaklanmada son yoktur. Öyle bir Tâiye'dir ki (31) Acem lâmiyelerinin (32) boyunlarını bükmüştür. Nice açık ve seçik bir dili vardır ki, duvara asılı ayna gibi seb'a-i muallaka'ya erişmiştir. (33) Kaleminden saçılan gevherlerle olgunlaştırdığı kavramları, gizli nükteleri açıklamak için noktaları dane gibi serpip harfleri de tuzak gibi kullanmıştır. Bu kitap kıymetli, zarif bir hazine olup, harfler arasında giz-

lenmiş, kulaklarda şimdiye değin duyulmadık kuram cevherleri, ol bulunmaz kasidede bir bir bellenmiştir. İbn. Muti ve İbn. Mâlik anı görseler Elfiyelerin sunmaktan geri kalmazlardı. (34) Sonunda bitiriş tarihini bu gönül alıcı eda ile belirtmiştir.

Başladığımı bitirdim Muharremin ilk gününde
Peygamberin hicretinin dokuz yüzüncü yılında
(2 Ekim 1494)

Ol güzelliğiyle ün yapmış bulunan gelinin boyuna uygun sanatlı bir şerh yaparak işlemeli halkalar döğmeye, sanatta becerisizliğini bilmekle birlikte bu yeteneksiz yazar kalkışmışsa da, bir kaç cüz yazmış iken, şu misklere bürünmüş kitap yüzünden ve Tarih-i Âl-i Osman'dan bir kaç perdeyi açmakla görevlendirildiğimizden, ol çaba ve tasarı ertelenme zorunda kalmıştır.

Dize - Allah tamamlamak için bana zaman versin

Sözün özü ol aşağılık, Şah İsmail ile buluştuklarında, Şah bu kalabalığı dağıtmak için her bölüğü beylerinden birine ağırlatıp kondurdu ve tolasunlar deyü ferman eyledi. Böylece anların güçlerini dağıtıp parçaladı. Üçüncü gün uluğ toy düzeni gördü. Meydanın ortasında iki büyük kazan kurdurup su ile doldurttuktan sonra, altlarına pek çok ateş yaktırıp cehennem suyu gibi kaynattırarak, sıp sıcak eyledi. Görenler aş pişirilmesi için hazırlatılmış sanıp toplantı yerine uzaktan bakarlardı. Meğer birini mırdar başbuğları, birini de kışkırtıcı vezirleri (35) için hazırlatmış ki ol çiğleri pişire.

Onları bin türlü itibar ve saygıyla toy alanı olan bahçeye getirtip orada kurulan gönül alan otağa ve süslü gölgeliğe indirterek görünüşte büyük ilgi gösterdi. Olan bitenler üzerinde sohbete girişip yavaştan baş kaldırmalarının nedenlerini araştırdı. Dedi ki, "Babam Sultan Bayezit Han hazretlerinin koruyucu gölgesinde bunca zamandan

berü çoluk ve çocuğunuzla ferahlık içinde yaşarken neden gerekti ki boynunu bağlılık lâlesinden çıkarub ayaklanma doruğuna tırmandın?" O da karşılık olarak, "Ol padişah yaşlandığından vücudünün rahatsızlığı ülkenin kargaşasına yol açtı. Ülkeye düzen getirecek önlemleri almaktan el çekti. Vezirlerin ellerini uzatmalarıyla ortaya nice zulümler çıktı. Anların ettiklerine dayanamayıp bu yolu seçtik. Özellikle Şah hazretlerinin kapısına yüz sürmek ve güzel varlığını görmek de muradımız ve gönlümüzün tek dileği idi. Kapılarında kul olmayı hora geçer hizmet sanıp kalkıp geldik. Şah da ayttı, memleketini yakıp yıkmaya ne gerek var idi? Ana da böyle yanıt verdi ki, çekegeldüğümüz bunca zulmün öcünü almak ve çevremize adam toplamayı kolaylamak için yağma ve talana cesaret olundu. Şah ayttı. Bu yanıt da geçerli değildir. Hoşa giden anlayış üzere bizden yana hod sevgi duyduğun iddia idersin. Bizimle Sultan Bayezit Han arasında baba oğul töresinin geçerli olduğunu bilirken, buna el uzatmanın bize dokunacağını ne hoş aklına getürmedin? Özellikle bizim kervanımıza nasıl saldırıya kalkıştın? Tüccara saldırmak yol kesicilerin işidir. Yaptığın sözüne uymuyor ve de yalanını gerçek kılıyor diye söyleyince artık yanıt vermeye gücü kalmayıp suçunu kabul etti. Şah yeniden ayttı. Ya bu otagayı başına padişahlardan kimin izniyle koydun? Ol da ayttı ki, gaziler alâmetidir. Şah dedi. Otaga takınmak padişahlar iznine bağlıdır. Hem sen ne zamanda gazi oldun? Müslümanlar kanını haksız yere dökmek gaza mıdır? ve bu tutumunla gaza iddiasında bulunmak yerinde midir? Bu azarlayıcı konuşmadan sonra seçkin beylerinden Dev Sultan'a dönüp "bu otagadan hazzun var ise başından al başına sal" dedi. Dev Sultan da o anda otagasın alub başına takub saçma töreleri üzere Şah'a secde eyledi. O anda katında hizmette olan dev kılıklı kızılbaşlara işaret olundu. Üşüb ikisin bile kaldırub ol iki kazana attılar. Şah öteki beylerini de öldürtüp geride kalan askerlerini elden geçirdi. Beğendiğine görev verip ötekileri azad eyledi. Mal ve eş-

yalarını, at ve rahtlarını toy verenlere armağan edip salıverdi. Bunlar da kadın ve çocuklarıyla köşe bucak sokakları dolaşıp, el açıp dilenerek dağıldılar. Yaptıkları kötülüklerin cezasın buldular.

Her kim ki yurdunda kılıç çeker
Dökmeye kanlar gemisin sürer
Bed-amel irmez emel ucuna
Ettiği kötülük kalmaz yanına

Sultan Ahmed'in Üsküdar'a Yürüyüşü ve Amacına Ulaşamayışı

Şehzade Sultan Ahmed ki, yanında kalan askerle Ali Paşa'nın yengüye ulaşmasını ve zaferi derlemesini beklemekte idi. Gece gündüz tek kuşkusu bu idi ki, ayaklanan Türklerin dikenli varlıklarından ülkeyi temizleyerek dileği üzere dönüp geldikte, saltanat tahtına oturma girişimine kalkışıp ol hayırlar düşünen vezirin önlemleriyle tac ve tahtın ıssı ola.

Önlemlerimizle devlet ele girmez
Cihan var olduğunda kısmet edilmiştir ol

anlamını göz önünde tutmayıp, kafasında oluşan bu düşünceyle gönlü kaynayıp yerinde duramaz olmuştu. Bir hayır haber alırım diye kulağı kirişte, gözleri de yollarda idi. En sonunda uğursuz haberle bir haberci gelip Paşa'nın "Rabbinizin magfiretine koşun. (36)" buyruğu ile ecel yoluna çıkıp yokluk yolcularına karıştığın bildiricek, Şehzade'nin huzur ve güvenle salınan boynu bükülüp, öyle bir bozuldu ve imgelerinin çöküşünden bir mertebede şaşkına döndü ki, ne önlem ideceğin ve ne yana gideceğin bilemedi. Üzüntüyle elini hasret dizine urub ayttı.

Ne felekte vefa var ne de zemaneden umut
Ne bahtımız varmış lâ ilâhe ill'Allah

Umut dallarının kırılmak üzere olduğun göricek, büyük üzüntü ve pek fazla kırgınlıkla Amasya'ya doğru dönüp ol pis topluluğu koğalamaya ilgi göstermedi.

Haber ulaşınca ünü var Şehzade'ye
Cihan değer Paşa'nın yere düştüğüne
Dizginleri çekti ol öç alma yolundan
Gitmedi beyliğin yiğitliğin ardından
Dürülüp geldi askeriyle Amasya'ya
Buldu kurtuluşu uğrayanlar bozguna
Yeniçeri askeri bu dönüşten buldu
Ona karşı gönülden kırgınlık duydu
Onunla anladılar ki imdi taht ile tac
Bu ölü ruhlu gibiyle bulamaz revac

Denilir ki, bu günlerde cihan hakanının çocuklarından olup epeyce zamandan beri Karaman sancakbeyi bulunan Sultan Şehinşah saltanat dileğinden elin çekerek incülü yastıklar yerine kabir toprağına uzanıp, uçmaklarda yuva kurmak isteyen can kuşu ol aydınlığa doğru kanat açtı.

Kimdir ol ki yelkenin önce açtı
Sonunda yarup çenberi birden geçti

Ölümün merhum şehzadeye uğradığı haberi Padişah hazretlerine gelince,

Zamane fırtınaları ansızın kopunca
Şahın gülşeninde bir neşeli gül soldu

diyerek küskün gönlü kederlere daha da gömüldü. Henüz bu yas sona ermeden Ali Paşanın Şah kulu uğraşında şehit düştüğü ve askerin bozgun sonunda geriye döndüğü haberi de gelip dağ üstüne bir dağ daha kondu. Huzur ve rahat iyice kaçtı. Kederli haberlerin ard ardına gelişi Padişahın aslında sabır ve güvenden yana bükülmüş boynunu bir kat daha çökertmiş, gamlı gözlerine rahat uykuyu haram etmiş, kederlerin artmasına ve gamların yı-

ğılmasına neden olmuştu. Bu arada hastalıklar sağlığını da iyice sarstı ve vardıkça gerek vücudunda, gerek ruhunda derin sarsıntılara yol açtı. Yas günleri dolunca, gönül aydın Padişah uyanık aklını istirca âyeti (37) gereğince çevirip, memleketin durumuna bir düzen vermek için adalet örneği Divan'ın toplanmasına ferman eyledi.

Değerli Divan'ın üyeleri saltanat tahtı önünde birleşerek ülke işlerine önlemler almaya giriştiklerinde, Padişahın parlak bir aynayı andıran saf gönlüne yansıyan görüntüyü sezgi yoluyla kavradılar. Divan üyelerinin çoğu şu fikir çerçevesinde söz birliği ettiler. "Hazır elde Rumeli askeri bulunuyorken, gecikmeyip Sultan Ahmed'i getirterek hilafet tahtına çıkaralar." Ama, Hersek oğlu Ahmed Paşa ki, Ali Paşa göçmekle tek başına kalmış ve veziri azamlık makamının tadını çıkarmaya başlamıştı. Padişahın bir köşeye çekildiği bu günlerde gönlünce davranmış, mal toplamış, meramına erişip, muradına kavuşmuştu. Memleketi yönetmede ortaksız kalması yetmişken, ol rahat giysiyi elden çıkarmağa rıza göstermeyip saltanat makamında bir değişikliğe yol açacak önlemleri engellemeye girişti. Bunu sağlamak için de şu öneride bulundu. "Sultan Selim Han hazretlerinin sancağı Semendre'ye gitmeri yeniden duyurula. Sultan Ahmed de Amasya'da durmazsa kendisine Karaman sancağı verile." Ne var ki, o günlerde Padişah hazretlerinin can ülkesine gam haricileri saldırıya geçmiş, gönül sarayına da keder baykuşları yerleşmiş bulunuyordu. Şehzadeler arası çekişmelerin belasından kurtuluş yolunu arıyor ve sağduyu ona şu öğüdü veriyordu.

Dilersen ki olmağa sultan-ı âlem kesenkes
Kocamış dünya karısın kaydidinme boşansa da bes

anlamıyla taht ve tacı bırakmak düşüncesi de aklından geçiyor ve ince gönlünde gittikçe yer tutuyordu. Bir yandan yaşlılık, bir yandan da çeşitli hastalıklar sağlık haremine yol bulup girmişler, akıttıkları zehirlerle anı tatsız acılar

içinde bırakmışlardı. Öyleki yaşam helvası canına ölüm musibeti gibi acı geliyor, varlık suyu şor içmiş gibi anı otalıyordu. Bu nedenlerle yönetimin sıkıntılarından uzaklaşmayı ve saltanat makamından eteğini çekmeyi işin gereği olarak düşünüyordu. Divan üyelerine böyle bir tinsel ortam içinde seslenip buyurdu ki, "Yaş pençesi yaşam gömleğimi paralamakla, yırtık pırtık etmiş, artık ondan yararlanma olasılığı kalmamıştır. Hastalık fırtınası sağlık dayanaklarımı yıkarak ecel habercisi doğa güçleri varlığımı yağmalamıştır. Padişahlık dönemim son bulmuş, halifelik nöbetim bitiş anına gelmiştir. Ömrüm ayağı da yokluk tuzağına basmıştır.

Başım üstünde yaşlılığın sabahı aklar oldu
Geride kalan gençlik gecelerinin odur adağı
Ağzım "öyle ömrün tükenip bitti" der
Bedenim "benden nasıl da geçti" gider

sözleriyle sanırsın ki konuşur ve gönül kuşu öz yuvası semtine uçuşur.

Dize - Odur kutsal olan ruh hem bu kez uçuyor

Yol buldu ölüm oku, sonunda cana kıydı çare yok
Sen istersen vücudun hisarını yaptır olsun mermerden

anlamını "Nerede olursanız olunuz. Sağlam kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size erişecektir. (38)" âyetiyle açıklayıp ol derinliği ölçülemeyen denizden bir katre ile kuşku denizcimi boğalıdan berü,

Dize - Kim ki yalnızlığı seçer yalnızlık onundur

kavramını gözüme nişan ve kenare çekilme hazinesini de çabamla ödenecek borç edindim. Şimden girü yalnızlık yoluna düşüp ibadet seccadesi üzerine tesbih ve zikre ve de okuyup düşünmeye kendimi vermek niyetinde oldum. Ama taht ve tac orada oturabilecek bir kimseye gereksinme

duymaktadır ki işe başladığı anda, bütün halka adaleti getirebileceğini kabul ettire. Sonsuza değin yaşatmak için and içilen bu ocağın çerağını olayların sert fırtınalarından koruyabile. Zamane sıkıntılarına dayanarak gecesini gü-nünü bu işi yürütmeye vere.

Hakla donanmış hakim gerektir bilki bu ülkeye
Koşup gelsin insanlar tâ ki onun adaletine
Adaletin özü ne? ülke onarılsın isterim
Ne denli onarılsa saray örneği olsun isterim

Tanrıya şükürler olsun ki, değerli oğullarımın üçü bile üstünlük tahtına ve kayserlik durağına layık kişilerdir.

Ne varki ölüm eli sağlık rahtimi yıktığında
İçerden çürümüş şu ten kafesi devrildiğinde
İsterim üç yıldızdan biri şeref burcunda parlaya
Benim yerime de ülkenin tahtına ol otura

Ama, Ahmed Han'ım çocuklarının sayıca fazla olması şefkat bağlarını geriyor ve onun buna hakkı olduğunu perçinliyor olmağın, onu veliahd edinmeye söz vermiştim. Hepsinden yaşlı olması da, önce gelen padişahların töresi üzerine ona öncelik tanınmasını gerektirmiştir.

Babadan sonra padişahlık taht ve tacına
Büyük oğlanın geçmesi töredendir

İmdi ol değerli oğulu getirtmek önleminde olasız ki, şim-den girü padişahımız oldur. Bu konuda savsaklamayasız. Olaki anlaşmazlık günlerinde nice korkulu ve kıyıcı olay-lar kendini göstere.

Hilekâr felek kinle dolu buyurdu
Olmaya ki hâ işin rengi bozulsun
Kargaşa rüzgârından her alçaklıktan
Bütün ülke baştan başa alt üst olsun
Budur cihan gelininin göz koyduğu
Güveyiyse bir başka güzele tutulsun

Yaş yorgunluğu ömrün sona erişi
Bu arada felek bir başka oyun sunsun

Padişahın çevresindekiler kendi isteklerine uygun düşen bu lafları havadan tutup baş ve göz üzere dediler. Tasarının uygulanması beylerin gönül birliğine bağlı olmağın orada bulunan Rumeli beylerini Padişahın katına getirip yokluğunda Sultan Ahmed'e bi'at ettirip, ağır yeminlerle söz ve andlarını berkittirdiler. Beyler yönünden gönülde kuşku kalmayıcak, Sultan Ahmed'i getirip saltanat tahtına oturtmak için Edirne'den İstanbul'a doğru yola çıktılar. Çağrı mektubunu da yazıp Sultan Ahmed'e gönderdiler.

Sultan Selim'i içtenlikle sevmezlerdi
Şehzade Ahmed'iyse candan isterlerdi
Yazdılar ol Şehzade'ye gizlice bunu
Düş hemen de yola ol bir bahar bulutu
Bu yolculukta bir yerde eylenme zinhar
Sakın ol ki bu av sonra elinden kaçar

Bu gelişme, Sultan Selim Han hazretlerinin, gizli gizemden ve saklanan gizlerden haber alınca, yukarıda açıklaması yapıldığı gibi, onları izleyip, Zağra'dan üçüncü günde yetişip, Çorlu suyu kıyısında bugün de Uğraş köyü dinmekle ün yapan köyün yakınında savaşa girdiği ve sonra da Kefe yöresine döndüğü sırada olmuştur.

Çün ol parlak bir savaş gösterisi olan ve fitneyi kaynatan uğraştan sonra Padişah hazretleri İstanbul'a geldi. Konuyu yeniden tartışmak için Divan üyelerini çağırtıp, önceki önlem üzerinde görüştüler ve düşün ayağlarını ağızdan ağıza dolaştırdılar. Padişahlıkta yapılacak değişikliği kendisi için felaket bilen bilgili vezir dedi ki, "Bu önlemin sonuç vermesi pek zordur. Sultan Selim Han hazretlerine karşı girişilen düşmanlık sonunda bunca olay baş göstermiştir Eğer bu konuda zor kullanma yoluna gidersek, kamu ile askerin çoğunun bizden yüz çevirip anun koru-

yucu gölgesini yurt edineceğini bilmek, öyle ermişlik işi bir şey değildir. Ol mutluluk ısısı hakkında alınan kusurlu önlemler, Padişahın lutuf etekleriyle örtülmemişken, sözü edilen işe kalkışmak, boşuna zaman harcamak ve hayaller düşlemek demek olur. Ol ülkelere gölgesi düşene, hatırı dileği üzere ilgi göstermek ve de gönlünü almak, ayrıca onun zor kullanmasını engellemek için önceki önlemi ertelemek, akla ve devletin çıkarlarına uygundur. Yerinde, gerçekçi görüş ve isabetli karar odur ki, hemen Sultan Ahmed'e Padişah katından gönül alıcı bir mektup ulaştırıp, bu işin bir kaç gün savsaklama perdesi altında kalması, kendi devleti çıkarı için düşünülen önlemlerden idüğü yazıla. Ona şimdilik Karaman sancağı virile. Umuttur ki, bu ilgi ile bir kaç gün oyalanıp fitne ve kargaşa rüzgârı bir parça dinince, ince gönlünüzde yer tutan önlem, yavaş yavaş uygulanmaya kona. "Paşa'nın sözlerini Padişah hazretleri beğenip gerçekten devletli otağın hizmetlilerinden birini anber kokulu mühürlerle bezeli bir nâme ile Şehzade'ye gönderdi. Ol ayağı çabuk haberci dağ ve ovaları aşıp Şehzade Sultan Ahmed yanına ulaşınca, özel olarak kabul olunup nâmesin teslim eyledi. Anlatılması buyurulan gizlerin mührünü de açıklama parmağı ile çözüp bunları sözle bir bir bildirdi. Ama bu açıklamalar Şehzade'nin akıl pazarında değer bulmayıp, alnı gazap ve kinle burışıcak Saba yelini andıran o haberci, öcü tuzağına düşmemek için hemen izin isteyip, eğlenmeyip güvercin misali tahtkentine döndü.

Şehzade'nin kırgınlığını ve Karaman ilini beğenmeyişini anlatıcak, devrin sultanı veliahdinin daha önce vaadedilenin yapılmasıyla ancak hoşnut olacağın inanarak, geçmiş önlemi uygulamaya karar verdi. Devletin ileri gelen görevlilerinden Sultan Ahmed'e yakın olanlar, Padişahın eski sözünü yerine getirmeye eğilim göstermeye başladığını anlayınca, her biri mektuplar döşeyip, saltanat durağı İstanbul'a hemen gelmesini yazdılar. "Bunlar arasında

zulmedenlerin ettikleri kötülükler kendi başlarına gelecektir. (39) âyetinde belirtilen adılın özlerine dönük, onları kasdettiğini gönüllerinden hiç geçirmediler.

Sultan Ahmed ise Padişahla buluşmak tasarısını bir kez aklına koymuştu. Gelen mektuplardaki haberler bu tasarıyı destekleyicek, hemen İstanbul'a doğru yola çıktı. Ardından da tahtkentine bir adamını gönderip öğülesice ellerini öpmesine izin verilmesini istedi. Varan ulak izin yanıtıyla girü Şehzade katına ulaşıcak, nice sevinç duygularıyla İstanbul'un karşısında Üsküdar'a gelip, Maltepe diye anılan dağın eteğine kondu.

Amasya'da atlanıp dizginlerin çekti
Yücelik sancağını gök yüzüne açtı
Geldi el bağlayıp divan tuttu Üsküdar'a
Babası yerine konsun diye taht ve taca

Maltepe'ye inmekle Osmanlı hazinesi anahtarları eline girdi sanıp, tahtkentine yakın olmakla amacına ulaşmaya yaklaştığı kanısına kapılıp, sevinç yastıklarına şöyle yaslandı. Karaman ilinin önerilmesinden kişiliğinin zedelendiğini ve kırıldığını belirten bir şikâyet mektubunu Padişahın ulu katına sunup, sözden dönmekten ve işi savsaklamadan yakındı. Lalası olan Yularkısdı Sinan Bey'i devlet kapısına gönderip anın eliyle meramı olan devlet dizginlerini ele getürmek çabasında oldu. Gökteki güneş ışınları gibi baştan başa yakınmalarla dolu nâmesi Padişaha sunulunca hatt-ı şerifleriyle gönül alıcı bir yazı gönderip,

Ben o ince defne dalıyım ki her meltemle
Gönlümde güzelliğinin iziyle titrerim

anlamını ol gönül açıcı tomara işlemişti. Söz konusu sorunun oluş alanında sergilenmesinin yolunu bulmak için, görüşleri eğri vezirlerin doğruluk kıblesinden sapmış akıllarına uyup, yönetim ve yöntem dizginlerini ol kötü düşünceliler eline vericek böyle bir tutumun alınmasını uy-

gun gördü. Şehzade el öpmek şerefiyle mutluluk bulıcak, Rumeli beyleri Padişahın devletli katına çağrılıp sefer-i hümâyûn tasarısının uygun görüldüğü anlara duyurula. İşin gerçek yanı buydu ki, cihan değer buyruğa boyun eğmemeleri söz konusu olmaya. Buyruğu onayladıkların göstericek, bol bol para ve her kese armağanlar dağıtmakla gönüllerin Şehzade'den yana kaydıra. Akılları köşesinden kuşku ve kaygı nakşın bahşiş çeşmesiyle yıkaya. Şehzadeyi serasker ider ve zaferleri izleyen asker ile Sultan Selim üzerine gidevüz dediler. Ol kısa görüşlüler.

Dize - Ezelden başarı hep zar zor ele geldi
Hızr'ın suyu ancak İskender'e nasipti

anlamını hiç düşünmeyip devlet yapılarını sapık kuşkuları kazmasıyla viran eylediler. Saçağı göklere değen Divandan çıkub anın gelişini kutlama için pişkeşler hazırlayub Şehzade'yi karşılama yolunda oldular.

Gice oldukta ki, gök kubbeye lacivert perde çekilmiş, hokkabaz felek güneşin ışığın gizlemiş, sayısız gümüş möhreler göstermiş, oyunbazlığa girişmişti. Bu çerhin bin yıllık kocasıysa binden artık gözünü açmış yer yüzünde gelişen olayları seyrediyordu. Yıldızlar sayısınca asker, ülke konularında alınacak önlemler için temaslara girişmekle o anda varlıklarını gösterdiler. Yeniçeri bahadırları ki, Osmanlı devletinde geçen hizmetleriyle önde gelip bu devlet kapısının sadık hizmetlileri ve bu sonsuza dek sürecek soyun iyiliğini isteyen yiğitleridir. Gayret kuşağın öğünç kemerleri, giydikleri, iyilikleri işaret eden keçe külahlarıysa başlarında öğünme tacı edip, kan saçan kılıçları savaşlarda düşman kanıyla ala boyana gelmiş, ok ve temrenleri de düşman ciğerin dilmiştir.

Yazardan - Cenk ve kavga deminde tekdirler
Ilgar eylemede çabuk ayaklar
Kale yıkmada her biri Ferhad

Burca çıkmada cümlesi üstad
Elde harbeler birer yılandır
Düşmanı sokmağa atılgandır
Zırhı delip geçer mızrakları
Kara kayayı deler tüfenkleri
Din yolunda çalışmak işleridir
Omuzdaşlık etmek gidişleridir
Tek gönül, tek dil ve tek yoldalar
Sözlerini kabul eyler şahlar
Olmaz iki yüzlü anlarda kimse
Yoldaş sayılmamak anlara leke
Al-i Osman çıkınca tahta deyin
Ola dâima kılıçları keskin

Çün devletin ileri gelenlerinin Sultan Ahmed'i getürüb tahta çıkarmaya kalkıştıkların gördüler, bir yere gelip geçerli töreleri üzere birbirlerine omuz vermeye başladılar ve danışma yoluyla kaygu perdesini araladılar. Şeytan kulu uğraşında Sultan Ahmed'in, yiğitlik ve gayret deminde, güçsüzlüğüne ve de beceriksizliğine tanık olanlar vezirlerin tümünün görüşlerini yaramaz sayıp ayttılar ki, Anadolu Türkünden bir kaç ayağı çarıklı hırsızlar memleketin ortasında bunca fesatlık yapar, temiz ve efendi insanların ırzını çiğnerken, uzaktan durup bakan ve yüce Kapıdan kalabalık bir ordu koşulup her bakımdan desteklenmişken, padişahlık namusunu korumayıp bir kaç ayağı yalın, başı kabaktan kaçan, halkın başına geçmeye kaçan hak bulur. Saltanat makamında oturmaya ne yüzle kendini layık görür? Tatlı canına düşkün olan baş ve buğ olamaz. Gücünü ispatlamayan taca layık olamaz. Baş olmak isteyen kişi yönetimin getirdiği sıkıntılara sabır göstermelidir. (40)

Ne padişah, ne de askere baş olur
Ne de nazlı, canı tatlı kişidir o
Sana tac, hazine ve buyruk verseler
Başa yastık, yasak olmazsa haramdır o

Tanrının bir emaneti olan saltanat hazinesinin anahtarlarını, gaflet döşeğine yan gelip yatmış olan bir merak-sız kişiye teslime razı olmak, Osmanlı devletini yıkmak demektir. Nimet hakkı gereği budur ki, Sultan Selim gibi soyluluk simgesi şehzade, saltanat ağacında olgun bir meyve gibi duruyorken, onun mutluluğu arttıran gölgesine sığınavuz. Kardeşlerinden birini de Osmanlı tahtına oturtup başa geçirmevüz. Ol durağı yüce Şah'ın itaati yolundan özge yola gitmevüz.

Yazardan - Odur padişahlık tahtına layık olan
Anun gölgesidir bu ufukları saran
O var iken burda yaraşmaz kimseye taht
Odur ülkeleri açan Şah-i civan-baht
Yaraşur saltanat ancak Sultan Selim'e
Ki düşmenin ciğerin böler bak ikiye
Saltanat nuru onun alnında parlar
Devlet atı da altında oynaşıp koşar
Gerektirki ol Şah ol hakim başa gece
Olavuz kerem denizinde levent biz de
Güzelliğinin lambası ışıklar saçsın
Keder tozunu cihandan süpürsün silsin
Bil ikbal ile devlet bağlanmıştır ana
Ururşa ol urur köteği Kızılbaşa
O şahın can ile biz kölesi olmuşuz
Otağı kapısında el bağlı kuluyuz
Padişah ki uydu vezirin oyununa
Ulu oğlun böyle layık gördü tahtına
Hatadır çün bu yerinde olmayan görüş
Komazuz kim bula taht için yol bir gidiş
İdüb, fesatlığı iden azgınları yok
Bu yolu keselim kılıcın sırtıyla çok
Bozalum düşmen kurduğu hile tuzağun
Kapayalum aşağılık köpeğin yolun
Bulut altında şimşek çakışında görülür.
Hiç kuşkusuz bir anda ateş alevlenür

Hile ve tuzak bulutlarıyla örtülü olan fitne ve fesat şimşekleri henüz çakmaya başlamamışken, temizleyici kılıçla bunları parçalamak, devletin kurtuluşunu isteyenler için bir görev ve ol kötü işleyenlere göz yummak, boş düşüncedir deyü anlaştılar. Hep birden kalkub Sultan Selim Han hazretlerine karşı olanve ileri görevlerde yer alanların konaklarına saldırdılar. İçlerindeki kötü düşünceleri dilekleri yoluna koydukları kanısı yerleştiği anda, ol Sultan Ahmed'ten yana olup gurur döşeği üzere uykuya dalan üst görevde olanların evlerine girdiler. Başta vezir-i azam olan Hersek oğlu Ahmed Paşa, Beylerbeyi Hasan Paşa ve Kaz'asker Müeyyed zade Abdurrahman Efendi ile Sultan Selim devrinde kaz'asker olup, onun kahrı kılıcı ile öldürülen Tâcî zade Cafer Çelebi ki, bunlar sözü edilen yersiz önlemi almada ağız birliği etmiş olduklarından, evleri Yeniçeri ayağı altında çiğnendi. Kendileri de can korkusu ile,

Dize - Karanu giceyi gönlek gibi giyindi

anlamına uygun olarak kara gecenin eteğiyle örtünüp aşağılık duraklarından zillet köşesine kaçıp, kurtuluş düzüne varınca bin bir sıkıntı çektiler. Toplayabilmek için ömür akçalarını sarf ettikleri sayısız para, mal, giysi,

Dize - Geldi hevadan gitti hevaya

anlamına denk düşüp ol yağmacıların kucaklarında yığıldı kaldı. Altınlarını gizle. (41) sözü gereğince saklı bulunan altın sandıklarının bağcıkları yabancıların eline geçip her birinin mühürlerini söktüler. Onların yakınlarına, adamlarına hakaretler edip, başlarına türlü belalar getürdüler. Sözün kısası o gece sabaha değin Yeniçeri tâifesi yağma ve talandan ve devlet büyüklerine zarar vermekten ellerini kesmeyip Sultan Selim Han adına gülbank çektiler.

Her köşede toplananlar çağrışıyorlar
Cihan padişahıdır Selim Han diyorlar

Bütün gece ta sabaha dek böyle sürdü
O güzel adtan başka bir söz edilmedi

Altın tacı ile güneş gök kubbede görününce ve gece ordusunun yağmacı askerleri kaybolunca, Yeniçeriler hep birlikte Bab-ı hümayûn'a gelip, ulu otağdan özür diler durum alıp, gice ettikleri edepsizlikten affedilmelerini ve devletin ol beş temel direğinin görevden alınmasını istediler.

Padişah durağı ne yüzden yıkılayazdı
Vezirlerin bilgisizce önleminden oldu

deyip, doğru olmayan görüşlerini durmadan öne sürmekle devletin yapısını harabettiklerini Padişah katında anlattılar. Ol çirkin yazılıları yerlerinde bıraktığı takdirde kavga ateşinin daha da tutuşacağını açıkça söylediler. Kişiler gayretiyle dağlar devrilir. (42) atasözü Padişahın safalarla dolu kafasından geçmekle, ol söz birliği eden kalabalığa ters yanıt vermeyip, dileklerini kabule uygun gördü. Yumuşaklıkla ve tatlı dille anların gönüllerini Sultan Ahmed'ten yana kaydırma olasıdır diyerek yüze gülüp oyaladı. Sözü edilen kişilerden sadece Mustafa Paşa'nın görevde kalmasının gerekli olduğunu bildirip ötekileri işlerinden uzaklaştırmakla lutuflarını, artık onlardan esirgemiş oldu.

Dize - Evet halk birleşince güç dayanmaz

Ol görevden uzaklaştırma fırtınası ile gönül tekneleri şaşkınlık ve elem denizinde boğulmuş olanların alışa geldikleri makam ve görevlerden, devlet değirmeni suyundan ayrı düşmekle uğradıkları gamdan başka, Sultan Ahmed'in padişahlığının artık suya düştüğü üzüntüsü ve kederi bulutları ile bela mihnetleri bir kat daha arttı. Yularkısdı düşündü ki, Sultan Ahmed katından vaad ve lutuf sözleri aktarıp Yeniçerinin gönlünü andan yana kaydıra. Ama Yeniçeri de öyle bir kırgınlık gözledi ki, kan

saçıcı kılıçlarından kurtulmaya can attı. Atının dizginlerini de Sultan Ahmed'ten yana çevirdi. Yeniçeriler İstanbul iskelelerini bir denlü tutmuşlardı ki, Üsküdar yakasından gemi değil, uçan kuş bile geçmeye yol bulamaz idi. Ol derya gönüllüler deniz yüzün şöyle beklediler ki, gemiler hareketten kaldı ve karşı görüşte olanların kürekleri umut kayıklarını şaşkınlık boğuntusuna saldı. Sultan Ahmed atası Hüdavendigâr hazretlerinin bol bol yardımına dayanıp, onun sonsuz gayreti desteği ile sevinçler getirecek saltanat tahtına, padişahlık makamına oturacağına ve özlediği güzelle kocuşacağına olmuş gibi bakarak dilek elin devlet ve ikbal gelininin boynuna doladığını sanmış, yakarış avuçlarını yüce Tanrının durağına kaldırmaya vardıramaz olmuştu. Padişahın ard arda yaptığı vaadlere güvenerek gururu bir hadde erişmişti ki, bundan ötürü emelleri gerçekleştiren Kapıya dilekleri olsun diye yalvaramaz olmuştu. Gurur hırsızı seziş denklerini yağma etmekle onu gaflet yoluna saptırmış, heva ve heves azgınıyla oynaşmayı öğretmişti. Çoğu günlerini eğlence gereklerini düzmeye ayırmış olup, savaş gereksinimlerini hazırlamaktan el yuğmuştu. Gurur sunucusu elinden keyif dolusunu çekmekle ayağı yere basmaz idi. Günün getirdikleriniyse terkiye asmaz idi. Bu hal üzre işret meclisinde gece gündüz saz ve söz birle safalar eyler iken, Yeniçerilerin çıkardıkları olay kulak tozunda gümleyicek, elinde olan ayağı yere çalub, dilek şişesini kırmış ve kederin baskısıyla şaşırmıştı.

Her gamlı doluyu günün dudağından alayım ki
Şöyle hızlıca içeyim de yetişmiş olsun öteki

deyip ibretleri seyreden gözünden hasret damlaları döktü. Esef elleriyle dizlerin döğdü.

Yaz kış deme, şükür lokmasın çiğne durma
Gün olur derde düşer, gün gelir bulursun safa

anlamı üzere tatlı canındaki sevinç yumuşaklığı üzüntü burukluğuna dönerek, gönül yüzünde keyif izleri silinip gitti ve ayttı ki,

Dertten her an feryadımla görki felek her saat
Bir başka kederle yıktı gönlü cana etti kast

Doğarken sevmemiş olsaydım gün ışığını
Parlar mıydı?
Ya da kaptırmasaydım dolun aya bu gönlü
Şavklar mıydı?

İkbal alnında keder kırışıklarını görüp halkın kabulü giysisine boyunun uygun düşmediğini sezicek, emel atını devlet sarayına çekmeğe cesaret edemeyip gideceği yeri belirlenmesi için bir kaç gün sözü edilen dağın eteğinde bekledi.

Bu gussadan canı derdile doldu taştı
Dünyanın yaşı da kurusu da ona çok ağır geldi

Bu arada Padişah hazretinden hoşgörü nâmeleri gelip, gecikmenin askerin bu işe razı olmadığından ileri geldiğini anlatarak gönül alıcı sözleri arasında şöyle demişti.

Ne denlü Saba'ya sana himmet itsün deyü iş verdimse de
Gonceden tatlı ve neşeli bir gül bir türlü oluşamadı

Umut edilir ki, sabır tesbihi ile bu fitne ateşi de yavaşlar ve padişahlığının gerekleri düzenlenerek buyruk ve hükümlerin yer yüzünde geçerli olur, diyerek bin bir iltifatla gönlünü yineleye yineleye almakta idi. Ama, üzüntü zehri yüreğinde öyle çöreklenmişti ki, böyle özür sözleriyle onun saltanat hastalığına çare bulunamazdı.

Her an azgın yılan gönlü dağlar
Ona hiç bir deva merhem olmaz

Çün bildiki kapukulunun karşı gelişi, devlet işlerinde kendüsinden olan ve hoş karşılanmayan kusurlardandır. Böyle düşündü ki, önce Anadolu topraklarını hükmü al-

tına ala. Sonra yavaş yavaş askerin gönlünü kazanıp Osmanlı tahtına otura. Bu nedenle padişahlık döşeği umuduyla himmet atın salub, kuşku yayasın sürmüş iken, köhne felek oyun içinde oyun gösterdi ki, satrançta vezir oynar gibi Şah Ahmed girüye deyüb çekilerek Karaman diyarına yöneldi. Kardeşi Şehinşah'ın oğlu Sultan Mehmed'i ki, ol tarihte Karaman sancağında babası yerine sancakbeyi idi. Onu ele getürmek önlemine girişti.

Bu akıl almaz tasarı Padişah katında öğrenilince, her ne denlü hüküm gönderildi ise de tuttuğu yoldan onu döndermeye yeterli olmadı. Kararında direnüb, giriştiği işi tamamlamaya gayretli olub Sultan Mehmed'i buyruğuna bağlamakla Anadolu eyaletine el koymak düşüncesinde tutundu kaldı.

Sultan Mehmed, amcasının asker çeküb üzerine geldüğünden haberdar olıcak değerli dedesi Padişah hazretlerine mektup gönderip nasıl davranmasının uygun olacağını sormak ve bilmek istedi. Sultan Ahmed'in bu girişimi Padişahın isteğinin tersi idi. Sultan Mehmed'in mektubu gelicek, uluğ eşikten hükm-i hümayûn çıktı ki, kaleye kapanub boyun eğmeyesin ki, durumunu kurtaracak önlemler için zamana gerek var. Korunman için ne gerekse eskiden olduğu gibi o yapılacaktır. Heman yerinde direnesin. Şehzade de aldığı buyruk gereğince Konya kalesini korumaya gücü yettiğince çalışıp bir kaç gün direniş üzre oldu. Sonunda gördüki Padişah katından göz yumulmakta ve ilgi gösterilmemekte, bu zorunla anlaşmaya rıza virüb kaleyi teslim eyledi.

Sultan Ahmed ise aklınca bağımsızlığına kavuşup Anadolu vilayetinde atamaya, görevden almaya girişip, padişahlar gibi hüküm sürmeye kalkıştı. Böylelikle devleti kuşu, yasalar dışında kendi havasında uçmaya başladı. Öyleki Karaman beylerinden Delü Genüz adında bir yiğit, Sultan Mehmed'le bile Konya hisarına kapanıp, kaleyi

teslime karşı çıkmıştı. Ayakdaşı olduğu Sultan Mehmed amcasına boyun eğmekten alıkoymuş idi. İşin sonunda Sultan Mehmed onun öğüdünü tutmayıp hisar kapısı açınca Delü Genüz kaçmıştı. Sultan Ahmed'in askeri o zavallıya yetişüb bağlayub Şehzade katına getürdükde Sultan Ahmed başın kestirüb atası Padişah durağına gön derdi. Ama, bu biçim davranışları ona karşı gönüllerde olan nefreti arttırıp Padişah hazretlerinin dahi gönlünün kırılmasına yol açtı.

Durum böyle iken, yaşamı çirkin Kızılbaş katında halife sıfatıyla gelip Rum ülkesinde oturan, Türkmenler den ölümü hiçe sayan nice yandaşlar derleyen Nur Ali Halife adındaki sonu sapkınlık olan aşağılık, bu anlaşmazlığı ve bölünmeyi fırsat bilip, yirmi bin kadar cehennem suratlı asker derüb, başkaldırma yoluna girdi. Şebin Karahisar ve Niksar'dan yağma ve talana başlayıp Amasya tahtkentini ele geçirmek tasarısıyla ol yöreye yöneldi. Sultan Ahmed veziri olan Yularkısdı Sinan Paşa'yı kalabalık bir kuvvetle savunmada bulunmak üzere gönderdi. Ulu bir savaş sonunda Sinan Paşa sinini sada dönderdi. (43) yani, bugünkü deyimle bu savaşta sınan oldu. Bin bir zor ve zar ile tek başına kaçtı. Kızılbaş ise Tokat'a gelüb ol uc üzerinde nice fitne tohumları saçtı. Çün ol tarafın Türkü Kızılbaşa tutkun idiler. Ülke halkından çok sapkın ol kötü görüşlülere katılarak bakımlı memleketi ayaklar altında çiğnediler.

Sultan Ahmed'in bu olayda da beceriksizliği kendini göstericek, kapukullarının onu istemeyerek yüz çevirmedeki direnişleri daha da kesinleşti. Hepsi de kırgın ve gönülleri dargın olup saçakları göklerde olan Divan'da çığrışıp ayttılar ki, vardıkça ülkenin durumu bozuluyor ve devlet temellerinden sarsılıyor. Nice kötü ve çirkin olaylar yayılıyor. Bir yandan yabancı saldırılar, bir yandan Padişahın oğulları arasındaki anlaşmazlık düzenin bozulmasına neden olmuştur. Bu bozukluğun düzelmesi sabrile

olmaz. Bu büyük hasarın onarılıp düzeltilmesi savsaklama göz yummayla yürümez. Öyleki daha da beklenirse, her halde büyük fesatlıkların patlaması olasıdır. Sultan Ahmed'in durumu anlaşılmıştır. Hükmü altındaki zavallılar her yönde ezilmektedir. Rahat döşeğini boşa vermez ve padişahlık gereklerine eli ermez.

Fesadı önlemeye gücü yetmez
Talihi yar değil hükmü de geçmez

Sultan Korkud gerçekte özellikleri, üstünlükleri sayılamayacak ölçüde, bilim ve bilgelik alanında benzeri bulunmayan bir kişidir. Ama, uğraş deminde yiğit ve padişahlık gelininin de eri değildir. Özellikle soyu kesilmiş olup yerine geçecek oğlu olmadığı için Osmanlı tahtının ısısı değildir. Bu sonsuza dek sürecek hanedanın yürümesi tahtın babadan oğula devredilmesine bağlıdır. Bu gerçeğin unutulması saltanatın çökmesi ve ülkenin yıkılması demektir.

Çünkü olmuştur o Şehzade kısır
Anı şah itmek dimek odur kusur
Saltanat Sultan Selim'in hakkıdır
Köle, özgür her kes anın kuludur

Gerçeği dile getiren sözleri, ulu tahtın ayakları dibinde sunucak, Padişah hazretinin de çiçeklerle donatılı gönlü Sultan Ahmed'ten yana olmaktan dönmüş bulunmakla, "Kamu kangı yönde özün gösterdiyse ol bolsun. Askerin dileği ne'yse eyle olsun." deyü buyurdu. Vezirler gördüler ki, ülkeler atayan ulu Varlık, "Mülkü dilediğine verirsin. (44)" hükmüyle Hüdavendigâr hazretlerinin gönül hazinesin kilidin Sultan Selim hazretlerinin güçlü eline teslim idüb, aydın gönlünde saltanat tahtına ol tac ve tahta layık olanı oturtmakla, değerlendirmek düşüncesi geçiyor, cümlesi, cihan halkının boyun eğdiği fermana uyarak o durağı yüce Şehzade'yi Padişah katından yazılan bir hükm-i hümayûnla tahtkentine çağırmaya karar verdiler.

Yazardan - Her birisi tek tek yazdılar Sultan Selim'e
Nâmeler ki korkudan iz yok umut dolu öyle
Ne denlü oldu bu nâmeler gönül alıcı
Ki ey başlara tac olan Padişeh-i şehzade
Gelişin nice kim alem seninle şad oldu
Padişahlık tahtı iyesin buldu özünde
Tac ve devlet nice zamandır seni özlerdi
Döndü gözler yüzük taşına senin sevginle
Aradığım zamaneden dileğim budur ki
Sana derim ta uzaktan koşta gel hiç söyleme

Bundan önce devletli Şehzade katından özürlerini bildirmek üzere saltanat otağına yakın adamlarından biri gönderilmişti.

Öyleki yaygın keremle güzel huylar sende
Ceza eyleme, afvet, sorma geçenleri de

anlamını belirten ve özürler dileyen bir mektup getirmişti. Padişah hazretleri de ol ikbal tacına layık, mutlulukla bezeli oğlunun, dar durumda ve gereksinim içinde bile tok gözlü davranıp temiz ellerini devlet gelirlerine daldırmadığına bakarak hoşnut olmuş ve ona karşı duyduğu duyguları, sevgisi, yakınlığı da kat kat artmıştı. Böylece şanının yüceliğine ve durağının nice olduğuna inancı kuvvetlenmiş, Şehzadesini alkışlayıp hayır duâ etmişti. Gerçeklere dayanan davranışlarının da iyi niyetten ileri gelddiğini çıkartıp, kötü konuşanların sözlerini garaza, ol çirkin suratlıların önerilerini fitne çıkartmaya yormuş, ol devletli beylerine kırılmıştı. Himmet pullarını Sultan Ahmed yolunda harcayıp telef, ömrü günlerini onun başarısı için sarf ettiğine hayıflanıp padişahlığın şerefini korumak amacıyla her şeyi vezirlerden gizler olmuştu.

Sözü edilen özür yollu mektup katına ulaştırılınca, babalık ilişkisini bir kez daha belirtmeye fırsat bulmuş, mektubu getireni padişahlara özgü armağanlarla sevindirmiş,

sevgisini bildirmek üzere hemen girü sevinçlerle dolu kaına göndermişti. Ayrıca Semendre sancağına daha kimi yerler katarak mutlulukla bezeli beratını da tuğrasiyle imza kıldıktan sonra Şehzade'ye yollamıştı. Durağı yüce Şehzade babasının gönlünü almaktan duyduğu mutlulukla yüreği rahatlamış, keder ve üzüntüden arınarak, atanmış olduğu sancağa,

Gönlün dileğine boş vermekle huzur buldum
Her nereyi buyurursan orada eğlenirim

kavramını yoluna rehber edinip gitmeye ve hükm-i hümayûnu yerine getirmeye karar vermişti. Bu sırada Padişahın otağından gönderilen ve muştular getiren ikinci bir haberci, çağrı yazısı ile değerli otağlarına esenlikler getirir gibi yüzün süricek, temiz nefeslerinden yer yüzü kokularla dolup yer ve gök öyle bir sevinç buldu ki, açılmamış gonceden gayrı her şey açılıp gülmeye başladı. Böylece neşeler bulan Şehzade, Padişahın çağrısına uyarak ve cihanın boyun eğdiği fermanın gereğini yaparak tahtkenti İstanbul'a doğru kış günlerinde yola çıkıp, Kili ve Akkirman üzerinden devlet ve kudret durağına yöneldi.

Ol gönüller alıcı mektup buyruğunca
Yürüdü geldi cihan ıssı at sırtında
Ol eşsiz padişahın bahtı ikbaliyle
Ol yiğit gelir iki konağı bir edip de
Ateşten izler çakar yola şimşek gibi
Doğan Şahtır o, gümüş zırh içinde gizli

Şehzade Korkud Han'ın İstenbul'a Gelişi ve Dileğinin Gerçekleşmeyişi

Uluğ noyan, görkemli Şehzade Sultan Korkud ki, Manisa'da adaletli gölgesiyle güven ve huzurun dayancası olup, Saruhan vilayetinin valisi bulunmakla, ora halkı da dilleriyle ve de göklere açtıkları elleriyle ona şükür âyet-

lerini okumaktalar idi. Kardeşi Sultan Ahmed'in kalaba-
lık bir ordu ile Anadolu vilayetine el koyduğunu izleyiyor-
bu ağır gösteriden ürkmüş ve üzerine yürüyeceğini de
anlamış olduğundan, bu korku ile vurucu elinden nice kur-
tulacağını düşünmeye dalmıştı. Bu aralıkta devletin ileri
gelenlerinden şol sapkın düşünceliler ki, Sultan Selim haz-
retinin öcü kılıcından canları titremekte ve kendi kanla-
rınca da yaşamaları ol durağı yüce Padişahın pazarında
geçmez akçaya benzemekte bulunuyordu. Gördüler ki, ve-
liahtlik makamı Sultan Ahmed'ten alınarak Sultan Selim'e
verilmek üzeredir. Sultan Korkud'a gizlice mektup gönde-
rip ayttılar ki, şu anda Padişah hazretleri Sultan Ah-
med'le olan bütün ilişkilerini kesmiş ve padişahlığın Sul-
tan Selim'e devrini kararlaştırmıştır. Eğer padişah olmak
isteği temiz gönlünüzden geçiyorsa, niyet atına binip, ge-
çen ömür gibi erişip, gizlice İstanbul'a giresiz. Umudtur ki,
Tanrının yardımı ile amaca iresiz. Eğer şöyle ki, savsak-
lanma ve tenbellik ola yada ağırlık ve gösterişle geline,
emel kolunu amacın boynuna dolamak olası değil. Ol za-
man umut bahçesindeki düzen ağacından hayret ve şaş-
kınlıktan gayrı nesne dürülemeyeceği açıkça biline

Tenbelliği bırak topla eline düşeni
Yola çıkan koşturup araştırır yolunu

Bu sevinçlerle mühürlü mektup Sultan Korkud Han'a ula-
şıcak gördü ki, Sultan Ahmed vartasından kurtuluşa ve
tac ile saltanat yüzüğüne sahip olmaya bundan iyi önlem
olmaz. O anda gaflet uykusuna dalan bahtını "dilersen
beyliğe erişmeyi, gaflete de ki, çekil. (45)" sözleriyle uyan-
dırıp kılık ve kıyafetini değiştirerek aceleyle işe girişti. En
yakın adamlarından üç kişiyle İstanbul'a doğru yola çıktı.
Mihalıc'a geldi ve sabah yeli gibi boğaz ve denizi aşıp
Kumkapısı'ndan hisardan içeriye girdi. Yeniçeri tâifesinin
gönlünü kazanmak için onlara konuk olup Orta cami'e indi.

Ulaştı haber Sultan Bayezid'e
Geldi uluğ Kapıya Korkud Şehzade

Her ne denlü Hüdavendigâr katından izin çıkmadan olagan dışı tahtkentine gelişinin nedenini araştırdılar. Gizini açıklamayıp Sultan Ahmed'ten çekindiğini söyleyerek,

Biz ne denlü devlet ne de görkem dileriz
Orda çıkacak bir kötü olaydan ürkmedeyiz

sözleriyle günün olaylarından kaçtığını ve bu zorunla bu biçimde Hacet kapısına sığınmayı seçtiğini bildirdi. Şöyle ki, daha önce, değerli dedesi Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin cennete göçtüklerinin ardından sevgili babası devletle Amasya'dan gelinceye dek, padişahlık tahtında vekil olarak oturmuş bulunmakla, Yeniçeriye bahşişler ve terakkiler etmiş idi. Ol tâifeden yardım umarak böyle düşündü ki, geçmişte kurulan yakınlık ters davranmaya engel olup, saltanat tahtını kendüye layık göreler ve hilafet durağında geçmişteki bulunuşunu ek bir hak bilip muradına eyregöreler.

Nice tutulur Yeniçeri bir kez gönül vermiş
Kuşanmış gayret kuşağın iki asker de and içmiş (46)
Adamış padişahlık tahtına ol Şehzadeyi
Parıldatan sensin tacı, hükmü sürdür demiş
Sana yardımcı değil ise Tanrı isteğinde
Yaradılan için erişmeye yol yok imiş

anlamı aklına gelmeyip murad kâşânesine, "evlere, doğru dürüst kapılardan giriniz (47) ana ilkesinden girmediğinden, amacı kapıları bağlanmış ve devlet umudu kırılmış oldu.

Meramın kapıları nice açılır
Gaflet kilidiyle kilitlenmiş onlar

Baht ve devletin doğuştan olduğunu, padişahlık hakkınınsa bir Tanrı virgüsü idüğünü bilmeyip Yeniçerinin desteği ile işler olur kanısına kapılıp yarar sağlamayan bir çaba ve boş yere de yorgunluk etti.

Cihan dolusundan başkadır camındaki cevher Cem'in
Çömlekçilere tınmadın sen gülden selam bekledin

Gerçi ol kalabalık asker topluluğu Şehzade'nin gelişini saygı ile karşılayıp ağırlamak ve konuklamak yoluna düştüler. Ama Sultan Selim Han hazretlerinin sevgisi, bütün gönüllere yayılmış ve hükmü, fermanı gönül ülkelerinde egemen olmuş bulunmakta idi, padişahlığı konusunda da söz vermiş olduklarından, itaat halkasını boyunlarından çıkarmak, hak yoldan sapmak demek olacağından, değerli konuklarının isteğine müsaade edemediler. Özür sözlerini öne sürmeye girişip Sultan Selim hazretlerinin padişahlığının gerçekleşmesiyle ilgili önlemlerin üzerinden gizlem perdesin kaldırdılar. Ol taht ve taca layık olanla padişahlık tahtı sevinçler bulduğu zaman, kendisine bir zararda bulunmaması yolunda söz vererek, kırılan gönlünü onarma çabasında oldular. Korkud, imgelediği oluşun gerçekler aynasında kendini göstermediğini göricek, Sultan Selim hazretinin büyük isteklerle çağrıldığını öğrenicek, bir ham düşünce ile şaşkınlık tuzağına nice katı kalpli zalimin önerisiyle düştüğün anladı. San Selim'in gelişini kutlamak için varmış gibi üzgün ve kırgın öyle kaldı.

Gönülde her şey birer imge çizer de gerçi
Gerçekleşen ele giren bunun binde biri
Düşlediklerin hep efsane olduğun gördü
Halk gönlünün ona kayıtsız kaldığın gördü
Bu yaptığı işlerden oldu pişman iyice
Dost olduğun görmedi kimsenin kendine

Sultan Selim'in Gelişi

Yeniçeri tâifesi Sultan Selim Han hazretlerinin padişahlık tahtına oturmasını can ve gönülden istemekte gönül birliği etmiş olduklarından, Sultan Korkud'u göz bebekleri gibi koruyup, başkalarıyla görüşmek fırsatı komadı-

lar. Böylece fesatlık çıkarmak yolunda olan kötü tutumları dara koyup topal bıraktılar. Saygı ve övgüyle Padişahın katına çıkarıp onun şerefiyle şan bulmasını sağladılar.

Yazardan - Gösterdikte güneş tan yerinde kendini
Öptü Şehzade de babasının elini
Ölçüye gelmez ilgiler gördü o Şah'tan
Kimse görmezdi böylesini bir babadan
Ama dilediğin ele geçiremedi
Boyu da şahlık giyisine denk düşmedi
Gördü emel ipinin kısa kaldığını
Gönlü dileğinden kesti umudunu
Bab-ı hümayûndan dışarı çıktığında
Kalbi kırılmış döndü durdu otağında
Zamanın oluşlarına şöyle baktı da
Gaybtan neler çıkıyor ortaya o anda
İşte şu olanlar oldu bir iki günde
Bir cihangir doğdu da mavi gök kubbede
Gül bahçesinde meltem resmi geçit eyledi
Sultan Selim'in adı cihangire yükseldi
Kardaş ki anın serüvenin dinledi
Ki mülke padişah olduğun öğrendi
Töre gereğince atıyla önünden gitti
Olgunca ölçüde, yeterince anı öğdü
At üzerinde şahlar gibi iki şehzade
Bir dalda açılmış iki gül gibi taze
İki mutlu padişah Husrev yaradılışta
Sanki ay'la güneş salınırlar yanyana
Asker, halk, her kes de sevgiyle umutla
Dolaşıyor Sultan Selim adı dudaklarda
Karadan İstanbul'a böylece geldiler
Otağın kubbesini bir bir bezediler

Sözün kısası vezirler, askerler ol durağı yüce Şehzade'nin gelişini öğrenince saygı ve öğme gösterileriyle kar-

şılayıp, İstanbul surları içinde Yenibahçe diye bilinen ça-
yıra kurulan, cihanı tutan otağa indirdiler.

Gelişinden umarak hayır küçük büyük
Şah'a karşu çıktı tamam Rum ehli
Ayağı toprağın öptüler saygı içün
Yere döküldü canlar bir bir yaygı gibi

Ama, kış günü yapılan yolculuğun zorluğu ile Sultan Selim, sağlığıda epeyce sarsıldığından gayrı, yol yorgunluğunu geçiştirmek için bu konakta bir süre dinlendi. Beylerle asker ise hizmetinde divan beklediler.

Yazardan - Cem gücünde Şah kente ayak basar
Ol konakta tuttu bir kaç gün karar
Gelişiyle bağ içi oldu cennet gibi
Ana selam virdi yer'le gök yüzi
Halk tuttu alkış anun her oy'una
Geldi beyler ulular ayağuna
Didiler ey Padişah, uğurlu baht
Sana layıktır bu mülk ve tac ü taht
Eğer tahta sen olmazsan padişah
Memleket viran olur kalmaz sipah
Arslan gösterişli Şah, sert huylu Selim
İtti Rum'un önderleriyle sohbet kim
Didi geçmem tahta ey Rum'un beyleri
Olmayınca Rum fermanımda mum gibi
Size öğretti lutfu Padişah-ı halim
Kurtulamaz kahrım odundan bir zalim
Sertim, hızlıyım, pek çok kan dökerim
Kara buluta kızdığımda dönerim
Zerrece zulmideni öldürsem gerek
Zulme uğrayanı ben güldürsem gerek
Çok sefer itsem gerektir ard ardına
Var gönlümde cenk Şam ile doğuyla
Belki Hind ü Sind oluptur bilin arzum

Niyetim budur benim ey ehl-i Rum
İş budur tutumum durumum açık
Böyledir davranışım gizlemem seçik
Düşünün sonra peşiman olmanuz
Toplu iken bir gün perişan olmanuz
Eğer doyarsız kahra Şah eylen beni
Yohsa şimdi yolla bir eylen beni
Ger dilesiz kim olasız bahtı yar
Padişahlığa Ahmed'le Korkud da var
Bilim barış anlardadur bende gazab
Anlar olsa padişah çekmezsiz azab
Didiler ey durağın yüce hakan
Lutfunla kahrundur düzeni sağlayan
Rahat yastık olsun bundan böyle haram
Tek devlet tahtına sen de ki çıkam
Bağlıyız her hükmüne kim emridesin
Gideriz Hind'e ya Sind'e sen gidesin
Her ne iş kim şer'a yasaya uyar
Eyle ve devlet çerağını sen uyar
Suçluyu kötü olanı gel ipe çek
Günahsıza kahrin kılıcın çekme tek
Biz bağlıyız kim buyruğuna yadsırur
Böyle olur Şah işi baştan aşırur
Askerin sözin aldı çünki Padişah
Yüreğinden gitti kuşku pası bi'llah

Sultan Selim Han'ın Tahta Çıkışı

Öyle aydın bir günki gündüzler sultanı tan yerinden kendini gösterip ışığı ufukları doldurunca ve Kuzu burcu (48) onun aydın ışınları ile parıldayınca yani, dokuz yüz on sekiz Saferinin ikinci haftasında bir Cumartesi günü (24 Nisan 1512) "Tanrı onu Cumartesilerde mutlu etsin. (49)" hadisi alnında ışıldamaktaydı.

Bil, Safer ayından yedi gün geçmişti
Sabah vakti öyle parıldamaktaydı
Dokuz yüz on sekizinci Hicret yılında
Ne ayda ne de güneşte leke vardı

Bahar bulutu sakası ise, bahtı yar Padişahın geçeceği yollara damlaların dökerken, seher rüzgârı da ol durağı yüce Şah'ın yolunda süpürücü olmuştu. Zamanın bekleyen gözleriyse durağı yüce Padişahın bahtı gibi uyanık ve cihana ışık veren güzelliği güneşi onun âlemleri aydınlatışını izlemekte, bu kutlu sabah vaktinde konağına inüb onu kollamakta idi. Onurlu Şehzade, Burak'ı andıran şimşek hızında bir ata, şan ve devletle binerek Padişah babasının elini öpmek şerefini, Tanrının desteğini sağlamada aracı ve sonsuz lutuflarının bağı bilip, ol Sidre değerindeki otağa doğru göm ve görkemle salınmış, ol kutlu makamı ziyarete eteklerini toplayıp yürümüştü. Yaya ve atlı kapu halkı da önünce düzülüp gereken hizmeti görmek üzere eteklerin bellerine bağlamışlardı. Bab-ı hümayûna yaklaşıcak Yeniçeri bölüğü iki yanda saf tutarak geçerli töreleri gereğince, selamlayıp onurlama törenini yerine getirdiler. Ol kutlu gün san, bayram günü idi ki, uzak yakın ayağ üzere kalkıp Şehzade'nin konağından, mutluluklar durağı Saray'a varınca, cümle yollar halk ile dolup taşmıştı. Ol olgun varlığı görmek o anda her kesin tek isteği idi.

Kader sana sen olmadan her şeyi hazırladı
Olan biten lutfü senin için ortaya koydu

dizesi gönül sayfalarına işlenmiş, sağda solda duâ elleri göklere açılmıştır.

Şükürler eyleyen müminler ve bütün halk
Arapça ya da her dilden duâlar da

felekleri andıran ol otağa geldikte,

Dize - Açtı devletten açılmış kapular
Karşıladı hacib'le kapucular

Sevinç getiren ayağı ile Sultan Bayezid'in durağı safalar bulucak yani, Padişahı selamlama törenini bütün inceliklerıyle ve de titizlikle yerine getiricek, Selam yerinde görülmeğe değer uzun boyuyla yeni doğan bir ay gibi şöyle durdu.

Yazardan - Varınca Şehzade Padişahın katına
Aydın oldu ol konak anun ışığıyla
Cihan şahını yeni Hünkâr selamladı
San cihana yeni bir ay doğmuş oldu
O başlara tac Padişah elin öptü
Gösterdi saygı nice ve el kavuşturdu
Eyledi Padişah da ana iltifatın
Bir noksan bırakmadı gösterdi lutfun
Ol mutlu Padişah sevgiden şefkatten
Bayezit ki odur İslam'ı koruyan
Taht ile tacın ana teslim eyledi
Allah Allah görki nice onur verdi
İltifatun arttırubda Şehzade'ye
Tatlılıkla didi ol başı gökteye
Ey hilafet tahtının şehinşahı
Ey mutluluk burcunun parlak ayı
Padişah oldunsa adaleti rehber et
Zulüm, yaramazlık eyleme dikkat et
Merhamet et âciz ile çaresize
Şefkat et yoksul ile kimsesize
İster isen ola dünya buyruğunda
Bilge kişiye dâima ol saygıda
Zulüm düşmanlık damarın kes Şah isen
Yönel adalete Tanrının kulu isen
Hak sana kul eyledi bak ehl-i Rum'u
Kendüne kıl haram gaflet uyhusunu
Kimseye zulmile zarar gösterme
Memleket halkını canından bezdirme
Öc alıcı olma ki düşmanlığı çeker
Yüreğinden sevgi çizgisin silip gider
Şimdi senden bir muradım vardır dahi

Çünkü hükmüne bütün yeryüzü girdi
Eyleme kardeşlerine sakın cefa
Kim bu devran ki kimseye etmez vefa
Çekme önce anlara sen öc kılıcın
Yarlığını kesme bir zorun olmadın
Lutfun ile anları koru hoşnut kıl
Fitne töresi yer yüzünde yokmuş kıl
Şimdi bu taht ve padişahlığın tacı
Ululukla dünyaya buyurma yasası
Bu emanet şahlardan bana verilmişti
Ismarladım sana anı ey halkın önderi
Yarlığıyla bahtına devlet irişti
Şahlık tahtına geçmeye sıran geldi
Şimdi benim nöbetim bak irdi sona
Gaybdan böylece ferman edildi bana
Sana gerek adlile dini korumak
Atan yasasından taşra hiç çıkmamak
Öyle ol ki adalette ey baş tacı
Serçe kuşun yumurtasın kem gözden koru
Reaya ki anlar senin çocuklarındır
Ululuk bağında her biri bir dalındır
Adalet kapusu başarı durağı ol
Dâima güven yurdu iyi hal üzre ol
Her zaman saygı göster sen şeri'ate
Ötekiler yan işler temel o gerçekte
Öc alıcı kılıç ile gazayı bil işin
Din çerağı anın nurundan od'un yaksın
Dervişlerden yana merhametle bak sen
Her an onlara saygı ve sevgiyle bak sen
Ancak bu incüyü çağın Husrev'i deler
Başa tacı da bil ki cevherci işler
Padişahlık tahtı sana durak oldu
Ondan taht ıssını cihan beyini buldu
Ona verildi Rum mülkünün sultanlığı
Bugün baştan başa ülke ondu hanlığı
Bu muştuyu cihan halkı hep dilerdi

Onu kutlamayla âlemler bezendi
Kentin büyüğü de küçüğü de hepsi
Hemen sevinç buldular oldular iyi
O bahtı yarın dostları zevk ve safada
Yağının yüreğiyse öte yanda darda

Padişah hazretleri mutlu oğluna, onu iki cihanda kutlu edecek gönül açıcı öğütlerini "Din öğüttür. (50)" hadisi gereğince bir bir söyleyip, kulak memelerine temiz öğüt küpelerini sadef gibi taktı. Ondan sonra da saf nefesiyle ol olgunluk gülşeninin emel goncelerini açıp güldürmek için bir gül dalını andıran mübarek ellerini duâya kaldırıp, talih ve devletten pay almasını, emel ağacının ürünler vermesini ol ulu Hacet kapısına yönelttikte, beğenilen duâlarının kabul ucuna eriştiğin gayb meleği aydın gönlüne yansıtıcak, şükürlerini belirtmek için şanlarla dolu avuçlarını mübarek yüzüne sürüp devlet işlerini halifelik durağına gelen oğluna teslim eyledi.

Cihan mülkünden el yusa silküb yeğin n'ola
Gayreti eteğinde iki cihan da toz idi

Tahta çıkıştan doğan teşekkür ve el öpme töreni son bulucak Sultan Selim girü ol ulu konağa gelip mutluluk içinde padişahlık tahtına oturdu.

Önceki şahların töresiyle yeni Padişah
Kendi od'undan kendi durağın aydın eyledi

Bütün vezirler ve ileri gelenler eskiden olduğu gibi ol adalet ve lutuf ocağı hizmetine kalktılar. Hepsi de yerli yerlerinde huzur içinde oldular. Devletin ileri gelenleri, memleketin adlı sanlı beyleri, bilginler ve iş erleri, görevliler kendi adamlarıyla birlikte bi'at eyleyerek saygılarını belirtip ol durağı yüce Şahın elin öptüler. Bu arada Padişahın görkemli ihsan bayrakları da dalgalanmaya başladı. Kardeşlerinden Sultan Korkud'un sancağına Midilli adası da katıldı. Görev yerine gidişinde Sultan Selim

çeşitli lutuflar gösterip, kaygularını gidermek için nice andlar ve yeminler etti. Önceki sancağı Manisa'ya yolcu eyledi. Kapu halkına ise Osmanlı yasasına göre cülûs bahşişi çıkartıp, terakkiler dağıttı. Bilginlere, seyyitlere ve de şeyhlere hesapsız bahşişler verdirdi. Ayrıca çıkarttığı uyulması gereken bir fermanla Rum beylerinin kutlama töreninde bulunmak üzere tahtkentine gelip toplanmalarını bildirdi. Bu gerekçe ile bütün beylere ayrı ayrı uyulması gereken hükümler gönderilip mutlu otağa çağrıları yapıldı. Civan bahtlı şehzade, tac ve tahtın layığı, devlet ve ikbal ağacının olgun ürünü, mutluluk ve bahtıyarlık göğünün Hüma kuşu, şanı yüce Şah Sultan Süleyman Han hazretleri de sancağı olan Kefe'den hilafet otağına çağrıldı.

Anlatırlar ki lutufların dağıtıldığı Divan'da Yeniçeri hakkında öyle ihsanlar oldu ki, bunu gören orta rütbeli beylerden biri bize de terakki gerektir diye dayattı ve haddeden ziyade ileri gitti. Yeni Hünkâr bu haddini bilmezi ceza kılıcı kolanıyla tepeletirken itaatsizlerin başın koparıla cağına böylece bir örnek vermek zorunda kaldı.

Başı kopasıcayı tepelemek gerek
Yılgın, andından dönek askeri ezmek gerek

Tanrı'nın pek çok olgunlukla bezediği Bayezit Han Öyküsünün Sonu

İbret alınacak olaylarla bezeli yazı dizisi hisselerle dolu bu öyküden şöyle söz etmektedir. Aydın gönüllü, cihan değer Sultan Bayezid'in mutluluklara erişmiş Şehzadesine taht ve tacı teslim ettikten sonra, gönül kuşu kaba kalabalık arasında kalmaktan ürkmüş ve halk ile bir arada bulunmaktan kayguya düşmüş olup, "kurtuluş yalnızlıktadır. (51)" köşesinde kendi özünü dinleme sevdası kafasında yer tutmuştu. Öyle tasarladı ki dünya sorunlarını düşünmekten kurtulmuş ola ve Rahman'a yakın olmadan

alıkoyan davranışlardan kaçınmış ola. İbadet köşesine döşeğini serip yakararak ol kutlu Kapıya yanaşa.

Üstünlük ve düşkünlüklerden sonra
Koydu alnını ibadet ve kulluğa

Bu gelişmelerden sonra tahtkentinde kalmayı uygun görmeyip daha önce yine böyle bir düşünce ile onartarak yenilettiği Dimetoka sarayına çekilmeyi, günlerini orada zikir ve ibadetle geçirmeyi yeğ gördü.

Dimetoka kentine gitmeyi diledi
İnancı temiz Padişah ana karar verdi

Yerini alan seçkin Şehzade'yi devletli katına çağırtıp buyurdu ki, "Ey gözüm nuru, ve'y öğülesice yaradılışta olan, zamanın ağır yükü altında belim bükülmüş ve bu mihnetile üzüntü ve pişmanlık pususundan gönlüm kuşu ürkmüştür. Şimden girü bir kenara çekilmek ve insanlardan uzakta bulunmak lazım gelmiştir.

Bir padişah olduğu yerde başkası olmaz
Bundan sonra artık benden hizmet beklenmez
Eğer yaşamdan iki günlük ömür kaldıysa
İsterim başım koyam kulluğun toprağına
Oturayım bir köşede ibadet ideyim
Tek dervişlik yolunda kanaat ideyim

özellikle

Dize - İki padişah bir ülkeye sığmaz

özdeyişi gereğince tahtkentinden ayrılmak, durumun gereği olmuştur. Himmetüni yoldaşım ve hayır duân yolumun rehberi olmasın dilerim ve iznün ile Dimetoka'dan yana giderim.

Yazardan - Şimdi sensin oğul yer yüzünün hakimi
Her zaman mülk içinde şah olur tek kişi

Gideyin ben şimdi uzletin köşesine
İreyin vahdetle izzetin eşiğine
Kalmadı dünyada dileğim zerrece
Gözüme bilki âlem görünmez berrece
Feleğin işi bu sonunda keder imiş
Sanki şahlıktan öte ne assı var imiş
Bir yire varur sonunda şah ile fakir
Ya nedir bu kuru gülbang ile nefir
Şehliği kişi niçün bunca heves ider
Ademe bir lokma ile bir hırka yeter
Hırsla karın doyurmaya gelübdür kişi
Kalmadı artık gönlümde dünya isteği
Ölüm eşkıyası almadan ana malımı
Taat ucundan alayın armağanımı
N'olur şahlık giyisin ben paralayın
Göz yaşiyle âhiret yolun ak ideyin
Sen esen kal bunda devlet ü ikbal ile
Hak ve adli eyle sen rahat gönül ile

Ol değerlilerin gözü bebeği olan Sultan, keremli babasının onurlu isteklerine her biçimiyle boyun eğmede ve gönlünce dileklerin yerine getirmede son derecede titizlenmekte olup, onu hoşnut etmek en önemli emeli idi. Her ne arzu etti ise hemen gereğine girişip sözü edilen kenti, uzleti seçen ol eski Padişaha mülk olarak verdi Rumeli beylerbeyisi Yunus Paşa'yı da eski âşinası olmağın kulluğundaki iyi niyeti ve kapısındaki eski hizmeti bilinmeğin, Sultan Bayezid'in kendi isteğiyle bilece koştu. Bu tarihte defterdar olan ve Bârî taalâ hoşnut olsun Ebu Eyyub-i Ensari hazretleri kasabasında bir cami ve medrese yaptıran, Kasım Paşa'yı da yolculuğun gereksinmelerini yerine getirmek göreviyle yüceltti. Kapu halkının her bölüğünden, böyle bir görevi yerine getirecek bilgisi bulunan, akıllı kişileri seçtirerek eski töreler gereğince gereken işlerde çalıştırılmak üzere ayağı toprağına gönderdi. Bütün gerekler, yolculuk ve konakçılık gereçleri eksiksiz tamamlanıp, göm

ve görkem de hiç kuşku kalmayacak biçimde yerine getirildikten sonra Hazine-i âmire'den de akla sığmaz

Altın, gümüş, cevahir ve nice giysileri
Ol yüce gönüllü Sultan iletti anları

Bir sabah vakti kim yeryüzünün hâkimi güneş, doğuda oturduğu haneden çıkub cihana yaygın bir tahtırevanla durakları aşmaya başlarken, mutlu hakan Sultan Bayezit hazretleri de saltanat kâşânesinden gün gibi doğarak tahtırevanlarına girdi. Gözü yaşlı, gönlü yorgun, el etek çekme ucuna doğru yola çıktı.

İşte sonunda tahtırevanı çektiler
Tahtta gelen ne var bak canı çektiler
Has nedimler Şah'ın eteğinde idiler
El bağlamış işi en iyi bilenler
Aydın yüzlü Padişah tahtın yanında
Anda yola düştü doğru Dimetoka'ya
Şah ile iki konak gitti yeni Hünkâr
Onur verdi saygı gösterdi bunda gerçek var

Padişahla askerler ol gök yüzünü andıran tahtırevanın yanınca yürüyüp saygı töresini tamamlayınca, uzleti seçen Padişah için, yerini alan tac ve devlete layık, güzel yüzlüyü seyretmekten uzak düşmek gerçi zor idi. Ama ülkenin işlerinin düzen içinde yürümesi, insan oğlunun gereksinme önlemlerinin alınması her şeyden önce gelmeğin, boyu güzel Padişah'a rica edip atının dizginlerini geriye çevirmesini istedi. Yeni hükümdar da değerli babasından yardımcı olmasını, saltanat konularında aydın gönlünce doğru yolu kendine göstermesini diledi. Eski Padişah duâ avuçlarını açıp yetişkin oğlunun her işinde başarılı olmasını ve olanak bulmasını duâları karşılayan Kapısından yakardı. Duânın yerini bulması dünya düzeni için bir araç, toplumların sorunlarının çözümlenmesinde gereç olmağın, Cibril Emin değeri yüce Şah'ın duâsına Sidre'de amin

dedi. Yolcu etme töreni ve vedalaşma töresi sona ericek, ol iki, durakları yüce şahın son görüşmeleri olmağın duygu baskın geldi. Ol iki güle göz yaşı bulutlarından sular dökülüp, ayrılık ateşinden içlerine od düşüp iki taraftan bile,

Sana kavuşmakla hoş hatır oldum cana
Vedalaştık ikimiz hüzünlü anılarla

kavramı gönüllerden çevreye saçıldı. Sohbet sona ericek, görünüşte uzak kalmak ve zorunlu ayrılık gerçekleşti ve ufuklara hükmeden Şah dönen yıldız gibi tahtına doğru yöneldi.

O anki dizgini çevirdiğinde bitkindi
İki güle güz bulutundan sular döküldü
Babası yanından atın sürüb de gitti
Salına salına oradan tahtına geldi

Ama ol ulu Hakan hamîd ve mecîd Tanrının lutuflarına erişmiş Bayezid'in şereflerle geçen ömrü altmışla yetmiş arasına girmiş, nazik yapısı artık dayanamayacak uca irmişti. Ecel arslanı paralayıcı pençesini yaşam gömleği yakasına geçirmiş, sert ve acımasız hastalık eşkıyası da sağlık eteğine yapışmış olmakla, ölüm onu avucu içine almış bulunuyordu. "Her nerede olursanız olunuz eceli tadacaksınız. (52)" tellalı en yüksek sesiyle "Nefis yer yüzünün neresini gözlese ölümden kurtulamaz. (53)" kavramını ol aklı başında Padişahın kulağına ulaştırmakla ecel-i müsemma (54) mimarı vücudu yapısın yıkmağa girişmiş, bu yolculuğunda her konakta göç kapısın ona açık bırakmıştı.

Yolda iken ol cihan padişahı Bayezit
Zayıfladıkça zayıfladı derdi de arttı
Her konağa ayağını bastıkça dediler
Ecel kondu yüzüne kapısı da açıldı

Bu hal ile menzilleri aşıp, konakları geçerek henüz sürekli kalacağı yere varmamış iken, Edirne yöresinde Söğüt-

üdere denilen konakta, "Rabbinizin magfiretine koşunuz ve eni gökler ile yeri kapsayan cennete geliniz. (55)" buyruğuna uymak farz olmağın, sözü edilen yılın Rebiyülevvel ayının onuncu günü (26 Mayıs 1512), nefs-i mutmainneleri magfiret çağrısı olan "İrci'î (56)" rehberliğiyle gerçek durak olan rahmet yuvasına uçtu. Sevinçler otağını gurur kâşânesine yeğledi. Gariplik viranesinden yakınlık makamına salınarak, 'İlliyyin durağında olan ruhunu cennet âşiyanında rahata eriştirdi.

Yazardan - Tanrı emriyle gösterdi kaza kendini
Yolda teslim aldı Sultan Bayezid'i
Şad eylesün ruhunu anun Hak ta'ala
Yüceltüb iletsün cennetü'l- me'va'ya (57)
Bu yaman felek kim cefa kaynagudur
Nice gönüller anun işinden yaraludur
Şefkat umma fitneler saçucı felekten
Ayrı tutmaz işinde yaşlıyı gencinden
Şah ile derviş eşittir anun katında
Haneleri yıkmak en kolay işdür ana
Tahta ağaç eyler şahlar tahtını ol
Döndürür önce mutlular bahtını ol
Bu aşağılık felek bil vefasızdürür
Nice gönüller anun işinden yaraludur
Her kese böyledir anun tasarısı
Kimsenin yoktur kurtulmağa çarası
Kinle dolu hançerini çekmiş bir kere
Eylemez kimseye vefa bir zerre bile
Oldur kim akıllı fena fi'llah ola
Gözü açuk ve de gönlü uyanık ola
Düşkün olmaya bu geçici devlete
Döşeğini taşıya uzlet köşküne
Hemenden başlaya tesbih ile tehlile
Ana temel diye gerisin ek işler bile
Fakirler bucağında ta'at eyleye
Günlük nafakayla kanaat eyleye

Ne zaman ki, bu canlar yakıcı haber başlar tacı Padişahın kulağına erişti. Temiz gönlü keder ve hüzünle doldu. Sabır ve tahammül yakaları paralanıp dal gibi ince boynu keder acısıyla hilal gibi büküldü. Sevinçli etekleri musibet dikenlerine batıp kaldı. Gamla kanayan gözleri kızıl yaşlarla doldu. Gönül çerağından gizlenmiş hüzün görüntüleri göz yaşı damlalarından oluşan pınarlar gibi akıp parlak alnında melal çizgileri belirdi. Bu beklenmedik yas ile her kes, askerler, insanlar bitkinlik ve şaşkınlık içinde karalar giydi ve keder ordularının saldırısıyla şapşala döndü.

Tutsa aceb mi yer ve gök ehli anun yasını
Cihan ve umman değer ihsan ocağı idi.

Genç yaşlı her kes inileyip ağlaşarak şu özdeyişi dillerine dolamışlardı.

Nazm.- Ol şeh kanı ki gölgesi tutar idi âlemi
Tahtı ayağı âleme ne güzel dergâh idi
Bir ulu otağ idi çerh gibi kapusu anun
Yüzü âyinesinde Tanrı ışığı parlar idi

Cihana hükmeden padişahlık fermanı, ol magfiretlere ulaşmış Şahın cenazesinin İstanbul'a getirilip, Tanrının hoşnutluğunu sağlamak için yaptırmış olduğu güzel cami yanında gömülmesiyle ilgili olmağın, onun katında hizmetle görevli bulunanlarla tahtkentinden karşıçı çıkan devletliler, büyük ve derin saygı ile ol cennet-mekân Şah'ın tabutunu Tahtkenti İstanbul yakınlarına getirdiklerinde, İskender yapısında, Dârâ örneği Hünkâr, karalar giyip yaşam suyu misali saygı adımlarıyla ol sessiz ve durgun varlığı karşılayıp, bilginler, seyyitler ve öteki devlet adamları şemleler sarınarak yanlarınca yürüyüp, gereği gibi divan tuttular.

Karalar giydi baştan başa Rum'un beyleri
Hıçkırıkla doldu çün ol diyarın gökleri

Başın toprağa koyup yırttı da bahrın sipah
Gökte yıldız, ay, güneş göz yaşiyle ider ah
Gökler giyindi anda lacivertten bir kaba
Gör ki güneş oldu bir yeşil surat, bu gamla
Başlar üzre çıktı da tabutu gider heman
Ağlayub yürüdi beyler önünce hep yayan

Cenazeyi gereken saygı ve ilgiyle kentin içine getirip-
in niyaz ve çığrış ile namazı kılınarak ol gönül alıcı ca-
ni önünde hazırlanan nurlarla aydınlanmış kabre indir-
liler.

Ya Rab gönül kuşuna Tubâ (58) durak ola
Tabutu sükûn ülkesi bağında servi ola

Cennet örneği türbesi toprağının nice hastalıklara de-
va ve nurlu kabrinin duâların kabul edildiği bir yer ol-
duğu denemeler sonucu anlaşılmıştır. Yazarın abartması
değildir.

Kim ki inanç beslemez varsun ziyaret itsün
Kuşkusun atlı melekler yağma talan eylesün

Yas töresi hafta boyunca sürdürülerek göklere açı-
lan ruhu için sadakalar dağıtılıp, toylar serilerek, sadaka
ve toylar yüzünden ve de indirilen hatimlerin nurları ile
misk kokulu mezarı aydın kılındıktan sonra, bilginler ve
devlet ileri gelenleri baş sağlığı için Saray'a gidip Sultan
Selim'in elini öperek bahtı uyanık devletinin devamına du-
âlar eylediler.

Bir kişi geçse bir başkası gelir yerine
Ve işte Tanrının hükmü sürer gider böyle

Daha önce yazılmıştı ki, mutlu Padişah Sultan Ba-
yezid hazretlerinin uğurlu doğumu sekiz yüz elli bir yı-
lında (M. 1447), tahta çıkışı sekiz yüzseksen altı yılında
(M. 1481) olmuştur ki, buna göre uğuru izleyen yaşamı
süresi altmış yedi yıl ve padişahlık dönemi de otuz iki
yıl olur. Nitekim demişlerdir.

Devlet göğünün güneşi din ve mülkün padişahı
Sultan Bayezit, Mehmed Han gülşeninin ince dalı
Şeref burcundan doğdu sekiz yüz elli bir yılında
Uğurlu bir saatte iki bayramın arasında
Sekiz yüz seksen altıda Rum da tahta oturmuştu
Dokuz yüz on sekizde Kevser şarabı (59) ana
sunuldu

Ol lutufları bol sultanın ve öğülecek nitelikleri olan hakanın ahlakı güzelliklerinin ve şefkati kereminin açıklanmasında kalemin boynu bükülür ve de ağaçların yaprakları kağıt, denizler mürekkep olsa yine de yazmaya yetmez. Dervişlikte Bayezid-i zeman (60) ve yaygın gölgesi güven ve huzurun temeli idi. Lutuf ve bahşişi, fukaraya, gariplere gösterdiği ilgi öyle bir ölçüde idi ki, zamanı ferahlıkla geçen bir devir olmakla, anda dilenme hiç anılmamışçasına yoktu. Dünya nimetleri için el açanlar arınmışlar basamağına ayak basıp, cihandan gayr-i münsarif isimler gibi cerr-i mürtefi' (61) idiler.

Henüz emel kapusuna kimse ayağın basmadan
Yanıt da soru da alınır kapunun ötüşünden

Tahtkentinin fakirleri sürekli armağanlarıyla zengin olmağın, bu kez çevredeki fakirlere para göndermeyi adet edinmişti. Her yöredeki zavallılara darlık kavramını unutturmuş, şeyhlerle şerifleriyse lutuflarıyla boğulurcasına doyurmuştu. Uzleti seçen, kenarda köşede kalmayı yeğleyen ta'at ıssılarını bahşişçi casuslarıyla araştırıp bulurdu. Her gün nice bin kişi armağanlarından yararlanırdı. Bu nedenle devlet hazinesinin ol keremli Padişah devrinde boşalma derecesine düştüğü halk arasında halâ unutulmamış bir olaydır. Öyleki dokuz yüz dokuz (M. 503/1504) yılında gerçekleşen sadaka ve armağanları hesap olununca, seksen altı bin yükü bulduğu anlaşılmıştı. Her yük Osmanlı yasasına göre yüz bin akçadır. Sözü edilen para padişahlık töresi, teşrifat giderleri, Sarayla ilgili mal ve kıymetli eş-

yaların tutarları, kira, ödenti, at, katır ve hizmetli masrafları dışında olandır. Öteki yıllarda da harcamış bulunduğu paralar buna yakındır. Onun bütün bu cömertliği, el açıklığı fakirliği, yoksulluğu yok etmek içindi. Gerçektirki onun ihsanının hesabı yoktur ve sayılamayacak ölçüdedir.

Bulut suların dökmeye kalksa gereği gibi yağar
Akmaktan vaz geçse de hatırın için bunu eyler
Kalkışınca köpürmeye deniz sana her şeyin verir
Almaya koşarsın o dönse köpürmekten eğer
Eğerçi kişi insanlıktan payın almadı
İnsanlık düşüncesin kafasına sığdırmadı

Padişahın Hayır İşleri ve Yapıları

Gerçekte lutuf ve ihsanı bu denli olan Sultan Bayezid'in cömertliği, el açıklığı kerem ve lutuftaki geniş yürekliliği söz edilemeyecek doğal bir olay gibi görünür. Olayların akışıyla şu anda yazılanların duygulanma sonucu abartma sözler olmadığını belirtmek amacıyla başlıca kentlerde yükselmiş bulunan hayır yapılarından kimini burada anmayı, kaleme almayı uygun gördüm. Öyleki anın güzel anıları unutulmayan ata sözleri gibi çağlar boyu insanlar arasında söylene dura.

Gerçekten de anın eserleri güzel ve yaygın
Ve işte kalan ve ömürlere yar olan da o

Bunlardan, onarılan İstanbul kentinde yaptırdığı hayır kapılarından en güzelinin özelliklerini saymaya kalksak, bu yapıyı görmeyenler abartma yapılmış sanır. Ol cenneti andıran cami ki, safa ve muradı derlemede eşsizdir. Genişlik ve ferahlıkta her yönden bakılsa örnek ve kurucusunun temiz niyetinin de açık kanıtıdır. Ol ulu kentin ortasında yapılmış olmakla öğleden güneş batıncaya dek yeni yeni cemaatle dolup taşmaktan bir an bile geri kalmaz. Renkli nefis somakilerle öyle bir bezen-

miştir ki, yetkili mimarlar bile onun insan yapısı olup olmadığında kuşku gösterirler. Safalarla dolu haremlikten özden safalar bulup andan gücele ayrılırlar. Yüksek duvarlarının mermerleri öyle parlatılmıştır ki, namaz kılanların akisleri onlarda ayna gibi yansır. Görenler de kutsal ruhların imgeleridir ki toplantıya gelmişler sanır. Ol kutsal hareme giren gül bahçelerinin gezgini artık cihanı dolaşmaktan usanır. Safalı havlusunda akan şadırvanı tanıtayım derken kalemin şekerler saçan ağzından sular dökülür. Ol kevseri andıran selsebilin olukları hasretten susamışların için yakıdır. Yanı başında yaptırılan imaret-i amire yolcu ve konakçıların kulaklarına "Orada nefislerin iştaha duydukları her şey var. (62) âyetinin getirdiği haberi duyurur. Her gün binden artık insan anda olan bol ve çeşitli yiyeceklerden yararlanır. İştaha verici yiyeceklerle dolu sofralar, kaseler söz ve harflerle yazılabilecek gibi değildir. Büyük medresesinin kentin en şerefli ve yüksek bir medresesi olduğuna yeterli kanıt budur ki, burada öğretime görevli kılınan, devrin şeyhülislamı ve müfti'l-enamı olan olgun, seçkin, dindar ve müteşerri kişidir. Burası bilimlerin derlendiği ve bilgilerin aktarıldığı bir duraktır. Sözü edilen yapılara dokuz yüz üç yılında (M. 1497/98) başlanıp dokuz yüz on birde (M. 1505) yapımları tamamlanmıştır.

Osmanlı tahtına oturmadan önce sancakbeyi olarak bulunduğu Amasya kentinde tahta çıktıktan sonra inşa ettirdiği hayır yapısı, sözü edilen beldenin önünde akan güzel ırmağın kıyısındadır. Safa ve neşe dolu parlak bir cami, bir zâviye, bir hankah, bir mektep, imaret ve günde seksen akça ücreti olan büyük bir medreseden oluşur. Medresede öğretim görevlisinin fetva verecek yetenekte ün yapmış bilgili kişi olması şart koşulmuştur. Bundaki gerekçe ol çevredeki böyle yetenekli bilginlerin tahtkentine akışlarını önleyerek bilimin yaygınlaşmasını sağlamaktı. Bu güzel yapıların niteliklerini uzun uzun anlatmak zihinleri yoracağından, kısaca değinmeyi ilke ola-

ak benimsediğimizden, kalemin dizginlerini öz söyleme yoluna doğru yönelttik.

Edirne kentinde yaptırdığı cami, medrese, dârü'ş-şifa ve imaretin bitiriliş tarihi Hurremi bina (63) sözcükleriyle açıklanmıştır. Bu yapılar üzerinde daha önce yeterli bilgi verilmişti. (64)

Onun yaptırdığı üç büyük köprü için harcanan paraysa nice kantar tutar. Bunların kemerleri gök kuşağı gibi olup yer yüzünde benzerleri az görülür. Biri Rumiye-i sugra kasabalarından Osmancık hizasında Kızılırmak adlı su üzerine atılmıştır. Ötekisi ise Sakarya ırmağı üzerinde Geyve bucağında kurulmuştur. Her ikiside İran'dan ve Arap diyarından gelen tüccarların yolları üzerinde olup, işlerini saymak olası değildir. Üçüncüsüne gelince bu da Aydın ilinde yaptırılmıştır.

Dokuz yüz on altı yılında (M. 1510) Bursa kentinde Gazi Hüdavendigâr hazretlerinin Tanrı rızası için yaptırdığı ilâhî hamamların camekânlarını yeniletip genişleterek bakımlı Osmanlı kentlerinin en dilberi olan bu kenti bir kat daha güzelleştirmiştir.

Bunlardan başka nice nice mescit, ibâdethane, kale köprü, han, ribat gibi kimin temelden yaptırıp en güzel örnekler ortaya koydurmuştur. Kimini de onarıp yıkılmaktan kurtarmıştır. Bunları ayrı ayrı anlatmak, sayılarını belirtmek hesaba ve kitaba gelmediğinden, ayrıca pek çok da olduklarından anılmalarına gerek duyulmadı. Tanrı onun giriştiği hayır işlerini kabul buyursun ve yüceliği ile onun iyiliklerini kat kat arttırsın.

Sultan Bayezit Destanının Sonuçları

Hilafet ıssı Sultan'ın en yaşlı ardılı Sultan Abdullah'tır ki, mutlulukla bezeli dedesi Sultan Mehmed Han devrinde Saruhan sancakbeyi idi. Sekiz yüz seksen sekiz

Ramazanında (Ekim 1483) Rahmet göklerine salınıp gitmiştir. Bursa kentinde durağı cennet olan ulu atası Sultan Murad Han mezarı yanında gömülüdür.

Soylu oğullarından Sultan Şehinşah'ın padişahlık bahtı sekiz yüz altmış beşte (M. 1460/1461) doğmuştu. Selçuklu sultanlarının tahtkenti olan Konya'da beylik ederken dokuz yüz on yedide (M. 1511) âhiret diyarına göçmüştür. Ona yakılan ağıttan bir dize şöyledir.

Beğler gelün figan idelüm şahımız kani
Sultan-ı taht-ı Konya Şehinşahımız kani

Kabri, durağı cennet olan ulu atası Sultan Murad Han mezarı yanındadır. Sultan Mehmed adında değerli bir oğlu vardı ki, onu öğmede şöyle denilmiş,

Sonsuz lutf ve kerem ıssıdan onanmış
Adını dedesi Sultan Mehmed'ten almış

Ulu amcası tahta çıktıkta ülkenin düzenini korumak için anı şehit etmiştir.

Soylu oğullarında Sultan Ahmed Han'ın anadan olma ikbal yıldızı sekiz yüz yetmiş (M. 1465/66) yılında uğur durağından doğmuştur. Elinin açıklığı ve cömertliği, güzel yaradılışı ve lutufkârlığı bir derecede idi ki,

Hâtem Tay'ın (65) adını bir kalemde çizdi
Gam ve yokluktan ölen gönle yaşam verdi

Seksen altı yılı ki, Sultan Bayezid'in tahta çıkışı yılıdır. Bu tarihte ol yaradılışı güzel Şehzade'ye Amasya tahtını uygun görüp, oraya göndermişti. Ol cennetten örnek ülkede ol ikbal dalının nice güzel ürünleri kendini göstermiştir. Bunlardan biri Sultan Murad, biri Sultan Alaaddin, biri Sultan Süleyman, biri de Sultan Osman'dır. Üstün varlıklı kardeşi ululuk makamına oturdukta yaptığı savaş sonunda şehitlik rütbesini bulmuştur. Sultan Murad

azretlerinin miskler kokan kabri çevresinde gökleri anıran kubbelerden birinde toprağa verilmiştir.

Soylu oğullarından Sultan Alemşah Saruhan sancakbeyi iken dokuz yüz sekiz yılında (M. 502/1503) ilk yazın ömrünün baharında güz fırtınası gibi ölüm irüb bahtı ağacı yapraklarını döktü. Rum diyarının Molla Cami'si (66) bilimlerin bütün inceliklerini derleyen Lâmi'i Çelebi (67) onun ölümü ile ilgili beğenilen bir tarih söylemiştir. Şah sözcüğündeki elfin kimi hallerde düşülmesi geçerli olmakla, burada ta'miye yöntemine işaret eylemiştir.

Cihan dökse göklerden kan, yaş yerine tanmıdur
Kesen can ve ciğerde damarı bu derdin gamıdur
Çünkü o Şahın elfe benzer boyu yere düştü
Gönül dedi tarihini Alemşeh Beg öldü

Mâte Alemşeh Beg

Ölen Osmanlı şehzadelerinin yattıkları yer olan, saygı gösterilmesi gerekli alanda, Sultan Murad Han mezarlığında toprağa verilmiştir. Osman Şah adında bir şehzadesi kalmıştı. Ulu amcası bahtıyarlık durağına kondukları yılda şehitler şerbetini içen beş şehitten biri de budur.

Soylu oğullarından Sultan Mehmed Kefe sancakbeyi idi. Dokuz yüz on (M. 1504) kışında günün öldürücü fırtınaları varlığı dalında ne filiz ne de yaprak kodu. Kaplica'da Gazi Hüdavendigâr hazretlerinin nurlarla aydınlanan türbesinde yatmaktadır.

Soylu oğullarından Sultan Korkud olgunluk niteliklerinde eşi olmayan ve bütün güzellikleri özünde toplayan bir şehzade idi. Uygulamalı bilimlerde derinleşmiş, özellikle şeri'at bilimlerinde büyük üstünlük göstermişti. Fıkhta imamların görüşlerini birleştiren pek değerli bir kitap yazmıştır. Musikide becerisi öyle bir ölçüde imiş ki,

gönül alıcı ve duyguları okşayıcı peşrev ve besteleri ol sanatın ehli katında pek tutunmuştur. Önceleri Saruhan sancakbeyi olup, sonra Teke ili beyi iken kimi gönül kırıklığı ile Mısr'a varub

Bir genç için yer yüzünde nice yurt tutacağı yer var
Ama yüreğinin tirediği yine de ana yurdudur

gereğince girü eski sancağına döndü. Sonra girü Saruhan iline vali oldu. Durağı yüce Selim Han hazretlerinin güç getirilmez fermanı ile düzenin korunması için varlık gemisi yokluk denizinde batırıldı. Nitekim öyküsü anlatılacaktır. Sultan Orhan hazretlerinin yattığı Manastır türbesine gömülüdür.

Dize - Ola kabirleri nur ile aydın

Soylu oğullarından makam-ı Mahmud'ta (68) şefaate ulaşsın ol Şehzade, Sultan Mamud'un bahtı parlak, güzel, mutlu yıldızı ikbal ufkunda sekiz yüz seksende doğmuş (M. 1475/76), devlet ve beylik ışınları Kastamonu sancağını aydınlatmıştır. Sonra dokuz yüz onda (M. 1504/1505) Saruhan iline vali olup, Manisa kentinde beylik ederken dünya yaşamı nimetinden elin çekmiştir. Zevk ehlinin neşesi, Türkçe ozanlıkta az yetişir, nükte söylemekte belagat çevgenin kapan, bahirler arasında çeşitli dizeler yapan Necati Çelebi (69) ol durağı yüce Şehzade'nin nişancısı idi. Şehzade, olgunluk konusuna eğilim gösterenlerin koruyucusu olmağın, devletli kapısı bilgelerle dolar taşar idi. Dokuz yüz on üç yılında (M. 1507/1508) temiz ruhu yer yüzünü bırakıp gökler cünbüşünü seyran eyledi. Osmanlı şehzadelerinin kabirlerinin bulunduğu temiz alanda gömülü bir hazine gibi toprağa verilmiştir. Ona yakılan ağıtın son dizesi budur.

Saruhan vilayeti şehi Mahmud Han kani
Beyler ziyneti cihan şahının öğüncü kani
ölüm tarihi de budur.

Kan ağlasun yıldız, felek inleyip dursun
Ay'la güneş bu ateşle yansın tutuşsun
Fenahâneden çün itti Mahmud Han sefer
Tarih didi Lâmi'i Hak rahmet eylesün

Sultan Orhan, Sultan Musa ve Sultan Emir adında üç şehzadesi kalmıştı. Bunlar, durağı yüce amcalarının padişah olduğu yılda şehitler şerbetini içen beş şehitten üçüdür.

Mezarlarına açıla rahmet kapuları
Cennet pencerelerinden dâima selam ola

Sultan Bayezid'in Vezirlerinin Öyküleri

Sultan Bayezid'in mutluluklarla geçen günlerinde ülkenin ve memleketin yönetimini ellerinde tutan, uygun kararlar alan vezirler ki, tahtkenti yani Kubbe altı vezirliği rütbesiyle başlar üstünde yerlerini korumuşlardır. Bakımlı ülkelerde zaferleri izleyen ordunun yönetimini yürüten beylerbeyiler ki, öteki beylerden daha üstün değer verilmekle ayrıcalık kazanmışlardır. Devletin özü olan bu otağın eskiden beri emektarları ve bağlılıkla can siperleri olup, her birinden nice hayır yapıları kalmıştır. Anların anılarını açıklamakla bu gönül açıcı öykü kitabına bir ek yapmak, onu tamamlamak bakımından yerinde olmağın ve bu Padişahın döneminde vezirler ve beyler arasında görev değişiklikleri fazlaca bulunmağın, onların özelliklerini özet biçiminde yazmak gerekli görüldü ve böylece kaleme hız verildi.

İshak Paşa. Sultan Murad Han hazretlerinin has kullarından idi. Hizmetinde bağlılığı ve onurlandırılmaya yeteneği olmağın onun döneminde vezirlik makamına getirilmişti. Sultan Mehmed Han zamanında da aralıksız vezir olarak ülke ve memleketin yönetiminden sorumlu idi. Sultan Bayezit'in tahta oturuşunda beğenilen hizmetle-

ri geçmekle iltifatına ulaşmış ve güzel çalışmaları onaylanmış bulunmakla sadaret makamında bırakılmıştı. Ama yaşlılık yorgunluğu ve hastalıklar vücudu yapısına yol bulduğundan sekiz yüz seksen sekizde (M. 1483) vezirliğin ağır yükü omuzlarından alınıp emeklilik biçiminde Selanik kenti geliri ona verildi. Doğal ölüm gelinceye dek ol ilde valilik ederek oturak aldı.

Ayas Paşa. Sultan Bayezit tahta oturduğu sırada lalalık göreviyle öğünç bulduğu gibi, önceki rütbesi olan vezirlik makamında da alıkonulmuştu. Cem Sultan'ın ayaklandığı ilk günlerde Bursa'yı korumak üzere Yeniçeri tâifesine baş ve buğ olup oraya gönderildi. Şehir halkı Cem Sultan'ı tutmakla onun öncülerine yardım ettiklerinden Yeniçeriler bozguna uğradılar. Böylece Ayas Paşa'nın yaşamı kararmış oldu. Vezirlik süresi altı ay kadar olmuştu.

Gedik Ahmed Paşa. Sultan Mehmed Han'ın has nedimlerinden olup onun düzen içinde olan döneminde öğülecek hizmetleri görülmeğin, yüksek rütbeleri aşarak vezirlik makamına çıktı. İlkeleri zafer olan ordunun başbuğu olup, büyük fetihleri gerçekleştirmekle şanlı adını Tarih sayfalarına yazdırdı. Ol gazi padişahın ölüm günlerinde Pulya diyarını fetih ile uğraşmakta idi. Kimi kalelerini ele geçirmişken, padişahlıktaki değişme haberini işitip töre gereğince, el öpmek görevini yerine getirmek üzere Frenk hududundan saltanatı gölgeleyen otağa geldi. Sultan Cem ile olan çarpışmadan bir gün önce yüce ve ulu bargâha yetişip, zaferlerle bezenen özengiyi öpmek şerefiyle mutlulanıp, ol çarpışmada da çabasının sonuçları kendini göstermekle Padişahın fermanı üzerine vezirlik makamına geçti. Sekiz yüz seksen yedide (M. 1482) daha önce yazılan gelişmelerin bir sonucu olarak vücudu varlığı yer yüzünden uzaklaştırıldı.

Kasım Paşa. Bilimsel yetişkinliği ve tarikate bağlılığı ile ad ve san yapmıştı. Hayır yapılarını yaymaya eğilimi

olan, yardımcı eliyle zulüm ve iyiliğin arasına engel gibi giren bir kimse idi. Sekiz yüz seksen yediden bu yana üç yıl vezirlik makamında kalmıştı.

Dize - Sonra sonsuzluğa doğru salınıp yola çıktı

Davud Paşa. Sultan Mehmed Han'ın kapısında yetişen has nedimlerden biridir. Sekiz yüz seksen yedi yılında Yahya Paşa yerine Rumeli beylerbeyi olup, girü ol yılda Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra vezir oldu. Az zamanda vezir-i âzamlık makamına yükseldi. On beş yıl aralıksız vezirlik makamında devlet sürdü. Zamane halkı pek çok lutfünü gördü. Dokuz yüz iki Recebinin dördünde (7 Mart 1497) Padişahın güvenini kaybetmekle onun gözünden uzakta Dimetoka'da oturak oldu. Dokuz yüz dört Rebiyülevvelinin dördünde (20 Ekim 1498) bu geçici dünyadan sonsuzluk durağına sefer etti.

Mesih Paşa. Sultan Mehmed Han Gazi kullarındandır. Onun saltanatı sırasında büyük görevleri aşarak vezirlik rütbesine yükseltildi. Rodos olayının ardından görevinden alındı. Saltanat tahtı Sultan Bayezid'e kaldıkta yeni Padişahın iltifatına ulaşmakla, kimi tahtkentinde vezirlik, kimi bakımlı uclarda beylik ile durumunu sürdürdü. Sekiz yüz seksen dokuz (M. 1484) yılında Kasım Paşa'dan sonra vezir oldu Girü görevden ayrılınca hacca gidip geldi. Dönüşünde gökleri andıran otağda görev verilmekle önde gelen bir kişi oldukta, Padişahın ilgisini kazanmakla vezir-i âzam oldu. Üç yıla yakın bir süre tam yetkiyle baş vezirlik makamında oturdu. Dokuz yüz yedi yılı Cemaziyülevvelinde (Kasım/Aralık 1501) Galata kasabasında bulunan Tophane-i padişahîye yıldırım düşmekle ol gökten gelen âfetin ateşini söndürmek için vardıkta, barut patlaması ile bir taş parçası uçup Paşa'nın oyluğunu kırdı. İki günden sonra yaşam umudu kalmayıp ölüm yoluna düştü.

Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa. Sultan Bayezid'in ilk günlerinde Semendre sancak beyi idi. Sekiz yüz seksen ye-

dide Davud Paşa vezir olıcak, anın yerine Rumeli beylerbeyisi oldu. Sekiz yüz seksen sekiz yılında (M. 1483) vezirlik makamına yükseldi. Sekizyüz doksan yılında (M. 1485) vezirlikten ayrılıp Sultan Ahmed Han hazretlerine atabeğ ve lala olmakla öğünç buldu. Dokuz yüz dört yılında (M. 1498/99) Tanrının rahmeti yöresine göç etti.

Fenari zade Ahmed Paşa. Ünü büyük allâme Molla Fenarî'nin soylu torunlarından olup, bilimin üstünlüğü ile bezeli ve bilgelik çelenkleriyle süslemeli olmağın, sekiz yüz seksen sekizde nişancılık görevi kendisine uygun görüldü. Sekiz yüz doksanda Mesih Paşa görevden alındıkta yerine vezir oldu. Sekiz yüz doksan iki Rebiyülevvelinde (Mart 1487) kimi sorunlar gereği görevinden alınıp, ömrünün sonuna dek Bursa kentinde oturak olup sessizce bu köşede yaşadı.

İbrahim Paşa Halil Paşa'nın oğludur. Halifelik güneşi Osman oğlunun değerli burcunda parlayandan beri babadan oğula sadrâzamlık ve vezirlik görevi ol aileye verilmek olını gelmiştir. Sözü edilen Paşa, Padişahın iltifatına ulaşmış olmağla saltanat tahtına oturduklarında Sultan Ahmed'e lalalık göreviyle Amasya'da kalmasını uygun görmüşlerdi. Sekiz yüz doksan yılında kaz'asker ettiler. İsabetli görüşleri Kubbe altı vezirlerine ışık tutmakla, vezirliğe layık görülmeğin, sekiz yüz doksan bir Seferinde (Şubat 1486) Ol yüce hil'atle şereflendirildi. Çalışmaları Padişahın hoşnutluğunu çekicek vezir-i âzam edildi. Dokuz yüz beşte (M. 1499/1500) İnebahtı seferinde yolculuk bahrîsine binerek ahiret ülkesine yola çıktı. Yaşamının genişçe bir açıklaması Sultan Mehmed Han Gazi bilginleri arasında verilmiştir.

İskender Paşa. Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerine en bağlı hizmet erlerinden biridir. Onun ölümü sırasında Bosna vilayetinde vali idi. Sekiz yüz seksen sekizde Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa vezir olıcak anın yerine Ru-

meli beylerbeyi oldu. Doksanda bu görevden ayrılıp yeri Ali Paşa'ya verildi. Sekiz yüz doksan dörtte (M. 1489) vezir rütbesine yükseldi. On yıl kadar ol ulu makamda küçük büyük her kesin işini düzene koydu. Doksan dörte inebahtı seferi Sultanın ince gönlü bahçesine tarh olunmağın, vezirlik rütbesi üzerinden alınıp İslam ucunu korıması için girü Bosna eyaleti valiliğine getirildi. Ömrünün sonuna dek gaza ve cihad buyruğunu en güzel biçimde yürütmekle bu çalışmalarının sonunda ele geçirilen tutsakların değeri sayılarının çokluğundan hiç bahasına düşmüştü. Dokuz yüz on ikide (M. 1506/ 1507) sözü edilen eyalette ödünç yaşam giysisini ecel kadılarının eline teslim edip bu borcun yükünden kurtulmuş oldu.

Ali Paşa. Hadım ağaların en akıllılarından biri olmakla ve adalete olan saygısıyla tanınmıştı. Bilgileri yetiştirmek ve güçsüzlere de yardımcı olmakla ün yapmıştı. Cennet - mekân Sultan Bayezit Han hazretlerinin en sadık kölelerinden ve en eski kullarından biri idi. Sultan Bayezid'in tahta çıktığı ilk günlerde Karaman beylerbeyi olup, sonra İslam ucunu korumak göreviyle Semendre sancağına gönderilmişti. Sekiz yüz doksanda İskender Paşa yerine Rumeli beylerbeyisi oldu. Doksan iki de Fenari zade Ahmet Paşa yerine vezir olarak Memlûk ordusuna karşı savunma önlemlerini almakla görevlendirildi. Dokuz yüz altıda (M. 1500/1501) Moton fethinden sonra Koron ile Anavarine (70) fethi buyruğuyla

Yayı kirişinde tut
Eve kapısından gir

kavramı gereğince Mora sancağı tam yetkiyle ol bahtıyara verildi. Dokuz yüz on iki yılında Kubbe veziri olarak yükseldi ve vezir-i âzamlık hil'atiyle de en yüce kişi oldu. Hesaba gelmeyen cömertliğinden, yolcu olsun, konakçı olsun, her kes andan bacın almıştır. Ömrünün sonuna dek vezir-i âzam olarak kaldı. Şeytan kulu olayında şehitler şerbetini içerek âhiret mutluluğu ile dünya devletin unuttu.

Hersek oğlu Ahmed Paşa. Hersek ili hâkiminin oğludur. Cennet-mekân Sultan Mehmed Han hazretleri devletinin yuvalandığı otağında bahtı gibi kendini göstererip müslüman olma şerefine ulaştıktan sonra, Padişahın iltifatlarıyla sözü edilir, kendisine güvenilir ve bu şereflerle özü sevinirken Padişahın has hizmetlilerinden oldu. Devlet sorunlarını çözebilecek yetenekte olduğu yüzünden okunmakla Padişahın beslediği ilgi günden güne arttı. Bu nedenle hilafet tahtının vârisi olan olgun şehzadesine güvey girmesi uygun görüldü. Saltanat tahtına ol mutlulukla bezeli geçtiği sırada Anadolu beylerbeyi olan Güveğü Sinan Paşa ki, sekiz yüz seksen dokuzda (M. 1484) Kapudan oldu, onun yerine Anadolu beylerbeyiliğine getirildi. Memluk ordusu ile savaşıp tutsak olıcak, yerine girü, sözü edilen Sinan Paşa Anadolu beylerbeyisi oldu. Tutsaklıktan dönünce Ahmed Paşa'ya kapudanlık verildi Doksan dört yılında girü eski duruma göre Anadolu beylerbeyiliğine getirilince Sinan Paşa da yine kapudanlığa döndü. Dokuz yüz ikide (M. 1496/97) Kube vezirlerine ilişkin yönetmeliği yapmakla yönetimde en büyük başarıyı göstermiş oldu. O tarihten bu yana yedi yıl vezirlikte kalıp üç yılda vezir-i âzamlıkta tek başına hüküm sürdü. Sonra bu görevden ayrılıp kapudanlığa geçti. Ali Paşa şehit olıcak girü vezir-i âzamlığa getirilmekle baş köşede oturmaya hak kazandı. Sonra Yeniçeri sarayını basıp ol kargaşa arasında görevden uzaklaştırıldı. Sonra Sultan Selim döneminde girü vezir olup, İran seferinden dönüş sırasında girü görevine son verilip çok zaman geçmedin öldü.

Yakub Paşa. Sultan Mehmed Han Gazi döneminde Kapu ağası idi. Sonra Sultan Bayezid'in önde gelen hasnedimleri arasında beğenilen hizmetleriyle kendini tanıttı. Uc beyi bulunduğu sırada ilkeleri zafer olan ordunun baş ve buğu olarak gösterdiği yararlılıklarla Padişahın lutuflarına ulaştı. Sekiz yüz doksan dokuzda Yahya Paşa ye-

ine Rumeli beylerbeyi oldu. Dokuz yüz üçte (M. 1497/98) vezir rütbesini alıp, ol devletli makamda kalışı dört yılı buldu.

Davud Paşa-yi Sânî. Büyük Davud Paşa'dan ayırd edilmesi için buna ikinci Davud Paşa sanı verilmiştir. Sultan Mehmed Han Gazi'nin kullarından idi. Güzelce eğitilmişti. Tuğranüvisliğe yeteneği olmağın, sekiz yüz doksan dokuzda nişancılık görevine getirildi. Dokuz yüz üçte sancağa çıkıp, dokuz yüz sekiz Muharreminde (Temmuz 1502) Niğbolu beyliğinden vezirlik makamına yükseldi. Üç yıl bu görevde bulunup dokuz yüz on birde (M. 1505/1506) rahmet bahçelerine yolcu oldu .

Mustafa Paşa. Padişahın değerli hizmetlileri arasında özel becerileri ile yer almıştı. Padişahın lutuflarıyla yüksek görevlere çıkmak olasılığını buldu. Sultan Bayezid'in ilk günlerinde Kapucubaşı iken Sultan Cem'in durumunu öğrenmek için elçi olarak Frenk diyarına varub, Padişahın dileğine uygun biçimde konuyu çözüp geldikte, hizmeti hoşa gitmekle gördüğü ilgi bir kat daha arttı. Dokuz yüz yedide Divan-ı hümayûnda vezir olmakla iyice parladı. Saltanat tahtı Sultan Selim'in mutluluk getiren cülûsları ile şeref bulunca, vezirlik makamında görevine devam ediyordu. Ne varki Sultan Ahmed'le gizlice haberleştiği ortaya çıkıcak

Başı kopasıcayı tepelemek gerek

kavramını bir kez daha doğruladı.

Yahya Paşa. Sultan Mehmed Han kullarından birinin yetiştirmelerindendi. Onun saltanatının son yıllarında Rumeli beylerbeyisi olmuştu. Saltanat makamında yenileşme olıcak bir yıl kadar görevinde kalıp, sekizyüz seksen yedide ayrılarak yerine Davud Paşa atandı. Gedik Ahmed Paşa öldürilicek Davud Paşa vezir oldukta, Semendre sancakbeyi olan Hızır Bey oğlu Mehmed Paşa

Rumeli beylerbeyi olmuştu. O vezir olıcak bu görev, İskender Paşa'ya sonra da Ali Paşa'ya verildi. Dokuz yüz ikide Ali Paşa vezir olıcak Kangırı (71) beyi olan Hadım Paşa beylerbeyiliğe getirildi. Onun Memlûk ordusu ile olan savaşta kusuru görülicek görevinden alınınca, Yahya Paşa ikinci kez Rumeli beylerbeyi oldu. Bu göreve getirilişi ilkinden altı yıl sonra doksan üç yılındadır. Doksan yedide girü görevinden alınıp Bosna sancak beyliğine gönderildi. Eski görevine ise Yakub Paşa atandı. Sözü edilen dokuz yüz üçte vezir olıcak, yeri Mustafa Paşa'ya, ol dahi yedi yılında vezir olıcak, Anadolu beylerbeyisi olan Güveğü Sinan Paşa Rumeli beylerbeyliğine atandı. Anadolu beylerbeyiliği de yukarıda anılan Yahya Paşa'ya verildi. Ayrıca Padişah kızın alıp anınla akraba olmak şerefin kazandı. Ol tarihte Şah İsmail Rum diyarı ucuna köçek toplamak için gelmeğin, bir önlem olmak üzere Anadolu askeri ile ol yöreye gönderildi. Dokuz yüz dokuz Recebinde sözü edilen Sinan Paşa ölicek (Ocak 1504), Rumeli beylerbeyliği Yahya Paşa'ya verilip kısa bir süre sonra da tahtkentinde vezir oldu.

Hasan Paşa. Padişahın has nedimlerinden idi. Yüksek görevleri aşarak Karaman beylerbeyisi oldu. Yahya Paşa Anadolu beylerbeyiliğinden Rumeli beylerbeyisi olıcak Anadolu beylerbeyiliği Hasan Paşa'ya verildi. Dokuz yüz on birde Yahya Paşa vezir olıcak Hasan Paşa Rumeli beylerbeyisi oldu. Yeniçeri kargaşasında görevinden alınıp yerine Yeniçeri ağası olan Yunus Paşa getirildi. Sultan Selim'in saltanatının ilk günlerinde girü eski görevi olan Rumeli beylerbeyiliğine gönderildi. Ol durağı yüce Padişahın Çaldıran ovasında Şah İsmail ile olan cenginde şehit düştü.

Karagöz Paşa. Sultan Bayezid'in yetiştirmelerindendir. Dokuz yüz altı yılında (M. 1500/1501) Yeniçeri ağası olup, Dokuz yüz sekizde Kastamonu sancakbeyi oldu. Dokuz yüz on birde Hasan Paşa Rumeli beylerbeyisi ol-

Anadolu beylerbeyiliğine getirildi. Sonra Şeytan ku-
ğraşında şehit oldu. Yukarıda bu konu açıklanmıştır.

Tanrı kabirlerini onarsın. Bu mutlu devlet adamları-
korunmuş Osmanlı ülkelerinde yaptırdıkları, onar-
dıkları ya da yeniden kurdukları hayır yapılarını bir bir
aşdamaya bu kitabın ne içeriği, ne de bu yazarın ola-
nağı bulunmakla konuyu bu denli bir açıklamayla bı-
rakmayı yeğ gördük.

Selim-nâme

Rahman ve Rahîm Tanrı Adıyla

Ölçüsüz şükürler, minnet ve hamdler ol insanların hâkimi otağına ki, her yüz yılda bir (72) beğendiği ve seçtiği bir kulunu kendi adına göreve layık görür. Onun omuzları üstünde yükselen başını saltanatın görkemli tacı ile parıldatır, ince bir dal gibi neş'eyle uzamış boyunu hilafet hil'ati ile bezer. "Kimilerinizi kimilerinizden üstün kıldık. (73)" âyetinin anlamı gereğince anların yüce varlıklarını da öteki insanlardan üstün ve ulu eyler.

Salat ve selam bağı, ol ulu makam ısının sevgilisi, ol Sidre'de salınan, haram işlerden halali ayıran, insanların efendisi hazretine ki, temiz şeri'at yolundan sapmayan, doğru yolda giden, şeri'atin koruyucusu padişahları parlak niteliklerle üstünleştirip, adalet ve şefkatinin bereketiyle iyi yolda olanları güzel anılarıyla unutulmayan ve büyük kerametleriyle de halka sevimli eyledi. Tanrının selamı ana, soyuna ve onun öğretisiyle yetişmiş yakın dostlarına olsun.

Bu duâdan sonra haberleri iletenler ve yapıtlar ortaya koyan bilge dostlar, sonsuza dek yaşayacak olan Osmanlı soyunun, yüce Tanrı onlardan geçmişte kalanlarını kutsasın ve bundan sonra gelecek olanlarının da halife olarak cihana hükmetmelerini sonsuza dek sağlasın, öykülerini açıklayıp belirtmişler ve beğenilen çabalarını

gün gün sayfalara aktarmışlardır. Hatâ ve kusuru çok olan bu yazar da diledim ki, merhum babamdan duyduğum kimi öykü ve menkıbelerden ki, cennet - mekân, Arap ve İran ülkelerinin fâtihi Sultan Selim Han, rahmet ve hoşnutluk ona olsun, hazretleriyle ilgilidir. Bunlar anılarda yaşasın diye güzel bir biçimde satırlara dökem. Altı yıla yakın onun hizmetinde bulunmak şerefiyle, bağlılık gereğini yerine getirmiş bir kimse olan ve o pâdişahla yakından konuşmak, görüşmek derecesine erişen babamın gözleri önünde oluşan olayları anlatıp anılarda kalan kimi gerçek haberleri söyleyem. Tâ ki zamanın sayfaları arasında bir armağan olup kala. Böylece de ulu Yaradıcının rahmet ve duâsına yol açа.

Öykü. Bir gün merhum Bâli Paşa ki, beylerbeyilikten emekli, dindar ve temiz sevimli bir yaşlı idi. Halk katında sayılan ve sevilen bir kimse olup, İstanbul'da gönül alıcı bir cami'i, hayır ve iyilik yapıları vardır. Özellikle temiz duygular taşıyan, gününü ibadetle geçiren bir nurlu ihtiyar idi. Ebu Eyyub-i Ensarî, Bârî ta' alâ andan hoşnut olsun ziyaretine geldikçe, andan babamın evine, eski arkadaşlık hukukuna ve geçmişteki kardeşlik bağlarına dayanarak gelir, bir süre sohbet ederdi. Ben o günlerde henüz mülazim olmuştum. Onların sohbetlerini dinlerdim. Bâli Paşa dedi ki, ol tarihte ki, merhum Sultan Selim atalarını ziyaret ve ülkedeki kargaşa durumu ile ilgili kimi konuları söyleşmeğe, sancakları olan Trabzon'dan gelüb, Edirne'den berü Uğraş köyü dedikleri yerde vezirlerin kışkırtmaları ve fesatlıkları sonu cenk ve uğraş deryası kaynaşmakla merhum hazretleri dahi girü sancakları semtine dönüp gitmeye karar vermişlerdi. Gemide oturmuştuk. Ferhad Paşa ve hâin olan Ahmed Paşa (74) ol sırada katında idiler. Kimi müsahipler ve yakın nedimleri saltanat sorunları üzerinde sohbet edip, bozgun döneminde gönül avutmak ve hatır eylemek yüzünden "Saadetlu beğümüz tahta otur-

sa, her birimiz devlete irüb, yeni bir dönem açılsa ve bahtı yarlık etkinlikleri gözükse ve Padişahın güçlü kolu devleti koruyucu olsa, doğuyu da, batıyı da fethitsek aşağılık Kızılbaşın yığınların darmadağın idüb pâdişâh içindeki kâfirlerin vücudların zamanın sayfalarından kazısak" deyü söyleşürlerdi. Merhum hazretleri susmuş kendü âlemlerine dalmış idiler. Bu durumda iken murakabe haline vardılar. Bir zaman uyur gibi oldular. Sonra mübarek başlarını kaldurub buyurdular ki, "Hey dertmenler saltanat deyüb işidirsiz. Andan ne fâide ol saltanattan ki, sekiz dokuz yıllık ola. İşte istediğünüz virildi." deyü buyurdular. Ol zaman babam dedi ki, bu sözleri ayniyle Ferhad Paşa'dan dinlemiştim.

Öykü. Girü Bâlî Paşa didi. Ol zamanda ki, merhum hazretleri ki, ol bozgunun ardından sancaklarına döndüler. Kırım ucuna vardıklarında Tatar Han karşu çıkup yanaşdılar. Karşı karşıya gelürken yaklaştıklarında, Han at başın çekti. Böyle düşündü gibi ki, merhum hazretlerinin ayaklarına varmaya. Belki anlar geleler. Merhum hazretleri dahi bunu sezinleyüb atının dizginlerin saldı. Han bu hali göricek ilerü geldi. Merhum hazretleri dahi ilerü buyurdular. Girü Han durdu. Merhum hazretleri girü dizgin koyverdiler. İşin sonunda Han tasarısının gerçekleşemeyeceğini anlayıp ilerü geldi. At üzere musafaha idiştiler ve yanaşub at başı yararlı pek çok sohbet ittiler.

Han, merhum hazretlerinin gönlünü almaya yönelik bir yığın söz söyledi. Yenilgiden, vezirler ve beylerin Sultan Ahmed'ten yana oluşlarından gam çekmen. Eğer dilersenüz Tatar leşkerini size koşayın. Varınız ezici güç ile atadan kalma ülkenize el koyun didi. Merhum hazretleri bu öneriye ilgi ve kabul göstermeyüb, tâ başından Yaradıcıyı dileyen için ne var deyüb buyurdular ki, biz dünya hevesiyle ve padişahlık davasıyla ol yana varmamış idük. Atamız yaşlandı ve sürekli hastalıklarla memleke-

...ta yönetimi önlemlerinden bıkkın hale geldi. İşler vezir ...ve beylere bırakıldı. Din ve devlet düşmanları her ya...kadan baş kaldırub Celaliler üzüntüsü bir yanda, düş...manların saldırıları ile devlette kargaşa gözlenmekte olup, ...eski karındaşlarımız naz ve rahata düşkün olmağla, düş...mana savunacağuz deyü tehlikeye düşmen deyüb, her biri ...istirahate çekilmeğle bu eski soyu korumak, ad ve şa...nımı savunmak içün niyyetlenmiştik ki, varub hem ba...tımızı ziyaret idüb ve hem bir mikdar asker isteyüb ha...ricler ehlini tepeleyüb, yaramazların fitne köklerini ülke ...tarlalarından kökleyevüz. Devletin ileri gelenleri buna des...tek olmadan beri kalub, tac ve tahta hırs besliyor deyü ...hmet ile aramıza duvar gibi girdiler. Oradan uzaklaş...mamıza yardımcı oldular. Mukadder ne ise görülür. As...ker çeküb atamız üzerine yürümek bize düşmez deyü ya...zıt virdiler. Otağlarına geldiklerinde buyurdular ki, Han ...bize böyle söyledi. Ola ki biz mülk tama'ında olsak dahi ...Han'ın elinde oyuncak olmağı nice seçenek eyleriz ve ...ol saltanattan ne haz olunur. Özellikle baba ve ataları...mızın feth ittüğü korunmuş ülkeleri sel örneği Tatar at...larına çiğnetmek ve yağmacı tatarların ayağın memle...ketimize açmak hatâ idüğü belli mi değildir? Dilek sal...tanat olsa dahi, bunsuz bile Tanrımın yardımıyla kolay...dır. Tatar imdadına gerek yok didiler. Sonra girü Han ...toy eyledi. Girü sözü yine buna getirmiş ve kızın virmeği ...dilemiş, ana da müsaade buyurmadılar.

Bu öyküden merhum hazretlerinin nice öğülecek dav...ranışları ve övgüyle anılacak menkıbeleri ortaya çıkar. ...Gece sabır, ikincide tevekkül, üçüncüde üstün gayret ve ...uğurbaşlılık, dördüncüde sonu düşünmek, beşincide salta...natın namus ve şanına olan düşkünlük, altıncıda kendi ...halkını koruma, yedincide amaçtaki temiz yüreklilik, se...kizincide yiğitlik ve ululuk, dokuzuncuda önlem almasını ...bilmek ve gerçekleri görmek ve onuncuda babası ile ya...pılan çarpışmanın istenmeksizin olduğu anlaşılmış olur.

Öyleki babam, hazretinden şöyle anlatırdı. Bizim hatırımıza her giz savaş ve uğraş olasılığı gelmez idi. Heman muradımız bir kere merhum atamız hazretleriyle görüşüp kimi durumları söyleşmekten özge değildi. Vezirler engel oldukça niçün bizi görüşmekten alıkorlar deyü haber gönderir idük. Kanun değildir. Görüşmek murad olsa atanız sizi çağırırdı. Çağırsız görüşmeye Padişahın rızası yoktur deyü red yanıtını gönderirler idi. Ama, bir gerçekki bu sırada haberimiz yoğ iken bizim tâlfeden biri ile döğüş olup, kavga büyümüş, bir mertebeye varmış ki, arada âdem düşmüş, hemen fitne kopmuş, biz ürküntü oldu. Atlan atlan olup asker ayağa gelüp, bağırıp çağırma insanların birbirlerin öldürme biçimine dönüştü. Gördükki fitne tozu basılmaktan kaldı. Ol mertebeden sonra biz dahi atlandık ve savaş yerinde durmayı yeğlemeyerek baş kaldırmaktan kaçınıp geriye döndük deyü buyururlardı dir idi.

Öykü-Ulu atamız Hafız Mehmed ki, İran hükümdarlarının seçkinlerinden olan Yakub Padişahın yetiştirmesi ve de sevilen özel hafızı olup, sonra Sultan Yakub ölünce Rüstem Padişah taze padişah olup, dedemizi haremine alup, pek fazla ilgi gösterip iltifat idüp sonra Rüstem Padişah da ölünce şehzadeler fetreti olmağla Şah İsmail yanına atası müridleri derilüb baş kaldırarak üst üste savaşlardan sonra sahib - huruc (75) olarak baskın çekub Acem şahlığı İsmail'e kalıcak, merhum Sultan Selim'in, keremli Tanrının rızası üzerine olsun, Kızılbaş'a karşı savaşa kalkışarak İran ülkesine yürüdüğünü duyacak, Tebriz'de Molla Kemaleddin-i Erdebili, rahmet canına olsun, yanına varub babamı bile iletmiş ve yakarıp yalvararak yardım dilemiş. Babam derdi ki İkindi namazını Şeyh ile birlikte kıldık. Amme suresi (76) okurdukta Şeyh dedi. Hak ta'alâ sizi ve evladınızı koruya. Nitekim siz Hak kelamını indiği gibi korumaktasız.

Babam eydir. Atam Şeyhe didi ki, Rum sultanı bu yöreye gelmek üzeredir. Bu işin sonu nereye varmak gö-

mûr. Şeyh hazreti dedi ki, "in merd ki, mi - âyed be - hadi - i hod ne - mi - âyed. Memûrest be - âmeden - i beray - i te'dib - i in bed - baht mi - âyed. Ervah bâ - u ved. Hod hem sâhib - rutbe est." yani bu er ki gelür, kendi kendüliğinden gelmez. Memurdur gelmeglige bu bed - bahtı te'dib itmek içün cânib - i Hak'tan gelür. Ervah anunladur. Kendü dahi rütbe ve makam sahibidür, dedi. Atam dedi ki, cezalandırmak için gelir buyurduğumuzdan anlaşılıyorki tepelenmeye. Şeyh dedi ki, "Allahu a'lem hezimet - i külliye mi - şeved. Emmâ ez - miyân can be - der mi - burd." yani, Allah daha iyi bilirya büyük bir bozgun var ama bu arada canını kurtaracaktır. Sonra ki, merhum hazretleri Çaldıran'da bu pis kalabalığı yenilgiye uğratıp, şaşkın Şah küçük bir maiyetle kaçmayı becerdi. Padişah ise Tebriz'e gelip olgun ve yetenekli kişilere ilgisini göstermeye başladı. Sanat sahiplerini yanına çağırdı. Meğer Şehzade iken atamız kulunun niteliklerini işitirler imiş. Getirtip okumasın, güzel eda ve sesin ile Davudi nağmeden tam yeteneğin göricek bir hafız Mehmed - i Yakubi işidür idik. Sultan Yakub'un yetiştirmesi bu ol mudur? Yohsa ol geçmiş midir? deyü sorduklarında ol idüğü ortaya çıkıcak, ilgi ve iltifatları artuk olub saygı ile bu değerli diyara getirüb, sonra babam kulunu has harem kulları zümresine katar. Yakın olmak şerefiyle ve doğrudan doğruya sohbetinde bulundurmakla öğünçler kazandırmıştı.

Bir gün Kızılbaş seferinde geçen bir olayı anlatırken demişler ki, biz hiç bir yana sefer etmedik ki, sırf kendi görüş ve kararımız ile ola. Görevlendirilmedin bir yana yönelmiş değilüz. Babam eydir. Ben de Kemaleddin -i Erdebili'den işittiğim sözleri söyledim. Doğrulayıp buyurdular ki, Molla Kemaleddin ne sıfatlu aziz idi? Didim ki, Molla Celaleddin - i Devvani'nin akıl bilimlerinde en büyük ve en bilgili öğrencisi olup, bu öğrenimini tamamladıktan sonra dervişliğe yönelip, tasavvuf yolun tutup, fena mertebesine ulaşmış,

büyük ve küçük her kesin inandığı, müridi çok bir derviş olmuştu. Dâima ibadet köşesinde oturur, ta'atle günün eyler iken, tefsir ve hadis ile uğraşır idi. Kuşkulanılan nedenler konusunda bir nesne komayıp ancak bir Tefsir ... Kadi'si ve bir de Hadis-i Buharî'si var idi. İbadet bucağından çıkmazdı. Bilginler arasında bir konuda kuşku doğsa, çözmeye de güçleri yetmese ana başvurduklarında bir iki sözcük ile ol sorunu çözerdi.

Öykü. Babam derdi ki, merhum cennet-mekân Padişahın âdetleri bu idi ki, çoğu gecelerinde kitap okumakla eğlenüb uyumazlardı. Zaman zaman bu kullarına okutur dinlerler idi. Kimi de dünya düzeni ile ilgili konulardan söz ederdi. Bir gece uyku bastırıp, sağlığım da bir parça bozuk olmağın, yatağıma varub uykuya dalmışım. Sabaha dek uyumuşum. Bir kaç gecedir uykusuz olmağla gaflet basub tan ağarırken uyanarak sabah namazını kıldıktan sonra uluğ hizmetlerine seğirttim. Bu gece görünmedin, ne yapıyordun? diye sordular. Bir kaç gecedir uyumamakla bu gece gaflet bastırıp hizmetten uzak kalmışım deyü yanıtla özür diledim. Buyurdular ki, imdi ne düş gördün? anlat. Söylenecek değerde bir düş görmedim diye yanıt verdim. Buyurdular. Bu ne sözdür? Bir geceyi tamamı tamamına uykuyla geçüresin ve de düş görmeyesin? Her halde görülmüştür deyü buyurdular. Başka konularda bir süre söyleştikten sonra girü yine buyurdular ki saçma söyleme, her halde bu gece bir düş görülmüştür? Söyle gizleme. Dahi ben ne denlü düşündüm aklıma nesne gelmedi ki görmüş olam. Yemin ettim ki, açıklamaya değer nesne görmedim. Mübarek başların salub tuhaf deyü buyurdular. Bana garip geldi yineleye yineleye sormanın nedeni nedir ola? deyü şaşırdım kaldım.

Bir süreden sonra Kapuağası oturduğu kapıya bir iş için bu kullarını gönderdiler. Vardım gördüm. Hazinedarbaşı Mehmed Ağa ki, sonra kimi töhmet nedeniyle öldürülmüştür. Onunla aramızda kardeşlik bağları vardı. Otu-

rur, Kilarcıbaşı ve Saray ağası da töreleri üzere oturup söyleşürler. Ama, Kapu ağası Hasan Ağa düşünceli, şaşkın, başın aşağı salmış gözü yaşlı durur. Gerçekte az konuşur, sakin, iyi huylu ve teheccüd namazına kalkan kişilerden biri idi. Ama bu hâli önceki davranışlarına uymaz görüldükte sandım ki, bir kimesnesi ölmüş ola. Ağa hazretleri kalbinüz gamlu, gözünüz yaşlu görülür nedeni ne ola denildikte, hayır nesne yoktur deyü gizledi. Hazinedar başı didi ki, Kardaş Ağa'ya bu gice bir düş olmuş. Daha ol uyhunun mahmurluğundadur. Ben dahi ayttım li'llahi ta'ala haber virün ki, devletlu Padişah elbette düş görmüşsün deyü bu kulların âciz ittiler. Her halde bu denlü diretmeleri, sıkıştırmaları nedensiz değildir. Eyü armağandır, anlatın dedim. Ağayı zorladık ki, elbette düşü açıklayınız. Ağa ise anlatmaktan kaçınub, utanç gösterüb benim gibi yüzi kara günahkârun ne düşü ola ki Padişah katında söylenmeli ola. Kerem idün bana bu öneride bulunman deyü anlatmaktan kaçınur. Biz sıkıştırdıkça Ağa bir hâyâsı baskın âdem olmağla kerem eylen, vaz gelün deyü yalvarırdı. Sonunda Mehmed Ağa didi. Nice söylemezsin? ki bize anlattuğunda memur olduğun söyledin. Gizlenmesi hıyanet olma mı? diyicek, çaresiz saklı kapaklı gizin mührin açar ve dir ki, bu gece gördüm ki, bu eşiğinde oturduğumuz kapıyı hızlı hızlı çaldılar. Ne haber var deyü ilerü vardım. Gördüm ki kapu biraz aralanmış, ol denlü ki taşrası görülür ama, adem sığmaz. Baktım gördüm ki, daş Harem taylesanlı Arap simasında nur yüzlü kişilerle dolu. Elleri bayraklı silah ve gereçleriyle hazır olup dururlar. Kapu dibinde de dört nur yüzlü kimesne durur. Ellerinde birer sancak var. Kapuyu çalanın elinde Padişahın ak sancağı. Bana eydir ki, bilürmisin neye gelmişiz? Ben de buyurun dirim. Didi ki ol gördüğün kişiler Rasulullah'ın ashabıdır. Allahın selamı ve duâları ana olsun bizi Rasulullah hazretleri gönderüb Selim Han'a selam itti ve buyurdu ki kalkub gelsün ki Haremeyn hizmeti ana buyuruldu ve bu dört

kimesne ki görürsün. Bu Sıddîk-i âzam, bu Ömer-i Fârık, bu Osman-ı Zi'n-nureyn'dir. Ben ki, senün ile konuşurum Ali'yübni Ebi Tâlib'im. Var Selim Han'a söyle didi. Ve gözümün önünden yok oldular. Bana dehşet bastırub içim geçmiş, tere bulanub sabaha dek öyle baygın yatub kalmışım. Oğlanlar teheccüd namazında alışılageldiği biçimde kalkmadığımı hastalığıma yormuşlar. Sabah namazı geçer olmalı olıcak gelüb beni uyarmağ içün yapışmışlar, görmüşler ki suya düşmüş gibi ıslak yaturum. Giysi değiştirmekiçin yenilerini getirip ol aralık beni uyandırmışlar. Aklım başıma gelicek acele ile kalkub namaza yetiştim. Ama tamamca sükûn gelmedi deyü hem söyler, hem ağlardı.

Ben, Padişahın buyurduğu hizmeti bitirdikten sonra dönüp şerefli katına geldikte, ol hizmeti sormadın yine düşten sorub buyurdular ki, şu senin bu gece sabaha dek uyuyub bir düş görmediğin aceb gelür. Heman şöyle hayvan gibi yatub uyudun mu? Didim ki, Padişahım ol düşü bu Hasan kulunuz görmedi ise bir başka Hasan kulunuz görmüş. Emrinüz olur ise arz edeyin. Buyurdular ki, söyle görelim. Ben de eksiksiz düşü anlattım. Anlattıkça mübarek yüzü kızarmağa başladı, vararak mübarek gözlerine yaş geldi. Tamamlayınca buyurdular ki, o zavallının safa-yi meşrebi varmış. Sen anı bize öğdükçe, sen heman bir kimseyi ibadet ider görsen ermiş sanursın deyü seni alaya alur idik. Sevmeye öğmezmişsin deyü buyurdular ve didiler ki biz sana dimezmiyüz ki, biz bir yöne memur olmadın hareket itmemüşüz. Baba ve atalarımız ermişlikten el almışlar idi. Kerametleri vardır. İçlerinde heman biz anlara benzemedük deyü nefsin bastırmak dileğinde bulundular. Andan sonra Arap seferi tasarılarını ortaya getürmek girişimine kalkıştılar. Ol konuda ittükleri önlemler ve yerinde tedarikler Osmanlı Tarihi bölümünde bu zavallının kalemiyle yazılmış bulunmaktadır.

Öykü. Merhum babamdan işittim. Şöyle anlatmakta idi ki, Padişah-i cennet - mekân Sultan Selim Han, Tanrı-

nın başarıya ileten rehberliğiyle Mısır sultanını ortadan kaldırıp Şam'a vardıktan sonra dağ ve kırları, ovaları aşub güneşin sıcağı ile tandıra dönmüş kızgın çölleri, zaferin güzelliği ile bezeli askeriyle geçtiklerinde, nice konaklarda suyun ne adı, ne de kendisi olmağla binek ve yük hayvanlarının, asker ve kapu halkının hali perişan, her kes duman olmuş iken, gönül bağlılığı ile hacetleri karşılayanın Kapısına yönelerek kendisine kolaylık vermesi ve bu sorunun rahatça çözümünün sağlanması için yakardılar. Gerçektir ki, efendisi Tanrı ta'ala hesaba gelmez ihsan bulutlarının kapılarını açıp, ol kup kuru çöllere durmadan yağmurlar indirip belki seller olmağla asker ve hayvanlar taze can bulup suya kandılar.

Ovalar, yazılar, dağlar, tepeler kalabalık Arap birlikleriyle dolup taşarken Sultan Selim'in ordusu düz yolda ilerliyordu. Bunlar Osmanlı ordusunun çevresini firuze taşını çeviren halka gibi çevirmişlerdi. Fırsat bulduklarında ağırlık ve hayvanları talan ederlerdi. Ok ve gürz, kılıç ve tüfek muştalarından yılgın, sayısız kuru bir kalabalık olduklarından, korkarlar, asker ayağından yakın gelmezlerdi. Ama ordunun çevresinden de ayrılmazlardı. Öyleki bir konakta, bir gece, beylik giysi yükünden biri gece karanlığında girû kalmağla Arap talan itmiş. Meğer bir sandık kitap da bile yitirilmiş. Bir güzel hatla Tarih-i Vassâf ol kitapların içinde imiş. Allah ruhun şad etsin merhum Padişah ol nüshayı sevmekte olup yolda eylenceleri imiş. Ol nüshanın yitirilmesine üzüntü duymuşlar.

Babam eydir. Saray hocası var idi. Molla Şemseddin dirlerdi. Teheccüd namazın kılan, iyi huylu bir aziz idi. Yazıdaki hızı böyle idi ki, on günde bir Mushaf-ı şerifi yazıp bitirirdi. Yine sekiz dokuz günde bir Divan-ı Hâfız tamam iderdi. Hakîr, Padişahın katına anun yazıdaki hızını bildürüb biri ana kitap ısmarlasa olmaz mı didim? Olurdur deyü buyurdular. Mısır fetholundukta hocaları Halimi Efendi'ye buyurdular ki, Şemseddin bize bir Tarih-i Vassâf yazsun. Ama hızla yazar imiş, kaç günde

yetiştirebilür? Molla Şemseddin'e Halimî Efendi Padişahın buyruğunu duyurdukta yirmi beş gün mühlet almış.

Halimî Efendi'nin konağında oturmağın görüşmeye gelenler Hoca Efendiye buluşunca, Molla Şemseddin'le tanış olanlar da anun hücresinde konuk olmakla çalışmasına engel olurlarmış. Bunun için hücresin kapısın üstünden kilitleyüb, içinden mandallayub hızla yazmayı sürdürürken bir sıra ansızın başını kaldırıp bakınca yanında bir kimesneyi oturur görür. Korku ve telaş içinde iken ol aziz inceden gülüp dizine yapuşur. "La tahaf nahnu mislek ci'nake li'z-ziyare" Korkma, biz dahi senün gibi âdemüz. Seni ziyarete geldik, dir. Molla Şemseddin görür ki bu gelen Rical-i gayb'dandır. (77) Yazmayı bırakub sohbete çeker. Önce şöyle sorar ki Arap diyarı bütünüyle feth edilip alınarak Osmanlı devletinin korunmuş ülkeleri arasına katılacak mı? Yoksa dönüşten sonra girü çerkesler ya da başka bir taife eline geçe mi? Hazret dir ki, Selim Han bu hizmetle memur olup gelmiştir. Haremeyn hizmeti ana ve soyuna görev olarak verildi. Ya feth olmaz mı? Ele geçirilişi de kolay olmaz mı? Şimdi İslam padişahları arasında Hakkın gözünde olan Al-i Osman'dır. Selim Han ise ermişler halkasının dışında değildir. Sahib - tabakadır didi. Bu öyküyü anlatan Molla Şemseddin şöyle ekledi. Didim ki, saltanat süresi uzun sürer mi? Didi ki, üç yıl vakti vardır. Konağında oturduğum Halimî Efendi'nin sonu nicedir diye sordum Şam'ı öteye geçemez. Şam'da kalır. Didim ki, ya benim ölümüm ne zamanda olur? Didikte kişi kendü ölümü zamanın bilmek âdetu'llaha ters düşer. "Hiç bir nefis nerede öleceğin bilmez. (78)" didim. Gaybden gelen gerçeğe ulaşanlar bilseler gerektir didi. Ben, lutf eylen beni uyarın didim. Didi ki, biliş Allah'ın katındadır. Çünki bu denlü ısrar idersin sen de Halimî Çelebi ile bir günde ölüp bir cenaze daha bilenüzce çıkub üçünüzün de namazında Selim Han özüyle bulunur didi. Andan koynundan bir ara-

kiye çıkarub bu Selim Han'a armağanımızdur iletesin, bir daha çıkarub didi ki bunu Halimî Çelebi'ye viresin. Didim ki ya bana bir anınız ihsan itmez misiz? didikte sana nesne hazır itmedim. Eğer iğrenmezsen başımdaki arakiyeyi vireyin didi. Ben de istek gösterdim başındaki arakiyesin banavirdi. Sözü kesicek didi ki "uktub hatt'anzura sür'ate kitabek" Yaz, nice hızla yazışın var göreyin buyurdu. Ben de buyruğa uydum. Hemen o anda yanımdan kayboldu. Gördüm aşağıda Nil üzerinde yürüyüp gider. Çak görünmeyinceye değin baktım. Kaybolıcak yorgunluk bastırdı. Sıkıntı içinde ol gün şaşkın ve dalgın kaldım.

Babam dedi ki, gördüm Şemseddin Halife'yi âdeti üzere derse geldikte bana haber gönderüb anlarla görüşmek lazım gelmiştir. Söyliyecek haberim vardır demiş. Ben de görüştüm. Olanı biteni yukarıda anlatıldığı biçimde açıkladı. Arakıyeyi virüb iletmemi istedi. Ben de doğru Padişahın onurlarla dolu katına varub hisseler alınacak öyküyü anlattım. Hediye olan arakıyeyi teslim edicek alub kokuladılar. Buyurdular ki, bir hâl var gibi. Ya kendüsine nesne virmemiş mi? Yad itmedi didim. Var sor her halde ana da virmiştir didiler. Anı dahi iledüb arz itdim. Bana virdüğü kirlicedir. Elbette isterlerse getüreyim didi. Halimî Efendinin arakıyesin dahi iletdim. Kokulayub bir süre daldıktan sonra ya kendüsine ne virmiş deyü sordu. Köhnece imiş didim. Buyurdılar dahi gökçek varub anı dahi getürdüm Anı uzun boylu kokulayub mübarek gözlerine yaş gelüb yayılan kokusundan iyice etkilendiler. Hâl kokusu var deyüb sözlerin onayladılar.

Sözü edilen Molla Şemseddin Tarih-i Vassâf'ı verilen süre içinde tamamlayıp götürdükten sonra ben de istedim ki, ya banada İmam Cezerî'nin Hasnu hasin adlı kitabını yaza. Ama Mısır'dan dönüş zamanı olmağın göç yarağı ile uğraşmakla ertelemişti.

Rehberi zafer olan Padişah tuğları Mısır'dan Şam'a yöneldikte Halimî Efendi hasta oldu. Hekimlerin ilaçları onu güçten düşürmekten özge nesne virmedi. Bu hal ile Şam'a varıldı. Halimî Efendi'nin hastalığı uzadığı gibi ağrıları şiddetlenicek, dervişleri hoş tutan merhum Padişahın bilim ve salah ehlini yüceltmesi güzel âdelerinden olmağın, Halimî Efendi'yi de yoklamaya vardılar. Bu sırada sözü edilen Molla Şemseddin gelüb didi ki, işte ol azizin Halimî Çelebi hakkında sözleri doğru ola gibi. Hekimler âciz kalmışlar. Ama benim sağlığımda asla bir bozukluk ve değişiklik yok. Ama sizün için başladığım Hasnu hasin'in tamamlanması olmazsa benim Hasnu hasin'im sizin olsun deyü vasiyet idüb ayrıldı. İrtesi bir kâğıtçık yazıp göndermiş ki ağır bir sancıya tutuldum. Azizin sözü ola gibi. Âhiret hakkın helal idüb hayır duâdan unutmayasız. Bizim Hasnu hasin'im sizin olsun. Üçüncü günde Halimî Çelebi ölerek Molla Şemseddin dahi ol günde kalıbı dinlendirdi. Padişah sarayından da bir hoca anlara yoldaş olup, üç meyyit bile musallaya iledilüb namazlarına merhum cennet-mekân hazır oldular.

Ol azizin merhum Padişah hakkında ruhaniyetten hisse ıssı olduğunda söyledüği sözün gerçekliğine merhum Padişahın bu kerameti dahi kanıttır ki, sözü edilen Molla Şemseddin öldüğünde vârisi kalmamakla kitapları beytü'l-mâle alınıp Padişah katına layık olanları getirildikte kitaplar arasında Hasnu hasin'i görüb mübarek ellerine alub biraz karıştırdıktan sonra bu kuluna bağışladılar. Sözü edilen kitap üzerinde geçen konuşmalardan bilgileri var değil iken, bunca kitabın içinde özellikle ol kitabı armağan buyurmaları gerçekten keramet olduğun gözlediğimde, şaşkınlığımı sezdiler. Neye şaştığım soru buyurıcak olup biteni anlattım. Olağan bir iştir deyüb nefsini bastırma yolunda oldular. Ol Hasnu hasin halâ benim yanımdadır.

Öykü. Görkemle bezeli Padişah Şam'da oldukları günlerdeçağın ermiş şeyhlerinden gizi kutlu olsun Şeyh Mu-

hammed Bedahşî ile görüşmek düşüncesiyle Ümeyye cami'ine buyurdular. Şeyh sözü edilen cami'de kalmakta idi. Dervişlerin dostu Padişah, Şeyhi ziyarete vardı ve sözü edilen cami'de bir araya geldiler. Padişah söze girişmeyüb bekledi ki, Şeyh başlaya ve ne söyler göre. Şeyh de onun gibi konuşmayub Padişahın sözü açmasını bekledi. Uzunca bir süre karşılıklı oturdukları halde iki tarafın da sessiz durup söyleşmediklerin Hekim başı ve Müsahip olan Ahi Çelebi göricek, lafı açıp Şam havasıyla ilgili sözler söyledi. Padişah bundan fazlasıyla huzursuzlanıp sıkılarak onun gereksiz konuşmalarıyla sonu gelmeyen sözlerini kesip Şeyh'ten dua diledi. Şeyh de şöyle dedi. Siz Tanrının lutfuyla gözdesiniz. Müslümanları koruyan ve onlara dayanak olansınız. Duânız her zaman kabul görür. Biz duayı sizden umarız. Merhum Padişah yeniden duâ dileğinde bulundu. Şeyh de buyruğa uyup dua eyledi. Andan veda ittiler.

Sonra Mısr'a buyurduklarında bir gece mânâ âleminde görmüşler ki, Şeyh bir kepenek giyüb üzerinden kuşak sarub gelmiş ve Padişah ile vedalaşmış. İrtesi düşü bu kuluna anlattı. Hakîr, küstahlık idüb yormada dimişim ki, Şeyhin göç ettiğine kanıttır. Olasılık köşesinden çekilmiş pir-i fanilerin yolculuğu âhiret seferi ve vedalaşmaları ol seferin ayrılığı olmak görünür didik de, buyurdu ki düşün gerçekliği yormaya bağlı idüğin bilmez misin? Eğer Şeyh'e bir hâl olursa, senin yormandaki etginliğe bağlaruz. Cezalandırılmayı hak eyledün. Ben de çok üzüldüm. İrtesi Hoca Halimî Efendi geldikte buyurdular ki Hasan Can cezayı hak eyledi. Düş yormada lücumlandı. Eğer Şeyh'e bir hâl olursa ne eyler, ne yanıt virür? Ben de didim ki, Padişahım düşün görüldüğü gece ayın ne gicesi idüğü kaydolunsun. Görelim Şeyh'e bir hâl olmuş ise, düş gicesinden önce midir? Sonra mıdır? Önce ise yormam karşısında câize ve ihsan hak eylerim ve eğer sonra çıkarsa en son cezama ferman buyurula. Bu sözlerimi kabul idüb bunun yolu var deyü buyurdular

ve hatt-ı şerifiyle temiz düşlerinin tarihini yazdılar. Bir kaç gün sonra Şam'dan kimi arz ve mektuplarla ulak gelüb Şeyh'in de rahmet diyarına göçtüğün yazmışlar. Ölüm döşeğinde Şam'ın ileri gelenleriyle söz erlerine öğüt ve vasıyetler idüb Osmanlı sultanlarının menkıbeleriyle iyi hallerini sıralayarak Şam halkını onlara boyun eğme yolunda uyarub demişki, "Ey ehl-i Şam bu görkemli sultanı ki bu ülkeye kerem ıssı Tanrı göndermiştir. Haktan özge bir rahmettir. Çerkeslerin elinden sizi kurtardı. Tanrı merhametli bakışlarını size çevirmiş ki bu gidişi iyi Padişahı size hâkim eyledi. Bin kez bin onun itaat halkasından sakın ola ki boynunuz çıkarmayasız. Benim dua ve selamımı, sevgi dolu haberlerimi ol durağı yüce Padişaha iletesiz." deyü sağlık vermiş. Öğüt ve nasihatlerle bezeli bir duâname yazdırıp mühürleyip bu vasiyetnamemi dahi nurlu katlarına ulaştırasız demiş. Mektubu Padişah otağına teslim edilecek saadetle içerü gelüb Halimi Efendi'yi çağırtırlar. Bu kuluna dönüp buyurdu ki gördün mü yorumunun sonucunu. Ol güzel huylu aziz ölmüş. Ben de dedim. Devletlu Padişahım çok yaşaya. Ama ölüm günü nice saptanmış. Şöyle gülüp mektubu al oku deyü buyurdu. Hesap ittik ölüm gicesi ile düş gicesi dos doğru bir çıktı. Halimî Efendi dedi ki, Padişahım Hasan Can kulunuz câizeye hak kazandı ve güzel yaşam görüntülerin öğerek dualar eyledi.

Babam der idi ki, bu biçim temiz düşleri ki aynıyle kendini gösterirdi, pek çok kez oluşurdu. Nicesi dahi anılarımdan gitmiştir. Soylu yüreğinin safası bir derecede idi ki, gün ortasında yarın olacakları gözlerdi. Tanrı ruhunu şad eylesin. Cennet duraklarında ferahlıkların artırsın.

Öykü. Mısır diyarındaki kalış süresi uzamaya başlayıcak Divan görevlileri, ileri gelenler ve devletin önde olanları asıl yurtlarına sıla duymaya başlamışlar ve Rum diyarının su ve havasını özler olmuşlardı. Kimi önde gelenler merhum Kemal Paşa zade'ye ki ol zamanda Ana-

dolu Kaz'askeri idi. Onun gönül açıcı sohbetlerine de merhum Padişah hazretleri ziyadece düşkün idi. Çağının tek ve zamanının biricik bilginlerindendi. Didiler ki niceye dek bu gurbet diyarında hasret çekevüz. Olmaz mı ki? cihana gölge olan Padişahı Rum'dan yana heveslendürüb ol güzel ülkeye yöneltir güzel sözler düzesiz. Bir gün merhum hazretleriyle sözü geçen Molla at başı olup, sohbet iderken ilde ne söz gelici var deyü soru buyururlar. Molla dir ki, Padişahım yolda gelürken asker halkı Nil'den davarların suvarırken işittim. Birisi bir türkü çağırur ve bu dörtlüğü okur ki,

Nazm - Nemiz kaldı bizim mülk-i Arap'ta
Nice bir dururuz Şam ü Halep'te
Cihan halkı kamu 'ayş ü tarabta
Gel ahî gidelüm Rum illerine

Bu dörtlük merhum hazretlerine ziyade hoş gelüp hilafet durağına dönme niyetinde olduğunu açıkladı. Şimden gerü bunda durmayı gerektirür iş de kalmadı. Dönerüz deyü buyurdu.

Molla bu latifeden sonra bir gün yine at başı gitmek şerefiyle onurlanıp söyleşürken merhum Padişah soru ittiler ki, Molla Lutfi-i Tokadî sizin üstadınız imiş. Bilginliği olgunluğu bilinir iken, öldürülmesine neden ne oldu? Molla demiş ki meslek arkadaşlarının hasedi belasına uğradı. Latifeye uygun yaradılışta, kişileri takazaya alır, inceden alaylı söyler kişi idi. Güle âdem idi. Ol yüzden düşmanı çoğalub galib oldular. İftira ile tepelenmesine çalıştılar. Molla Lutfi'nin şuhluğu bir mertebede idi ki, zaman zaman kimi latifeler düzerdi. İşiten düzmece olmasından kuşkulanmayub olmuş sanurlardı didikte, cennet-mekân Padişah da şöyle buyurdu. Ya siz dahi üstadınız gibi böyle latife söyleyemez misiz ki, gerçek sanıla. Molla merhum didi ki, geçenki gün biz nevbetimiz savdık. Nöbet şimdi yoldaşım duâcınıza düştü. Anlar söyle-

sin. Merhum Padişah buyurdu ki yohsa ol günki dörtlük doğuş mu idi? Molla dahi Padişahımın doğru sezinlemesi yeterli tanık gibidir deyüb selamladı. Konağa geldikleri zaman Padişah Mollaya beş yüz filori armağan gönderdi.

Öykü. İran bilginlerinden Molla Hakimşah Muhammed ki, çağının en yetenekli hekimlerinden biriydi. Yazıları, araştırmaları pek çok olan bilginlerdendir. Hoş sohbet, nükteli konuşur, açık kalpli, iyi yaradılışlı bir kimse idi. Rahmet ve Allah'ın hoşnutluğu üzerine olsun Sultan Bayezit döneminde saygınlığı ziyade olup gündeliği yüz yirmi akça idi. Zaman zaman Padişahın özengisiyle at başı olup sohbeti şerefiyle öğünç kazanırdı. Bir gün Sultan Selim'in özengisi yanında olmak mutluluğun bulunca, onun onurlandırıcı sözüyle karşılaştı. Buyurdular ki, hekim, bu gice kandeydün? Hekim didi. Padişahım mir-ahur Ahmed Ağa kulunuz evinde idük. Ahmed Ağa didüğü Mısır'da hâin olan Ahmed Paşa'dır ki, hem müsahip idi, hem tayaları kızı hareminde idi. Eskiden berü teklifsiz âdemleriydi. Buyurmuşlar ki, daha kimler vardı? Dimiş ki Padişahım sohbet-i has idi. Kimi zarif kişiler var idi. Ahî Çelebi dahi anda idi. Mehdi Gâv dahi anda idi. Hatta Mehdi Gâv'un ögey oğlu Mirza Ali dahi anda idi. Meğer bu Mirza Ali didikleri civan fazlaca yakışıklı ve güzellikte eşi bulunmaz imiş. Hatta Ahî Çelebi çok uğraşub bir kaç kez kast itmiş ki, Saray hizmetlileri arasına alalar. Merhum hazretleri ilgi göstermemişler. Hakimşah Muhammed, Mirza Aliyi yad idicek Ahî Çelebi'nin düşüncesini onaylarmışçasına dimiş ki, Padişahım bilmezem ki ol ay parçası öküz evinde neyler, elbette Padişahun hizmetine layıkdur. Padişah hazretleri birden celallenüb buyururlar ki, ne aceb hikmet-şinâs geçinürsin? Bilmez misinki hanede şeref ayın öküz burcunda olduğu demdedür? Hekim bu yerinde yanıtı alıcak raks ve semâ itmelü olur. Düşünmeksizin atından inüb kurban olam sana deyüb, Padişahın özengisin öpüb girü biner biraz daha sohbet çekerler.

Hekim eydir, Padişahım bir beceri ıssı garip kişi Iran'dan gelmiştir. Bir kasidecüği vardır, ferman olursa okuyayım. Okı deyü buyururlar. Bir kaç dize okudukta buyururlar ki, Hekim, boş laf söyleme. Bu şiir senün sözlerine benzer. Hiç değil câize içün sen söylemişsin. Görür ki yadsıma bir işe yaramaz. Eydir ki, V'Allahi Padişahım gerçek buyurur. Bir fakir idi. Ne yola yardım idecegim bilemedim. Anun dilinden bu kasideyi yazdım. Binlerce alkış Padişahımın anlayış ve sezişine didi. Padişah hazretleri de bir miktar altın hekime ihsan idüb, bir miktar da ol fakir içün virdi.

Saâdet ile saltanat durağına geldikte buyururlar ki gör Ahî'nin yetiştirdiği ne biçim nesne imiş. Konak konak dolaşıp şunda bunda gezen oğlanı ister ki haremimize getüre. Şöyle ermemiş kocadır. Pişmiş geçinür, ama ham işler.

Öykü. Bir gün deniz kıyısında Sultan Selim köşkü dimekle tanınan köşkü yaptırırlar iken, bahçeye inüb kasrı gezmeye buyurdılar. Meğer nakkaşlar bezeme ile uğraşıyorlardı. Bir ressam merhum Sultan Mehmed Han hazretlerinin güzel yüzün resmetmiş. Bir dilsiz görüb alub Padişahın katına getirdi. Öyle bir zamanda getirdiki, Ahî Çelebi kimilerini, Padişahla sohbet sırasında takınılacak tutumdan ötürü kusurla yad idüb, Padişah hizmetinde terbiyeyi korumak gereği üzerinde konuşuyordu. Kendüsi, rahmet ve Tanrının hoşnutluğu üzerine olsun Sultan Bayezit Han hizmetinde de müsahip olub, eski nedimlerden olmağla hizmet adabını bilir ve sohbetin inceliklerini tanır geçinirdi. Dilsiz tabloyu Padişahın görüşüne sunıcak, gerçekte Sultan Mehmed Han hazretlerinin portresini yapmak istemiş ama, ancak benzetememiş. Merhum bizi çocuk iken mübarek dizleri üstüne almışlardır. Şerefli yüzleri hala hayalimdedir. Doğan burunlu idiler. Bu ressam tamamca benzetememiş deyüb, Ahî Çelebi'ye buyurdular ki, sen de merhumun zamanına irişüb

anları görmüşsündür, göre deyüb eline viricek çabucak ne münasebet yaparken, önem bile göstermemiş deyü görüşünü açıklamıştı. Babam eydir. Ben ayağ üzere karşılarında dururdum. Sultan Selim bana bakub şöyle gülümsedi. Hiç bir söz buyurmadı. Sonra bir kimsenin değeri ve yeri konusunda böyle dedi. Saray-i âmire ayağı altındadır. Bunda da mübarek başların kaldırıp bu kullarına baktılar. Gittiği gibi buyurdular ki, "Kim ki karındaşını çekiştirür, öldürmek değül anı ayağlar altında çiğner. (79) hadisine nasıl da uğradı. İllere ataşub kendüsin incelikleri bilir sanub karşılığında bir saatte iki hatâ eyledi deyü buyurdılar.

Öykü. Bir gün Divan'dan içerü gazabla gelüb giysi değiştirmeden kızgınlığından bir zaman içerü sofada dolanub durdılar. Çoğu kez gazabları zamanında öyle iderler idi. Sonunda hele Ferhad, İskender'i koruyub dursun. İnşa'Allah birbirinize karşu asıldığınuz zaman da görüle ki korumaktan ne yarar çıka didi. Meğer Ferhad Paşa, İskender Çelebi'yi ki ol zamanda daha yazıcılardan idi. Sonra itibarı büyük defterdar olmuştur, dâima korurdu. Ve dostluğun ortaya koyduğu yakınlığın hakkına öyle saygı göstermiş olurdu. Ol gün de eyle olmuşki, anun sözünde bir maksad sezinlemeğin huzursuz olmuştu. Hem buyurdukları gibi sonra Tanrının hoşnutluğu üzerine olsun cennet-mekân Sultan Süleyman çağında Ferhad Paşa boğduruldu, İskender Çelebi ise ipe çekildi.

Öykü. Ölümü yılında vezirler ve ileri gelen devletliler Padişahın Rodos fethine yönelmesi için el - bir ettiler. Sefer gereklerini kendülerince tamam gördüler. Bir gün ki, merhum Padişah hazretleri Ebu Eyyub-i Ensarî hazretlerine ziyaret buyurdular. Eyüp kapısından taşra çıktıkta Tersane yöresinden toplar atıldı. Nedenin sordukta, Kapudan gemisin denize saldılar, anun şenliğidür didiler. Gazab idüb kimin emriyle gemi salarlar deyüb boynu urulsun buyruğun ittiler. İrtesi vezirler araya girüb anı

kurtardılar. Ama, vezirlere ağır sözler söyleyub buyurdular ki, beni kâfir gömültesine iletmek istersiz. Ana değer mi? ki varam. Dahi fethi zorca ola. Sizün gibi tedarüklü vezirler ile fetholunacağı da bellü değil. Nicesi fethidersiz ki, gereklerini hazır itmedünüz ve ırz-ı saltanat ana güc getirir mi? bir kal'a parçasına özümle varub fethinde güçlük ve yığın yığın zahmet çekile. Hisar fethinde en önemli gerec baruttur. Kaç aylık azık ve barutunuz vardır? Yanıt virün deyü çıkıştıkta vezirleri şaşkınlık alub anların hazırlanmış yanıtları olmayıcak, hırs ve gazabla buyurdılar. Ya siz'in önleminüz ile kal'a fethine varmak akıllıca hareket midür? Varun. İşi irdeleyün ve yarın arz eylen deyü ferman buyurdılar. İrtesi gelüb didiler ki, dört buçuk, eh en son beş aylık barutumuz hazırdır. Buyurdılar ki, imdi siz anı beş ay değil, altı ayda alımazsız. Yedi ay da dahi alımazsız. Sekiz ya da dokuz ay da Allah bilür ya alınsa olur. Bu tedarükle anda varılmaz bey kişiler. Benim seferim yok. Meğer sefer-i ahiret deyüb o kızgınlıkla mübarek yüzlerini vezirlerden çevirdiler. Gerçekte de bu sırada Edirne'den yana yola çıkub yolda iken başka bir yolculuğa yollandılar. Sonra Sultan Süleyman zamanında dokuzuncu ayda fetholundu.

Öykü. Rum'un ünlü kişisi, bilim ve bilgeliği özünde toplayan, söz erlerinin önderi rahmet üzerine olsun Molla Kemal Paşa zade merhum, keremli Rabbinin rahmeti ona olsun, cennet - mekân Sultan Selim hazretlerinin menkıbelerini açıklama sırasında onun doğduğu günlerde geçen bir olayı yazub şöyle demiştir. Sözü beğenilen, doğru haberler veren kişilerden dinlenmiştir ki, ol gökler değerindeki dolun ayın doğuşu sırasında bir keramet issi derviş ortaya çıkub,

Gönlüdür Hak gizlerin çevirmeni
Gizli sırlar mahzeninin kilidi

Daha tan yeri ağarırken havluları sevinçlerle dolu Saray'ın kapusuna vararak ol uğurlar göğü güneşinin doğmak

üzere olduğunda haber vermişti. Aytmış ki, bu gün bu şanı yüce hanedandan, Al-i Osman'dan bir oğlancık doğiserdür. Onun devleti sabahın ışınları güneş gibi ufukları aydın idüb, atası yirine hilafet tahtına geçüb, Sultan oliserdür. Güzel bedeninde yedi yirde yıldız örneği beni olsa gerek. Ol benler sayısınca şanı büyük beyleri yenilgiye uğradub kırsa ve ülkelerine zafer bulsa gerektir.

Ol keramet ıssı dervişin muştuladığı doğum oldu. Sözü edilen Tanrının gufranına ulaşmış ol Padişahın uğurlu varlığı dünyaya gelip ol padişahlık burcunun ayı mutluluk ufkunda doğdu.

Dize.· Gökte yeniden ulu bir hilal doğdu
Yücelik bağında yeni bir gül açtı

Güzel vücudünde, yıldız gibi parıldıyan varlığında gördüler, ol dervişin didüğü gibi hiç artık ya da, eksik değil yedi ben var. Bildiler ki, ol gizlerden haber viren aziz, kerametten boş değilmiş. İttüği işarette bir hâl var. Çün ol kerem ıssı Padişah cihan hakanı olmak dileğinde bulundu. Ol Haydar'ın tâcını (80) giyen dervişin didüği gibi yedi taht sahibi Padişaha yengü bulup, cihan ıssı oldu.

Sultan Selim Han Hazretinin Destanı Hıssesini Na'im Cennetinden Almalı

Sultan Selim'in destanından vir haber bize
Ey anber saçan kalem öyküler anlat yine

Anısı ulu Yaradan hazretinin birbirinden üstün nimetleri, minnetler Sultanının çoktan çok yücelikleri Al-i Osman üzere nice artuktur. Bu başarılı soyun yoldaşı olan" gerçektir ki, Tanrı adalet ve lutufla buyurunuz (81)" fermanını çünkü onlara ilke eyledi. Buyruk verenler zümresinden olmaların "Tanrıya boyun eğiniz. Anın rasulüne ve sizden olan buyruk ıssına boyun eğiniz. (82)" buyruğunu da ol temiz soydan bir şanı yüce sultanı saltanata getirmek yoluyla belirtti. Halifelik menşurunu Tanrı ve rasulüne bağlılığın tuğrası ile bu ünvanın hak ettiği kimseye nişan eyledi.

Yazardan - Çün buyurdu bize Tanrı boyun eğiniz
Didi rasulüme itaat eyleyiniz
Buyruk ıssına anın üçüncü fermanı
Kimki imanı var elbette tutar anı
Bir seher ki can kulağına irdi haber
Okunurken Tanrı kelamı birer birer
Ki bu üç buyrukta bilki işaretler var
Ya Al-i Osman'a türlü beşaretler var
Hadim-i Harameyn ki o kuşaklar içre
Şah Sultan Selim'dir bunda hiç kuşku çekme

Ki bu üç buyruktur her biri bir muştudur
Devleti başladığı yıla işaretdür
Ulaşsa bu üç buyruk ola Tarih her kime
Devletinün ağacı kök sala aleme
Çünkü Sultan Selim'e irişdi bu devlet
Bu üç buyruğa denk geldi tarihi hayret
Kalmadı bizde tek bir kuşku bu soruda
Ki buyruğun ısısı odur bu yüce soyda
İde eşüginde Hak, devletlü bu soyu
Görmeye devleti durağı sarsuntuyu
Hamd olsun o Allah'a ki Al-i Osman'ı
İtdi Hak görevle korucu Müslümanı
Al-i Osman'a irdi çün bu güzel haber
Ola bu hanedanın ömrü niceye der

Daha önce söylenmiş ve bilinen sayfalarda da yazılmıştı ki, dokuzyüz onsekiz yılı Saferinin sekizi olan Cumartesi günü (25) Nisan 1512)

Tanrı bakmaya görsün bir kimseye
Bilgi, akıl, güç, devlet virür her ne varsa
İstekli olmasa da eğer ol devlete
Çaresizdür olur istekli devlet ana

kavramı üzere ufukları tutan o Şah tac ve tahta onur verip,

Cem yerinde o Sultan Feridun görkemli
Hem Arap hem de Acem mülkünün fatihi

halifelik durağına devletle, şanla oturup, padişahlık eyvanının revakını çeviren uluğ tâk, ol alnında mutluluklar parıldayan, İlahî nur ile aydınlanan kutlu kişinin güzel yüzü ve tertemiz güzelliğiyle şereflenicek, uç beyleri taht kentine gelmek buyruğunu almışlardı. Hüzünlü gönüllere sevinçler dağıtan, durağı yüce, seçkin Şehzade Sultan Süleyman Han hazretleri de sancağı olan Kefe'den devletli otağa çağrılmıştı. Sözü edilen yılın Rebiyülevvelinin

başlarında (Mayıs ortası) çıkan ferman gereği şanı büyük beyler Bâb-ı saâdetten yana yola çıkub yüce eyvanlı Divan'ın hizmetinde bulunmakla başları yücelmiş, padişahlık lutufların almakla da sevinmiş oldular.

Öte yandan doymaz hırsın ipiyle çirkin işler çadırına gönüllerin bağlamış olan kötü yaradılışlılar, devlet kapısından Sultan Ahmed'in devleti eteklerine yapışmışlardı. Bu yoldan Anadolu yakasında sancaklar alub anın sancağı yakınlarına gitmişlerdi. Umutsuzluğu getiren düşünceleri ve dağılan yürekleri nifak pazarında fesatlık idemeyicek, Bâb-ı saâdete yüz sürmeğe yüzleri, Tanrıdan verilmiş devletin, özünden olma yıldızının doğduğunu göricek gözleri, olmadığı nedeniyle yerine getirilmesi gereken fermandan yüz çevirdiler. Ol bahtları sönenlerin bir kaçın, yönetimlerinde olan reaya ve sipah tutup zincirlere vurarak Bâb-ı saâdete göndericek, muhalefette olanlara ibret olmak için boş sevdalara kapılan kafaları omuzlarından koparıldı ve baş kaldırmaya yönelen hainün hali budur deyü tellallar çağrıldı.

Bu günlerde bir parlak anda ki, talihin vakti aydın ve zamanın yüzü de büyük sevinçlerle gülümsemekteydi. Bahtı açık Padişah hazreti devlet ve ikballe taht ve taca şeref vermiş, Divanhane-i hümayûnda halkın işlerini düzene koymak için vezirler ve önde gelen mutlu kişilerle görüşüp konuşarak adalet ve mutluluk yapılarını onarmaya girişmişti. O sırada deniz yüzünden bir büyük gemi kendini gösterip, Padişahın devletini muştular gibi, hızla gelip taht kenti kıyısına ulaşmıştı. Keremli Şehzadenin, Al-i Osman'ın seçkin üyesinin, Süleyman durağındaki Şahın, hava üzre dolaşan Süleyman tahtına devlet ve ikballe oturup geldiğin bildiricek şenlik topları atıldı. Padişahın fermanıyla karşıcı çıkan kayıklar, kadırgalar birbirine çatıldı. Vezirler ve Divan'ın ileri gelenleri sözü edilen ferman gereğince karşılama törenini, saygı ve ilgi gösterisini yerine ge-

tirmeye koştular. Ama o anda gördülerki, karşıdan bir nice, felek görünüşte gemi ortaya çıkub başarı yelkenlerin açmış uçup gelür. Şan ve şerefin yurt edindiği gemiler ortasında bir gemi ki, özünde ol ağır başlı mutlu kişiye duraklık eder. San ol bir parlak sadefti ki, salındığında tayy-i mekân ve su üzre yürür kerametin gösterirdi. Feleği andıran ol yüce gemi, devletin ileri gelenleri yakınına gelicek ağırlama ve saygınlık töresi yerine getirilüb, ol devlet göğünün güneşini denizlerde uçan bir kadırgaya bindürdiler. Kısa sürede kıyıya iilettiler. Kıyıyı padişahlık donamıyla süsleyüb, mutlu otağın kulları atlı, yaya sayıya gelmez ölçüde kıyıda toplandılar. Şehzadeyi kadırgadan alıp bir gönül tutucu, gümüş rahtla bezeli, binilmekle öğünülür, seçkin bineğe bindirdiler. Önüne düşüp övgü ve saygı alkışları arasında mutluluk durağına götürdüler.

Ertesi günü mutluluk yayan yasa gereği Divan-ı hümayûn süslenerek seçkin Şehzade, önceki hakanların tüzesi gereği onurlu Padişahın katına gelüb el öpme törenini yerine getiricek, onun parlak güzelliğini seyretmek olasılığı, Padişahın safalarla coşan gönlünde sevinçlerin yer tutmasına yol açtı. Ol iki yücelik kıranının uğuruyla dünyanın düzeni yerine oturdu. Osmanlı devletinin yüzü güleрek aydınlandı.

Evet öyle kulları ne denli çok olsa da
Anların varlığıyla üstün olur öz evladı da

kavramı üzere ol soylu evlat, devlet bağında yetişmiş, gölgesinde emellerin tomurcuklandığı, tazeliğinde ululuk ve yiğitlik meyvelerinin oluştuğu bir ince dal idi. Bu nedenle de sevinçler veren sohbetiyle değerli babasının yüreği neşe bulmuş ve muradına ermiş olup, ol büyük nimet karşılığında şükür şekeriyle hamdler okuyan ağzını tatlılayıp cihanı yaradana sonsuz övgüler eyledi.

Dünyayı isteyen alemi büsbütün tuttu
Kardaş boyun eğdi anın yüceliğine

Lutuflar eyledi hal ve hatırın sordu
Sevinç duydu zemin ü zeman bu ilgiyle

Neşenin coştuğu bu sırada uçan bir kuşu andıran haberci, Tanrının desteğiyle padişah olanın katına yüz sürüp Sultan Ahmed'in Anadolu illerinde yayılışın ve Bursa halkının oğlu Sultan Alaaddin'in kıyıcı pençesine düştüğün, ol eski tahtkenti halkının Padişahın yengülerle denk ayağının gelişini beklediklerin bildirdi. Ol Şehzadenin durmadan halktan para isteyüb, belde sübaşısını öldürterek, ağır virgüler saldığın söyleyicek, başlara tac Şahın gazabı ateşi alevlenerek devletin ileri gelenlerine buyurdu ki, Değerli padişah merhum Sultan Bayezit hazretleri böyle vasiyet buyurmuşlardı ki, "madamki kardaşlarından direnme ve seni benimsememe davranışı görülmeye, senden anlara bir zarar irmeye ve ayrılık kılıcı kınından çıkub aranıza girmeye." Ama şimdi böyle kınanacak davranışları ortaya çıktıktan sonra bunlara aldırmamak ve göz yummak aynıyle savsaklanma demek olup, bunlar saltanat hukukunu sarsmaya yol açacak tutumlardır.

İki şaha yer olmaz bir memlekette
İki aya yer yoktur bir yörüngede
Dayanmaz ülke düzeni ortaklığa
Eski kuraldır teklik gerek hükümette

Osmanlı tahtı yiğit bir padişah isterki tek ve yer yüzü padişahları arasında dengi bulunmaya. Yiğitlikte, düşmanı tepelemede bahadır ola. Hükümlerini yürüten yönetici, esirgemeyen kılıcıyla taht davasında olan iddiacının düşmanlığıyla mı uğraşsın? Ya yabandan gelen saldırıları önlemeye mi savaşsın?

İder ülkesini her aklı başında olan
Kalıttan pay isteyenden korumaya çaba
Ama bulamaz yengü düşmana o bu yüzden
Kalıt davasın iden ortadan kalkmayınca

Bir ülkede iki şah olıcak halk da, asker de rahat idemez. Bir kında iki kılıç ve bir kafeste iki aslan olamaz.

Bir kına iki kılıç birden sığamaz
İki aslan bir kafes içre duramaz

Özellikle bizim bu göreve yönelmemiz nefs-i emmare arzusunu yerine getirmek için değildi. Belki saltanat namusunu korumak ve tüm sapkınlığa batmış Erdebil oğlu'nun çıkardığı fitneyi bastırmak kaygusuydu. Mademki ülke içinde bu kargaşa engel oluyor, ötekiyle uğraşmak ve çaba harcamak gereksizdir. Mülkün eteklerini saltanat iddiasında olanın elinden kurtarmayınca istek dalına el irmez. Sabırsız ortağı aradan gidermeye yol bulmayınca dilek geliniyle kocuşmak el viremez. Durumun gereği sonuç getirecek isabetli önlem oldur ki, önemsemezlik ve savsaklama göstermeyip Anadolu yakasına geçerek düşmanı uzaklaştırmaya var güç, sarf edile dedi. Vezirler ve beyler alemleri tutan bu görüşü beğendiler. Bağlılık durağında durup başlar üstünde olan şaha dua ettiler ve ayttılar ki, gönül alıcı her önlem ki, ülkeler açan Şahın gönlünden geçer tümüyle gerçektir. Her aydın sonuçlar getiren söz ki, Padişahın olacakları gösteren kadehinde yani ince hatırında doğar, kesinkes inandırıcıdır.

Dize - Padişahtan tek buyruk, bizdense baş eğmek

Kavramı üzere ferman buyrulan yere gitmekten başka çaremiz ve boyun eğdiğimiz kapıdan ayrılmaya güç ve yaremiz yoktur.

Her ne emretsen Şaha fermanındayuz
Her ne yana kim buyursan gidevüz

Öyleki bütün askerler, bütün beyler gönlü uyanık Padişahın her buyruğuna bağlıydılar. Hizmet kemerini de kılıç gibi iki yerden bellerine kuşanub, gönül aynaları karamsarlık toz ve topraklarıyla bulanmamış tertemiz olup,

Padişah uğrunda bayrak gibi dimdik idiler. Sefer gerekleri hazırlanıp kotarılmış, cihanı açacak gereçler olağan üstünde derlenmiş idi. Cevan bahtlı, yüce tahtlı Padişah değerli oğlunu ve mutlu ardılını taht kentini koruması için İstanbul'da yerine vekil bırakub devlet ve ikballe dokuzyüz onsekiz Cemaziyülevvelinin on beşinci günü (29 Temmuz 1512) ki Perşenbe idi ordusunu toplayıp,

Devletli bahtı ile düzüldü yola
Buyurdu ki orda yurduna her kes vara

atının dizginlerini Anadolu yakasına çevirdi. Ol denizler ve karalar sultanı sayısız askerle denizi geçti. Sultan Ahmed oğlu Sultan Alaaddin'in dayanmaya fikri ve diretmeye gücü kalmayub dönen bahtı gibi gerisine döndü ve ikbal çeragı Padişahın saldırı yeliyle bir nefeste söndü. Askeri dağılıp örgütünde de kargaşa kendini gösterdi. Onlar "yer yüzüne yayılınız. (83)" buyruğuna uymayı farz bilüb dağılarak ittükleri yaramazlıklardan pişman oldular.

Askeri dağıldı kendi kaldı tek
Kalmadı güç anlarda itmeye cenk

Nice bin üzüntüyle atası Sultan Ahmed ordasına irdi. Yıldızlar ordusu padişahının parıldayan ikbal tuğlarıyla ve büyük görkem ve şanla Anadolu yakasına geçüb dalgalanıp köpürdeyen bir orduyla revakları yükselen uluğ feleği andıran gök kubbeye dolduğundan haber verdi. Sultan Ahmed her nedenli direnme gereklerini hazırlamada çaba gösterüb, Anadolu vilayetinde olan beylerden yararlandıysa da ne varki, ikbal güneşi batmak üzere idi. Bahtı penceresini kararmış görüp onun yolu üzerine çıkmak arzusundan dizginlerini çevirmiş olmadın özge çare göremedi. Sel gibi akacak atları ayaklarını bir adım ileri sürmedi. Padişah tuğları Ankara yöresine yola çıkıcak Sultan Selim önce Malkoç oğlu Tur Ali Bey'i ki gönlü aydın bir Bey ve bağlılık yolunda önde gelmekteydi. Onu öncülerin

baş ve buğu idüb Sultan Ahmed'ten yana gönderdi. Sultan Ahmed ise Padişahın yıldızlarla birlikte ilerleyen tuğları ışınlarının uykuzan bahtı yıldızına göz açtırmadığın göricek sayısız askerin kabarttığı sel dalgaları önünden yorgun gönlü ve acılı yüreğiyle ayrıldı. Umut ipleri zorlu zaman rüzgarıyla kopup dağıldı.

Gönlü güvercin yüreği gibi çırpındı durdu
Gözü yaşları akıp döküldü kirpiklerinden
Ne uğraşa dalabildi ne bir yerde ayak tuttu
Kaçış yoluna koydu başın bahtsızlığından

Bu zorunla Karaman diyarından Amasya yöresine kaçış yolun seçti. Yengüleri derleyen öncü birlikler de ardına düştüler. Her ne yöne gittiyse arı sürüsü gibi başına üştüler. Bahtı dönen Şehzade de taht ve tacı bırakarak dörtnala yola düştü ve devleti yıkılmışların yolculuğuna üştü. Düşen yıldızının rehberliğiyle Malatya ve Darende yöresine yolcu oldu. Bunlarsa ayağına çabuk dolananlarla, ovalarda koşturan bineklerle izleyip yolunu tuttular. Bu arada kaçmakta olan Şehzadenin yanındaki beylerden şol doğru görüşte olanlar ki, Tanrının dileği rehberleri oldu. Pervane gibi ikbal çeragı yalazasında dönüp durdukları Şehzadenin devlet çeragının sönmekte ve güçlü pençesinin düşmekte olup tükeneceğin biliş gözleriyle görünce, insanların maskarası olmaktan kaçub Sultan Selim'e muhalefetten yüz dönderdiler. Padişahın kapısına sığınub, zamanenin fırtınasından sakınub devletlü Sultanın yiyeceklerle dolu sofrasında emellerine ulaştılar. Ama şol olmayacak işten kuşku duyan kötü dilekçiler kendi çıkarları peşinde olduklarından kurtuluş halkasının dışında kaldılar.

Böylece Sultan Ahmed her bakımdan yenik düşüp karşı duracak gücünü tümünden yitirmiş oldu. Bahtı aydın Padişahın aman tanımayan kılıcının alevi yalazasıyla fitne ve fesat karanlıkları yakılmış oldu. Tanrı virgüsü eli, halkın yönetim dizginlerini onun yetenekli ellerine teslim

edip, sert kayaları andıran, mutlulukta hızına eş bulunmayan bahtı atı gönlünün istediği gibi yengü izleri üzerinde salınarak seğirtti. Kalmakta olduğu Ankara kentinden, kışlamak niyetiyle ulu atalarının şanlı mezarlarını da ziyaret maksadıyla eski tahtkentleri olan Bursa'ya doğru yola çıktı. Anadolu illerine yeni yöneticilerini atadığı gibi, adalet getiren yasaların uygulanmasına önem verdi. Uç ve sınırlarda da aldığı önlemlerle ülkedeki yasa ve tüze dışı davranışları ortadan kaldırdı.

Bu yılın Ramazanında (Kasım/Aralık) Anadolu topraklarının yüzü suyu olan, çevresi alışageldiği güzelliğini kıyamete dek sürdürsün, Bursa kenti ol değeri yüce Şahın sevinçlere eş ayağının gelişiyle şeref bulup Bayram ayının hilalini kent halkı onun gönüller alan tuğlarının hilallerinde gördüler. Ol ayrılık orucuyla susamış gönüllerini Padişahın lutuf pınarlarından akan, Kevseri andıran şerbetlerle kandırıp günlük oruclarını bozarak yeniden can buldular, safalar sürdüler. Ayağı altına yaydıkları değerli diba pâyendazlar hoşça salınan atının gümüş nalının baskısıyla nakş-ı peleng bağladı. Gökdere kapısı aydın Şaha karşu çıkub Akçağlan gibi çağladı. Başgöze suyu gümüş nallarla bezenmiş atını suvarmakta can baş üstüne deyüb, ol şırıldayan sular baş göze varub ayağına yüz sürdüler. Sultan Selim ulu atalarının kabirlerini ziyaretten sonra uluğ devletlü otağına dönünce beldenin bilginleri, seyyidleri, fakirleri ve çevre halkı lutuflarına uğrayıp herkes haddinden aşkın ihsan gördü.

Lutuf ihsan oldu Şah'ın işi
Kalmadı yohsul devrinde kişi

Mutlu otağın kapısındaki kulların dışında olanlara izin verilerek herkes yurduna varub, kışlaya ve bahar günlerinde yine ulu otağa yönelip gele.

Buyruğuyla Sultanın dağıldı asker
Kaldı ancak otağda kendü kulları

O yaz ki, keskin kılıcı andıran yeni hükümdar Bursa'da oturmuş, adalet ve insaf ile zulüm ve eziyet izlerini arıtmaktaydı. Sultan Ahmed, Tanrı virgüsüyle karındaşının devleti yapısının güçlenmesinin, ikbal dayanaklarının gittikçe sağlamlaşmasının İlahî mimarın üstünlüğü eseri olduğuna haset idüb,

Kıskançlık ateşiyle düştü dertlere
Sabrı yakasın yırttı keder eliyle

Özellikle Sultan Selim onun sancağı olan Amasya'yı Osmanoğulları ocağının öğüncü olan Davud Paşa oğlu Mustafa Bey'e vermişti. Bu bakımdan gayette huzursuz ve gam karanlığında boğulmuş olup, kendisiyle birlikte olan asker dökümtülerine gizleri kisesin açub, içindeki derdi döküp

Yazardan - Anub gamların bir bir hikayet eyledi
Eğri kaçan felekten şikayet eyledi
Didi dostlarına ey başa buyruk beyler
İyiyle kötünün yoldaşı beyzadeler
Ülkemi yaban aldı ben yanub iniler
Mustafa tahtımda ve ben yerle beraber
Felek etti oyunu sürdü mülkümden beni
Zerrece hiç vefa ben garibe itmedi
Görünkim şimdi bir yenüg yengüdür bana
Düşmenim mülkümde vekil olmuştur bana
Böyle dirülükten ne ölüm çoğ yeğdürür
Namusunu terkiden yaşamını seğdirür
Adımız andımız çün fedayi olalım
İlke ölümdür bu yolda bize ölelüm
Askerine çokça istimalet eyledi
Maksada bu fikri gerçek alet eyledi

Yanında olan asker onun düşünce ve tasarılarından haberdar olıcak buyruğuna uymakta ağız birliği idüb ke-

mah ve Niksar yolundan Amasya üstüne yürüdüler. Bekleyen bir zamanda oraya vardılar. Hisarı savunanlara göz açtırmayub içine koyuldular. Mustafa Bey'i tutup Şehzadenin katına getirdiler. Hisarın korunması önlemlerini bitirdiler.

Şehzade, Mustafa Bey'in zincirlerini çözdürerek türlü türlü istimalet ve tatlı sözlerle gönlünü aldı, kendine vezir edindi. Askerin önde gelenlerine lutufla seslenip kalplerini kazanarak gönüllerinde kuşku bırakır davranışları aradan kaldırdı. Veliahtlikte önde oluşunu, yaşça da saltanat tahtına daha layık bulunduğunu ileri sürdüğü kanıtlar ve sunduğu ihsanlarla eylediği vâdler sonunda bu önde gelenlerin kalplerini kendinden yana çevirdi.

Malkoç oğlu ki, zaferleri gölge edinen ordunun öncü komutanı olup Hakanın verdiği buyruk gereğince uçların korunmasıyla görevlendirilmişti. Ol ülkede de yiğitliğinin öyküleri dolup taşmıştı. Bu geçen, ağır sorumluluk yüklü olaydan haberdar olup, Rum vilayeti ileri gelenlerinin kendüye eğri bakışların ve Sultan Ahmed'ten yana akışların göricek, oralarda durmaya gücü kalmayub, Padişahın kapısına koşturarak ol ansızın patlak veren olaydan saltanat makamında bulunan uluğ kişiye haber verdi. İbret alınacak bu haber, pırıl pırıl parıldayan Sultanın katına bildirildi. Gönlü kinle dolup kaşları çatıldı. Konuyu kendi kendine tartışmaya daldı. Bu süre hayret vadisinde öyle kaldı. Rum halkından dedikoducular da hemen türlü laflar uydurmaya başlayıp, Sultan Ahmed'in bu girişimine ve aldığı önleme beğenilerin bildirüb yüreklerinde olan fitne gizini ortaya döktüler. Ama gönülleri okuyan Padişah, kamunun davranışlarını ve onlarla ilgili haberleri sürekli izlemekteydi. Akıl kulağı gizleri bile, "Halkın dili hakkın kalemidir." özdeyişinden hareket etmekle, öğrenmekte ve her zaman haberleri koğuşturmaktaydı. Kavrayış göğünde güncel konuları tümüyle toplayan güçlü zihni bunlarla

doluydu. Ortaya çıkartılan dedikodulardan haberdar olup gönüllerinden kaydığını ve özlerinden memnunluk duygusunun silindiğini gözleyicek gazab ateşi alevlendi ve düşmanının kanını akıtma önlemlerine yönelerek saltanat yolunu fitne dikenlerinden temizlemek tedarikinde oldu.

O günde padişahlık ülkesi oldu kendine mülk
Ki tek başına ona ve orduya hakim ola

Gereği üzere Sultan Ahmed'ten yüz döndürerek Sultan Selim'in koruyucu gölgesine sığınan ve onun ihsanı köşesinde asudelik dileyen beş başına buyruk şehzadeyi ki, saltanat elinin san, beş parmağı idiler. Ülkeye düzen ve halkın yaşamına yön vermek için bunları varlık dünyasından yok etmek fikri, doğuşlar alan gönlüne yol buldu.

Bir kadınla evlenmek istenilir her kesçe
Ama o bağı çatmak kolay değil her kişiye

Biri Sultan Şehinşah oğlu Sultan Mehmed idi. Üçü de Sultan Mahmud oğulları Sultan Musa, Sultan Orhan ve Sultan Emir idi (84). Biriyse Sultan Alemşah oğlu Osman Şah idi ki, beşi bile ol tarihte bakımlı Bursa kentinde oturuyorlar ve Padişahın ihsanının koyu gölgeliğinde yaşıyorlardı. İnce konuları göz önünde tutan Padişah, halkın birbirine düşmesinden çekinmeğin bir gün Ayak divanı idüb, göm ve görkemle dağları ovaları dolaştı. Ağaların her birini bölükleriyle ol temiz yürekli şehzadelerin işlerini görmekle görevlendirip, ol padişahlık bahçesinin fidanlarını köklerinden kopartıp, emel filizlerini ölüm makasıyla kestirip kenti kederler içine kodu.

Yazardan - Böyledir ahvali bu dünyanın her zaman
Baylık ya yohsulluk yolunda pusu kuran
Kimse bu yoldan ey Şah kurtuluş bulamaz
Dünyada görülen olaylara son da olmaz
Şah odur alemde kim yohsul derviş ola
Cihan yıkılsa bile hiç kaygu duymaya

Ol beyaz tenli, gül yüzlü nazik vücutleri kokularla beli kefenlere sarıp uluğ ataları Tanrının hoşnutluğu onunla olsun, Sultan Murad Han kabri yanında, ferah alanda toprağa verdiler.

Yazardan - Yere döktü ölüm yeli ol gülleri
Bursa'nın halkı oldular bülbülleri
Eylesün yastukların sündüs Hüda
İtmesün rahmetinden anları asla
Dünya görüntüleri binbir türlüdür
Ömür bir danedür felek bir değirmendür
Kimki geldi sonunda gitmeklik gerek
Tanrı buyruğu böyle ni'tmeklik gerek
Ol cihan şahı adalet ıssı olan
Kayguda düzende çıkan kargaşadan
Gösterdi çaba anların yokluğuna
Rahmet it Ya Rab anın temiz ruhuna
Eyleme Ya Rab ol Şaha acı sözü
Azarlama anı bundan Hesap günü

Padişahın Korkud Han'ı Yitirmek Üzere Yola Çıkışı

Ol anki, Cem ol Padişahın kapısında hizmet görür idi. Kardaş oğulların ülke düzeni için yokluk diyarına gönderdi. Atın başını da Sultan Korkud Han tapısına döndердi. Nedeni bu idi ki, saltanat tahtına oturuşları sırasında aralarında and içilmiş ve söz verilmişti ki, anlaşmazlık kılıcın kınından çıkarmayalar ve çatışma yoluna dökülmeyeler. Kardaşlık yakınlığı ve bağlılığı yolundan özge yola gitmeyeler. Ama Yusuf ile candan kardaşları arasında olan sevgi ve kardaşlık temellerini sarsan hırsla dolu dev, onlarında yardımlaşma ve dayanışma duygularını unutturdu. Kardaşlar arasında yakınlığı yitirterek gönülleri nefse düşkünlük tozlarıyla kararttığı gibi, kardaşlık yakınlığı ve sevgisi de üstünlük ve beylik çekişmesi birle

ortadan kalkmış oldu. Saf yürekli melek huylu bir insan olan Şehzadenin kıskançlık ve haset yoluna düşmüş olduğu Padişahın yüce katına duyurulunca, durumu incelemek ve gelen haberleri doğrulamak için beyler ve asker ağzından düzmece mektuplar yazdırtarak saltanat tahtına geçmesi dileği ve Bab-ı saâdete gelmesi isteğiyle Selim'in ceza kılıcından yakınmalarını içeren haberler göndertti. Ol saklı gizleri derleyen mühürlü mektuplar kuşku uyandırmayacak biçim ve yolla Şehzade katına ulaştırıldı. Onun gönlü de böylece saltanat hevesiyle kabartıldı. Hemen o anda misk kokulu mühürle bezeli kalemle gönül alıcılık, ipek kağıt üzerine anber saçıcılık idüb askere istimaletler eyledi. Bu dileğin gerçek olup olmadığını öğrenmek için en yakın adamlarından birini göndererek vâdini yineledi. Mektup getiren haberci gizleri saklayan mektubu Padişahın otağına götürdü. Sultan Korkud'un doğruluk yolundan saptığı ve sözünden döndüğü durağı yüce Padişah katında anlaşılub ona karşı olduğu haberleri yinelenmiş olacak, mutlu özengileri dibinde hazır bulunan ve yengüleri gölge edinen askerlerle avlanmaya gidercesine ve gezinti yaparcasına Manisa'ya doğru at kopardı.

Kurt avın sürdüğün gösterüb Korkud'u avlaya tasarladı

Beşinci günde Manisa'ya gölgesin salub ol naz ve nimet döşeğinde yatan temiz yürekli Şehzadenin sarayını haberi yokken çeviriverdi. Sultan Korkud gördü ki sarayını sayısız asker kuşatıp çevresin almış, ne kaçmaya güç, ne de kaçış yolu kalmış. O anda Piyale adındaki en yakın nedimi ve gizlerinin ıssı ile bir miktar altın ve gümüş getürüb, bir ata binüb bahçe kapısını açtılar ve gözleri gördüğü yola kaçtılar.

Yazardan - Geldi çünkim ol güç ve kudret sahibi
Korkusundan Korkud hiç mi görünmedi
Bulmadı sancağında ol Şehzadeyi

Görmedi tuttuğun ol olgun kişiyi
Askerinden ol Padişah her ülkeye
Saldı bin atlıyı Korkud'un peşine
Yirden yire her yanı arar oldular
Dağda ovalarda saklanur oldular
Almadılar kim andan bir haber sonunda
Dönderdi at başın Padişah Bursa'ya

Gerçi ol celal ıssı Padişah devlet ve mutlulukla Bursa tahtkentine döndü. Ama, geçit ve limanların tutulması için güvenilir kullar gönderüb yolları öyle bir kestirdi ki, gözle görülmez haberci bile geçmeye güç bulamaz idi. Sayısız casuslarıyla da ol sınır boyu doldu. Bu yanda Sultan Korkud, kendisini arayanların gözlerinden kaybolub Piyale ile akla gelmez bir küçük mağaraya girdiler. Üç hafta ol daracık yerde gizlendiler. İşin sonunda ol mağara yoldaşı ile danışarak bu önlem üzere anlaştılar ki, Teke iline gideler. Andan kılık değiştirerek Frengistan'a geçeler. Çün bu il daha önce Şehzadenin sancağı idi. Ol aklı başında kişi de ol diyarın mağaralarıyla bucakların en inceliğine değin biliyordu. Gece yürüyerek Teke iline irdiler ve küçük ama korkunç bir mağaraya girdiler.

Yazardan - Girdiler yorgun mağaraya zorunlu
Dertle bitkin göz yaşlı dudaklar kuru
Aç muhtac garip idi yerle beraber
Ne yer, ne yurt, ne kimseye görünürler
Kaldılar bir nice gün ol mağarada
Çektiler sıkıntıyı ol dar alanda
Gömü gibi saklandılar viranede
Çok elemler çektiler ol gamhanede
Yatağu gül yaprağı gibi nazik iken
Meclisi şevk ateşiyle ısıcağ iken
Yatağu toprağ oldu hem yastuğu daş
Korkudan Korkud başa açtı neler şaş

İşin sonunda mağara yoldaşı ve vefalı arkadaşı olan Piyale biraz yiyecek içecek almak için bir oyun düzenleyip Şehzadenin atıyla yola çıktı. Yolda bir köy ağasına çattı. Anı gizlerine ortak idinüb başlarından geçeni anlatarak yiyecek, içecek konusunda yardım istedi. O bahalı atı ol dağ Türküne virüb bir kaç altın da bahşiş eyledi ve sığındıkları yer olan mağarayı gösterüb ne zaman denk düşerse azık getürmesini söyledi. Ol saf yürekli Türk de hizmeti göreceğine söz verip bir kaç gün ol yere azık taşıdı. Bir gemi bulmasını da ondan istediler. Ana da söz verip gitti. Bu önlemli işi ayarlamak için el etek öper ve gemi bulmağiçün dolanıp dururken,

Gördüler altındaki al atını
Hem anın üstündeki ol rahtını
Baktılar tamgaya hem de salınışa
Bildiler o Türkün halidür nice
Atını alub sorguya tuttular
Korkud'u diver deyü korkuttular
Balta kılıç urdılar bi-çareye
Virdi haber ta itdüler işkence
Duyuruldu durum çün Kasım Beğ'e
Kim ana bağlı idi ol dem Teke
Ol Beg son hızıyla mağaraya vardı
Tuttu Sultan Korkud'u tutsak aldı
Padişaha gönderüb bir postacı
Öyküyü didi anlatub olayı

Bu can yakıcı hısse alınıcak öykü, başlara tac Padişah katına duyurılıcak görünüşte sevindi. Ama aslında gayetle üzülüp cihanı gözleyen gözleri keder yaşları ile ıslanub Karaçin oğlu'nu gönderdi ki, elem çekmiş Şehzadeyi getüre. Yakın yire geldiklerini işitince de Kapucıbaşı Sinan Bey'i gönderdi ki,

Dize - Gam kaydından Şehzadenin gönlün azad ide

Sinan Bey de can alıcı bir ok gibi Şehzadeden yana doğrulub yolda Karaçin oğlu'na buluşub Şehzadeyi selamladı ve durağı yüce kardaşı tapısından selamın iletip ve gönlünü alma yolunu düzenleyerek kuşku ve kaygu ile titreşen karmaşık fikirlerle dolu aklına yumuşak sözlerle merhem urdu ve saygınlıkla görev yerinde durdu. Konağa geldiklerinde ol bilgili Şehzadeyi bir konuk evine kondurub onu korumakla görevli dev yapılılar muhafızlık ederken, gerekli saygı töresinde kusur etmediler. Mağaradaki yoldaşı Piyale'yi de ayırmayub her türlü saygılı davranışı gösterdiler. Ol olgun, başına buyruk Şehzade ki, bela kayıtlarına uğramış olub hüzünler güzü gülrenkli yüzünü solduruştu. Gizlerinin gizdaşı ve kederlerinin ortağı Piyale'ye gönlü acısını döküb gözlerin yaşlı, gönlün taşlı etti.

Yazardan - Halimiz no'lur deyü ağlaştılar
Efkârlanub gam oduyla yandılar
Cam gibi Şah'ı Piyale koğalar
Ol Piyale sanma ki korku duyar
Ol Şah'ı konuşurken uyku alur
Ölümle uyku arada perde yoktur
Korur da gönlü uyanuk Şahın
Şem'a gibi yanında durur yasduğın

Şehzadenin uykuya vardığın korucular bilince Piyale'yi Sinan Bey ister deyü çağırdılar ve Şehzade hücresin bu behane ile boşalttılar. Piyale kapıdan çıkıcak bir nice kement urucu ehremen pencereden girüb nefes yolunu tıkayıp yaşam yelini gittiği yoldan çevirdiler. Piyale'yi şöyle böyle sözlerle eğleyüb Şehzadenin işin bitürdiler ve ol başa buyruğun amacı cevherin yitürdiler. Piyale umut dolusun ölüm tekereğiyle kırılmış olduğundan habersiz höcreye dönünce boş laflar söylemeye girişicek, Şehzadenin nefes yolun bağlanmış ve umudu piyalesin kırılmış olduğun göricek inleyüb çığrışmaya girişerek feryadı penceresin açtı. Ayrılış tırnağıyla gül renkli yüzün kana bulayıp yas yumruğuyla bembeyaz göğsünü ala boyadı.

Dize - Gönlü param parça canı yerde dönmüş cesede
Didi ağlayub keşki ben olaydım sana feda
Çığrışuben döndü bak bir kıla ol güzel endam
Eteğini gömleğini eyledi sırıl sıklam
Ağladı öyle feleğin elinden ki ey gökler
Yok mudur gönlünde vefadan bir zerre der
Ey felek döktün ömür yapısına ölüm suyu
Bilgeliğin onardığın sen yıktın iş midir bu
Ey felek dervişlerin gözlediği Şahım kani
Devlet göğü burcunun ayı kangı yire gitti
Böyle yakıcı ağıtlar sözler ile ağladı
Yanışıyla ol canlar hem ciğerler dağladı
Aluben tabutın düştiler Bursa'nın yolına
Ağlayarak ol dahi geldi Şahının ardında
Kodılar Korkud'u yanınca Gazi Orhan Beğ'in
Duydu dünya halkının canına rahmet didiğin
Nice dem Piyale oldu ol mezara türbedar
Gözüne gamdan eyle göründü sanki toprak dar

Şehzade Ahmed'in Yıldızının Sönüşü

Şol zamanki durağı yüce Padişah, saldıran bir aslan gibi Sultan Ahmed üzere kalabalık bir ordu ile yürüyerek yiğitlerin uğraş alanından anı ters geri etmişti. Bir kaç ay Ankara'da beklediği sırada vezir Mustafa Paşa geçmiş günlerde Sultan Ahmed Han yanlısı olmağın Padişahın otağını bu ucun eteğinden uzaklaştırmaya var gücünü sarf idüb kış yaklaşıyor behanesiyle ve görünüşte en doğru önlemi önerirken, aldatıcı sözleriyle gerektiğinde Cemşid gibi keyif ehli, gerektiğinde Behram gibi savaş yiğidi olan Padişahın dizginlerini Bursa'ya doğru döndericek, Sultan Ahmed'e gizlice nameler göndererek eski sancağına dönmek girişimlerini aldı. El altından haberler yollamakla kargaşa tozlarının kalkmasına yol açtı. Mustafa Paşa'nın iki yüzlü davranışı ve Sultan Ahmed'le olan ilişkisi ortaya

çıkarak Amasya'nın alınmasında onun kışkırtması ve yeniçüleri gölge edinen askerin disiplininin bozulmasının etkileri Padişahça anlaşılmış olıcak,

Dize - Başı kopasıcayı tepelemek gerekir

kavramı üzere sözü edilen veziri kılıcın çakan yalmanı rehberliğiyle yokluk dehlizine gönderüb ülkede kargaşa çıkarmanın cezasının yerinde önlem alarak, zamanenin gözleri önüne ibret almak için serdi.

Düşüncelerini sürdürerek olgunlaşmamış Şehzadeyi tava getirmek için, onun eski yakın dostları sayılanlar ağızlarından nameler yazdırıp Selim'in ağır cezalar uygulamasından ve yönetiminin sertliğinden şikayetlerini ve ol günahsız şehzadelerin tepelenmeleri ve Mustafa Paşa'nın nasıl öldürüldüğü öykülerini ol üslupları akıcı mektuplara yazdırtmıştı. Ayrıca askerin bıkkınlığın ve Sultan Ahmed'i ister oldukların satırlara döşeterek saltanat muştusu haberiyle onun kafasını tütsülemişti. Çevredeki beyler katından da bu gûne şikâyetler dolu, hoş sözlerle bezeli mektuplar düzdürüp kendisine karşı olanlara saldırmasın ve tahtta oturanın yokluğundan yararlanarak tahtkentine ayağın basmasın istediklerin, eğer çarpışma olasılığı görülürse onun ordasına katılmakta söz birliği ettiklerin yazdırdub, yüksek rütbeli kişilerin mühürleriyle mühürledüb, Sultan Ahmed'e iletmişti. Böylece onun umut kargasını kurduğu pusuya düşürdü. Sultan Ahmed ise ol güzel üsluplu mektupları mutluluğun beratı sanub saltanat yüzüğünü parmağında ve devlet dizginlerini elinde bilüb bir an bile beklemeye gücü kalmadı.

Nazm Gördü beyler mührüyle imzaların heman
Kalmadı yüreğinde asla kuşku inan
Gönlü sevindi oldu tahtın isteklisi
Didi en son devletin ben oldum iyesi
Düzdüğü oyundan habersiz Padişahın

Baltayı kılıcı itti hazır cenk için
Sözün özü düzdü sefer araçlarını
Nameler giderdi uyku ile açlığını

Bu aldatıcı felek, şevk ateşiyle insanı yerinde duramaz edince, hızlı koşmayı kolaylayan nallarla nallanmış ateş yalazası, yel ayaklı atlara atlayıp şöyle düşünmeye dahi gerek görmeden hızlı uçan kuştan ulaşma giysisini ödünç aldı. Beylerin aldatıcı vâdlerine umut bağlayıp İstanbul yoluna girüb konaklar aştı. Korku ve felaket yollarına özün bağladı. Olmaz düşüncelerle yitirilenleri kurtarma kastına düştü.

Sıçrayuben girdi Karaman iline
Askerini sürdü Sultan ülkesine

Karaman beylerbeyi olan Hemdem Paşa ülkeler açan Padişahın katına kuş misali bir haberci salub Sultan Ahmed'in Karaman hududuna girdiğin ve irdüği memleketi yokluk yeline virdüğin bildiricek, düşmanını aldatan Sultan, hasmının yaklaşmasından sevinerek Emir-i ahur olan Mehmed Bey'i ki, yiğitler korusunun aslanı ve öç alma meydanının kaplanı idi. Öncülere baş ve buğ idüb belâ oklarını önlemeye siper ve uçuşta kartala örnek etti. Anadolu beylerbeyine de uyulması gereken bir ferman buyurdu ki, sancağı altında olan bey ve askerleri süratle toplaya göre ve Kütahya'dan kalkub devletin kötülüğü için toplanmış olanları tepeleye. Onlar bu ferman-ı hümayûn gereğince düşmanın yolu üzerine varmakta acele eylediler. Çün Sultan Ahmed'in Ermeni derbendine geldiğinden haber aldılar, Saltanatı gölgeleyenin kapısına ulak saldılar. Bunun üzerine yıldızlar, buyruğunda olan Padişah göm ve görkemle Bursa'dan kalkub İnegöl yöresine yöneldi ve tazılar gibi hızla ilerledi. Sultan Ahmed gördüki mektupta yazılı ol beylerden hiç birinde vâdettikleri davranışlar sergilenmedi. Bildiki mühür ve mektup yiğit Padişahın eliyle alınmış bir önlem ve kurulmuş pusu ve öksedir. Dost

sandığı bağlılık yönünden duygusuzdur. İşin gerçeği ham hayalinde kaynattığı sonu olmayan istek hiçe döndü. Bu telaşlı düşüncelerle Yenişehir'den yana dizginlerin saldı. Tiz kantarmalı Padişah da Yenişehir ovasına inüb ol geniş alan uluğ otağın konulduğu yer oldu ve ol ucu bucağı olmayan ova kalabalık bir orduyla doldu. Yıldızlar sayısınca olan asker ol karanu gicede uğraş gününü beklemekte yıldızları sayar oldular, ağır uykuyu da gözlerinden savdılar. Yıldızlar başbuğu dördüncü kat gökten altın siper ve bezeli tuğla kendini gösterince "sabah yakın değil mi? (85)." sözleriyle doğu ufku yönüne baktılar.

Dize - Cenk isteğiyle askerin yiğitleri
Kiminde topuz ellerde kılıç kimi
Kim ufuktan doğdu güneş tan ağardı
Şahun gibi görkemle okların saldı
Karaçadurundan Padişah kim çıktı
Ol görkemli özengisin güneş çekti
Bindi birlikte koşturmaya ay gibi
Öç alıcı askerse tuttu ovayı
Bildi Şehzade çünkü söz tutulmadı
Çok esef çekti ve dönderdi atını
Gördü kim cihan şahı sıkıştırur
Ol korhuyla İznik yolu tokunur

Anadolu askeri onu izleyüb cenk gereklerini düziverecek daha ilk saldırıda yenüg düşüb, direnç güçleri yitüb geri döndüler. Bunun üzerine Şehzade başarı sevinci ve de yanında olan yaramaz dostlarıyla ol yenüg kalabalığın üstüne atıldı. Durağı yüce Padişah ise Dukakin oğlu Ahmed Paşa'yı yedek kuvvetlerle Anadolu askeri imdadına gönderdi.

Nazm Saadet Giray kim Tatar hanı oğlu
Bile vardı oy iyesi ol akıllı
Şah kim uğur ıssı varaldan Kefe'ye
Kul olup dudağın sürdi eşügine

Yengü örneği Kapuda yerin tuttu
Şahın dahi kabulüne yeğin düştü
Yengü muştusun ilk duyuran ol idi
Anunçün Şahın katında bir değerdi

Sözü edilen Paşa da uğraş alanının aslanı gibi ol sıkıntılı topluluğu tepelemek amacıyla atına binüb, esen yellerle at başı olup kötü dilekçilere indi. Yalın kılıçla aralarına girdi. Saldırı yeliyle savaş odu parladı ve nice yiğidin yaşam harmanı yandı tutuştu.

Yazardan - Birbirine askerler katıldı
Can ü gönül pulu hiçe satıldı
Döğüşüb dal gibi mızrağı kırdı
Uhdüd yanına düştü ayağ altı
Ecel indi gökten ansızın geldi
Kuşku köşesin itti pusu yeri
Can alan oklar doğruldu da cana
Can uş gönül hasret kaldı yuvaya
Göz bebeğinden aktı kan gözesi
Yağı kanıyla oldu yer gül rengi
Zebani oklar ağzında yareler
Değişen zamanı bildirmekteler
Çalışmak kılıcın boynunu büktü
Ölüm güzü ölüm yaprağın döktü
Dönüb andan ana ecel sakısi
Her an düşürdü yere bir ademi
Yiğitler virüb alışmakta iken
Uğraş yolunda çalışmakta iken
Yengü yeli esti Şahın tuğuna
Düşürdü düşmenin ölüm yoluna
Ki Sultan Ahmed öç besledi Şaha
Devleti atı bak düştü toprağa
Bulub yer üzre ol değerli incüyü
Anınla eyledi giysiyi süslü
Bindirüb de bir hoş salınan ata
Getürdiler uluğ durağ ıssına

Sinan Ağa'ya buyurdu ol Hakan
Ana yokluk yurdunda çadır kursan
Sinan Ağa uyub ol buyrulduya
Varub Şehzadeyi dönderdi yokmuşa
Kime gösterdi bu devran safayı
Ki sonra sunmada cefa camını
Cihana tutkun olmak bir boş işdür
Ki boynun eğni bir karış kirişdür
Ki boynu sonra gire kirişe
Neden yir çün kişi şöyle döğişe
Ana kim olmaya devlet yazılu
Emek sarfeylese bulur üzüntü
Kamu kabulü gibi giysi bolmaz
Ne ki boyu her eğri kişiye olmaz
Tanrı virmek gerektir taht ve bahtı
Virir mi meyve bağın her ağacı
Lutf ü ihsan Hüdadan olmayınca
Ele girmez devlet yüzüğü kolayca
Anun kim niyetinde yok safası
Devleti yapusın olmaz esası
Hakk'un rızasın öndin eyleyen Şah
Olubdur yardımcısı her an Allah
Yetenekli idi uluğ devlete
Anınçün virdi Hak Sultan Selim'e
De ki yıllar geçüb gitmedi mi
Us'lular katından ol beğenildi
Yüzüğün layığı ol parmak idi
Nice parmaklar andan kaba geldi

Sultan Ahmed'in devleti yıldızı battıkta, kaçmakta olan yardımcılarını Rum yiğitleri yırtıcı kartallar örneği koğalayub çengellere taktıkları gibi, yığın yığın da devlet kapısına getirdiler. Onları öldürmek gerçi başta bulunmanın bir zorunu idi. Ama ufuklar Şahı güzel ahlakın gereklerine uymakla onlara güler yüz gösterip salıverdi. Sultan Ahmed'in Sultan Murad adındaki şehzadesi uygun

bahtının ve güzel talihinin rehberliğiyle Acem kisrası olan Şah İsmail-i Erdebili'ye sığınub üç dört yıl Acem diyarında zaman geçirerek gurbet illerde bin bir üzüntü içinde öldü. Sultan Alaaddin adındaki şehzadesiyse bir kardaşıyla birlikte Mısır sultanına varub her ikisi de orada veba okuna hedef oldular. Padişahın acımasız gücünden korku içinde Kahire'de öldüler.

Ülkenin etekleri saltanata ortaklık iddiasında olanların varlıklarından temizlenicek, Rumeli yakasına geçmek, kafirlere göz dağı vermek gerekli olmağın esenliğe erişen Padişah bu yolu seçerek av sürmek ve gezmek gösterisi arasında Gelibolu'ya doğru gitti. Boğazı geçerek şenlikler arasında Edirne tahtkentine şeref verdi.

Dize - Rum'un padişahlığı ana teslim edildi
El çektiler ülkeden anun muhalifleri
Cihan öyle dolup taştı ki adaletinden
Anınçün yine anılır oldu dedeleri

Tek başına egemen olduğu ve devlete konduğu sadasıyla şanı ufuklar boyunca yayılıcak tahta oturuşunu kutlamak için Müslüman ve kafir devlet başkanlarından bu töreni yerine getirmek, yengüyle son bulan tahta çıkışını alkışlamak üzere ağır armağanlarla elçiler gelüb dostluklarını bildirdiler. Mısır Sultanı Kansu Gavri'den Mısır işi ve Hind yapısı güzel armağanlar ki, değerleri kıyaslanamayacak ölçüdeydi. İyi niyetini bildiren mektubuyla gelen elçisi Padişahın yakın ilgisini çekmiş, can lezzetin Padişahın öğücü şekerleriyle tatlılaştırarak devlet durağı ülkeden Mısır diyarına dönüp gitmişti. Boğdan, Eflak ve Venedik beylerinden dahi yükümlü oldukları haraçtan gayrı hesapsız peşkeşler geldi. Üngürüs kralı cennetlik Padişah Sultan Bayezit hazretlerinin barışıklık anlaşmalarına dayanarak eski andlaşmayı yenilemek için kafirlerin önde gelenlerinden bir ulu kafiri yıllık haraç ile değeri büyük Kapıya gönderüb aklın alamayacağı ölçüde para ve gü-

müş takımlar armağan eyledi. Ama Padişah küfürde sınırsız derecede olan ol kralın kalbine korku ve dehşet salmak için elçisini hapse attırdı.

Gerçekte baş kaldıran Kızılbaş ayaklanması ateşini söndürmek işine öncelik vermek önemli ve ol hasarlar meydana getiren fitnenin zararları daha yaygın olmağın, temel çalışmalarını ol yana döndermek gerekliydi. Sonuçları zaferlerle dolan günlerinde lanetlik küffarın baş kaldırmayacağı, savaş ve uğraşa güçleri yetmeyeceği cihanı saran bilgilerinde bulunduğundan, üstünlük taslamakla zamanı boşa geçirmeğe rıza göstermedi.

Bugünün işini yarına bırakma
Nerden bileceksin yarın zaman ne'yler

anlamı gereğince fırsat dizginin elden virmedi.

Sultan Selim'in Yürüyüşü Tepelenesice Kızılbaş'ı Yola Getirişi

Çün ol alemleri gölgeleyen Padişah, ol ordular yıldızı bahtı aydın hükümdar, olgunluk çağına ulaşıp, alemlere bayrak bayrak açılan parlak devleti ufukları aydılatalıdan berü yengü tırnağı birle düşmanın bahtı yüzünü tırmalamayı ve dağları deviren atılışı örneği bora gibi esişiyle düşman topluluklarını dağıtmayı başlıca kaygu edinmişti. Cihangir olmayı algılarla uyanık gönlüne amaç idinüb, gayreti belinde cihad kılıcı asılı ve nefsiyle ilgili lezzetlere eğilimi misk kokulu gönlü alanından silinmiş olup, daima öç alan kılıcıyla zayıf ve kimsesizlerin gönüllerindeki acıları dindirmek fikrinde, zulüm kılıçlarıyla kötü yaradılışların meydana getirdikleri yığınları tepelemek önlemlerini almak kararında idi.

Böylece ol Padişahın doğdu gönlüne
Zamanede olan bid'atleri yok ide
Şeriat çeragı ışığı ki yanınca

Doğu ve Batının gözleri aydın ola
Her kimki din yolundan ayrılub baş çeker
Onu, başından öcün kalemiyle sile

Bu nedenlerdir ki, alemleri tutuşturan sancağı perçemi büklümlerinin sevimli yengü rüzgarları ve meltemleriyle dalgalanmasına, perişan gönüller topluluğuna yönelik alay ve taburları, ayıplara batmış düşman birliklerinin dağılmasına tutkun olup güzel sözlerle bezeli bilgelik yapısında gizli olup da ortaya çıkan

Sefer yoluna düştüysek de biz bundan ne kazandık
Her toplum gönlünce kazandı biz yine ortada kaldık

dizesindeki gerçeği içeren sözler üzere halkın gönlünü kazanmak için nice perişanlıklar çekmişti. Öz varlığını reayanın refahı ve halkın sorunlarının çözümü yolunda harcayıp, yazıksız kılıcın tutuşan alevini, düşmanın pis varlığı üzerine üflemekle, din düşmanlarını ve bid'at yolunda olanları tepelemişti. Sancağa çıkışının ilk günlerinden berü düşmanla yüz yüze duruşup, bulut rengi kılıcının şimşeğiyle doğu ülkelerini tutuşturmuş, gürzünün tufan yağmurunu andıran seli Gürcistan dağlarını kan deryasına boğup batırmıştı.

Dervişlikten tad alır ve temiz varlığı şehvetin lezzetli oyunlarından sakınırken, saltanat tahtına istekli olduğu, hemen dünya ahvaline düzen vermek ve Osmanlı soyunun şerefini korumak için idüğü anlatılan sözlerinin ve beğenilen davranışının tanıklığıyla saptanmış, devletle dinin düşmanlarıyla çatışma filizleri isabetli görüşleri ağacında yeşermişti. Bu yüce amacın gerçekler kıyısına ulaşması, işi sapkınlık olan Kapusuz Hayder-i Erdebili türemesi Şah İsmail'in yok olmasına bağlı olmağın beldedeki, çevredeki bilginlerle, bilge kişiler ve şanı ululara bu konuda, zorunlar üzerinde "onlarla danış. (86)" buyruğuna uyarak danışır ve doğru görüşleri algılayanlar katından

sürekli oluşlar eyler idi. Çün ol sapkınlar topluğu baş ve buğunun fesatlık ve yaramazlığı, dinsizlik ve zındıklık gösterileri öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, sözde dinini de korumak yoluna gitmezdi. Uluğ sahabeleri, büyüklükle tanıyan temiz inanç sahiplerini kafirlik töhmetinden de kaçınmazdı. Bu nedenle din bilginleri ve tek Tanrıya inanan olgun kişiler, ol sakınılması gereken namus yerlerini halal sayan, değerli kişilerin kanlarını dökmekten sakınmayan, mescit ve tapınakları yıkan, türbe ve kabirleri yakan, uluğ sahabelerin temiz torunlarına hezeyan kazanlarına benzeyen mağra gibi ağızıyla küfürler saçan, fıska sevgi gösteren, dostlara dil uzatan bu zındığa dal kılıçla saldırıp gereksiz varlığını yok etmek ve fesat kapularını kapamak işinin vacib idüğüne inanmış, yaygın kötülüklerin kaynakları olan yandaşlarıyla adamlarının kanlarının dökülmesinin helal, köle ve cariyelerinin yağmalanmasının mubah olduğuna fetva virdiler .Padişahın aydın fikrinde dolaşıp duran sorunun gerçekliğini huccetlerindeki kesin kanıtları ve fetvalarındaki gerçek hükümleri, açık seçik en iyi biçimde sayfalara yazıp geçirdiler.

Hiç kuşkusuz ol gailenin ortadan kaldırılmasına ve ol tehlikeli gelişmenin durdurulmasına Padişahın kesin kararı olup, kötü inançlı düşmanın belini ve gücünü kırmak sayıya gelmez fesatçıların kanlarını akıtmak yolundaydı.

Bir aydın günde Padişahın alemleri içeren görüşleri ulu eyvanlı Divan ileri gelenleri arasında tartışma konusu olup, ülkenin refahı için saptanan ilkeler ve baş kaldıranların yapılarının nice yıkılacağı orada konuşulmaktaydı. Ol padişahlık tahtının layığı ve Tanrısal veriler hazinesinin kilidi, sonsuz fetihler gömüsünün anahtarı olan, güzel bir konuşma ile gerçekler çantasının kilidini açub, söz yerine cevherler saçub böylece söze başladı. "Tanrının yardımı Osmanlı soyunun desteği olup, cihadı gelenek haline getiren atalarımız çan ve salip yoldaşlarının namus perdelerini yırtarak, çelipa ve zünnarların cenk oduyla

yakarak güçlü elleriyle çanlarına ot tıkayub, kilise ve ayazmaların yıkub, kayguyla dolu yüreklerini korkuya yenik ve güçlü yapılarını temelden öyle yıkuk etmişlerdir ki, kapandıkları köşelerden baş çıkarmağa ve korunmuş ülkelere el karmağa mecalleri ve din savaşçılarıyla karşı durup çarpışacak halleri kalmamıştır. Hemen bed düşünceli Kızılbaş Şah İsmail sorununu çözüp, topluluğun bağlarını koparub, ülkenin eteklerini pis varlığı kirinden pak etmek gerekmektedir ki, zamanın yarattığı olanaklarla iyice güç bulup, Acem darasının eteklerine saldırgan ellerle yapışub, mürid ve dostlarını arttıra arttıra genç yaşlı herkesin gönlünü özüne çekmiştir. Ermişlerin kaynağı ve ışıkların otağı olan Acem diyarı ki, haramlardan kaçınanların yetişip büyüdüğü ulular otağı ve yiğitler durağı idi. Yani "din, ülker yıldızı katına çekilse bile biz onunla birlikte olan kişilerden olurduk. (87)" diyen olgunların iki dünyasını da karartıp Peygamberin gönüller açan yüce sünneti yapısının zulüm ve dinsizlik kazmasıyla temelinden yıkarak harabetmiştir. Meydana getirdiği tepelenesice fedayi birlikleri Tanrının verdiği bir felakettir. Bunlar Kısralar devleti tacını paralamışlardır. Azgın şahları yolunda can verirler ve cenk ateşine semender gibi girerler. Ne ölümden korkuları, ne de uğraştan çekindikleri vardır. İnanç bağları çok güçlü ve saldırıları bir felakettir. İşleri zulüm, gidişleri de dinsizliktir.

Dize - Viraneye dönmüştür Acem zulümlerinden
Neler gördü neler cihan dinsizliklerinden
Mescitleri etmişler ahır hayvanlara
Minberleri yıktılar kıyıcı kollarıyla
Bilginlerin dersi yazdıkları yaprakları
Baştan başa eylediler zafiran kağıdı
Yükselttiler bayrak gibi elin kolun kinle
Vurdular ol güzel başlara oklarla nice
Dindarlık törelerini kökten kaldırdılar
Böylece Peygamberin şeriatini yıktılar

Sevinç duyduğumuz başımızın tacı cevheri köklü dinin, devamını sağlamak ve açık şeriat yolunda yürümek olup, Tanrının desteğiyle gücümüz en yüksek derecede, cihanı tutan kılıcımız İslamın nuruyla parıldamakta iken, ol ayıpların kaynağı Şi'a topluluğu bağını paralamak, ad ve şanlarını varlık dünyasından gidermek işini üstlenmek akıl ve din kuralları gereğince boynumuza borç olmuştur. İşlerin sonuçlarını değerlendiren usumuz bu kargaşanın giderilmesi gereğine varmıştır. Mademki ol ayıplı mezheb ve geniş meşrep ıssılarının değersiz baş ve buğlarının vardıkça gücü artması, zararının da bizlere dokunması gün konusu olmuştur. Zira Anadolu illerinde yaşayan kavrama gücünden yoksun Türkler, ol karalanmışlarla bağlantılar kurarak, tanımadan, bilmeden ol sapkınlık örneğine uymuşlar, çoluk çocuklarını, mal ve varlıklarını anın yoluna feda ider olmuşlardır. Gücü olanlar ölçüsüz adak ve armağanlarla anı ziyarete giderler. Sapkınlıkta pişkin halifeleriyle her yıl sayısız adaklar gönderip, ol yasaklara öğünç duyan mubahinin yıkılasıca dergâhı gölgesini hâşâ hacet kapısı ve dilek kâbesi bilürler ve ergin kızların, belki kızkardeşlerini tepelenesice adamlarına peşkeş çeküp, adın işitseler secde ederler.

Zulüm saçan kalaba bilgisizlik ucundan
Ona taparlar ve ni'şlese hoş görürler
Bu inançla öğünüp yasaklara daima
Durmadan Tanrının hükmüne karşı çıkarlar

Hayvanları andıran bu denli aşağılık insanların boyunlarını bağlılık halkasına alub sapkınlık yoluna koymakla İran diyarını viran ve Peygamberin sünnetini ol iman sahiplerinin durağı olan onarılmış ülkeden iz bırakmamacasına silip süpürdü. Din bilginlerini tepeleyip batıl töreleriyle ol toprakları kirletip pisletti.

Başına tac aldı çıktı ol pelid
İtti duygusuz Türkleri mürid

Şeyheyn hazretine (88) anun kini var
Kendi saçma inancınca dini var
Bilginlere itti çok eza cefa
Yaktı çok kitap dinsizlik oduyla
Sünnete uyanları yerde çiğnetti
Dindarları soydu mal biriktirdi
Dir ki, Haydar'dır imam ve önderim (89)
Anlamaz Haydar'dan başka ad derim
Gerçi ol boş yere şiir de söyler
Haydar-i kerrarsa andan ar ider
Didüği Haydar meğer atasıdır (90)
Kim dinsizlikte özi yoldaşıdır
Durak iken ana tekke köşesi
Çıktı alt üst itti bütün alemi
Hükmü altında akar ünlü Fırat
Şimdi anundur Horasan ve Herat
Varub gösterdi doğuya görkemi
Ne Guristan'ı kodu ne Irak'i
Her ne yire vardı hep tepeledi
Büyük küçük herkesi kul eyledi
Sonu dibi yok cehelle fesadınun
Irzını çiğnedi İslam halkınun
İtti harap nice zarif mescidi
Karga baykuş damında öter şimdi
Bilim bilgelik ocağıydı Açem
Sapıklıkla doldu yok oldu hikem
Ol ili aldı fesat baştan başa
İster ben virem Musul'la Bağdad'ı da
İslam halkı ola bu boğuntuda
Bana layık mı kim olam uyhuda
Göz yumar mıyım ben hiç ol zalime
Rum diyarını da kaplar sonra fitne

Salat ve selamların en değerlileri olsun ol hazrete ki, insanların efendisidir. Kendüye adanan makam-ı Mahmud'a salındıkları sırada Şam diyarının alınması ve Rum taifesi

ile savaşa başlanması önlemleri tamamlanmış iken ulu sahabelerin söz birliğiyle Ansi ve Müseylemetü'l-Kezzab (91) gibi baş kaldıran fesatçıların tepelenmeleri, Tanrı andan hoşnut olsun, Sıddîk-i Ekber (92) hazretlerinin ilk seçeneği olmuştu. Yine ol Tanrının aslanı, doğru yolun göstericisi Tanrının keremi yüzüne parlasın Hazret-i Murtaza (93) kendine biat ile bağlanmayanları alt etmek ve Nehrevan haricilerini yok etmek girişiminde bulunmuştu. Bunlar, baş kaldıranlara karşı savaşmak gereğini belirten en sağlam kanıtlar ve apaçık tanıklardır. Bu nedenledir ki, Hak yoldan sapanları cezalandırmak niyetiyle ol sakınmasız kan dökücü üzerine yılmak bilmeyen askeri salub Tebriz'e yürümek artık gerekli olmuştur.

Ki bu görüntü zaman perdesinde belirdi
Ana ancak keskin hançerin yüzü gerekli
Bana farz oldu kılıcın yazdığı fetvayla
Çekip salmak dinin esirgenmez düşmanına
Bu denlü fitneyi kaldırmak için ortadan
Benden gayret gerek desteklemekse Tanrıdan

Ancak, gerektir ki, bu rehberi zafer olan seferin hazırlıklarını yapmaha gayret gösteresiz. Beylere, beylerbeyilerime yüce otağıma gelmek buyruğunu içeren kesin hükümler gönderesiz. Yeteceğinden de artık azık katık derleyip kotarasız.

Temiz düşünceli Asaf anlayışında vezirler, ülkeler açan Şahın yüreğinde yatanı ve beğenilesi önerilerini öğrenicek,

Şahın gönlü tecelli camıdır
Her ne algı olsa Hak ilhamıdır

deyüb dürüst fikrin ve sağlam görüşün doğrulayıp ol iyiliğe yönelik buyruğa uydular.

Alem nice gözün açmış zamane de kulak tutmuş
Her hüküm ki anun fikri her imza da anun imiş

Verilen buyruk gereğince sözü edilen günde bakımlı ülkeler ve huzurlu beldeler bey ve kadılarına hükmü, murluluk getiren buyruldular gönderildi. Bunlar da nice ölçekte nüzül-i zevade hazırlayarak on bin azep askeri toplayalar ve yönetimlerindeki zaferleri gölge edinen sipahileri bahar günlerine dek derleyerek çimen sipahileri toprakta salınmaya başlayıp, gül bahçelerinin çiçek askerleriyle bezendiği, ağaç sancakları renk renk baharlarla tomurcuklandıkları günlerde Yenişehir'de toplanalar diye yazılıydı.

Bahar başbuğu Nevruz-i Sultanî orda yerinde çiçekler ordusuna alay gösterüb ve kışlakta yatmakta olan bezeli askerin çıkartub lalelerden ovayı baştan başa kızıl çadırlarla ve bulutlardan dağların doruklarına gök renkli uluğ otağlar kurduğu günlerdeyse, boyun eğilmesi gereken hükümlerle görevlendirilen beyler, Padişahın buyruğu gereğince yollara çıkmış bulunuyorlardı. Dokuz yüz yirmi yılı Muharreminin yirmi ikinci günü (19 Mart 1514) gökleri tutan Padişah otağı da bakımlı Edirne kentinden göçüb sevinçlere kapılmış bir çayırlığı, cennetten bir köşe imişcesine onurlandırdı. Ertesi günü hemen sabahleyin vezirler, beyler, askerler, güzel giyimli gençler, aydınlar getiren Padişahın otağına gelüb, güzelliğiyle alemleri donatan ol güneşin, durağı yüce Şahın doğuşunu beklediler. Atı özengisinin tozunuysa umutla tutuşan gözlerine sürme etmeğe hazır oldular.

Durağı yüce Padişah da Tanrının yardımına güvende ve uyanık gönlü nebiler önderinden dilekte, yel gibi uçan, eşkin koşucu bir ata bindi ki eyeri, devlet ve ikbalin direği, gümüşler saçan nalları fetih ve zaferlerin bayram ayı hilaliydi. Şeref burcundan ışık saçar güneş doğar gibi, ulu tâk ve yüksek revaktan parıldayan bir doğuş gösterüb İslam ordusuna selam virüb dualarını aldı. Göm ve görkemle cihanı tutan çadırından yana salınub ol akşam anda kaldı.

Edirne'den ol Padişah taşra çıktığında
San parlak bir güneşti o bahar eyyamında
Güller yoluna sabah renklerini döşedi
Acem fethiyle askeri köpürdü sel gibi

O sabah ki, Rum aleminin güneşi ufuklara gün askerin gösterüb cihanı dolaşan atına bindi. Mutlu Padişah da devlet atı üzere dimdik durup doğu ülkeleri niyetiyle İstanbul yoluna çıktı ve büyük görkemle atlanur oldu. Her gün bir konağı aydınlatıp ikbal rehberliğiyle halifelik kentl İstanbul'a ulaştı. Saferin ikisinde (29 Mart) Bari andan hoşnut olsun Ebu Eyyub-i Ensari kasabası yakınlarında Fil çayırı adıyla tanınan çayıra kondu. Yüceliğiyle ün yapan otağının alemi cihanı çevreleyen gök renkli kubbeye dokundu. Denizler gibi köpüren askerin kalabalığına gemi ve geçit yerleri yetecekleyin değildi. Boğazdan geçişi kolaylamak için bir nice gün ol durakta kalıp değerli babasıyla cennetlik atasının mezarlarını ziyaret idüb ol gaza tutkunu padişahların cennetlere açılan ruhlarından yardım dileyip sadakalar dağıtmakla fakir ve zavallıları sevindirdi. Tanrı otağının dostu Habib-i ekrem hazretlerinin uluğ yarı ve konukçusu, Tanrı hoşnut olsun andan, Ebu Eyyub-i Ensari hazreti mezarını tekrar tekrar ziyaret idüb, şanlı gizlerinden nice yakarmalarla yardım istedi. Tanrının selamları üzerine olsun, Hazret-i Risaletpenah ruhaniyetine açık gönlünü adamakla şefaatine aracı kıldı. Pek çok kurban kesmekle Tanrıya yaklaşub kapusundaki yoksulları bol sadakalarla adeta varlıklı kişilerden eyledi. Ayrıca mutluluğu özünde derleyen olgun oğluna ki, Manisa tahtında oturmakta idi, çağrı mektubu gönderüb Edirne muhafızlığıyla onu görevlendirdi. Bahtı güzel şehzade ve Süleyman tahtının noyanı fermana uyarak gökte seyreden Süleyman tahtı gibi gider, hızlı koşar atına atlayub Edirne'den yana yöneldi. Adalet getiren gölgesi ol ülkede güven ve huzurun temeli oldu. Bu arada deniz dalgalarını andıran muzaffer ordunun birlikleri, kimi iskeleden (97),

kimi Kağıthane'den Üsküdar yakasına geçip, deniz bineklerivle su yüzünü doldurup, dağları andıran gemilerle ağırlık ve eşyaları taşıdılar.

Rumeli beylerbeyi olan Hasan Paşa ise kendi yönetimindeki beyler ve sipahilerle Gelibolu geçidinden Anadolu yakasına geçmiş bulunuyordu.

Bir sabah vaktinde kaza ve kader gemicisi aydın güneşin altın kayığını yeşillikler denizinde salıp, hemen erişen bulutları feleğin yelkenine yel eyledi. Deryalar kadar zengin hükümdar dahi, devlet ü ikbal ve varlığı kuşkusuz bilinen Tanrının yardımıyla, gök gösterişli, ay çapalı, göğsü kadar geniş bir kadırgaya binip aynı yıl Saferinin yirmi dördüncü günü ki, Perşembe idi. (20 Nisan) geride kalan ve zaferlere koşturan askerleriyle Üsküdar yakasına geçerek Maltepe'yi ikbal çadırlarının merkezi eyledi.

Bosna sancakbeyi olan Hadım Sinan Paşa'ya ise bu gün Anadolu beylerbeyliği verildi.

Bundan önce ayağı uğurlu Padişah, Rum diyarında yerleşmiş bulunan Kızılbaş tutkunlarını ve Alevî tavşanlarını araştırmak için ülke yöneticilerine uyulması gerekli buyruklar gönderüb, yediden yetmişe varınca ol yaramazlardan idüğü saptanan eşkıyanın adları defter olunub mutlu kapuya bildirilmesine ferman-ı hümayûn çıkmıştı. Cihanda geçerli bu buyruk gereğince yöneticilerin araştırma ve taramalarıyla sayıları kırk bini bulan bunların kimi ortadan kaldırılıp, kimi de hapse attırıldı.

Şaşkın Şah katından alemlere gölge salan Padişahın önlemlerinden haber almak için casuslukla gelen bir hilekâr kişi, ol eşkiyalığı rehber edinen yanında değerli tutulmakta idi. Bu araştırma sırasında yakalanarak aydın gün, zindan köşesinde umut gözüne karanlık olmuştu. Sultan Selim ol umudunu yitirmiş casusu serbest bıraktırıp onunla eşkıya topluluğunun başı olan kan dökücü, şefkat bilmez

kanna bir azar mektubu ile gönderüb uyarıcı, sert ve ağır sözlerle onun yüreğini dağlamıştı. Ol üslubu zarif mektubun örneği aynıyle aşağıya yazıldı.

Acem Darasına yollanan Mektubun Çevirisi Budur

Bilen uluğ padişah Tanrı hazreti şöyle buyurur. "Tanrı katında din, hiç kuşkusuz İslam'dır. Kimki İslam'dan gayrısını din tutar. Kabul yüzü görmeyecektir o. Ahirette ise zarara uğrayanlardan olacaktır. Kimki Tanrısından bir salık aldı. Onun sonu Allah'a kaldı. Kimki yoldan döndü cehennemliklerden oldu. Orada sonsuza dek kalacaktır o. Ey Tanrımız bizi yol gösterenlerden ve göstericilerden eyle. Sapkınlardan ve sapkınlık öncülerinden eyleme. (95)" Nebiyyü'l-emin olan alemlerin efendisi Muhammed Mustafa'ya, soyuna ve tüm yoldaşlarına selamdan sonra derim ki, bu değerli söz, ululuk katımızdan ki ben, kafirleri ve Tanrıya eş koşanları tepeleyen, dinin düşmanlarını toprağa karan, firavunların direncini kıran, hakanların tacları tolgası, gaziler ve din yolu savaşçılarının sultanı, Feridun görkemde, İskender durağında, hak ve adaletin Keyhusrev'i, Sultan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Bayezit Han oğlu Sultan Selim Han'ım. Sen ki, Acem padişahı, uluğ baş-buğ, güçlü bey, zamanın Dahhak'ı, savaş alanının Darab'ı, günün Afrasyab'ı İsmail Bey diye tanınan kişisin. Bu yazı senden yana yazılmıştır. Haberin ve bilgin ola ki, işi eden hak üzeredir. Ulular ulusunun kesinkes yazgısı her zaman yettiğince bozulur sanılmasın. Hüküm onun ve işlevi sonsuza değindir. Nitekim Kitapta açıkça böyle gelmiştir. "Biz yeryüzünü ve gökleri, bunlar arasındaki varlıkları laf olsun diye yaratmadık. (96)." İnsanın yaradılış nedeni ki üstünlüğün temeli, cihanın mayası ve alemlerin özüdür. O da Tanrının yeryüzündeki ardılı oluşudur. Ulu ve yüce Tanrının dediği gibi, "O, her birinizi yeryüzünde kendine halife eyledi. (97)"

İşte bu bakımdandır ki, insan denilen yaratığın bireyleri ruhani güzellikleri özünde toplamış, Tanrının adları karşılığı olan davranışlarla varlıklarını belirlemişlerdir. Onun yerini tutma niteliği ve halifeliğinin gerçekliği, kutsal şeriate, en olgun ve üstün selamlar ol peygamberlik ülkesinin hakimi olan hazrete olsun ona, itaatsizliği gerektirmez. Peygamberin rehberlik ettiği yollar, iki cihanın mutluluğu pınarına ulaştıran ve sonsuz gufrana ileten araçlardır. Her kimki Tanrının buyruklarından uzaklaşır ve Allah'ın emirlerine uyma çizgisinden dışarı çıkar, din perdesini yırtar, gerçek şeriatin yapısın yıkar. Ona karşı çıkma tüm Müslümanlara genellikle, adaletle hüküm süren padişahlara da özellikle düşen bir görevdir ki, Ey iman edenler Allah'ın yolunda olunuz. (98)" buyruğu can kulaklarına ulaşmış olsun. Onlar bu müfsitlerin düzenlerini bozmayı, fesatlıklarını kaldırmayı gücleri, yetenekleri ölçüsünde başlıca iş bilmiş olsunlar.

Bu yürek dağlayıcı sözlerden amac oldur ki, Bayındır oğulları varlığının dağılmasıyla,

> Orman ne ki genç aslandan boş kaldı
> Yiğitler durağını çakal aldı

dendiği gibi, doğu ülkelerine yağıca saldırıya geçtin. Düşkünlük bucağından ve boyun eğmişler durağından görkemli hükümdarlık otağına ayak bastın. Zulüm ve eziyet kapılarını Müslümanların yüzüne açtın. Zındıklık ve dinsizliğin her yönü ile kaynaşıp yoğruldun. Zulüm bayraklarını şahlık ve hükümdarlık göklerinde dalgalandırdın. Nefsinin hevasına uyarak, yaradılışının isteklerine aldanarak şeriat bağlarını kopardın. Halkın temiz inançlarını yıkmayı öngördün. Ettiklerinin, yaptıklarının hep, saygın kişileri utandırma, değerli kimselerin kanlarını akıtma, minber ve mescitleri yıkma, mezar ve türbeleri yakma, bilginlere, seyyitlere hayınlık etme, mushaf-ı şerifleri kirletme, Tanrı onlardan hoşnut olsun, iki keremli Şeyhe küfretme olduğu

gerçeğe yakın biçimde belli olmuştur. Allah cümlesinden hoşnut olsun dinimizin imamları ve bizlere rehber olan bilginler senin ve seninle olanların, sana uyanların dinden çıktığına, küfre düştüğüne ki, bunların her biri bir öldürme gerekçesidir, bildirmişler ve başlarına yeminle bir biri ardına sözle yazıyla fetvalar vermişlerdir. Böylece bize düşen dini savunmak, zulme uğrayanlara yardım etmek, tehlikede olanları kurtarmak, Tanrının buyruklarına boyun eğdirmek ve padişahlık şanını yerine getirmek olmuştur. Anın için ipekli, bezeli kumaşlar yerine zırh ve çelik gömlek giyindim. Ulu Tanrının yardımı ve başarılı rehberliğiyle, dalgalanan zafer sancakları, zaferleri ilke edinen askerler, savaş aslanları, kılıçlarını kınlarından çeken yiğitlerle gazabı köpürttüm. Senin varlığını toprağa karmağa değişmez karar verildi. Yaylar kinle gerilmiş, ölüm okları Kavs burcunda yerin almıştır. Zafer ve hayırla son bulacak Safer ayında denizin geçilmesini buyurdum. Öyleki eğer ulu ve yüce Tanrı destekleyip yaver olursa, devletli elimin sillesiyle zulmü seven el ve koluna gösteririm. Kudretli anlayışımla erlere önder olmak sevdasını dalgın kafandan silmek başlıca niyetimdir. Zavallı ve acınacaklara eylediğin fesatlığı, yaramazlığı hele temizleyeyim ve o ateş ki, bütün yuvaları dumana vermiştir, onunla seni ateşe vereyim. Nitekim rüzgar eken fırtına biçer denilmiştir. Kılıçtan önce İslam'a gelmeyi önermek, selam ve salat üzerine olsun Hazret-i Mustafa'nın ilkelerindendir. Bu öğülesice mektup da o gerekle yazılmıştır. "Ondan hiç kuşkun olmasın. (99)" İnsanlar yaradılıştan farklıdırlar. Nefs bir madendir ki, kimi altın, kimi gümüş olur. Bunu değiştirmek olası değildir.

Dize - Pas yıkanmakla temizlenmez

Kimi davranışlar da şehvet dalgalanmaları, duyguların bastırması ve gevşek tutumlardan kaynaklanır. Bunları gidermek olasılığı vardır. O nedenle denilmiştir ki, "Kötü etmişler ya da nefislerine eziyette bulunmuşlarsa,

onlar Allah'a yönelsinler, günahlarından ötürü istigfar eylesinler. (100)" buyruğunu ilke edinir, başını bu yola çevirir ve her durumda ulu Tanrıya yönelir ve tutunursan çirkin ve yaramaz, kötü işlerinden, karalanasıca yaşamından pişmanlık duyarsan, Candan ve gönülden bütün kalbinle tevbe ve istigfar edersen, daha önce muzaffer ordumuzla çiğnenmesi, her yanı atlarımızın nallarıyla mıhlanması kararlaştırılmış olan ve bağlılık halkasını boynuna geçirmek, korunmuş Osmanlı topraklarına eklemek tasarısı içinde kalan yöre ve bölgeler, devletli uluğ ve mutlu Kapumuzdan sana bırakılmak olasılığı vardır. Sen de öteki değerli yöneticilerimiz gibi olursun. Gönülden ve özden lutuflar görürsün. Ötekilerden hiç bir biçimde ayrı tutulmazsın. Ama,

Kötü huy yüreğinde yuva yapmış
Ölümün eli kovmayınca gitmez

Bu çirkin davranışlarda ve pis işlerde direnirsen ulu Tanrının dileğiyle ol ülke toprakları ki, zulüm elinin altına düşmüştür, çok yakında zaferleri izleyen ordumuz askerlerinin çadırlarını kurdukları alan olacaktır. Öyleki kısa bir süre içinde baş ve buğluk sevdasından ve beylik otağından hırçınlığın ve kendini beğenmişliğinle cihangirlik ve ülkeler açma hevesinden olacaksın.

Dize - Mertlik yiğitler meydanında belli olur

Her şey takdir perdesinden çıkıp ortaya dökülünce, iş o günde Allah'a kalmıştır. Selam doğru yolu tutanlara.

Bu mektubu gönderdikten sonra her gün aydınlık bahtıyla konakları ışıklandırmaya başlayub yılan başı gibi ezilesice düşmanın ömrü tomarını dürmek niyetiyle durakları bağlayan yolları aşub denizler gibi kaynaşan askerleri ve zafer tâklarını andıran bayraklarıyla Yenişehir ovasına ulaştı. Rumeli ordusu da uğuru yaygın otag-ı hümayûn önüne gelip katıldı.

San her yandan köpürerek akıyor bir Dicle
Dalgalanan bu umman akıp durdu ol yöne

Ol geniş ova kurulan çadırların çokluğundan daralmış, neferlerin fazlalığından da havaya nefesdarlığı gelmişti.

Ol kalaba çadırlarının çokluğu
Hava kirlendi nefes alınmaz oldu

Ağır ve artuk askerden dağlar, ovalar, bayırlar dolmuş taşmış, duman gökleri bürümüş, zaferle öğünç bulan askerin katırları nallarından kalkan incecik tozlar yüzünden güneşin gözü görmez olmuştu.

Altun özengili yiğitlerin tozundan
Güneşin gözleri kapanıp durdu

Bu yılın Rebiyülevvelinin yedisinde (2 Mayıs) otag-ı hümayûn dağ ve tepeleri aşıp Seyyitgazi yöresine yaklaştıkça Padişah bütün askere genel ödeme yaptırarak her yiğide bin Osmanî verdirmekle onların emel keselerini doldurup parasızlık gamından gönül keselerin boş kodu. Hele terakki vâdleriyle sevinçlerini nicelere iletti.

Üç gün üç gece bahşiş deyüb dağıttı
Askere böylece lutufta bulundu

Değerli görüş sahibi vezirlerden Dukakin oğlu Ahmed Paşa'yı yirmi bin kadar timar sipahisiyle değersiz Kızılbaşın durumundan haber derlemek üzere Sivas yöresine gönderdi. Cihanı dolanan güneş gibi her gün bir konağı yürüyüb hızla akan ay örneği her gece bir durağa indi. Konya ovası Sultanın ikbal çadırlarına konak olıcak, ol dindarlar kentinde yatmakta bulunan din büyüklerinin mezarlarını ziyaret idüb temiz ruhlarından yardım diledi. Kentin fakirlerine ol ulular hürmetine cömertliğinden paylar üleştirdi. Kayseri'de dört gün kaldı Karaman askeri anda orduya katıldı. Andan üçüncü konak Çubuk ovası oldu ki, Zülkadir ili yöresindedir. Alauddevle Bey'i sınamak için ol konakta ilçi ve name gönderüb "mezhebdaş olmak ge-

reği, dinden çıkan bid'at ehlinin tepelenmesinde, fesatlık damarlarının kesilmesinde cihad kılıcın takmış bulunan temiz inançlı Sultana yoldaş olmak ve ters davranışları bırakmaktır. İmdi gerektir ki bu yolda bizimle ol azgın dinsizlerin tepelenmesinde yoldaş olup ila-yi kelimetu'llah idenlerden olasız." dimeği ol anber mühürlü nameye yazdırmıştı .

İtme bir saat savsama yiğit isen
Eğer İslam ile dert yoldaşı isen

Deyü ol kötü işler iden hilekârı ve bunamışlık aybı ile utanmaz şaşkını, büyük emeller besleyen kocamışı türlü türlü lutuflarla katına çağırdı. Ama onun yüreğine yerleşmiş olan fesatlık, Padişahın öğülesice otağına hizmet devletini yıkmak yolunda rehber olup, uyulması gereken fermana boyun eğmekten onu alıkodu. Otağ-ı hümayûn İran topraklarına girdiği sırada komşusu olan Osmanlı topraklarına saldırdı. Bu nedenle dönüş vaktinde Padişahın gayret dizgini onu yola getirmek yönüne dönderildi. Halk arasında ayrılıklara neden olan varlığa harf-i illet gibi (101) ağırlık etmesin diye silindi.

Bir kuş ki kendi öz ufkunda uçmaz
Yokluk yoluna uçtu demektir o

Bundan sonra konakları aşıp Eskülüce hanı dimekle tanınan konağa inip, sözü edilen yıl Cemaziyülevvelinin üçüncü gününde (26 Haziran) Rumeli ve Anadolu sipahileriyle bütün zeamet sahiplerinin timarlarını binde elli yani bin Osmanîde elli Osmanî hesabı üzere arttırub ihsan ve terakki birle canlarını feda eden kulların gönüllerini aldı. Aynı ayın yedisinde Sinop sancakbeyi olan Ahmed Bey'i ki, Karaca Paşa sanıyla tanınmıştır, beşyüz seçkin yoldaşla yaşamı kötü Kızılbaştan dil almak için gönderdi. Mihal oğlu Mehmed Bey'i de bu işi gerçekleştirmek üzere görevlendirdi. Otag-ı hümayûn Sivas yakınlarına gelicek,

Dukakin oğlu Ahmed Paşa yanındaki ülkeler açan askerle devletlü Padişahı karşılamaya koşturup gereken töreyi yerine getirdi.

Sivas ovası cihanın temeli olan otag-ı hümayûna ve göklere değen sancaklara durak olıcak, ince konular üzerinde duran Padişah, sayısız askerin yoklamasını yaptırdı. Ol ölçüsüz kalabalığı ilgili kalemlerin yazıcılarıyla saydırıp adlarını hesap tutulan defterlere yazdırttı. Yüz kırk bin kişi kaleme gelüb bu durum yüce tahtın eşiğine bildirilince, ferman-ı hümayûn şöyle oldu ki, uğraş günü eri ve savaş meydanı yiğidi olmayanlar, iş beceremeyenler ve düşman kanıyla kılıçların boyasın yinelemeyenler, yıllar üzerlerinden geçmiş kocalar ve cılız gençler, yatağa düşmüş hastalar ayıklanıp çıkarıla. Bunlar Sivas'la Kayseri arasında yedekte kalalar. Çünkü sınır boyları Kızılbaş felaketiyle şöyle viran olmuştu ki, ekili, dikili hiç bir şeyden iz kalmamıştı. Ol bölgenin çoğu yeri boş, kasaba ve köyleri yıkılmış olup, buğday arpa ne varsa iyiden iyiye telef olmuştu. Özellikle Ustaclu oğlu Mehmed Han ki, densiz Şahın katında Diyarıbakır ve doğu illeri valisiydi. Durağı yüce Padişahın cihanı aydınlatan sancağını görmeye güc getüremeyüb, rehberi zafer olan askerin yolundan otağını götürüb, Padişahın saldırısına doyamayub, kendü Şahına doğru kaçub, Azerbaycan'dan yana can attığı sırada bu sözü edilen bölge halkını da sürmüştü. Kıl çadır ve kılıç ustalarını bile bilesince göçürmüştü. Tarım alanlarına, çiftliklere ateş salub çayırları yakub kül eylemiş, otlakları kara toprağa göndermişti. Otlaklar, tarlalar ol günahsız halk gibi bu sapkınların zulmüyle yanmıştı. Ülke ol baykuş yapılı yaramazların kahriyle karaya boyanmıştı. Bu yüzden düşmanlarını tepeleyen Hakanın ağır ve kalabalık ordusunun at ve katırlarına ki, sekizinci kat gök harmanında eyrükülen yıldız taneleri yeterli ve ot çeken hayvanların yükleri tartullu olamazdı. Herkese yeterince buğday almak, gücünün üstüne çıkmıştı. Gerçi

daha önce uzağı gören Padişah, zaferleri derleyen ordunun donatımını aşağı yukarı tartıp saptanan ölçüden fazla azıkla katığı birlikte getirtmişti. Kara yolundan katır sırtında taşıttığı arpa ve buğdaydan gayrı Karadeniz'den nice bulut gibi yelkenli ve kolanları akan yıldızları andıran gemilerle Trabzon yakasına hayal hazinelerinin alamayacağı ölçüde zahire ve donatım gerekleri göndertmekle kurmaylığını bitürmişti. Ama, yine bir önlem olmak üzere ol kırk bin kişiyi ayırtub daşta koğu. Olmayaki kalabalık orduyu boş yere yokluk ve sıkıntı belasına uğrata, zararı da seçkin askerlerine dokuna.

Hem düşündüki şayet densiz Şah askerin çokluğun öğrenüb direnmeye. Savaşa girmekten kaçına. Seken bir kuş gibi kendüsün tuzağa salmaya. Nitekim onun gönderdiği garip usluplu mektupların kiminde bu havaya girdiği de görülmüştür. Yeri gelince açıklanır.

Padişahın bütün düşünce ve aklı ol sapkınlığa düşeni yerinde alınacak önlemlerin yardımıyla yokluk pususuna düşürmeye yönelik olup, tek kaygu ve kuşkusu anın kaçması olasılığında toplanıyordu. Bu nedenle kimi sert, ağır, hırslandırıcı nameler ve sufi oğluna tekkede oturmak daha yaraşur idüğün bildirmek için yün hırka, asa ve aba gibi giysiler göndermekteydi. Kimi de gayretsizliğin yüzüne urub şanını korumak taht ve tac sahibi olan cenk eri padişahların töresidir. Yönetim iplerini elinde tutan, korunmuş ülke gelininin temiz eteğine yaban elini irdirmedikten gayri, damadı geçündiğin Acem ülkesi gelini de Cem görkemli Padişahın ayakları altına işte serildi diyordu. Bütün bunlara karşın onun varlığından haber alınıp izi bulunamadığından, bu hırsla kınama, bin türlü azar ve hakaretlerle dolu mektupları yeniden yolluyor, ayrıca kadın giysileri, hatun peçeleri, şarap fıçıları gönderüb uğraş meydanı erenlerine ve savaş alanı evrenlerine görinicek yüzü olmayan kadın yaradılışlıya ve iki yüzlüye tolga yerine peçe, saruğuna da çenber yaraşur deyü acı

ve ağır sözler iletiyordu. Kötü haberleri işaret etmekle, laf anlamaz kulağını çınlatmakla, bilgisizlikle oluşan gayret damarlarını kızıştırmaya çalışıyordu. Bu arada düşmanlarını tepeleyen, isabetli önlemler alan Padişah, ol gurur pususuna tutulmuş pelidin, imansızlar başbuğunun, özüne olan güvenini, askerinin fedayiliğine olan sonsuz inancını derin görüşleriyle bir yandan da izlemekteydi. Ol gıyrete getireci ve ibretleri ortaya dökücü mektupları bir anda parlayacak savaş şeraresini çakmak için kullanmakta, onun ateş örneği baş çeküb karşu durmasını bekjemekteydi. Böylece Sivas'tan Erzincan'a doğru ağır orduyla yola çıktı. Cihanın güneşi gözü de yoldan kalkan tozlarla doldu.

Ordunun gereklerini gereğince tamamladı
Durağı yüce Padişah andan sonra yola çıktı
Gül ve yaseminler arasında akan bir su idi
Çemenler katında tazecik bir filizdi sanki

Cemaziyülevvel ayının yirmi beşinci günü ki (17 Temmuz) Yassıçemen dernekler sultanının askerine konak oldu. Yaşamı kötü Kızılbaştan gönül yaralayıcı bir nameyle elçi gelüb bir hokka macun getirdi

Kişiye her zaman mutluluk nasip olmaz
Bilgi nuru ışığı onu aydınlatmaz
Dili konuşma yolunda çabalasa da
Yalandan dolandan gayrısın söylemez

kavramı üzere çirkin usluplu mektubunda aşağılık sözler döşenmiş ve sarhoşların hezeyanı gibi anlamsız deli saçmaları yazmış olmağın, Padişah bunu getiren fesatla dolu habercinin yaşam ışığını parlak kılıçla söndürtüb, varlık izini zaman defterinden sildirdi. Doğru yola yönelmeyen Şaha, yeniden güzel edalı, örneği görülmeyen bir buyruk gönderüb ol cenk alanının aslanı geçinen, kendini beğenmiş herifi uğraş meydanına okudu. Haberlerin yazıcısı ka-

lem sözün ilmik ve atlamalarını yıldırma ve korkutma harfleriyle dokudu.

Bu, Ol Korkak Düşmana Gönderilen Mektubun Örneğidir

İsmail Bahadır. Allah durumunu ıslah etsin. Uyulması gereken bu buyruk sana ulaşıcak bilesin ki, İslam'ın namus perdesini yırtmağa kalkıştuğun gerçek ölçülere irişüb, yaradılışındaki kötülük tıynetidür ki fitne ve fesadun kaynağıdır. Onu zaman defterinden hançerin tırnakları ve parlak kılıçla kazımak bütün hüküm sahibi sultanların ve kudretli hakanların hepsinin boynuna borc idüğüne, Allah kıyamet gününe dek bu yoldakilerin sayılarını arttırsın bilgin imamlar fetva virmişlerdir. Allah'ın selamı üzerine olsun Peygamberin dini törelerini yaşatmak ve Muhammed'in şeriati yasalarını yürürlükte kılmak için düşmanını avlayan sayısız askerle senün kasdına, doğu ülkelerine şanlı yönelişi eyledik. Deniz geçildiği zamanda beğenilir bir mektup gönderip değerli içeriğinde baskı sonucu hükmün altında kalan yer ve iller Padişahlığımın mutlu gölgeliği altında gölgelenicek er isen meydana gelesin. Hak sübhanehu ve taalanın çızdığı yol ve kararı neye yönelik olmuş ise ortaya çıka deyu buyurmuştum. Pes bundan amaç şu idi ki, bir kaç ay ve gün önürdiden sen de uyarlanasun. Tedarükin idesin. Gafil bulundum. Elim altındaki askeri toplamağa zaman el virmedi deyü özür ve behane itmeyesin. Ama uzun bir süre ve epeyce bir vakittir ki, dökülen at nallarından yer yüzü demire bürünmüş, dizginlerin şakırtısından cihanın kulağı çınlayıp dolmuştur. Bu arada gizli, açık, iyi ya da kötü senden cesareti belirtir bir davranış görülmedi. Ola ki, şimdiki halde gökleri andıran Azerbaycan yöresinde olan dağ ve tepeler muzaffer ordunun katırları nallarıyla hilallerle dolmuş göğe benzemişken senden ne ad, ne san peyda olmuş, ne de varlığından bir iz ortaya çıkmıştır. Öyle bir gizlenmiş haldesin

ki varlığınla yokluğun denktir. Kılıç taşırım davasın idenlerin siper gibi belalara göğüs germek dayim kaygusu ve boşbuğluk sevdasında olanların ok ve kılıç yarasından korkusu olmamak, her an düşüncesi olmak gerekir.

Dize - Ülke gelinini sıkıştıranındır anı köşeye
Ki kondura öpücüğü parlak kılıcın dudağına

Selamet kaygusuyla perde gerisinde oturmayı seçenlere erlik adı hatadur. Ölümden korkan kimselere ata binmek ve kılıç kuşanmak yaraşuk değildir. İmdi bu derecede gizlenmenin, bu biçimde sessizlik köşesine çekilmenin nedeni yakın olasılıkla kıyaslanamayan askerimin çokluğundan duyduğun korku ve kaygu olmaktır. İmdi bu ürküntüyü gidermek için zaferleri rehber edinen askerden kırk bin er ayırdılub onların Kayseri ile Sivas arasında beklemeleri buyurulmuştur. Düşmana at oynatması ve boş meydan bulması bu denlü olur. Bundan artuk olmaz. Eğer özünde her ne çeşitten gayret ve yiğitlikten iz varsa, gelüb zaferleri kovalayan askerime karşu olasın. Ezelde yazılu olan her ne ise gün yüzüne çıkmış ola. İnşa'Allahu taala ve selamlar doğru yolu tutana.

Erzincan ovası ağır ordunun durağı oldukta, şaşkın Şahtan henüz bir iz ve haber çıkmayıcak Rum ülkesinin ileri gelenleri gizliden gizliye söylenmeye başlayub bunca kalabalık ve ağır bir ordu ile tanınmayan bir ülkeye girmek devlet dizginini elden virmektir. Bu görkemli kalaba bir hızlı akarsuyla karşılaşsa onu bir nefeste kurutur. Yeşil bahçeleri bir anda kara toprak, tarla ve çiftlikleri bir demde yitirip yok eder. İran'ın viranelerinde barınmak olmayacak iş ve ol yabanilerin yatağı olan kırlarda ölçüsüz bir kalabalıkla dolaşmak tutulacak yol değildir. Ol ürküntülü yerde topluluğumuz dağılmış ve umut yüzümüz yırtılmış olmak görünmektedir deyü Yeniçeri taifesini kışkırtarak geriye dönme yolunda kendülere ortak ettiler. Ol dil ve gönül birliği etmiş kara kalabalık ise, cihan padi-

şahının katında yorgunluk ve bitkinlik yüzün gösterüb Padişahın niyeti dizginlerini döndermeye var güçleriyle çalıştılar. Onu İran topraklarına girmekten alıkoymaya büyük gayret harcadılar. Bilinmeyen, sözde bir düşman ardınca gitmek, tanınmayan bir ülkede boş yere yürümek, kıtlık ve açlık belasından gayrı nesneyle sonuç bulmaz. Eğer anda ar ve namus olsa çamura batmış camus gibi bir yerde çöreklenip memleketin çiğnenmesin göze alamazdı Düşmanın izi belirseydi baş ve canımızı alemleri gölgeleyen Padişah uğrunda feda eyler idik. Ama gücsüz düşman, aşağılanma ve rezillik çukurunda gizlenmiş olıcak, onun karşı çıkmasını beklemek çeşitli güçlükleri çağırmak demektir deyü açık ve dolaylı çok söz söylediler. Ama melekler gücüyle bezeli Sultan, ol kısa görüşlü kalabanın lafına ilgi buyurmayub Erzincan'dan Azerbaycan tahtkenti olan Tebrize kırk konak seçip, tek başına da olsa ol yöne atlanacağı kararını belirticek, ileri gelenlerin yüreklerine sıkıntı düştü. Gönül sofralarına da boş efkâr anıları üştü. Padişahın yıldırıcı davranışlarından ve ürkütücü görünüşünden titreyüb Sultan Selim'in öldürücü elinden korkmağın, bu konuda kendi görüşlerini söylemeğe cesaret idemediler. Karaman beylerbeyisi olan Hemdem Paşa'yı ki, keremli Padişahın hareminde büyümüş ve otağı gölgesi nimetleriyle yetişmiş olup mutluluğun yuva kurduğu ol Kapuda sıralı sırasız sözleri hoş görü kulağıyla dinlenir, çoğu da uygun görülürdü. Bu tehlikeli sorunu açıklama konusunda onu aracı ve kandırıcı olur diye düşündüler. Ol bi-çareyi kandırdılar. Ol ise aslanı andıran hükümdara aşkı olup,

Eğer baş yerinde kalsın dilersen
Ayağın haddinden öte atma sen

kavramını anlamaktan uzak ve Padişahın cihanı tutuşturan hışmı odunu düşünmekten aciz olmağın, işi olmayan konuda konuşmaya kalkıştı ve asker ağzından yakına-

rak, "bunların gönülleri İran viranelerinde dolaşmaktan dizgün ve dirençleri de yol yorgunluğundan bitkin olduğun görkemli tahtın önünde belirtti. Değerli atası hoşnutluk ona olsun Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri Tercan ucunda Uzun Hasan'a zafer bulıcak, anın ardınca Acem diyarına sefer itmeyüb hilafetleri kentine doğru dizginlerin çevirdiğini örnek gösterüb, doğru önlemin tahtkentine dönüş yapmak idüğün, Padişahın algıları derleyen gönlüne betinleme kasdıyla bu boş sözleri yineleyip durdu. Ama ileri sürdüğü fesat getirici önlemin, nice yaramazlıklara kaynaklık edecek nitelikte olduğun düşünmedi. Takdir gereğince girişilen işin iflasına ve saltanat namusunun yıkılıp noksan düşmesine neden olacağını, zararınınsa daha da yaygın bulunacağını hesaplayamadı. Padişah bu sözleri işitir işitmez, Hemdem Paşa'yı hemen o anda yokluk diyarına vali eyleyüb, mesnedi yatağını andan boş kodu. Görevini ise Zeynel Paşa'ya verdi. Bu olay Cemaziyülahirin ilk gününde (23 Temmuz) oldu.

Karadeniz üzerinden Trabzon'a gönderilen nüzül ve azığın tamamı tamamına gelüb ulaşmasına değin durmak gerekmekle bir haftadan artık Erzincan'da oturup, koğulasıca düşmanın durumunu öğrenmek için çevreye öncü birlikler çıkarttı. Bunlar arasında Şehsüvar oğlu Ali Bey'i ok ve yay ehli Türkmen bahadırlarıyla dil almaya gönderdi. Bayındırlı beylerinin ulularından güzel yaradılışlı Ferah Şad Bey'i ki, Padişahın lutfu gölgesinde huzur ve güven içindeydi. Onu da Tercan yöresine yolladı. Mihal oğlu Mehmed Bey'i de Bali Voyvoda'yla birlikte başka bir yöreye iletti. Ferah Şad Bey, Tercan beyi olan Emir Ahmed adındaki aşağılığı, adamlarından bir kaç değersizle Erzincan yakınlarında yakalayıp mutlu otağa getirdi. Beğenilen bu hizmeti karşılığında Padişahın ölçüsüz lutuflarıyla sevindirilerek alkış ve iltifatla değer kazanmış oldu.

Çermük adındaki konak yeri cihanı tutan ordunun konakladığı yer olıcak, Bali Voyvoda iki kızılbaşla bir kaç kelle gönderdi. Ufuklar sultanı ol iki tutsağı serbest bıraktırub ol macunla gelen namenin yanıtını onlarla şaşkın Şaha gönderdi Çenber, çadur, seraguş ve peçe yollayıp saklandığı köşede gizlenen gayretsizin giyim ve giysisi budur deyü acı ve tatsız çok laflar iletti.

Üçüncü Mektubun Örneği Budur

İsmail Bahadır. Allah durumunu ıslah etsin. Cihan halkının uyması gereken bu ulu buyruk ve boyun eğilmesi şart olan bu açık yarlıg sana ulaşıcak bilesin ki, mutluluğun dokunduğu otağıma mektup gönderüb korkmadığını belirten sözler idüb yürekliliği arttırmaya yarar nesne yollandı ki gelmekte acele idesiz. Biz de beklemekten kurtulmuş olavuz deyü bildirmişsin. Bilindi. İmdi biz özümüzdeki yaradılış ve cibilletümüzde olan yürekliliği uygulamaya getürüb uzak ilden senün kasdına zaferlerle bezeli ağır bir ordu, zafer ve fetih ayetleri yazılı sancaklarla konak ve yollar aşub uşda yönetimin altındaki ile girdük. Hüküm sahibi sultanların töresinde, kudretli hakanların yönteminde padişahların hükmü altında olan topraklar nikahlıları gibidir. Erlikten danesi, fütüvvetten nasibi, belki yüreğinde bütün bütün erliği olan kimesne kendüden gayrı bir kişinin ana el uzatmasına, dayanması olası değildir. Öyle olsa bunca gündürki zaferleri izleyen askerler yurduna girmiş olup toyumluklar iderler. Henüz senden ne ad, ne işaret peydadur ve ne varlığından bir iz görülmüştür. Yaşadığınla öldüğin denktir. Ödünçten yürek tutmağın gerek. Kimde var idüğüne görünen hal tamam tanıktır. Olan iş budur ki, şimdiye değin senden bir davranış görülmüş değildirki andan yiğitliğin, merdaneliğin anlaşıla. Ortada olan davranışlar da baştan başa hile ve düzendir. Kuşku yokturki ödünç yürekle elde edilen ürün yaramazlık ve edepsizlik olur, gayrı olmaz. Tutulduğun

derdin devasın hele bilir imişsin. Pek çok denemiş olduğunu kullanmakla ola ki, karşu çıkmağa ve yüreğin koymağa olanak bulasın. Bu yakadan da sana ne denlü yardım edildiğini bilürsün ki ölçüden artuk olmuştur. Senin yüreğindeki zayıflığı gidermek için zaferleri rehber edinen ordudan kırk bin er ayırdılub onlara Sivas ile Kayseri arasında durmaları buyurulmuştur Düşmana mürüvvet ancak bu denlü olur. Eğer bundan sonra da eskisi gibi korku ve kaygu köşesine sinesin erlik sana haramdır. Tolga yerine tepelik, zırh yerine çadır giyüb başbuğluk ve şahlık sevdasın bırakub geçesin.

Yaptığın işten sen değil
İşlediğin övünmeli

ve Selamlar doğru yolu tutana.

Eskidepe adındaki konak yeri ki, gazalar atası Sultan Mehmed Han Gazi hazretleriyle Uzun Hasan'ın çarpıştıkları alandır. Yaygın zaferlerin belirtisi sancakların dikildiği yer oldukta Padişah, Rumeli beylerinden Yanya beyi Pilak Mustafa bey ki, daha sonra vezirliğe değin yükselmiştir ve de Trabzon beyi Mehmed Bey'i açıkta bulunan timar sipahileriyle Bayburt kalesini almaya gönderdi. Sözü edilen ayın on sekizinci gününde Sökman adındaki köy yakınında gökleri tutan otağ kurulıcak, Gürcistan'ın önde gelen beylerinden Mirza Çapük azık ve nüzül ile pek çok armağanlarla elçi gönderüb kulluğun bildirdi. Zülkadir oğlu Alaüddevle'nin kardaş çocuklarından iki yiğit genç ki, eşkıyalığı rehber edinen Şahın yanından kaçub Mirza Çapük'e sığınmışlardı. Onlar da anılan elçiyle gelüb esenlik örtüleriyle döşeli tahtın saçağını öpmekle mutluluk bulup, Padişahın ölçüsüz keremlerine ve lutuflarına eriştiler. Sökman'dan göçüb Killi yurda indiğinde, Küçük mir-i ahuru değerli armağanlar ve gizli bildirilerle Mirza Çapük'e gönderüb elçisini bir süre Kapuda alıkodu. Killi'den göçülüb Göle adındaki yıkık kale yanında feleklere

erişen otağı kuruldukta Yahya Bey adındaki bir yiğit sipahi, Kör Şadi dimekle tanınan bir bahadır koruyu ki, dil almak amacıyla uyarılamayan Şahın katından kalkub mestane yola girmişti. Anı tutub elleri bağlı uluğ otağa getürüb terakki, bahşiş, lutuf ve alkışlarla sevindirilmiş oldu. Sözü edilen bahtsız Şadi'den yaradılışı kötü Şah'ın ne yerde idüğü öğrenilmek istenildiğinde, "ben anda iken Tebriz yakınlarında idi. Şimdi aşağı yukarı Tebriz'dedir." deyu karşılık verdi.

Padişahın görkemli karaçadırı Eleşkirt düzünde kuruldukta, Yeniçeri taifesi yeniden, bid'atleri yıkan Padişahın otağına varub hep birden ayıttılar. "Üç aydırki durmaksızın dağ ve ovaları aşub çöllerde dolaşmaktan halimiz alt üst olmuş ve çektüğümüz sıkıntı haddi çoktan aşmıştır. Yol yorgunluğu canımıza yetti. Eğer işi kötülük olan düşman arlanmaktan uzak olmasa ve namus yolun tutmuş olsa böyle bir köşede gizlenmezdi.

Kızılbaş eğer biraz cesaret bulsaydı
Toprağından yabancıları geçirmezdi

Eğer adaletli sultan ve gönül ıssı hakan devletlü niyeti dizginlerin gerü çevirmeyi buyurmazlarsa üzüntü yükünden ve sıkıntı dikenlerinden halimiz pek zor ve direnme gücümüzde ayaklar altında ezilmek üzeredir. Padişahın lutuflarından dileğimiz budur ki, bu kullarına merhamet buyurub olmayacak tasarıların boğuntusuna bizi atmaya ve taşıyamayacak denlü ağır yükü yükleyerek gücümüzü yıkmaya. Bu güçsüz kulların alub İran viranelerine gitmeye. Yakınmayla dolu bu sözler ulu Padişahın kulağına erişicek, ol sabırsızların acelecilikerinden, dayanıksızlıklarından oluşan ölçüsüz sözlerinden kırılub buyurdu ki, "bu pis dinsiz, askerini ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bıraksa onlar şevkile can verirler. Köpüren sele, yakıcı ateşe şen şatır girerler. Çocukların şahları uğruna kendi elleriyle doğrarlar. Bunlarsa seçenek dizginlerini güçlü

elime bırakmadıkları yetmezmiş gibi, bizim tasarılarımız dizginini dahi kısmaya girişirler. Kulluk töresi bu mudur? Bağlılık davası sadece söz ve lafla mıdır? Çoluk ve çocuk derdiyle eli bağlı olanlar, rahat döşeklerini gözleyenler gitsünler. Döşeli konaklarında huzur itsünler. Biz bunca yola dönmeğiçün gelmedik. Halifeliğin ağır yükünü ve bin türlü afet ve tehlikeyi tek bu işi sonuçlandırmak amacıyla yüklenmiş iken, başarının ilk ürünleri de oluş ucuna varmış bulunuyorken, tasarlanan işten dizginleri çevirmek bir akıllı adamın harcı ve aklını kullananın tutumu olur mu?

Dize - Ben bu amaçtan geçmem ki ana gönül vermişim

Sıkıntı çekmeyince rahatlık gevheri ele girmez. İstek zindanında yatmayan sabahın doğuşuna irmez. Zora dayanması ve günün acısına tuzlusuna alışması olan gaziler bana yoldaş olsun. Çoluğu çocuğu derdinde olup düşlerle bağlı olanlar bu yola yaramaz. Ayakların şişmesine dayanamayan, ateş alevine dalamayan, amac yolunda konak aşamaz. Yaşam cevherin korumayı öngören hıyanet yolundakiden gerektiği zaman yardım gelmez. O bağlılık yoluna yelmez. Bizi isteyen can fedaların kılıç ve okluğu belinde ve zehir içmekten, kahir çekmekten kaçınan canına düşkünlerin seçenekleri kendü ellerinde olsun."

El uzatmam isteğe tâ başarı gelince bana
Sevdiğim için ya can gider ya gelir can canıma

Yeniçeri taifesi Padişah hazretlerinin temiz yüreğinde bir değişme olmadığını ve niyeti kantarmasını tasarladıkları biçimde çeviremeyeceklerini göricek, ister istemez görkemin gölgelediğini Kapu hizmetinde kalıp, değeri zafer olan özengisi yanınca yürüyüp Azerbaycan iline bahar selleri gibi aktılar.

Öykü : Rahmet canına, merhum babam ol Tanrının gufranı gölgesinde yatan Cem gösterişli Padişahtan bu

öyküyü kendi kulağıyla dinlemiş ve bize de anlatmıştı. Padişah yeniçerilerden yakınmalarını yineleyip bu denli ayak direyerek dönmek konusunda dayatmalarının bir kez değil, durmadan yinelendiğini söylemişti. Hatta bir gün alemi feleğe değen otağından oturup babama konuşma şerefini verdiğinde, İran seferinin geniş bir açıklamasını yapmış ve yeniçerinin densizce davranışlarıyla yaramazlıklarını anlatırken, şol otag örtüsünde olan delikleri görür misün ve neden olduğun bilür misün? deyü buyurmuştu. Babam eydir. Her ne denlü düşündiysem de bir şey aklıma gelmedi. Padişah buyurdu ki, ol densizler nice kez yolumuz üzere durdular ve harbeleri üzere çarklar çevirüb bozgundan laf urdular. Düşmen yok biz kande giderüz deyüb terbiye ucundan taşra çıktılar. Biz ise aldırmayub dizginleri başka yöne çevirirdik. Onlar da ol zorunla ardımızca geldiler. En sonunda bir gece yıldırmak kasdıyla otağa tüfek attılar. İşte bunlar o haddini bilmez kötü yoldakilerin işidir. Azerbaycan'da kışlamayı engellemek de onların gereksiz sözbirliği ve Divan üyelerinin fesadı sonucu olmuştur. Eğer ol zamanda tasarladığımız önlemlere boyun eğseler ve rızamıza uymuş olsalar dinsizler'n varlıkları oluş yüzünden hiç kuşkusuz kazınmış olurdu. Takdir izin virmediği yüzden, ol direnenler uluc doruğuna çıktılar ve gerçeği tutmakta ırak kalmakla ol pek önemli konu zaman ağına düşmedi oldu. Zamansız dönüşle bir yandan kış telaşı ve soğukların bastırması, bir yandan Gürcü aznavurları bela sarığı gibi başlarına üştü. İttükleri muhalefetten pişman ve söz dinlemeyip başlarına gittiklerinden perişan olup kışkırtanları lanetlemeye başladılar. Onları kızıştıran ve bu sefere karşı olan iki yüzlüleri küfür ve lanet taşlarıyla taşladılar. Anınçündür ki, kışkırtıcı ve kızıştırıcı oldukları saptanan erkanın haklarından gelindi. Öç hançeriyle her birinin sözbirliği torbaları delindi. Sözün özü yeniçeriden böyle çirkince davranışlar görüldükçe, behanenüz düşmenin gelmediğiyse düşmen ilerideder. Cenk eri iseniz bilemce gelüb uğraş tut-

usu deminde düşmenden yüz döndürmüş olman ve savaş ününde, oynaşta duruşmadan yorulman, deyü kırgınlığımı elirterek anları adı batasıca düşmandan yana yürütürdüm. l haddin bilmezler de bu zorunla atımın özengisi dibinde ürüyüb gelirlerdi

Rum Sultanı ile Acem Şahının Uğraşı

Göm ve görkemle, kalabalık ordusuyla Eleşkirt'ten geçerek ol yöreyi nice bayraklarla lale bahçelerine çevirdikte, dil almaya giden Mihal oğlu Mehmed Bey'den Bali Çavuş gelip Diyarbakır hakimi olan Ustaclu oğlu'nun Hoy'a varub Şah İsmail'in de yakın yire geldüğin bildirdi. Gerçeklere ulaşamayan Şah'tan da haberci gelüb kapalı bir mektup getürdi ki, mezhebiyle ilgili karalamaların yanıtlarını ve de sapkın inançlarının haşa Oniki imam (102) sözlerine dayalı olduğunu belirtmekteydi. Padişahın ulaştığını, Irak'ta bulunuyorken haber aldığını, epeyce bir yol olmağın bu nedenle geciktiğini özür yoluyla açıklamaktaydı. Ayrıca mektupta haddinden aşkın boş sözler ve de laflar sıralamıştı. İskenderin yolunu izleyen Padişah, bu sözlerden iyice kırılıp uğraş alanına bir an önce girmeğe can attı. Cihanda dönen güneş gibi konakları aştı. Maku kalesine bağlı yurtluklardan Kazlıgöl yurduna indiğinde, zaferleri gölge edinen öncü sipahilerin beyi ünlü beylerden Şehsüvar oğlu Ali Bey, Kızılbaş öncülerinden köpek gibi kana bulanmış bir kızılbaşla bir kaç eli bağlı, yüreği dağlı Kızılbaşı gönderdi. Bunlar şaşkın Şahın Hoy ovasına indiğin haberini verdiler. Şehsüvar oğlu'nun sayısız başarıları, keremi deryalar gibi olan Padişahın beğenisini çekmekle kerem denizini köpürtüp, lutuf dalgalarını havaya götürüb bir kaltağı gümüş tırıs gider al at gönderdi ki, ziyn-i zencir tılâ ile bezenmişti. Ayrıca altın kakmalı bir kılıç, ağır bahada iki giysi ile üç bin filori de armağan etti.

Bu arada Padişah düşmandan bilgi derlemek için Şeyh Ahmed adında çöllerde kuş gibi at koşturan tecrübeli bir

genci casusluğa göndermişti. Bu olayları değerlendirmesini bilen delikanlıya, kimi Türkmen ve Kürt beyleri ağzından yazılmış, Şaha bağlılıklarını belirten düzmece mektuplar da vermişti. Şeyh Ahmed, Şah'ın ordusına Ercan'da yetişip durumu araştırıp konuşulanları değerlendirirken, Kızılbaş haramzadeleri ol yiğit casustur deyü tutup kötülükleri destekleyen Şah'ın katına iletmişlerdi. Sorguya çektikte aytmış ki "Rum ve Türkmen beyleri katından devletlu Şah'a gizli haberler getürmişem ve uğraş gününde Şah-seven olmak konusunda dil birliği etmeleri işini bitürmişem.

Rumeli'nin aydın gönüllü beyleri
Ki candan Ali'nin dostudurlar hepsi
Şah yanlısıdurlar bağlıdular ana
Bilki can virürler tümü de bu yolda
Gönül ehli Türkmen ili beyleri de
Şah'tan yanadurlar özden baştan sona
Ol günkü alaylar karışur alt üste
İki demirden deniz vurur birbirine
Hepsi baş ve buğlarıyla birden varub
Değer bulur ayağ toprağın öpüb

Akla yatkın bu türlü gönül alıcı sözler sıralayub düzme laflarını parlatmış,

Bu denlü binlerce düzmece sözü ana söyledi
Anların parıltısıyla da gönlün elde eyledi

Yıldızı uğursuz Şah, ol yiğit gencin sözlerin onaylayub bahşiş ve armağan ve de bin türlü alkış ettikten sonra sözünü ittüğü beylere girü anınla istimalet haberin gönderdi. Çaldıran ovasında saf bağlamak niyetinde olduğun bildirdi. Şehsüvar oğlu Ali Bey'in tutup gönderdiği Kızılbaşların geldiği gün, devletlu otağa gelüb şaşkın Şah ile Ocan'dan Hoy'a dek bile gittüğin ve Çaldıran ovasında saf bağlamak tasarısında olduğun sezinlediğin yüce tah-

an eşiği önünde bildirmekle Padişahın armağanlarıyla onurlandırıldı.

Padişah ol konaktan da izzet ve devletle göçüb otag-ı hümayûn Tata sazı dimekle tanınan konağa indiği gecenin ertesi ki, sözü edilen yıl Cemaziyülahirinin yirmi sekizinci Cumartesi (20 Ağustos) günüydü. Öğle sıralarında alemleri aydınlatan güneş ayın gölgesiyle tutkunluk pençesinde güçsüz kalıp utançla örtünüp mahcup düştü. Ol doğu ülkeleri şahı karanu boğuntusunda boğulmakla ışıkları yenilgiye uğradı. Yıldız bilimde ve hikmet konularında yetkisi olan bilginler ve takvim düzücüler bu oluşumdan Rum sultanının başarıya ulaşacağına ve doğu şahının yenüg düşeceğine ilişkili açıklamalar yaptılar.

Rum padişahının adının ve devletinin yücelmesin gelişmelerini duymakla düşmanın yüreği daralmakta olup, Sultanın kahredici pençesinden kurtulmak için Azerbaycan yöresinde Bayezit (103) korucıları Tanrının desteğini kazanmış olan Padişahın katına boyun eğdiklerini bildirdiler.

Bu sırada Şah İsmail otağında doluların kızıştırması sonu bir saygı değer Hanı ayağa kalkub dil alma iddiasında bulundu. Gurur neşesiyle bu Han bir önlem almadan Rum askerinin yolu üstüne düştü. Savaş alanlarındaki yarışlarda önde olan Şehsüvar oğlu'nun sağlam pususuna yakalanarak eli ayağı bağlanub Kapu'ya iletildi. Sözü edilen konakta görkemle gölgeli otağa ulaşıcak şaşkın Şah'ın temel ve yan önlemlerinden haber sorulunca, Çaldıran ovasına inmek tasarısında olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine gerçek mezhebi tutan Padişah, ordusuna düzen verip araç ve gereçler birle Recebin ilk günü ki, Salı günüydü. Ol garip uğraş alanında bulunan dağlar üzere kondu ve Şah'ın yaramaz topluluğuna yüzleri kararsın (104) hadisi okundu. Dağın doruğu görkemli çadırların kurulduğu yer oldu ve ol kalabalık ordu ile etekleri doldu.

Ol dağın düzünde gereç ve araçlarla
Cihanı tutan Şah otağı kuruldu
Cihan şahının otağı oldu anda
Asker çadırları sağında solunda

İran şahı da Cem'in ordusuyla Çaldıran ovasının doğusuna inüb ol gice hak ve batıl askerleri karşı karşıya durup Hak yüceleceektir (105) gerçeği belli ve durağı yüce Sultanın üstün varlığının değeri ol ova ve yamaçlara konuşundan kendini göstermiş oldu. Din yolunun savaş erleri dinsizler topluluğunu parçalamak umuduyla öç alıcı, kahredici kılıçları bilediler ve ol yokluk yolunda olan topluluk üzerine kolayca yengü sağlamayı Tanrı katından dilediler. Gün ağarıncaya dek iki tarafın öncüleri cenk ittiler. Rumlu çarhacılar başlar getürmeğile Padişahın lutuflarına irişüb nam ve şan aldılar.

Adla namus yoluna düşen ol koç yiğitler
Uykuyu rahatı özlerine haram ettiler
Gözlerinden gicenin uyhusu kaçub gitti de
Dudaklardan tadlanma keyfine el yudular

Sabah ki, Rum'un Gün Han'ı (106) ak sancağını dönen gök yüzünde dalgalandırub oklar salan güneş, altından bayrağıyla cihan ordasını bezemeğe başlarken ışıklar saçan eliyle gece karanusu perdesin açtı.

Yeryüzü güneşi Sultan çekti de sancak
Yıldızlar ordusu sancağa tuttu ayak

Padişah hazretleri de ulu yaradıcının desteğiyle zafer atına binüb devlet özengileri üzere kale gibi asker arasında zafer heykeli örneği durup leşkerârâluğ itti.

Cihan değer Şah anların ortasında
Gölge saldı sancak Şahın başında
Sancak direği san göğe yükselmekte
Bin kez inna fetahna'yı göstermekte (107)

Uğurlu sağ ve solunun çevresinde sipahi, silahdar, ulufeci ve garip bölükleri durup, yeniçeri yiğitleri hakanla- n önünde saf saf elde kılıç saf bağlayub, cihad buyruğun yerine getirmeğe hazır ve istekli oldular.

Omuzlarda tüfek şimşek gibi kılıç elde
San bahar bulutları çökmüş düşmen üstüne

Bilinmektedir ki, Osmanlı sultanlarının eskiden beri töreleri bu türlü olmuştur ki, her ne zaman sefer-i hümayûnları Anadolu yakasına olsa Anadolu askeri sağ kolda ve Rumeli askeri sol kolda olur. Tersi olsa, o da öyle değişir. Bu zaferler rehberi olan seferde de Anadolu beylerbeyisi Sinan Paşa sancağı altında olan beyler ve saflar bağlayan yiğitlerle Padişahın sağ yanında durup Karaman beylerbeyisi Zeynel Paşa da Karaman askeriyle ol yana yollandı. Rumeli beylerbeyisi Hasan Paşa ise bahadırlık yarışında saflar deviren Rumeli gazileriyle uğurlu Padişahın solunda yer aldı. Safları bezeyen Asaf görüşlü vezirlerden biri ki, Hersek oğlu Ahmed Paşa, biri de Mustafa Paşa idi. Yıldızlar şahının eteği dibinde sancak açub gazilerin durakların saptayub İslam ordusunu türlü bezeklerle süslediler. Öncüler baş ve buğu, doğruluğu rehber edinen Kerrar'ın (108) adaşı Şehsüvar oğlu Ali Bey olup, saka başbuğluğunu da Şadi Paşa'nın yapması buyruldu.

Bütün gaziler yer aldı sağda solda
Sayıları buldu yüz bini atlı yaya
Baştan başa bastı insanlar dağı taşı
Görmeliki yüce gökler tozdan ağdı

Bu inceliklerle bezeli töre gereğince ordu düzenlendikten sonra, Padişahın fermanıyla akıncı asker dağları aşan bahar seli örneği dağın düzlüğünden Çaldıran ovasına akub kaynağından taşan çavlan gibi ata sözünü düşmanın diline tesbih eylediler. Savaş alanının binlerce as-

ları, insan avcısı yiğitler yüksek tepelerden kayan kaya parçaları misali kaynağından taşra akub dal kılıç uğraş alanına indiler. Daha önce batı ordusu kızıl külahlarıyla ordunun önünü lalezara dönderüb alanın ortasını Kızılbaşın kanıyla al kan ideceğine işaret olsun diye hilal görünüşte bir gösteri eylemişti.

Lale gibi başlarda külah hepsi de al idi
Anlardan savaş alanı yüreği kan tutmuş idi

Sonra zaferlerle parıldayan ol derya gibi ordu, dağın üzerinden aktı ve kılıçla okların çakmakları düşman ciğerin yaktı.

Sel gibi irdi çoşup köpürdüyle
Doldu ova gömgök demir orduyla

Onların köpüren dalgalar örneği akışı Kızılbaş yığınlarınca seyredilicek, korku, telaş ve kayguyla ödleri patlayub kıyamet günü alametlerinden olan dağların yürüyüşü fikri deryasına daldılar. Savaş alanının kenarında bir zaman öyle duvar örneği durup kaldılar. Her birinin korkuyla dudakları kuruyup ol şaşkınlık içinde hareketsiz durdular. Tüfenk ve zenberek atışlarından siperleri göbeğin duman bürüdü. Sayı ve davranışları bilince, kılıç ve okları görünce de gözleri karardı. Safraları kabarıp titreme alınca da yüzleri sarardı. İri görünüşleri, korku veren davranışları hayal sayfalarından aksedicek, el ve ayaklarının titremesine neden olup kendilerine duydukları güven ve sükûnları dizginlerin ellerinden kaçtı. Kurtuluş kapısının kapatılmasıyla üzüntü her yana yayıldı. Rum bezirganı deyü hafife aldıkları yiğitlerin her biri ol utanmazlar gözünde bir tüccar sanıldı ki, sattuğu eşya ölümün al kumaşıydı ve bunda para Kızılbaş başıydı.

Gördüler kim karara yok çare
Giriştiler savaşa böylece

Ama ol zincirlerle bağlanub hisar örneği sıralanan top arabalarını yarmak ve çelik bir duvar gibi direnüb dayanan yeniçeri saflarını parçalamak, ol başarılar yoldaşı olan birliği yerinden oynadub dağıtmak olasılığı bulunmadığını şeytan orduları Şahı anlayıcak,

Nedamet odu için itti duman
Virmedi yarar olduysa da pişman

Bu zorunla Osmanlı ordusunun kalbine saldırma tasarısını ürkek yüreğinden silüb yenilgiyi bildiren sancağı dibinde vekili olan ve Necm-i sanî dimekle tanınmış bulunan Seyyit Nimetullah oğlu Mir Abdülbaki ile sadrı olan Seyyit Şerif'i ki, Seyyid Şerif-i Cürcanî torunlarından idi ve kimi anlı, sanlı beylerini alıkoyup kendüsi seçkin atlılarıyla zaferleri gölge edinen ordunun sol kanadı safların yarub askerin ardından zafer bulmak tasarısıyla Rumeli yiğitleri üzerine at saldı. Ama, sonunda kafaları bastıran içki humarı gibi, kırılasıca dolusu ayaklar altına düşüb şaşkınlık içinde kaldı. Diyarıbakır ve Kürdistan hakimi olan Ustaclu Mehmed Han'ı, beylerinin önde gelenleriyle Osmanlı ordusunun sağ kanadı karşısına koydu. Padişahın dalgalar gibi köpüren sağ kanadı saflarını bağlayan Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa da adı gibi baş açub cenk meydanına girenleri ve siper gibi okla kılıca göğüs gerenleri düzenleyip safların dizdi. Top arabaların çelik duvar gibi ördü. Savaşın aslanları bu değersiz yığını tepelemek için hazır, dağları andıran, yığınları yıldıran toplar ağızlarını evren örneği açmış bulunuyorlardı. Ama aydın Paşa top nişancılarına uyarıda bulunup yasak koymuştu ki, kendisi buyurmayınca atmayalar ve izni çıkmadan girişmeyeler. Onlar da aldıklar buyruğa göre araçların kurdular ve gelecek emri beklemeye başlayıp durdular. Aceleci düşman kızgınlık kıvılcımlarıyla tutuşup yanarak ateş alanına gelicek, zorlukları çözen Paşa'nın buyruğuyla ol evren ağızlı, canavar canlı toplara ateş salub

hemen ol anda ol ayrılıklar topluluğu arasında gedikler açıldı. Güllelerin patlamalarıyla ol aşağılıkların baş ve ciğerlerine ölüm toprağı saçıldı. Sıralı saflarını dabezen vuruşlarıyla yarub yaşam varlıkların tutuşmuş topların kavurucu ateşiyle yakarak birliklerini dağıtub, umut yüzlerini yırttılar. Ustaclu oğlu'nun oğul ve torunları ki, dayandığı ve güvendiği dalları idiler. Ol top daneleri ve düşen havan şarapnelleriyle paralandılar. Ustaclu oğlu yardımcıları olan devlerin tepelendiğini göricek, Sam fırtınasına tutulan kafası serseme döndü. Bu şaşkınlık arasında Rum gazilerinden biri onunla karşılaştı ve ol eşkıyalığı rehber edinen hilekârlar şahını öcü hançeriyle pancar gibi doğradı. Sapkın kellesin kûy gibi yokluk çukuruna yollamakla Padişahın nimeti hakkını ödedi. Türk ve Kürt başbuğlarından ve Bağdat Arap emirlerinden hesaba gelmez yığınlar top taneleri ve gazilerin saldırılarıyla savaştan sürülüp çıkarıldılar. Bunlar arasında Seyyit Muhammed Kemane ki, Meşhed-i şerif valisi idi. Arap bahadırlarından sayılır bir kimseydi. Ol kavurucu ateş arasında yok oldu. Bağdat hakimi Halife Bey ve nice anın gibi aşağılık Kızılbaş beyleri yakıcı ateş dalgaları ve kan dökücü kılıcın arasında lokma oldular. Böylece ol sapkın yığından pek azı ve döküntü reziller kalup, anlarsa yiğitlerin acımasız kılıçları önünden kaçub dağılarak savaş alanından çıktılar. Kimi şaşkın Şahın yoldaşlarına katıldılar ve savaş pazarında ecel tellalı aracılığıyla hiçe satıldılar.

Sıngunun kimi katıldı sağına
Kimi kaçtı ol diyarın dağına

Bu döğüş tokuş arasında Anadolu beylerinden Ayas Bey ve Niğde beyi Yörgeç oğlu İskender Bey ve Beyşehri hakimi Karlı oğlu Sinan Bey ve Kayseri beyi Üveys Bey ve Karesi hakimi Mehmed Bey ki, sultan zade idi ve nice adlı sanlı zeamet sahipleri, timar sipahilerinin önde ge-

lenleri şehitlik rütbesine iriştiler. İsmail'in ise devrilesice sancağı ve yıkılasıca bayrağı gölgesinde bıraktığı vezir ve sadrıyla değerli beyleri top güllerinin saçtığı ateş altında hallacın attığı yatak gibi perişan olup yokluk vadisinde kaybolup gittiler.

Ölüm sâki, kanlı yürekte kadeh oldu
Her bir köşede sarhoşlar düşüp kaldı

Ama şeytanlar ordusunun şahı sıngına uğrayan kalbinden ve yenüg sancağının gölgesinden ayrılub kırk bin kadar demire bürünmüş, kükremiş dinsizlerle Rum ordusunun sol kanadına saldırdıkta, batı okçularının okları henüz yay yuvasından uçuşmuş olmadın, bir an aman virmeyüb gökten inen felaket gibi ortalarına düşüp kimini katırların ayakları altında ve nicesini de kılıç vuruşlarıyla toprağa düşürüp kan içre bıraktı.

Girmekte idiler ki cenge yayalar
Baş çekenler başın taşlara çarptılar

deyüp ol savaş alanında yaya olan gönül vermişlerden bir canlıya mecal vermediler. Sonra Rumeli askerine at salub beylerbeyi sancağından gözlerin ayırmadılar. Rumeli yiğitleri de var kuvvetlerin bazuya getirüb bahadırlık göstermek için kolların, isteyen giysi ve gömleğinden çıkarub göğüslerin açtılar ve öcün kılıcıyla demirlere gömülü düşman kanın toprağa saçtılar. Tatlı canlarını ol altın paralar saçan Padişahın yoluna döktüler. Saldırı yelleriyle cenk odun tutuşturup bahadırlık örnekleri göstererek yaşam pullarını Padişah uğruna sattılar.

Siper idüb göğüs bağır açık cenk idenler
Düşmanına uğraş alanın dar eyleyenler
Cengi uğraş idüb durmaksızın düşman ile
Padişahın uğruna virdiler canı bile

Temiz inançlı Sünniler Tanrının desteğine güvenip din yolunda çalışub ve savaş oduyla kaynaşub durdular. Yıldırım gibi inen kılıç şimşeklerini lanetlik şeytan bezek-

leri başlarına yöneldirüb, din düşmanlarının kanlarını öcün kılıcı aslanına azık eylediler. Zenberek atışlarıyla siperlerin eleğe dönderdiler. Törpü satan çingeneler gibi felaket çarşısına gönderdiler.

Siperde şöyle delik deşik pek çok oldu
Ki sandı her gören ömürler törpüsü bu

Böylece bütün savaş deryası dalgalanub uğraş pazarı kızışub,

Satuldı yaşamın pulu ucuzdan
Can ü yürek ditreşti ol kaygudan
Döküldü Kızılbaşın kanlı tacı
Kara toprağa düştü kızıl başı
Uçar oldu havanla zenberekler
Gökleri deldi nice bin tüfekler
Güllelerki uçtu uğraş yerinden
Göğ pencere açtı ay'la güneşten
Görenler şaşurdı ol korkunç yiri
Cihan tuttu Efras'ın yürük atı (109)
Zırh kan ağlayub ok bükülür oldı
Nice Rüstem okçular cansız kaldı
Yağmurdan kaçan uğradı doluya
Düşer nice Bijen ölüm kuyusuna
Düşen toprağa sığmazdı sayıya
Beden yarılmış zırhlar param parça
Uğraş odu idüb ateş yüreği
Utanç ise gözden kaçub gitmişti
Dizginin bağladı cenk içre zora
Dikildi nice baş mızrak ucuna
Cihanı aydın idüb kılıç şavkı
Cenk oduysa yaktı doğu halkını
Oklar geçüb gider siper ucundan
Alındı dinin öcü Kızılbaştan
Atub ok ol eğri yolda olana
Kanıt eylediler anı mezara

Olup kaza okuna düşman amac
Döşendi yerin üstüne kızıl tac
Şu denlü çoğ idi meydanda kelle
Ki oldu kellelerden nice tepe
Toz ile karardı gözü güneşün
Başı çiğzindi duman ile göğün
Eğer kan basmasa cengin tozunu
Gerçek yir yirinde yel savururdu

Öğle vaktinden akşama dek kavurucu uğraş ve yakıp yıkıcı savaş kızgınlığın sürdürüp ecele bu aceleden şaşkınlık baskın gelüb kime önce varacağın bilmez idi. Uçuşan oklar, parıldayan kılıçlar gibi bir an durmayub çarptığında asla ayılmazdı.

Saçılub dağılırken ok sanki kıvrak yılan
Durmadan delinür geçen oktan sırma kaftan

Rumeli beylerinden atadan babaya sayısız gazalarıyla ün yapan ve fitne yecûcünü kılıcın çelik sırtıyla İslam'ın yolu üzerinden söküp atan Malkoç oğulları ki biri Sofya sancağı beyi Ali Bey, biri de Silistre sancağı hakimi Tur Ali Bey idi. Sayıya gelmez saldırı ve ölçülmez çabadan sonra

Şehadet şerbetinden içtiler
Cihan derdin unutup gittiler

ve onlara denk düşmanı avlayan doğru görüşlü beylerden Mora sancağı beyi Hasan Ağa ve Prizrin beyi Süleyman Bey ve Yörgeç oğlu Mehmed Bey ve Yahal oğlu Mustafa Bey şehitlik topuzunu yemekle mutluluk diyarına kanat açub rahmet melekleri de magfiret kapısın onların ruhları için açtılar. Nice göğüs bağır açık çevik gaziler kimi ölü, kimi yaralı ve düşmüş olup beylerbeyi Hasan Paşa da bir okla vurulmuştu. Pervane gibi ol gaza meydanı çarağında dolanan değerli hizmetliler yiğitliklerinin sonucu

Paşa'yı savaştan çıkarub selamet kıyısına iriştirdiklerinde temiz ruhu şehitler arasına katıldı.

Nice ok yarası almış yırtıcı arslanı
Bir diken sivrisi düşürür toprağa anı

Bu kargaşa sonunda Rumeli kolu yenilgüye uğrayub Padişahın parıldayan tuğu gölgesine sığınma isteğiyle sancakların yatırub düşman önünden yüz çevirdiler. Durum ulu özengilerine duyurılıcak, Padişahın gayret odu tutuşup ordunun kalbinde yer alan bahadırlık gösteren birliklerden bir kaç bölük ayırdıki Rumeli askerine imdat idüb yüz dönderen savaş erlerini düşmana karşı direnme yolunda gayrete getüreler ve savaş odunun semenderleri ve uğraş alanın saf çeken bahadırları yeniçeri taifesinin kimini de ol yana gönderüb şimşek çakan, ateş saçan tüfeklerle aşağılık düşman üzerine yükleneler. Bu sırada savaşçı Kızılbaşlar Rumeli saflarını yarmakla gurura kapılıp Osmanlı ordusunun kalbi üzerine göz karardub saldırıya geçmişlerdi. Çamur gibi İslam askerine yapışarak anların dengeli düzenlerine kargaşa virüb savaş alanını Belli günün vakitlerine örnek etmişlerdi.

Kalp üstüne bir anda ettiler baskını
Devirdiler bineğinden düşman kıranı
Dururken dağlar gibi kalpte görkemiyle
Ol gösterişi indirdiler dağdan düze
Gördüğünde yeniçeri bu kargaşayı
Açtılar ard arda kıyamet kapısını

Yeniçeri yiğitleri gülle atmağa buyruk alıcak, onların karmaşık ya da düzenli gelişlerine bakmayıp, Ebadil kuşları gibi ol Fil ashabı örneği olan sapkın yığın üzerine düşüp anları didiklenmiş yiyeceklere çevirdiler, (110) buyruğu gereğince tüfek boşaltmaya girişerek, demir ve taş fişekler attılar ve pis düşman kalabasını birbirine kattılar. Savaş oduyla kuru, yaş bir uğurdan yandı. İnanan

ve dinsiz kanıyla uğraş yeri al kana boyandı. Bir yandan da yenik düşen sol kola koşanlar yel gibi hızla tutuşturucu ateşi azdırıp fesat kaynatan düşman kalabalığını ölüm saçan şimşekleriyle güçsüz idüb kalp üzerine olan saldırılarından yüzleri döndü ve tutuşturdukları ateş o yörede söndü. Hemen o anda ordunun ardına hücum idüb kasd ittiler ki, önceki kararları üzere muzaffer ordunun ardına geçüb ol yöntemle zafer bulalar. Ama kendi elleriyle bağa ve ayaklarıyla ağa uğrayub boğuntu deryasında boğuldular. Osmanlının uğurlu yasası gereğince Padişah ve askerin yük çeken davarları, giyim ve eşya taşıyan katır ve deve katarları ordunun ardında gereği gibi düzenlenip bağlanmıştı. Aralarından kötü yaradılışlı düşman değil, Ad (111) yeli bile esiş idemezdi. Yular ve kolanları zincirlere şöyle bağlanmıştı ki, katırların sıralanan saflarından dağ ve ova örtülmüş, İskender seddi gibi sağlam bir duvar örülmüştü. Ol pis kalabalık sayısız katır ortasında nideceğini bilemeyip el ve ayakları şaştı. Köpüren dalgalar başlarından aştı. Kendi zorlarıyla yıkıldılar ve sapkınlığın rehberliğiyle kendilerin ölüm boğuntusunda tutulmuş kaldılar. Savaş göğünde ateşten kanatlarıyla uçuşan yılmak bilmez doğanlar her yakadan ol şaşkınlara kılıç üşürdüler. Ol dinsiz topluluğu ve sapkın kalabalığı öç kılıcı ile ölüm toprağına düşürdüler. Ateş saçan kılıç ve parlayan yıldızı andıran okla ol sonu kötü topluluğun altını üstüne getirip pis cesetlerin yılan ve karıncalara azık eylediler.

Ancılayın gök dolup taştı can ile
Çaldıran ovası doldu kan ile

Ol döğüş tokuş sırasında nice Hanlar ve Sultanlar ki güven ve huzur dayanağı idiler. Kılıcın parıldayan yalazasıyla yandılar, kılıç ustasının boyasıyla kızıl kana boyandılar. Bunlardan Saru Böyre ki Şah'ın korıcı başısı idi yokluk yolcularına katıldı. Şaşkın Şah'ın el ve koluna da

kurşun değmekle kolu kıpırdamaktan kaldı ve bindiği yenilgi bineği bir dar yerde düşüp ol kötü iş ıssını yere çaldı. O anda bir bahtı uyanık gazi mızrağın doğruldub ol eğri düşünceli üzere at saldı. Şah'ın yakın adamlarından Mirza Ali Sultan adındaki yakını ki, kılık ve giyim bakımından kendü biçiminde, göm ve görkemde ana benzer idi. Gördüki yiğit Şah'ı fil gücündeki atından düşmüş kara yerde yaya ve yaşamadan umudun yitirmiş, deki Şah roh olmuş, tepelenmeye kalmış ve ol mızraklı atlı can alıcı mızrağıyla üstüne doğrulmuş, kendüye çevirmekten gayrı çare bulamayıp, Şah benem deyü sipahinin önüne durdu ve şahlık davasın ve lafın urdu. Ol yiğit ise buna inanub at ve giysilerine tama eyledi ve anı bağlayub Şah'ı tuttum deyu büyük sevinçle Padişah katına götürdü. Ol arada Hızır adında sonu kötü öldürülesice ki Atçeken Hızır dimekle Kızılbaş arasında tanınmıştır. Sonra Şah İsmail anın mezarı üstüne kubbe yapup imaret eylemiştir. Canını Şah'a feda idüb at çekti. Şah da bindi.

Baktı çevresine Acem Şahı bir anda
Kimse kalmamış gördü bayrağı altında
Bayrak oradan gitmiş adamları ölmüş
Yakınları hepsi de toprak üzere düşmüş
Sadece düşman kalmış cenk alanında
Yetmişten aşkın beyi hep girmiş toprağa
Ol anda ki güneş sarı renge büründü
Savaştan kaçmayı özüne yeğ gördü

Bu zorunla yaşamı kötü dört beş Kızılbaşla uğraş alanının ortasından kıyıya can attı ve gece karanusu çadırına bürünüp kaçış yolunda gecesin gündüze kattı.

Yasaklu Kızılbaş saçılub dağıldı
Yıkılub devrildi ol haydudun sancağı

Yenilgi sonu yaralanmış ve savaş alanından sürülmüş olup şöyle bir atılışla kaçmakta idi ki, gölgesin onu kova-

layan düşman sanub girüde alıkordu. Can korkusuyla sığınacak yer nire (112) ayetin okurdu. Ona acıyan yoldaşı, kanlar döken yarası ve candaşı bağrında peydah olan kızıl başı idi.

Sabah olanda güneşten hançer çıkınca kınından
Kuşkusuz başka çare yok yıldızlara kaçmaktan
Bulutlardan akan damlalar nire düşer o anda
Deniz köpürdükte toprak ağmak gerek havaya

Atçeken Hızır'a Hızır gibi yetişen gaziler irişüb öç alan kılıçla işin tamam ittiler. Savaş meydanında kalan mülhidleri yeterince yakalayıp yüce eşiğe sundular. Şah'ın eşini bile tutup öteki bey ve askerleri kadınlarıyla birlikte ele geçirdiler. Ol yere batasıcanın önlemi böyle idi ki, askerinin kaçışını engellemek için çoluk ve çocuklarını da sefere eşdirür idi. Bu nedenle Kızılbaş ordası peri yüzlü dilberlerle dopdolu idi. Kılıç artığı kalan aşağılıkların dilleri dağlu ve de elleri bağlu idi. Rum yiğitlerinin şeytanları taşlayan kılıçlarıyla düşman safları parçalanır oldukta, yaşamı çirkin Kızılbaş döküntüsüne ürkeklik baskın gelüb elleri işten ve ayakları gidişten kalub boyunların Sultan Selim kılıcına teslime razı oldular. Anlatılır ki, şol karanlık anki işi bitik Şah savaş alanından kaçub bir tepeye çıktı dönüp zaferleri rehber edinen asker saflarının İskender seddi gibi sapasağlam durduğunu, sağ ve sol kolların olduğu gibi kaldığını göricek ah etti. Tanrının başarı gücünün durağı yüce Padişahın öncü askeri ardına düştüğün anlayarak ona karşı çıktığına pişmanlık duydu. Soğuk korku yelleri durup direnme kapısını yıkmakla savaşa kışkırtan beylerine küfürler ederek korku baskın gelmekle yolları eşmeye başladı. Ustaclu Mehmed Han'a savaşmayı önerip, uğraş tozlarını havaya kaldırdığı için söğüp ayttı.

Han Mehemmed'ten Tanrı yakına ola
Yattuğu yir ol habisin tamu bola
Nedeni oldı ki bu yenilgüme

Böyle kırgınluk virdi ol pazaruma
Rum sultanına ol kendini bilmez beni
İtti düşmen ve kıldı yenilmiş beni
Yeryüzü halkı bütün gelse bir yire
Ol şehe karşu gelürken yan vire
Bunca cenk oldı bunca uğraş itti de
Anun safları eyle durur yerinde
Girmedi sanki Rumlu cenge hiç dimen
Böyle iken biz olduk muştayı yiyen
Ateşe girmek değildir aklın işi
Anlar ile cenk idendür aptal kişi
Kondurdu taşı şişe-i namusuma
Yıktı ünimi padişahlar katında

Bu güne yanıp yakınmalarla ve yoldaşı olan sekiz yaban domuzuylaCurs-i bârgân yolundan uğraş gününün ertesi Tebriz'e vardı. Yaralı elini boynuna asıp alçıya sardı. Tebriz halkı ol kan saçıcıyı böyle yılgında göricek bir fersah yoldan bakmağa yürekleri ve geçince secdeden başların kaldırmağa gücleri yoğ iken, anı seyretmek için geçeceği yol üzerinde hiç kaygusuz durdular. Teselli edercesine dualar eyleyip hal ve hatırın sordular. Öyleki meyve satan bir kocamış tatlı bir kavun sunarak dua edip aytmış ki, devletlu Padişah niyetüni hayrayor ve hakça, sevecenlikle işin tutki Tanrının desteği dayanağın ve görünmezlerin ilgisi yar ve yoldaşın ola. Gerçekte Şah'ın açlık ve susuzlukla hali perişan olmağın kavunu almış ama, kent halkının saygısızca davranışları özünü etkileyip gönlünde iz kalmış. Tebriz yetimlerinden korkarak Dergüzin yöresine gitmiş. Dağılan kılıç döküntülerinden kimilerse Irak hududuna değin yetmiş. Ancak iki üç yüz adem toplanabilmişler. Anlar da gayette zebun ve halleri bitkin olup Sultan Selim Han'ın görkeminden yürekleri iki parça olup özlerini korku almış.

Öykü: Rahmetli dedem ki, Kur'an bostanında nağmeler şakıyan bülbül, en yüce varlığın lutfuna ulaşmış, İsfahanlı Hafız Mehmed'tir. Ol ürküntülü seferde şaşkın Şah'ın zoru ve baskısıyla bile bulunmuş olmağla şu anlatılanlarla bundan sonra anlatılacaklarda tam bilgisi vardı. Çoğunu rahmetli babam ondan bize aktarırdı. Bu yazdıklarımda onun sözlerine dayanmaktadır. Demişki, uğraş gününde Şah'ın öteki yakın adamlarıyla bir tepe üzerinde durup savaşın gelişmesini seyretmekte idik. Şah askerinin kalbi ile sağ kanadı iyice bozulup kendisi seçkin askeriyle Rum'un sol kanadı üzerine saldırıya geçip yedi kez hamle ittüğün ve her dönüşünde at değiştirdüğün gözlemekteydik. En sonunda günün dönüşü sırasında gördük Kızılbaş döküntüleri top olup bir yerden at saldılar ve bir süre uğraş içinde kaldılar, ama sonunda yine aralarında dağılma görüldü. Ol dem Şah'ın alınmasın olmuş bildik. Meğer o anda Şah düşüp at çektikleri saat imiş. Bir anda Şah kaçub ol bir kaç koruçısın uğraş alanında alıkomuş ki, kendünün kaçduğu bilinmeyüb ol aralıkta biraz yol alabile. Gün batarken gördükki, anlar dahi alındı. Biz de Tebriz'e doğru ılgar ile kaçtık. Kara gecede kaçarken kimi Kızılbaşlara rast gelirdik. Biz anlardan Şah'ı sorar idik. Şah ileridedür ama, Taçlı Hanım'dan haberiniz var mıdır dirlerdi. En son Halvacı oğlu Hüseyin Bey'le karşılaştıkki, sonra elçilik göreviyle Rum'a gelüb Yedikule'de nice zaman yatmıştır. Yakın dostluk ve yoldaşlık ilişkisi olmağın olup biteni andan soru eyledik. Şah'ın yaralı olup bir kaç kişiyle kaçduğun ve Taçlı Hanım bulunmadığından gayetle üzgün ve gönlü yıkılmış olmağın kendisini onu araştırmakla görevlendirdiğini anlattı. İşin sonunda biz varıp Tebriz'de gizlendik. Sonra işittikki Taçlı Hanım kaçıp Hoy melikine varmış. Hoy meliki dahi onu acele ve ivedi Şah'a göndermiş. Ama rahmetli babam kimi doğru haber vericilerden anlatırdı ki Taçlı Hanım, savaşın en kızgın deminde Mesih Paşa oğlunun eline girmiş ve bir gece onun çadırında

saklanmış. Yanında olan ziynetleri ve böğrek parçalarından oluşan lâl gerdanlığın en seçkinini ana virüb yalvarmış ki, azat ide. Paşa zade de tatlı diline ve yaşlı gözlerine aldanub salıvermiş, Hatun andan sonra kaçub Hoy'a varmış. Böğrek lâl, orta boy avuç kadar saf ve şeffaf bir gevher olup eski padişahların hazinelerini dolaşmış ol boyda lâl pek yokmuş. Şah İsmail bir gün aldığı dolunun neşesiyle ol benzeri olmayan gevheri mermere çalup parçalamış. Veziri ve umdetü'l-mülkü olan Şeyh Necm-i Geylani'yi çağırub böğrek lâli parçaladığını söylemiş. Necm özünden becerikli bir cevahirci ve taşlardan anlar kişiydi. Şah'ın yaptığını öğerek demişki, çok yerinde etmişsin. Yararı olmayan bir taştı. Nice padişahtan arta kalmış baştan savılacak nesneydi. Şimdi artık işe yarar. Ol parçalar düzeltilip perdahlanınca andan nice nefis cevahir çıkarmak olasılığı vardır. Pek küçücükleri gerdanlıklara takılır deyü Şah'a hoşuna giden sözler söylemiş ve dediği gibi ol parçaları işleyip düzelterek durumlarına göre döğme altın takılara taktırmış. Şah da ol parçaların en güzelini ki, bir çift küpe idi Taçlı Hanım'a vermişti. Taçlı Hanım'ın Mesih Paşa oğluna verdiği cevher ol idi deyü anlatılır. Doğrusunu Allah bilir. Bu öyküde anlatılan eşi eğerçi Taçlı Hanım değildir. Ama ol dahi gayetle beğendiği imiş. Hatta daha sonra barış isteğiyle gönderdiği elçiyle anın dahi gönderilmesini rica etmiştir. Ama Padişah hazretleri bu kadının durumunu bilginlerle görüştükte kaz'asker olan Tâcî zade Cafer Çelebi onu nikahına istemiş, Sultan Selim de ona vermiş, nikah idüb eş koşmuş.

Öykü : Canına rahmet merhum babam derdi. Bir gün rahmetli İbrahim Paşa, cennet-mekân Şah Sultan Süleyman Han, cennet ve rahmet ana olsun, hazretlerinin ünlü ve keremli katında bana dönerek aytti ki, merhum Sultan Selim hazretlerinin gizlerinin ortağı, yoldaşı ve sırdaşı idiniz. Ettiklerinin gerçek nedenlerine kesinkes bilginiz vardır. Padişah hazretlerinin merhum babalarının kimi tu-

tumlarına itirazları bulunmaktadır. Ol davranışların yanıtları varsa açıklanması istekleridir dedi. Padişah hazretleri dahi merhumun affına sığınub buyurdular ki, Bizim hazretlerine itiraz ne haddimizedir. Haşa ki, biz anlara itiraz idevüz. Sen kuşkunu anlat. İbrahim Paşa dahi aytı ki, önce bir kuraldır ki elçinin görevi sadece duyurmaktır, (113) kavramı olgularla her şeyi bilen gönlünde açık ve elçiye zeval olmaz sözü temiz hatırlarında belli iken, Kızılbaştan gelen elçileri hapse attırmasını nasıl açıklarsınız? Özellikle Mir Abdülvahhab gibi bir azizi ki gerçekten seyyidlerden soylu ve ömrünü bilime adamış bir kimseydi onu hapsettirmek uygun muydu? diye sordu. Ben de, merhum hazretleri Kızılbaş'ı uğraşa çekinceye değin ne kanlar yutmuş, nice sıkıntılar çekmişti.

Vezirlerle askerin karşı çıkışıyla İran'ın ele geçirilmesi erteye düşicek gerçek kanısı oydu ki, Acem diyarına bir kez daha varsa kendini bilmez kaçış yolunu ilke edinip zaferleri derleyen ordudan gerektiğince uzak durur ve gizlenme perdesi ardına saklanırdı. Zira yidiği muştanın acısı henüz ciğerinde ve başında patlayan sillenin izi anılarında ve de gözü önündeydi. Olagelen de gaflet ve gururunun sonucuydu. Kendünün düşkünlük ve kırgınlığın, bu yakanınsa üstün gücün gözledikten sonra, önceki karşu çıkışından bile pişman iken, bir daha karşılaşmaktan elin yumuştu. Sultan Selim ona yüreğine kin düşürecek davranışlarla muamele ederdi ki, ola ki üzüntünün zehri canına kâr idüb, cahillik gayreti ateşiyle helak ola. Üzüntünün orağı da pis ciğerini paralaya. Böylece geride kalan küçük çocukları arasına anlaşmazlık düşeceği gibi İran'ın ele geçirilmesine de yol açıla. Hatta buyururdu ki, bu aşağılığın Uzun Hasan kadar bile gayreti yoğ imiş. Ol, keder ve üzüntülere bunun kadar dayanamadı. Ama bu, vaktini içkiyle geçirir, anınçün bunca gönlü yıkan oluşları çeker derdi. Gerçekten de buyurdukları gibi Şah İsmail sıkıntıları unutmak amacıyla gece gündüz doluları

parlatır dururdu. Şah aklını kullanamayacak ölçüde devamlı sarhoş idi. Öyleki dünya ahvalini unutmuş gibiydi. Bu içki düşkünlüğü sonunda sinirleri dayanamamış, vücudü nice yerden delinip dökülmüş ve öylece ölmüştür. İşte bu nedenlerle Sultan Selim ona eziyet etmekteydi. Mir Abdülvahhab'a ise Şah'a barışı sağlayacağına dair söz verdiği ve de ol aşağılanmaya layık kavmin kılık kıyafetiyle katına geldiği için kırılmıştı.

Paşa ikinci kez ayttı ki, Töre ve yasa daha önce gelen padişahların tutumuyla davranmaktır. Şah'ın eşini başkasıyla evlendirmek yerinde miydi? Ben de dedim ki, ol kararı bilginlerle danışarak almıştır. Şer-i şerifin ruhsat virdiği işi eylemeğe itiraz olur mu? Özellikle evlenen bilginlerin önde geleniydi. Şeriatçe uygun olmasa nice nikahına aldı? Hem gerçektir ki, anlarda şeriat nikahı olmaz. Nikahları mit'adır. Çoğu kez nikahsız yaşarlar. Özellikle kendini bilmez Şah'ın büyük küçük her kesin evine dalıp mahremlerine çirkince sataşmayı başlıca alışkanlık yaptığı da yaygın söylentilerdendir. Ayrıca ol hatun, beylerinden birinin eşi iken beğenip kendisine almıştır. Çoğu kadınları da buna benzer yollardan haremine toplanmıştır. Öyleyse has haremi neye göre oluşmuştur ki, başkasına eş olarak verilmesi töreye aykırı düşe. Özellikle bilim şerefiyle değerlenmiş, olgunluk ve bilgelik süsleriyle bezenmiş bir kimseye evlendirilmesin. Bundan başka yukarıda açıklanan davranışlarındaki ana düşüncenin bir uygulamasıydı bu evlendirme. Öylelikle Şah'ın gönlünde üzüntülere yol açа ve tasarılarını uygulamaya güçlü bir dayanak olarak bu tutumu seçmiş ola.

Paşa, üçüncü soru olarak, ya tüccarın günahları neydi ki, mallarını toplattırmıştı. Ben de ayttım ki, tüccarlar aracılığıyla ol yaramazların ellerine savaş nacakları ve de gereçleri girdiği, Irak topraklarına donatım eşyası arasında silah götürüldüğü, ol madenden yoksun ülkeye gü-

müş ve demir taşındığı, Padişah katında öğrenilicek bu yolu kapamak için gerekli önlemleri aldı. İçerikleri çok sert ve yıldırıcı buyruklarla dolu hükümler yayınlattı. İran diyarında maden alışverişinden elde olunan gelirlerden vergi alınmaz. Çoğu gelirleri aldıkları bactan ibarettir. Bacdarlara tüccar elinden nesne düşmeyicek, tacdarlarının başına tacı dar ve aslında kıt olan gelirlerinin daha da kısılı olacağı, günlük yaşamlarının da iyice darlaşacağı bir gerçekti. Bu sonuç, safalarla parıldayan gönlüne doğuşla ol konuda titizce davranarak engellemeyi sürdürdü. Yasaklarını ağırlaştırdı. Hatta Arap diyarından İran'a gidişleri bile durdurmak için Arap ülkelerine olan ticareti dahi yasaklamıştı. Böylece kolay kazanmak sevdasın tüccarların kafasından çıkartmış, zenginlik hırsıyla yanan gönüllerini karartmıştı. Arap ülkeleri Tanrının desteğiyle açılıp ele geçtikten, uğurlu çabalarıyla Rum diyarına bağlanıp adaletli gölgesi ol kutsal topraklarda yayıldıktan sonra Rum tüccarlarına Arap ülkelerine mal gönderme iznini vermişti. Ama yazıcıların çevirdikleri oyunlarla tahsis belgeleri açıkça saptanmayıp, çıkış hükümleri beyanlara göre yazılır olmakla Padişah hükmünü değiştirmişti. Bu yüzden dünya evine odun atma sevdasına düşen tüccar düştükleri hırsla Kızılbaş diyarına yeniden kumaş götürmeye başladı. Padişahın yasakçı eliyle kapadığı kapıyı hırs eliyle açıcak, uzun süreden beri önemle uyguladıkları ilke, ol korku bilmezlerin hırslı tutumları sonunda yıkılır gibi olıcak gazaba geldi. Böyle ferman buyurdu ki, ol sefahat belasına tutulmuş kısa görüşlülerin hırs hazinelerine koydukları malı "malınızı düşüncesizce harcayanlara vermeyin. (114)" ayeti gereğince kimi imamların yerinde buldukları önlemlerle sağlam mahzenlerde saklattı. Rum tüccarlarının emel keselerini elharisu mahrumün (115) mühürüyle mühürleyip azgınlık yoluyla topladıkları malları bir süre gözlerinden uzakta tutmaya karar verdi. Taki bundan sonra hiç kimse alış veriş yolunda

ziyan görmeye ve ticaret ediyorum diyerek devletin ziyanını yöğürmeye. Bu davranışı benimsemekte dileği ulü'l-emrin buyruğuna uymaktan kaçınan ölçüsüz kişilerin alış verişlerinin ziyan getireceğini anlatmak olup öteki tüccarlara da ibret ve dikkat olsun dimekten gayrı nesne değildi. Toplanan mallarla ipek kumaşlar mal sahiplerinin adlarıyla az ya da çok tümüyle defter-i hakani'ye yazılmıştı ki, zamanı geldüğünde af ve bağış deryaları kabarınca sahiplerine virile. Osmanlı soyunda adaletin, halkın hakkını savunma ilkesine dayandırıldığı en ince konuları düşünen kafasında yerleşmiş olmağın, toplanan eşyanın yitirilmeyeceğini inanmış idi. Kendi sağ olduğu sürede verilmese bile, yerine geçip ülkeyi yönetecek olanın beğenilen yönetimi altında bu konunun çözüleceğine inancı ve alemlere gölge olan Padişah hazretlerine tam güveni ve artık şefkati var idi. Bu nedenle de sözü edilen konuda acele etmedi.

Rahmetli babam eydür ki, her soruya yanıtımı söyledim. Padişah hazretleri onayladığını belli edip, açık açık deyüb alkış tutarak öğdüler. Toplantı sonunda değerli bir hil'at ile bolca akça ihsan buyurdular.

İhsan deryası idi cömertlik ocağı
Diyelim ruhuna rahmet eylesin Tanrı

Padişahın Tebriz'e Gidişi

Rum ve Acem ordularının karşılaştıkları Receb ayının ikinci günü Çarşamba ki (23 Ağustos) Recebi yaşa da neler olduğun gör tekerlemesine uygun düşmüştü. Doğu ülkeleri şahı yıldızlar cünbüşünden kaçınub çekingenlikle gecenin kara çarşafına bürünerek insanların gözlerinden saklandığı gibi, Doğulu şah da zaferleri parlatan sultanın ordasından kaçıp kötü talihine tutulup değersizlik yoluna düştü. Bu sırada olgun Padişah cihan süsleriyle bezeli

atından inmeyip bozguna uğrayan düşmanın durumunu hâlâ koğuşturmaktaydı. Ol yere batasıcanın durumunun açıklığa çıkması için yatsı namazı vaktine dek ikbal Şebdizi üzere dimdik durmayı gerekli gördü. Yıldızlar gibi sayısız meşalelerle ol karanlık geceyi gün aydınlığına ve uğraş alanını Kızılbaşların taclarıyla ilkyazın açan lale bahçelerine benzetti.

Çağın mutlu hükümdarı gecenin ağaçların
Işıklarıyla parıldattı zafer sancakların

Şaşkın kara bahtlı düşmandan yakalanan beylerle koruculer ki her biri adam tepelemekte akreple çiyana benzerdi. Düşmanlarını bozguna uğratan Padişah önünde öç kılıcına pay ve kaplanları deviren kılıç aslanına katık oldular.

Sürdü Kızılbaşın kırımı giceden güne dek
Cihanı aydın iden kılıç parıldadı niceye dek

Şaşkın Şah'ın kaçtığı haberi kesinleşince ve çevrede, yörede savaşçı Kızılbaştan kimse kalmadığı belli olunca "Onda dinlenmeniz için geceyi meydana getirdik. (116) "buyruğu üzere gazileri rahata kavuşturmak için kapısında Cem'in hizmet ettiği hüdavendigar, ol Acem ve Rum ordularının çarpıştığı alana göm ve görkemle kondu. Yüce otağının kapı perdesi de gök kubbeye dokundu. Her yanda "nasrun min'Allahi. (117)" ayeti okundu. Feleklerin kulakları, bütün insanlar, yeryüzü camileri, tekkeleri beğeni alkışlarıyla, kuşkuları gideren aferin deyişleriyle doldu taştı. Dolgun bacaklı, gümüş belli, ay yüzlü, cevza kemerli, güneş pırıltılı güzellerle Padişahın cihanı tutan ordası doldu. Ol eylenceli gecede gaziler gözlerini yummayıp toyumları toplamakla uğraşıp, ellerine sayılamayacak ölçüde pek değerli kumaşlarla ucu bucağı olmayan eşyalar girdi. Gümüş ve altın ise tolgalarla bölüşülüp her kese yeterince, kanıksayıncaya değin para dağıtılmakla sevinç buldular.

Dökülmüştü gümüşle mücevherler her yana
Yağmalandı da bin bir çeşit eşyanın tümü
San yer bürünmüştü nur ile ay ışığına
Topladı asker avuçla altın ve gümüşü
Nice bırakılmış eşyayı çapup gittiler
Düşmanı bir lokma ekmeğe muhtaç ettiler
Oldu da yağma güzel atlar kıymetli mallar
Hem kakmalı hançerler hem de parlak kılıçlar
Çadırlar çerge halılarla nice kilim
Girdi gaziler eline sayısın bilen kim
Katırlarla eşekler diyeyim katar katar
Binlerce de savaş aracı sorsam kim sayar
Ol kadar girdi bu toyumdan mal ki ele
K'oldu mahzen de ki sen baştan başa ol yöre

Padişahlık hazinesine uygun düşen en parlak eşyalar durağı yüce Sultanın katına getirilip hazine korucıları ve defter-i hakanî yazıcıları kaydına girdi. Şaşkın Şah'ın çerh-i atlasa dik gelen atlasla örtülü otağı ki, nakış ve işlemeleri bakanın aklın alırdı ve gören hayran kalırdı, beylik için alıkonup gönül alan atlar da has tavlaya bağlandı.

Ol gicenin ertesi ki Perşembe günü idi, ol konakta dinlenip uluğ divan okundu. İleri gelen esen kişiler fetih kutlaması yolunda el öptüler. Yararlık gösteren yiğitler Padişahın armağanlarına kondular. Terakkilerle öğünç bulup sevindiler. Bu uluğ yengü haberin çevre ve illere, bakımlı ülkelere iletilmesi için muştu mektupları yazılub, esenlik getiren ulaklarla bakımlı ülkenin yöneticilerine iletildi. Çün bu savaş ve uğraştan ol mırdarları tepelemek ve çirkin davranışlı Kızılbaşın zulmüyle viran olan ülke, sini, adaleti ören mimarlık eliyle onarmaktı. Bu nedenle adaleti yayan sancağını Azerbaycan'ın tahtkenti olan Tebriz'e doğru yola çıkardı.

Tan atarken bir Şebdize bindi gitti
Gönlü yarı Tebriz diye yola düştü

Çün Hoy ovası sel gibi akan ordunun konağı olıcak göklercesine görkemli Divanın vezirlerinden Dukakin oğlu Ahmed Paşa'yı ve defterdar Pîrî Çelebi'yi Sekbanbaşı buyruğundaki beş yüz yeniçeriyle Tebriz'i yasal biçimde korumak, Şahın hazine ve mallarına el koyup tutmak için önden gönderdi. Kutluluk algılarının uğrağı Molla İdris'le de Bayındıriye sultanları döneminde nice yıl onların divanında nişancı olup Acem ileri gelenleriyle geçmişteki tanışıklığı ve yakınlığı ve onların da Mollaya olan duygularını dikkate alarak, Tebriz halkına çağın hükümdarı katından aman muştusun gönderip, dağılıp kaçmalarına engel ve gönüllerinden korkuyla telaş kuşkusun gidermek için sözü edilen kişilere yoldaş etti. Anlar da üstlendikleri görevi gereği gibi yerine getirip Tebriz halkını Padişahın lutufkar gölgesinde huzura kavuşturdular. Ol sapkınların zulüm kaygusunu ortadan kaldırdılar. Ama Tebriz darugası olan Halvacı oğlu Hüseyin Bey ki, Taçlı Hanım'ı araştırmak ve Tebriz'i korumak için girü kalmıştı. Padişahın ne yöne yöneleceğinden ve dönüşünden kuşkulu olmağın korku ve telaş içinde kalıp Padişahın gelişinin gerçekleşmesi halinde haber almak için yollara gözcüler ve zaferi rehber edinen ordunun geçeceği yerlere haberciler salmıştı. Kendisi de durumu anlamak için Tebriz'de kalmıştı. Dukakin oğlu Ahmed Paşa'nın Rum yiğitleriyle birlikte öncü olarak gelişinden haberdar olıcak şaşkın Şah'ın geride kalan eşyasından götürebildiğin alıp kaçtı. Dünyayı tutan otag-ı Padişahî Ahtahane'den kaldırılub Kuşçu çemen'de kurulduğunda, Kürt beylerinden Hacı Rüstem adında bir edepsizliğe düşkün ki, çirkin yolda olan Şah'a ayak uydurmakla varlığı yüzün paralamış ve çöle dönen gönlüne zulüm dikenleri ekmişti. Çaldıran tokuşunda da temiz yoldaki Sünnilere kılıç çekmişti. Düştüğü zorunla cihanı tutan otağa gelüb iki yüzlülüğün gösterip bağlılığın bildirdi.

De ki kim hangi bir zorunla boyun eğer
Yüzünde okunur ettiği alçaklık ancak

Anlamı gereğince yalan ve uydurmaca savunmaları yüzünde sırıtmakla, oğlu ve yüzelli ayakdaşıyla ceza kılıcından geçirilmesi buyuruldu. Hefthaşme adındaki bağyurdu konak oldukta, Kürt Halil de yüz elli adamıyla gelüb devletin düşmanı iken gönül bağlılığı göstererek kulluğun bildirdi. Anın da tutumu kandırmaca olmağın ulu hakanın katında değer bulamamağın bütün adamlarıyla birlikte öldürüldü. Recebin on altıncı günü ki, Çarşamba idi, Tebriz yöresinde Serhab'a iniş gerçekleşti. Kentin ileri gelenleri, büyükleri Padişahın adaletli eteğini başlarına tac idinüb sözü edilen konaktan kente gelince pahalı Yezd kumaşlarından yol yaygıları döşeyüb yerin üstünü cennet bahçeleri döşemeleriyle bezeyip süslediler.

Yayılub en değerli dibadan yaygılar
Yer yüzün bezemişti çeşitli kumaşlar
Oturanlar bu kentin her bir yönünde
Can ve baş birle anın önünde saçtılar

Tebriz kenti armağanlar dağıtan Padişahın gelişiyle gönül alan gök gibi parıldayıcak, hakça tutumunun sonucu süslenmiş ve de büyük küçük, genç ihtiyar herkes onun lutufkar gölgesinde güven bulmuştu. Hayvanlara ahır ve zulmün şamarıyla baykuş ile kargalara yuva olan mescit ve camiler onarılıp İslam dininin töreleri ve öğülesi şeriatin geçerleri uğurlu gelişleriyle gerçekleşti. Bereketli ayaklarıyla Azine-Cuma mescidi bu törenin gösteri yeri olup doğru yolu gösteren sahabelerin adları cami ve minberin süsleri oldu ve ezan sesleriyle mavi gök doldu.

Fermanıyla cihan değer Padişahın
Cihanı kapladı adları Çar-yarın

Cuma namazı kılındıktan sonra tertil gülistanının bülbülleri, müezzinler mahfelinin Kur'an okuyan dilleri onun ihsan ve lutuflarıyla mutlulandılar. Herkese saçılan bahşişlerinden payların almış oldular. Ol tarihte Kızılbaşın or-

taya çıkışı oldukça yakın olmakla çoğu İranlı, Sünnî mezhebinde ve tutumunda olup atalarında görmedikleri rafızî davranışlarından kaçınmaktaydılar. Bu nedenle ol mülhitleri tepeleyen ve din yoldaşlarına yardımcı olan temiz inançlı Sultanın gelişini esenliklerinin baş malı bilmişlerdi. Bu olayın Peygamberin şeriatinin yeniden doğuşuna işaret sayarak gönül alıcı atının nalı tozunu umut taşıyan gözlerine sürme ve parlatıcı tutya bildiler. Nice yıl ve günden beri bir yana itilen İslam törelerini izlemekle gözleri nurlandı ve gönülleri sevinç yurdu olup Tanrıya şükürler eylediler. Cuma ve cemaatle namaz kılma, ibadet ve taat töreleri ol kötülükler yoldaşları belasıyla yitirilmişken Rum sultanının gelişiyle yeniden canlandığından, hutbelerde ulu sahabelerin adları saygıyla anılmaya başladığında mutluluk buldular. Ol keremlerle bezeli Sultanın adaletli gölgesinin Acem illerini kaplamasını, insaf ve adaletinin bu ülkeden ol uğursuz kavmin varlığını silmesi duasını dillerine doladılar. Onun koruyucu gölgesinde güven ve refah içinde kalmak dileğini canlarının özü bildiler.

Padişahın Kışlağa Dönüşü

Padişahın algılarla dolu ince gönlünde Acem ülkelerinin ele geçirilmesi ve Kızılbaşların bir daha baş kaldıramayacak biçimde tepelenmesi gereği iyice yerleşmişti. Bu nedenle kışı Azerbaycan ilinde geçirip ilk yazın büyücek bir orduyla kan dökücü Şah'ın ardınca yürüyerek kaçgun Şah'ın eteğin ele getirmeyince bir an bile durmamayı tasarlamıştı. Ama bu tasarının oluş ucuna ulaşması azık ve nacakların yeterince hazırlanmasına bağlıydı. İran topraklarıysa o yıllarda kıtlık ve pahalılık içinde bulunmağın, bu kaygu ile kalmak ya da dönmek konularında sağlam görüşlü vezirleriyle ilk danışmalara girişti. İleri gelenlerin ünlüleri olsun, sözü geçenlerin, belki de bütün askerin olsun yurtlarına olan hasretlikleri bu konuşmalar sonun-

da gün gibi açığa çıktı. "Dönüş öğülür. (118)" anlayışı ortada olmakla bunlar dönme görüşünü tuttular. Bir çok girişlerle kendi fikirlerinin doğruluğunu savunup şöyle ayttılar. Yıldızlardan oluşan taşıyıcılar gök kubbe harmanında döğülen buğdayı göğün öküzüyle taşısalar, zaferleri izleyen orduya yetmez. İran viranesi özellikle kış aylarında ve buzlu günlerde bu büyük sayıdaki askere dayanamaz. Bu bir gerçektir dediler.

Düşmenin zulmünden olmuş ülke harap
Sultanım ordumuzsa edilmez hesap
Tebriz yazısı kurumuş çöle dönmüş
Nedense ağaç bile yaprağın yitmiş
Olmaya ki bu zamanda ola darlık
Sonra bu karardan duyula pişmanlık

Özellikle bu yıl bulut suculari bu diyar tarlalarına su vermemekle ne dene ne de meyve görünmez olmuştur deyü ol çevreyi bilenlerden duyduklarını söylediler. Kızılbaş zulmüyle yaşam olanaklarının daraldığını, bağ ve bahçelerin taşla dikenle dolduğunu bildirip ayttılar ki, olmayaki kıtlık ve pahalılık ile askere gücsüzlük gele. Öyle kaldıkları sırada fırsatı kollayan düşman gizlendiği köşeden çıkub ılgar ide. İlkesi zafer olan askere güçsüzlük ve gaflet deminde bir olmaz iş ide. Kolay işimüzü güç ide.

Görürse Padişah halkın selametin
Kalmalı ucunda Acem ülkesinin
Durup beklesin iki ülke arasında
Yönelsin yeniden Acem'e ilkyazda
Eğer düşman durmayıp kalksa yerinden
İl ve başın çiğnemek olur kolay hemen
Anunçün otağı burdan almak gerek
Ki bu zor işte acı duymamak gerek

Bu denlü oyalayıcı, kolaylayıcı sözleri, Padişahın aydın gönlünün tasarladığı ulu taslaktan çeldirmek yolunda

olıcak, düşmanlarını yenen, hasmını tepeleyen Padişah buyurdu ki, Karabağ ili ki Acem şahlarının kışlağıdır. Beylerin ağırlıklarını, çevrelerini beslemeye dayanıklıdır. Geçim kolaylıklarının bolluğu ile tanınmış bakımlı bir beldedir. Çevre illerden dahi azık getirmek kolay olmakla bu ilde kışlamayı düşünmekteyiz dedi. En doğrusu oldur ki ol yöreden geçerek buranın durumuna bilgi edinile. Eğer kışlamaya elverişliyse orada kalına ve illa bakımlı Rum ülkesine doğru yol sürdürüle. Çün yaprak dökümüyle Tebriz'in gül bahçeleri sararmaya, güzün gelişiyle bağ ve çayırlar dağılmaya başlayıp yer yuvarlağı kimyagerin ocağı olmuş ve güz adamının attığı zehirle toprağı sarartmıştı. Üzüm rengi tan yerini boyamaya başlamış, yer yüzüne renk renk döşekler yaymaya girişmişti. Güz hırsızı bahar yolcularını yağmalayıp yoksul bırakmış, baharın güzelliklerini yokluk yeline virüb hiçe saymıştı. Feleği yönlendiren düzenle dönen dönem terazisinde gece ile gündüz kefelerini bir yana eğdirmeyüb denk tutmuş ve kışın soyguncu askerlerinin gelişini duyurmuştu. Bu durumda yer yüzünün padişahı dokuz günden artık gönül alıcı Tebriz topraklarında beklemeyip zaferleri rehber edinen ordusunu kış soyguncusundan korumak için dönüş yoluna girdi.

Seher terkisinden altun mızrağı çekince
Felek yöneldi ol yıldız gözlüyü sevmeye
Atlayınca Şebdiz atının da üstüne Şah
Tebriz'den çıkıp gitmişti yola ol Padişah
Yaz günleri ki etkisi bitmiş tükenmekte
Güz mevsimi ufukları sarılarla örmekte
Cem görkemli Padişah her nereye varırsa
Zerefşandan kumaş serer güz anın yoluna

Öte yandan sanatsever Padişah bu ülkede yaşayan sanatçılardan ve önde gelen anlı şanlı beylerden bin kadarını seçerek ev halkları, mal ve eşyalarıyla birlikte İstanbul'a göçürdü. Bu yolculukta uluğ beylerden birini de

anları koruyup götürmek için görevlendirdi. Anlara yolculukta ne gerekse, at, katır, eşek bütün gereksinimlerini, ücret ve yol harçlıklarını da verdirdi. Bunlar orada öyle ilgi gördüler ki, bu konuklukta eski dostlarını, yurtlarını unutmakla yerildiler.

Konukları çekiştirmekse hiç de ayıp değil
Zira suçlanıyor dostları vatanı unutmaktan

Timur Bey soyundan Horasan padişahı Sultan Hüseyin Baykara oğlu Mirza Bediyüzzaman ki, tek başına Horasan'a padişah olmuştu. Molla Camî, Emir Ali Şir Nevayî ve İran'ın daha nice olgun kişileri onun adına kitaplar yazmışlar, övgülerini yazdıklarının başında dile getirmişlerdi. Zaman denilen dolabın dönüşü sonucu tahtından ırak düşmüş, Tebriz'e sığınmıştı. Utanmaz Kızılbaşının gönül paralayan kahrı da ciğerin dilmişti. Şimdi Padişahın otağında bulunmak şerefine erişmekle onun yaygın ilgi ve iltifatlarıyla başlara tac olup sevindi. Ona günde bin Osmanî ödenek verilmesi buyurulup doyurucu gölgelerinde anı hoş hal ettiler. Bakımlı İstanbul kentine esenlik ve mutlulukla geldikte. İstanbul vebası ona karşu çıkub, Bârî andan hoşnut olsun. Ebi Eyyub-i Ensarî hazretleri kabri çevresinde anı konuk eyledi. Yakınında bulunmak şerefiyle şanın yüceltti.

Dize - Sahabîlere yakın olmayı Allah bize de nasip etsin

Artık kışın gelmesi iyice yaklaşmıştı. Denizler gibi çoşan Padişah, daha fazla durup eylenmeden sözü edilen yirmi beşinci gününde (15 Eylül) devlet ve ikballe Tebriz ilinden kalkub geldikleri yolda bakımlı bir yer kalmadığı için Kağızman ve Karabağ yöresine yöneldi. Merend'ten Aras ırmağına geldikleri vakitte yeniçeri taifesi elbir idüb Padişahın dizginlerini Rum diyarına çevirdiler. Uzayıp giden yol yorgunluğu, yürekleri ürküten tehlikeli yolculuğun sıkıntılarıyla güclerini yitirdiklerini bildirdiler. Yurtlarını özlediklerini duyurdular.

Didiler ey Padişah-ı Cem-nişan
Kılıcın olsun düşmana ateş saçan
İran ki baştan sona dek viranedir
Anda kışlak eylemek efsanedir
Yürekleri paralarken saldırımız
Gücsüz kaldık gör bu yolda cümlemiz
Rum ülkesi bir ucuzluk köşedir
Kande varsak et ekmek azık biledir
Şahım varalım ol sevimli yurda biz
Eyle azat bizi bu sıkıntıdan tiz
Rum diyarı içre durup dinlenelim
Sonra her kande buyursan gidelim
Asker hazır olduğu demde bahar
Şahım emrün ile olalım at katar
Dönelim Tebriz'e ey Şah-ı cihan
Çünkü dileğündür bildik Azerbaycan
Baştan başa İran ilin aşalım
Kızılbaştan da bir iz komayalım

İnceliğe düşkün Padişah büyük küçük herkesin söz birliği ettiğin göricek gerçi isteklerine izin virüb Karabağ kışlağından vazgeçerek Nahçevan'la Revan'a doğru yol değiştirdi. Ama yeniçerinin bu ağız birliğinin Divan ileri gelenlerinin kışkırtmasıyla olduğu bilgilerinde olmağın, ol kötü işleyenlerin dilek harmanlarını da tutuşturmayı kararlaştırıp, askeri aldayub baş çekmeye yönelten vezirlere kinler biçti. Bu nedenle yolda giderken dilsize duyurdu. Mustafa Paşa'nın kuskunun kestirdi. Sözü edilen Şaban ayının ikinci günü (22 Eylül) Nahçevan çevresi cihanı kaplayan ordunun çadırlarının kurulduğu yer olıcak defterdar olan Piri Çelebi ki, Mevlana Celaleddin-i Aksarayî torunlarındandır, vezirlik durağına yükseldi. Zahire ve yiyecekler de iyice azalıp pahalılaşmakla askere son derecede sıkıntı gelmeğin, sözü edilen Paşa azık toplamak için Padişahın fermanıyla önce Bayburt yöresine vardı. Çevreye, bölgeye buyruklar salub azıkla anbarları dolduru dolduruverdi.

Azıkla dolsun anbarların her biri
Hemen anda önlem alıp düşündü ki

Padişah sözü edilen ayın sekizinde Revan kasabasına iniş eyledi. Adı yukarıda anılan Mustafa Paşa görevden uzaklaştırıldı. On ikinci gününde Talin kalesi yöresi zafer ayetleri yazılı sancakların durağı oldu. Bu kale halkı başların ayaklanma yastuğuna yasdayub direnme havasında oldukları için yağma tufanına tutuldular ve Padişah fermanıyla cezaların buldular. Ramazanın ilki Cuma günü Çin ağılına iniş buyurulub bir gün anda otrak oldu. Has arabalar ol konağa gelüb yetişti. Bu durakta kar yağub ve yağış, soğuk yüzün göstermeğe bütün çabasın harcadı. Bu arada Bayburt fethine asker gönderilmişti. Otağ-ı hümayûnları varıncaya değin kaleler açan beyler ol güclü hisarı ele geçirmişlerdi.

Dize - Kal'a anahtarın gönderdiler

Bayburt halkına gösterilen sert tutum Kigı kalesi koruculuğuna da göz dağı olmağın onlar da anahtarların teslim ettiler. Ramazanın altısında Sınur adlı köy yakınlarına konuldukta, Bayburt ve Erzincan illerin emir-i ahur olan Bıyıklu Mehmed Paşa'ya verip Trabzon'u, Canik'i ve de Karahisar'ı buna ekledi. Ol ulüğ güclü buğa pek çok güveni olmağla doğu ucların korunmasını ana üstlendirdi. Onu düşmana karşı direnme konusunda heveslendirdi. Dokuz Ramazanda Dayı şeyhi adlı yere inildikte, Vize reayası uzağı gören Şahın katına çığrışub girdiler ve kışın şiddeti bir yana, azık yokluğu öte yana, kışın aç kalmış kurt gibi koyun sürülerine yağma pençesin salan ve talan penceresin açan soyguncu askerden şikayet ve Padişah yasağının yürümediğin anlattılar. Vezirlerin gevşek tutumları, göz yummaları ve askerle birlik olmaları sonucu ortaya çıkan bu işler üzerine Hersek oğlu Ahmed Paşa ile Dukakin oğlu Ahmed Paşa'yı görevden alıp değerli katından uzaklaştırmakla gönüllerin yıktı.

Başlarına yıktılar çadırların
Bozdular paşaların hatırların

Sonra konak konak yol alıp Şeker bayramı namazını Niksar'da kıldı ve Şevvalin altısında (24 Kasım) ünlü ayakları Amasya kentine bastı. Bahar başbuğu çiçekler ordusunu düzünceye değin askerin seçkinlerinden ve Kapı halkından oluşan maiyetiyle ol ünlü kentte kalarak adalet ve şefkat yolunda durdu. Askerin geri kalanına ilk yazda uluğ otağın hizmetine katılmak fermanı ile öz yurtlarına gitmelerine izin verdi. Ama Acem diyarından dönüş sırasında kıtlığın artmasıyla askerin ve bineklerinin güçsüz dermansız kalması bir yana, sert kış hırsızı da hallerin bitirmiş, boğazları lokma yutamaz, el ve ayakları da dutmaz olmuştu. Azık kıtlığından bahalılık gök kubbeyle bir eşik olmuş, buğdayla arpa, satıcıların en değerli malları arasına girmişti. Unun habbesi dürüst dost gibi hiç gözükmezdi. Un yokluğundan perişan olanların halleri haraptı. Yiyecek pahalılığı ve de mal kıtlığı ol mertebede idi ki İstanbul kilesin bin dört yüze satan iyi vurgundur deyü kelle eyler idi.

Buğday işi öyle bir boyut aldı ki
Başak burcu ülkerin değerini geçti

Kıtlık ve yokluk belası yetmezcesine kocamış felek de bir yakadan un hasretiyle ömrü tükenenlere güneş mangalını elek eylemekle zecret verirdi.

Keskin kılıcı çekti belden körük
Gör felek eyledi mangalı elük
Güneş mangalından ışık yerine
Un ayazıdır bu akıp döküle
İncelik ununu her yana saçtı
Feleğin torbasıyla dağıtıp durdu
Yerde gören onmadı yuvarlak ekmeği
Ay'la güneş olsa meğer gökteki

Askerin yolları üzerinde bulunan köy ve kasabalılar, konar göçer, davar çadır halkı, sarp dağlara çekilip bunlar yiyecek içecek bulunmayan topraklarda yol almak zorunda kalmakla, sıkıntıya düşüp çok felaket çektiler. Düşünceli hükümdarlarının önerdiği akla yatkın önlemle hareket etmedikleri için otalanan gönüllerinde nice pişmanlıklar duydular.

Büyüklerin öğüdüne kulak asmayan o kimseye
Tırnağın ucu denli pişmanlık geldi çok pahalıya

Ayrıca Mirza Çabük ile yiyecek ve azık gönderilmesi konusunda daha önceden bir anlaşma yapılmıştı. Kars'tan Gürcistan sınırına girildikte anlaşmada öngörülen yiyecek madderi gelmeyicek, askerin perişanlığı iki kat arttı. Nice insan yıkılıp yollara düşerek karla örtülüp kaldı. Çabük'ten beceriksizlik ve zahire göndermede gecikme beklenmezken, gerçek böyle olunca durağı yüce Padişahın gazab dalgaları dağları deviren seller gibi köpürdü. Çabük'e cezasını vermek için dizginlerini ülkesinden yana çekti. Daha önce göndermiş bulunduğu Nizam adındaki elçisini ki, İran'ın ileri gelenlerinden iken, Kızılbaştan kaçub Çabük'e sığınmıştı. Esenlikle dolu Kapıya başın vuracak uzağı gören Padişah, anı böyle günlere saklayub mutlu eşiği hizmetinde kullanmakla başlara tac eylemişti. İşte şimdi o anda anı kılavuz ve zaferleri rehber edinen askere konakçı etti. Çağlagor adındaki konağa varıncaya değin büyük zahmet çekildi. Daşkaya denen konağa ininceye dek askere, binek ve yük hayvanlarına çok ziyan dokundu, dağılmalarına neden oldu. Çabük, Padişahın gazab yellerinin esmekte olduğun göricek, memleketinin buğdayını, tüm denelerini, hesaba gelmez zahiresini, kimi Padişaha layık armağanlarla uluğ otağdan yana gönderüb gecikmeden dolayı özüler ve de kusurun bağışlanmasın diledi. Hataları örten, herkesi sevindiren Padişah, durumun gereği Çabük'ün günahından geçüb, inmiş olduğu handan

kalkub Yaylacuk'ta kondu. Andan Alacalar'a, andan Çoban köprüsü'ne varub bir gün ol köprüde dinlendi. Rumeli askeri beylerbeyileri olan Sinan Paşa'yla gelüb ordu-yi hümayûna katıldılar. Top arabaları da bu konakta orduya yetişti. Sözü edilen konaktan göçüp, Matahac'a gelüb, andan Erzurum önünde kondular. Sonra konak konak ilerleyüb Bayburt yolundan Amasya kentine gelüb bahar sancakları açılınca ol geniş beldede kaldılar. Sinan Paşa'ya sancağı altında olan sipahla Ankara'da kışlamak buyuruldu.

Gönüller çeken Amasya beldesi muzaffer ordunun at nallarıyla çiğnendiği günde Şehsüvar oğlu Ali Bey uğurlu özengiye yanaşub at başı olmak şerefi elvirmekle mutlu dizgin eline girdikte, ülkeler armağan eden Padişah Zül kadir vilayetini ana uygun görüb, Alauddevle elinden çeküb alub ana virmek vadiyle umutlandırıcak, atından inüb armağanlar dağıtan sultanın atının gümüşten dökülü nalını öptü. Çün Padişahın iltifatları ve hakkındaki düşünceleri ölçüye gelecek gibi değildi. Durumun darlığı nedeniyle şimdilik Kayseri sancağına atadı. Hazineler almaz armağan ve bahşişlerle, her türlü lutuflarla onu sözü edilen sancağa gönderdi.

Daha önceleri Alauddevle'nin Süleyman Bey adındaki oğluna Bozok sancağı verilmişti. Şehsüvar oğlu Ali Bey geçmiş düşmanlık ve unutulmaz öç ateşiyle Süleyman Bey üstüne ılgar idüb, büyükçe bir çarpışmadan sonra yengü bulub Süleyman Bey'i öldürdüğünü Padişah katına duyurdu. Alauddevle'den daha önceleri kimi beğenilmez davranışlar görülmüş ve bu tutumu Padişahın ince yüreğinin kırılmasına neden olmuştu. İşte bu kırgınlıkla Bozok sancağını da ona karşı Şehsüvaroğlu'nun sancağına kattı.

Padişahın Amasya'da kaldığı sürece meydana gelen olaylardan biri de bu idi ki, yeniçeri taifesinden bazı eşkiya kimi teşvikçilerin kışkırtmasıyla vezir Pîrî Paşa'nın ve Padişahın öğretmeni olan Halimî Çelebi'nin evini bas-

tılar. Bu kışkırtmaya katılanlar ceza kılıcından geçtiler. Daha önce görevden alınan Dukakin oğlu Ahmed Paşa da ol kargaşa arasında Padişahın gazabına uğrayub öldürüldü.

Bir başka olay da bu idi ki, devleti hiç olan Şah, Padişahın atılımı sonunda onun elinden yediği elem lokmasıyla gaflet ve bilgisizlik sarhoşluğundan ayılıp ve ettiği bed-mestlik üzüntüsüyle canından bezüb geride kalan ve gerçeği gören dostlarıyla böyle önlem etti ki, itdüği karşı gelişten özür dileyüb, geçmiş kusurlarının affı için bağlılık ve kulluk gösterüb, Padişahın kahır sellerinin ikinci kez ol yöne akışını önleye. Bu nedenle ağır bozgun ve yenilgiyle kaçtığı dip ülkesinden Tebriz'e gelip seyyidlerin seçkinlerinden ve Tebrizli bilginlerden Mir Abdülvahhab'ı, el-Hâvî'nin yazarı (119) soyundan Kadı İshak'ı ki, Kadı Paşa denmekle ün yapmıştı, Molla Şükrüllah Moganî ile Haydarî halifelerinden Hamza Halife adındaki beyini kalabalık bir maiyetle ülkeler alan Padişahın katına elçilik göreviyle gönderüb pek çok armağan da yolladı. Gönderdiği yalvarışlarla dolu bitide derin bir saygı ve nice yakarışlarla barış dileğini belirtti. Ettiği cesaret, gelecek felaketten kaçınmak için olup gökler denginde olan Padişahtan affı ricasında bulundu. İran topraklarında onun adına yönetimi yürütmesine izin dileğini bildirip bağlılık töresini yerine getirerek barışı sağlamaya çalıştı. Uğraş günü savaşçı yiğitlerin eline giren eşinin gönderileceğini umarak bu konuda da pek çok acındıran sözler iletmişti.

Ol ormanın çalısı çırpısı korkağın bütün yumuşaklığı ve mektubundaki sözlerinin inceliği sadece düştüğü ürküntüden doğmaktaydı. Bu nedenle kulak asılmadı. Seyyid Abdülvahhab'la Kadı Paşa'yı İstanbul boğazında olan Yenihisar'da, yoldaşları olan çirkin suratlıları da Dimetoka kalesinde hapse attırdı.

Daha önce ceza kılcının kolanıyla hakkını verdiği Kürt Hacı Rüstem'in Pir Hüseyin adındaki oğlu Kızılbaş-

tan devlet kapısına sığındı. Hakkında Padişahın lutfu kendini gösterip babasının hükmettiği il ona verildi. Nurlarla parıldayan Padişahın buyuruldusuyla başı dikleşti ve de Sultanın bahşiş ve armağanlarıyla değer bulmuş oldu. Öteki kürt beylerine de istimaletnâmeler gönderip ilk yazın sayısız askerle yeniden İran topraklarına yürümek kararında olduğunu duyurdu.

Acem seferinden dönüşü sırasında Merend'ten kürt beylerinin gönüllerini almak için yolladığı Molla Hakimüddin İdris-i Bidlisi'ye ki, bu günlerde sözü edilen hizmeti yürütüp sürdürmekteydi. Padişahın kutlama bitisi yazılıp uyulması gerekli buyrultular onun eliyle Kürt beylerine dağıtılmaya başlandı.

Kemah kalesiyle Erzincan arası pek yakın olup Kemah koruları olan yaban domuzu küstahlar, zamanlı zamansız Erzincan halkına saldırmaktaydılar. Hele kış aylarında, soğukların bastırdığı sırada, tün baskınları yapub hasar dokundurmaya kalkışırlardı. Öyleki Bayındır beylerinden Uzun Hasan soyundan kimini Erzincan'da şehit edip çok fesatlıklar ettiler. Gerçi Erzincan koruculari da iş sırayladır sözüne uyarak tün baskını idüb ol kandökücüler üzerine Kurban bayramı gününde doğruları koruyanın yardımıyla sıkı bir savaş verip Kızılbaş başlarından minareler yaptılar ve fesatları kapusun yapub kılıç çevganıyla başları topun kaptılar. Bu haberler Amasya'da yıldızı parlak Padişahın katına duyurulunca Bayburt ve Erzincan valisi olan Bıyıklu Mehmed Paşa'ya hükm-i hümayûn buyuruldu ki, tepeleyici otağın oraya inişinden önce yanında olan yiğitlerle sözü edilen kalenin kuşatmasına girişe. Giriş çıkış yerlerini iyice irdeleyip başarının ne yönden olacağını araştıra. Himmet çengelini kalenin burcuna asa. Yıldırıcı top tüfek sesleriyle de Kemah'taki kendini bilmezlerin kulaklarına umutsuzluk haberini ilete. İşin sonunu almaya ivediyle girişe. Sözü edilen Paşa, buyruk

gereğince görevlendirildiği işi bitirmede bütün gücünü harcadı. Güneş örneği doğan hükümdar, muzaffer orduyla ol kale eteklerini kıyamet gününe benzetinceye dek kaleyi kuşatmaya devam etti.

Kemah kalesi ki, gök kubbeye ulaşmış bir ulu sarayı andırır. Kuleleriyse yıldızlarla başa baştır. Burçları, mazgalları burclar halkasına çıkmış ve bu güçlü yapıyı yapan mimar, "Onda hiç gedik yoktur. (120)" hükmüne bir örnek vermiştir. Feleklere değen bir dağ üzerine sağlamca oturmuş olup yücelikte başı göğe ermiş ve ayağı yerin dibine girmiş, sağlam istihkamlarıyla tanınmış ve bağlar, bostanlarla çevrilmiştir. Eteğinden derin bir dere akar ki, hayal ipiyle bile ol derenin dibine irmek bir boş hayaldir. Dibi o denli derinki uzaklık kavramı bile bunda noksan kalır. Ne hisarının ucuna akıl merdiveniyle çıkmak olasıdır, ne de eteklerindeki derenin dibine sanı adımlarıyla inmek düşünülebilir.

Bir iri kaya anın düzü tek parça
Daracık bir gemi hisardan yanıysa
İnce uzun bir dev eteklerinde
Geniş meydanı sanılır daracık öyle
Bahçeleri kıyısından hep Fırat akar
Cenneti andırır hem cana can katar

Ermen diyarının ucunda dağdan yontulmuş bir hisardır ki, baskı sonu aşağılık Kızılbaş onu ele geçirmeğe yol bulmuştu. Kaplumbağa gibi ol hisar kayasına baş çeküp serkeşlik ider olmuştu. Rahmet ona olsun Sultan Yıldırım Han gününde Osmanlı devletinin ulu ve sağlam kaleleri arasına katılmış olmakla ol yöre bakımlı topraklarımızdan sayılırdı. Yıldırım Han'ın yakıcı ve yıldırım gibi akıcı kılıcı çakmağıyla kendini bilmezler anın eteğinden koğulmuş olmakla kalıt gereği yeniden ele girmesi ve korunması Padişahın boynu borcu idi. Bu nedenle gayret atın ol sağlam kalenin fethine dizgin çekti. Karınca gibi ordu-

suyla Timur, düşmanlık ve zulüm yoluyla bu kaleyi Yıldırım Han adamlarının elinden almağla yeniden devlete bağlanması özellikle bir görev gereği ve bu öcü çıkarmakta emeliydi. İçinde bulunan kara yürekli kızılbaşların Erzincan'la Bayburt'un korunmasına engel oluşları ve fırsat deminde fesatlık eylemeleri bu tasarının bitirilmesini gerektirmişti. İşte şol demki Padişah güneş, kış kalesini yerlere karmaya bayrağın açtı. Kışın rahatsız döşeği bed huylu düşmanların gönlü gibi dürülünce bahar başbuğu çimenlikler yeniçerisin toplayıp kızıl, külahlı lale azeplerin yeni bir düzenle ortaya getirdi. Cihanın boyun eğdiği ferman gereğince, cihadı iş edinmiş askerler Sultanın gönül kapısına bahar selleri gibi akıp gelmekle devletlu buyruğunu gözler oldular.

Padişahın yola çıktığı duyulunca
Sipahiler her yakadan akıp geldi

Gerçi kışın muştasını yemiş asker, soğuk yellerle perişan ve kıtlık zorluğuyla da bitkin hale düşmüş bulunuyordu. Ama, durağı yüce Sultanın parıldayan adalet ışınlarıyla, altınlar saçan avucu bulutundan dökülen ihsan yağmurlarıyla gönülleri ısınmış, rahat döşekleri daralmış, yüreklerine güç gelmiş ve tehlikelerle dolu bu seferin yorgunluğunu Padişahın lutuflarıyla gidermişlerdi.

Padişah adil oldukta mal darlığı ne ki
Adalet daha iyidir geçici ferahlıktan

kışlardan korunası Amasya yöresini renkli çadırlarla, bakışlardan korunası Amasya yöresini renk çadırlarla, baharın açan lale bahçelerine çevirdi. Dokuz yüz yirmi bir Rebiyülevvelinin beşinde (19 Nisan 1515) ufuklar padişahı, saçakları göklerde gezen Hünkâr, Kemah'ı ele geçirmek ve yaramaz Kızılbaşı tepelemek üzere sözü edilen beldeden sancakların açtı. Çadırının yayılan gölgesi ay ve güneşe vurdu. Göm ve görkemle, kalabalık askerle konakları aşarak Karlubel'den Karacabey çayırına indikte Mısır sultanı olan Kansu Gavri'den nâme ve elçi

geldi. Eğerçi dostluk töresi gereğini sundu. Ama Şehsüvaroğlu Ali Bey'in Kayseri ve Bozok sancaklarına atanmasını büyütüp, babası olan Şehsüvar'ın Rum ve Arap sultanları arasında düşmanlığın kaynağı olduğunu ve Babü'z-zuveyle'de idam edildiğini anımsatıp lutuflu bakışlarından uzaklaştırılmasını ve sözü edilen görevden alınmasını açıkladıktan sonra Zülkadir oğulları beyliğinde eski töre gereğince adının hutbede anılıp, sikkeye yazılması gereğini ileri sürmüştü. Padişahın aydın gönlü bundan kırgınlık duyup, "adamsa Mısır'da hutbede ve de parada adını okutup yazdırmayı sürdürsün bakalım" diye yanıt vererek ulağın yolcu etti.

Oradan kalkılınca Artukabad'a inildi. Sivas kenti alemlerin temeli olan otağ ile donanınca burada bir hafta dinlenildikten sonra Merzifon yolundan Elmalı'ya varıldı. Rebiyülahirin beşinde (19 Mayıs) sözü edilen kale muzaffer ordu tarafından kuşatıldı. Kemah halkının kulakları kıyamet gümbürtüsünü ansıtan top tüfek sesleriyle, cenk aslanları yiğitlerin naralarıyla ve tiz koşar gösterişli atların kişnemeleriyle doldu, taştı. Bıyıklı Mehmed Paşa kaleler açan Padişahın fermanıyla daha önceden kuşatmaya girişmiş olup, savunmaya kalkışan yaban adamların başına Kemah dağlarını dar ve dünyayı gören gözlerine aydın günü zindan etmişti. Deryalar örneği kaynaşan ordu Kemah önünde bora gibi esince, içinde bulunan kızılbaşlar kurtuluş haberini getiren ip ucunu kaçırıp sağ çıkmaktan umutların kestiler. Yeniçeri yiğitleri tüfek atışlarıyla burç ve kulelerden kızılbaşa baş çıkartmağa olanak vermediler. Kabule yakın duaların firuze rengindeki dokuz kat göke yükselişi gibi anlar dahi ol ulu kulelere, aşılmaz duvarlara tırmandılar. Tepelerini Padişahın yengülerini duyuran bayraklarla bezediler.

Bütün alem anın güçlü eline düştü de
Gayret etti ol kişi sağlam ipi tutmaya

Acı çektiren oklar musibete uğramış düşmanın gözünün payı oldu. Altın çelenkli gaziler zenbereklerinden attıkları denelerle anlara göz açmaya güç bırakmadı. Umutlu gözler kör, kaleyse ol eşekçilere barınak oldu. Tüfek möhreleri bela yağmuru gibi kızılbaşın başına yağdı. Kuleleri yıkan evren ağızlı darbezenlerin dumanı mavi göğe ağdı.

Tüfenk dumanından bulut oluştu gökte
Kötülükte azanın indi taş ensesine
Kızılbaş her yakadan başın çekti içe
Çünkü boğulayazdı o kan denizinde
Yedi muştayı bir anda parlak kılıçtan
Kalmadı kalede tek kişi kızılbaştan

Tanrının desteği Padişahın başarısına uz düşmekle sözü edilen günde muzaffer ordu, hiç eylenmeksizin Kemah kalesine yani, geçmişte nice beylerin askerini bıraktı âciz kavramının tam karşılığıdır, fetih yolun bulup ele geçirdiler. Kaleyi bekleyenleri kılıçla doğrayıp çoluk ve çocuklarını tutsak alıp burasını da ülke padişahının öteki kalelerine eklediler. Altı saat içinde ol kötülenesiceleri yok edip yararsız vücutları yapıların yıktılar. Ad ve sanların silerek baş ve taçların yırtık pırtıya çevirdiler. Kızılbaş leşlerinden hisarı temizleyicek parlak azimli, Hümayûn görkemli, savaş Mirrîhi Padişah kale içini mutlu gelişiyle şereflendirdi. Ol esenlikler veren surları ve gönüller açan hisarı gezip inceledi. Kaleye giriş sırasında Hayrü'l-fâtihin durağına şükürler edip dilinden "dilediğine mülkü verirsin, dilediğinin de elinden çekip alırsın. (121)" ayetini düşürmedi. Yıkıcı güllelerin çarpmasıyla açılmış olan gedikleri onarttı. Ayrıca yeni büyük bir kule ekletmekle savunma koşullarını tamamlamış oldu. Sayılamayacak ölçüde yiyecek ve azık hazırlattırıp, korunması için yeter sayıda asker koyup, Karaçin oğlu Ahmed Bey ki, gö-

rüşleri değerlendirilen beyler arasında idi. Bu kalenin korunması işiyle görevlendirildi. Böylece Padişahın ilgisi uğuruyla bu sağlam kale onarılmış oldu.

Ol gönüller açıcı ülkenin çeşitli garip özellikleri vardır. Doğanın tuhaflıklarından biri budur ki, ilk yaz günlerinde gökleri düzenleyenin kudretiyle yağmurlu gece ve gündüzlerde bahar bulutlarından serçeyi andırır yeni kanatlanmış kuşçuklar (bıldırcın) düşer ve ol günlerde Kemah bayırları keyif ehlinin durağı olur. Memleket halkı toplanıp tanrısal sofradan ve sonsuz nimetlerden nasiplerini alırlar. Kapalı kaplara koyup tuzlayıp bastırma etmekle azıkların çıkarmış olurlar. Biçimde selvaya, tatta ise helvaya benzer. Bu arada yakalanmayıp kalanları bir kaç gün içinde kanatlanıp uçmaya başlarlar. "Hiç kuşkusuzki Allah her şeye kadirdir. (122)".

Zülkadirli Ülkesinin Kurlarılışı Konusu

Daha önce yazdıklarımızda açıklanmıştı ki, Zülkadir oğlu Alauddevle, Osman oğlu soyunun beslemesi ve Sultan Mehmed Han kapısının yetiştirmesi olup devleti çerağı, hoşnutluk ona olsun Sultan Bayezit Han eliyle tutuşturulmuş ve görkemi gerekleri anın himmetiyle yerine getirilmişken alçaklık rehberliğiyle "eğer aldırmazlık ederse insan kuşkusuz cezasın bulur. (123)" yoluna girip baş çekmeğe kalkışmış ve de bu devletin ne olduğundan habersiz, sonsuza dek yaşayacak ol ocağa değer vermezlik kapısın açmıştı. Yaradılışındaki çirkin hilebazlık, oyunbazlık görüntüsün ortaya koyup yol kesicilik sanatını kendüye iş edinmişti.

Başta uçan devleti kuşun kıskandı düşman oldu
Bilmezki kıskançlıkla tamah kişiyi kurutur

Çerkeslerin şeytanca kışkırtmaları anın yaradılışını yönlendirmiş, Osmanlının düşmanlarıyla gizliden iş birliği etmesiyse tükenmez hırsının doğal bir sonucu olmuştu. Yanlış adımlarla nifak vadisinde, ayrılık yollarında izler kovalayarak kimi kendisi, kimi yoldaşları Osmanlının bakımlı topraklarını korkulu yerlerden, yaşanması güç illerden etmişlerdi.

Nice ülkenin nice mülkün ısrı oldu
Hem İran'dan hem de Rum'dan payın aldı
Yırttı attı eski anlaşmayı özünden
Köklü töreleri de yıkıp çiğnedi

Öyleki Cem görkemindeki Padişah, Acem ülkesini ele getirmek tasarısıyla ordularını yola çıkarıp Zülkadirli sınırları yakınlarında sancaklarını dalgalandırdığında, kendini bilmezliğin bir kez daha gösterdi. Yaşlı bir tilki gibi ininden çıkmadı. Böylece devleti yapısın yıktı. Nefs-i emmaresi ve de acımasız yaradılışının sonucuyla ördüğü çatışma ya da ayrılık duvarını kuşkulanma düşüncesiyle yıkmadı. Padişahın çağrısı karşısında aradaki anlaşmazlıkları kaldırma ve uyuşma gereklerini düşünmeyip özürler ileri sürmekle ötedenberi baş eğegeldiği Kapıya yüz sürmekten kaçındı, yanaşmadı.

Alauddevle bu sersemce tutumuyla
Padişaha ilgisizliğin belli etti
Esenlik, yolunda olmadı ana rehber
Başı mutluluk halkasına girmedi
Gururlandı da mala pula askerine
Alemlere gölge salan saçağı öpmedi
Nasıl da görmedi bu devleti yaşlı kurt
Bir vuruşla tahtından yere düşüverdi

Bu terbiyesizce davranışı, yöresindeki bakımlı topraklara saldırmaya kalkışması, yaramazlığı, gerçekte onun hemen haddini öğrenmesini gerektirmişti. Ne varki Şah

İsmail'in yola getirilmesi işine ön verilmesi kaza ve kader divanında karara bağlandığından ol önemli konunun ele alınması öncelik kazanmıştı. Buna gelince hakkında hemen bir sonuç almak o günlerde önemsenmemiş, Takdirin eli önlem dizginlerini Acem diyarına çevirmişti.

Ne ki Sultan, Acem mülkü işin tamam eyledi
Bu avı ol korulukta kocuşturub derledi

Amacı zafer olan sancaklar Kemah önünde dikildiği günlerde, cihanı tutan ordu için getirtilen zahireyi zorla alıp, ülkesi sınırından geçen nüzül eminlerine saldırgan elini uzattığı başlara tac olan Padişaha bildirildikte anın algılarla dolan gönlüne şu doğdu ki, ol yaşlı kurt önlem tuzağıyla ele getürüle. Kılıç süpürgesiyle de varlığı çöplüğü oluş arsasından götürüle. Ol kargaşa ortadan kaldırıldıktan sonra Kızılbaşı tepelemeye gönül rahatlığıyla gidile. Gerçekte Padişahın güneş ışınlarıyla aydınlanan gönlü tanrısal doğuşları yansıtan bir ayna gibiydi.

İşinde özünden gayrısıyla danışmadı
Sadece hoşnut oldu tutan ele kılıcı

Kavramına uygun, danışma yerine istihareyle yetindi. Devleti atı dizginlerini ol anlayışları kıt Türklerin baş ve buğunu tepeleme yönüne çevirdi. Parlayıveren ateşle umut harmanını yakub ömrü varlığın keskin kılıcın yalmanıyla biçüb havaya savurmağa eşi görülmedik gayretin harcadı.

Kızıl cenk odu padişahı hızla geliverdi
Belde kin kuşağı bağlı, darda kötü dilekçi

Gök duraklarında yol alan otağ sekizinci konakta bakımlı Sivas kentine girdi. Burada kurulu olıcak Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa'yı on bin düşmanı avlayan atlıya ve yeniçeri yiğitlerinden bir bölük ateş saçana baş ve buğ idüb ferman-ı hümayûn bu biçimde çıktı ki, önce Zülka-

dirli iline ılgaride ve düşman topluluğunu alt üst eyleye. Şehsüvar oğlu Ali Bey'i de yanına alub düşmanı ezip tepeleyen askere kılavuz ide. Bu bilinmeyen ülkede ol yol göstericiyi konakçı eyleye. Sinan Paşa ardınca da göm ve görkem ve devletle ürkek düşman ülkesine ordu birliklerin saldı. Sinan Paşa Elbistan'a kondukta ülkeler alan Hünkar imleri zafer olan orduyla İncesu'ya gelmişti. Bu sırada Alauddevle Ördeklü'deydi. Sinan Paşa'nın can alıcı bir ok gibi doğrulub geldiğinden haberli olıcak tehlikeli anlarda sığına geldiği ve dar zamanlarda yol vermez kulelerinde, yüksek tepelerinde barına durduğu, Turna dağı sanıyla bilinen. Cebel-i Zühal adlı yere, tek beni kurtarsın da dağa bile tırmanırım diyerek il ve ulusun, kız ve kadının, hazine ve gömüsün götürüp, başına topladığı günün derdine düşmüş Türkmenlerle ol ulu dağın eteklerinde bulunan derbentleri bağlayub,

Çekildi zulmün kılıcı nedense özde
Döner oldu zenbereği kan dökmeye

kavramını düşünmeyip tersine dönen bahtı ve yıkılan bayrağıyla savaş yerinde karşı durdu. Türkmenlerin ok ve yaylarına güvenip düşmanı biçen yiğitlere dayatmak tafın urdu.

İnsana ki apaydın gece zindan olur
Sert yele döner kendi sözü aptallığından

Her ne denlü Zülkadir'in durumu görenleri, ol olgunlaşmamış kocaya öğüt verip, öç alıcı Padişahın katına başın eğmeği salık ettilerse de bir yararı olmadı. Akıllı kişilerin öğütlerini duyduğu anda unutup ak sakalının telleriyle laf anlamaz kulağını tıkadı.

Eğer Allah bir devleti çökertmeyi ister ise
Düşürür hatalara ulusu yöneteni önlemde
Karaya boyandıysa kişinin bahtı kilimi
Bu boyadan aklatmak onu değil olası

Sinan Paşa Göksun ovasından göçüp yiğit bineğini kin mahmuzuyla çoşturdu ve de savaş ateşini tutuşturdu.

Yiğit askerleri ve güclü ordusuyla bilgisizlik ve gurur ayakbağına kendini dolayan üzerine ılgar eyledi. Ol ateşten hamleyle denizin dibinden kopup gelen ve yer yüzü meydanını kaplayan savaş yiğitlerini ve yıldırımlar çakan kılıç bulutlarıyla dünyayı kan deryasına çeviren, kan saçan er kişileri düşmandan yana saldı. Rebiyülahirin yirmi dokuzuncu gününde (17 Haziran 1515) iki taraf karşı karşıya geldi ve cengin tozu havaya ağdı. Yay, kara bulut gibi her köşede bir zavallıyı cansız kodu. Kement, gönlü tutsak alan zülüf gibi nice düşkünü bela çukurunda bağladı. O ateşten saldırı, cenk odunu iyice tutuşturdu.

Girişti bölük bölüğe taraflar kızgınca
Çelikten iki derya çoştu da çoştukça

Cenkçi timsahlar denizler gibi köpürür, göm gök demirlere bürünmüş erler savaş alanını alt üst ederken, ok ve yay bütün hırçınlığıyla bahtı kara Türkmene aman vermeyüb göz açmağa ve sarp dağlara kaçmağa fırsat bırakmadı.

Ülkeleri tutan taburlar bir bir düştü
Nice Türkmen siyaset kılıcına üttü

Kılıcı bile paralayan okla meydanın ortasında bir kan çeşmesi akar oldu. Okların kalabasından ruhlar geçecek yol bulamadı. Cenk ve uğraş alanı bir kamışlığa döndü. İşin sonunda Tanrının desteği odağından Padişahın parlak tuğunun saçağına zafer yeli esti. Çarpışma sırasında bir yiğit asker Alauddevle'yle karşılaşıp hınçlı kılıcıyla onun, sağını solunu kollamayan başını kesti.

Hani nerede baş çekmiştin cihan şahına
Ayırdı vücudünden başını bak zamane
Kişi nerede olmaz işe ayağın atmışsa
Okul tahtası gibi yüzü döner karaya

Çünkü ol gönlü kara, Padişaha itaat bağından boynun dışarı çıkardığının cezasın gördü. Görkemli Sultanın eli ol çirkin yılanın ömür tomarını dürdü. Yiğitlerin kılıçlarından kurtulabilen aşağılıklar kaçış yoluna düşüp perişan oldular.

Zülkadirliden yüzün döndürdü baht
Ellerinden çıktı mülk ü taht u raht
Düşdi gaddarun başından tacı da
Kan ve toprak içre boğuldu başı da
Başın gönderdi Paşa otağa
Didi daim Hak zafer vire Şaha
Düşmanı hep olsun hor aşağılık
Eylesün kahrı tuzağın avlık

Kap kara Türkmen yığını, aşağılık baş ve buğlarının tepelendiğini göricek, devrilen tahtları gibi dönüp Turna dağından yana seğirttiler. Ayağına çabuk yiğitler hızlı koşan atlarıyla ardlarınca yola düşüp bir kişiyi bile kurtulmaya eyregörmediler. Köşede bucakta gizlenen artıkları çekici kahrile şuradan buradan çıkarub tatlı yaşam suyunu can damaklarına otaladılar. Derilerin saturla yüzüb soğana çevirdiler. Alauddevle'nin çocukları, torunları, kötü yaradılışlı amca oğulları, akrep huylu hısımlarının çoğu ol uğraş alanında helak ve ateş saçan kılıca bir tutam od oldular. Kardeşi Abdürrezak Bey çocuklarıyla tutsak alınıp zincire vurularak ülkeler alan Padişahın katına gönderildi. Devlet yazıları "işte o kavim kökünden kurutuldu. (124)" harfleriyle yazıldı ve devleti yapıları da "atılmış pamuğa (125)" dönderildi.

Geldi Paş ardınca sayı almaz nice tutsak
Padişah da didi anları kılıca bırak
Aldı o ülkeyi baştan başa Rum'un şahı
Eğdi boynun tamam Padişaha ol Türk diyarı

Ufuklar hükümdarının gökleri tutan otağı Göksun ovasının göğsünde dinlediği sevinçlerle son bulan günlerde, Alauddevle'nin kesik başı yüce tahtın ayağı dibine konuldu. Mısırlı Çerkes iblislerin uluğ yapılı Osmanlı devleti konağına saldırıp el uzatmaları ve bakımlı ülkelere zulüm eliyle girişmeleri o başı kopmuşun başı altından çıkmağın, ol fena meydanının kûyünü ve eziyet değneği topunu korkutmak ve ürkütmek için Mısır sultanı olan Kansu Gavri'ye fetihname-i hümayûnla bile gönderdi. Çevredeki beylere de ayrıca başarıyı duyuran fetihnameler yollattı.

Güzel sözler döktüren becerikli yazıcı
Oturdu da bir bir zafernameler bezedi
Her ülke beyine gönderildi birer ulak
Yazıldı cihana, fetih sesiyle doldu kulak

Zülkadirli ocağı Padişahın kahir selleriyle söndürülicek, ol ilde olan göğe baş çekmiş kalelerin koruyucuları esenlik kapısına başların eğip gelmekle yüz aklıkların koruyup kale anahtarlarını sonsuz saygınlıkları olan durağın hizmetlilerine teslim ettiler. Padişahın fermanı üzerine önemli yerlerinde ve büyük kalelerinde dizdar, kötavul ve vergileri toplamak için emin ve tahsildarların atanmaları yapılarak ilin yönetimiyse uğurlu Kapının hizmetlilerinden olan Şehsüvar oğlu Ali Bey'e bırakıldı.

Dize - Sanki orayı aldın da cihangir oldun

Ülkeler açan ordunun baş ve buğu Sinan Paşa da sözü edilen konakta esenlik döşekleriyle döşeli tahtın saçağını öpmek şerefiyle mutluluk bulup Cemaziyülevvelin altısında (18 Haziran) vezirlik rütbesiyle başlara tac ve Padişahın büyük lutuflarıyla öğünen, ayrıcalık kazanan bir kişi oldu. Zaferleri gölge edinen askere biner akça bahşiş dağıtıldı. Bu bolca bahşişler aldıkları toyuma katıldı.

Böyle oldu yiğit Şahın görkeminden
Dilediki bezenmiş olsun askeri

Attan yana maldan yana hem de yaygıdan
Bol toyumla öyle doysun erlerin her biri

Hazine-i amire için toplanan yığınla cevahir, sayısız para ve ağır giysilerin sayılmaları hiç olası değildi. Bunları saymak düşüncesi bile akla gelmezdi.

Zülkadirli seferinden sağ salim çıkılınca askerin dinlenmesini sağlamak için devletli gidişinin dizginini taht kenti yönüne çevirdi. Kayseri önü kayserlik bayraklarının dikilme alanı oldukta, Rumeli, Anadolu ve Karaman birliklerine izin verip zaferlere denk eşiğin hizmetleriyle ve yüce devletin seçkin görevlileriyle saltanat durağına ve halifelik otağına yani İstanbul kentine devlet ve beğeni dizginlerini çekip ulaşıcak, güven ve huzur ile varub yüce yaradılışlı atalarının taht ketine

Öğünçlü zaferi, uğurlu talihi
Devleti yüceltti niceye iletti

esenlik yayan şerefli gelişleri gerçekleşti.

Kentin halkı büyüğünden küçüğüne
Canların saçtılar ayağı dibine

Padişahın Kimi Büyüklere Kızışı

Askeri kışkırtan kimi büyüklere, ülkeler açan Padişahın ince gönlünün kırılmış olduğu daha önce harflerle yazıya dökülmüştü. Saltanat durağına şan ve şerefle gelişleri gerçekleşince, yeniçeri taifesinin kocalarını, önde gelenlerini has katına çağırtıp Acem seferinde size yaramazlık öğreten ve dönüş yolunda kılavuzluk edenler kimlerdi? Amasya'da Pîrî Paşa ile Halimî Çelebi'nin evlerin basmak, kimlerin kışkırtmasıyla olmuştu? deyü sorguya çekip, elbette açıklamak ve aydın gönlüme bu gizi bildirmek gereksiz diyerek onları sıkıya aldı. Onlarsa gizlemeye güç yetiremeyip İskender Paşa'yı, Kaz'asker Tâcîzade

Cafer Çelebi'yi ve Sekbanbaşıyı ele verdiler. İnceliklerde yetenekli Padişah, anların davranış ve tutumlarından bu denlü ettiklerin anlayıp akıl kanıtlarının sözlü kanıtlara uyduğun göricek, Paşa'yla Sekbanbaşıya ölüm cezasını verip, onları yakıcı kılıca lokma eyledi. Kaz'askerden ise İslam askerini ayaklanma yoluna yönelten ve ülke içinde yönetimi kargaşaya ileten uydurma gerekçelerle fesadı kaynatan kimesnenin cezası nedür? deyü fetva istedi. Ol dahi, saptandıktan sonra ölümdür deyü fetva verdi. Onun kışkırtması, askeri kandırması ve baş kaldırmaya yöneltmesiyse iyice belli olmuştu. Durumu kollayan Padişahın kafasındaysa öç ağacı epeyce kök salmış olmağın o,

> Ey fesadı kaynatan ve kin tutan kişi
> Kuşkusuz utanırım sen fesatlık ederken
> Direnşen de bıraksan da fikrinde yanıldın
> Kimki fesatlık eder fesat kişi olur derken

sözlerini dinlemek ve geçmişteki ettiklerini, fesatlıklarını bir bir Padişahtan duymak zorunda kalmıştı. Öldürülmesi gereğine Padişah karar vermişken, geçmiş ve gelecek bütün hükümleri yürütenin saptadığı zamanlama gereği ecel huccetin kanlı mürekkeple imza edip, kaydın görmek ve ömrü tomarını dürmek bu güne değin uzamıştı.

Ülkeler açan Padişah, "mülkü dilediğine verirsin. (126)" buyruğunun öncülüğüyle Azerbaycan illerinde, Zülkadirli beyliğinde zaferlerle dalgalanan bayrağını açıp devleti düşmanlarını temizleme işini gönlünce bir sonuca ulaştırdıktan sonra, yere batasıca kafirleri tepeleme tasarılarını düzenlemeye girişti. Bu nedenle donanmayla gemilerin yaptırılıp onarılması konusunda yürüyen buyruklar çıkarttı. Ol fırtınalı denizlerde kanat açan martılara yuvalar yaptırılması için yüce ferman çıkınca, gemi yapıcıları, marangozlar ol dağ örneği gemileri işlemeye yeterli mahzenler ve ol deniz timsahlarını barındırmaya elverişli kızaklar kurmaya giriştiler. Galata önünden İstanbul'un

Balat kapısı hizasına gelince deniz kıyısı dağlar gibi gösterişli tersanelerle bezendi. Bunların her birine elli bin Osmanlı altını harcandı.

Bakımlı Amasya kenti Padişah sancaklarıyla bezendiği sırada Üngürüs kafiri İzvornik'e dek gelüb kimi Osmanlı topraklarına zarar viricek, Hacı Bey dilaverlik töresin yerine getirüb gaza kılıcıyla kutlu ulusun düşmanına cezasın, gereği gibi virüb ol aşağılıkların çoğun kırup kesik başlarını, koparılmış kulaklarını cihanı gölgeleyen otağa göndermişti. Bu nedenle İslam toprakları ucundan küfrün pisliğini sürmek, kafirin pis vücudü dikenlerini İslamın ana yolu üzerinden kökleyip yok etmek tasarısıyla önceki tahtkenti ve de devlet ve güven durağı olan Edirne'ye yola çıktı. Otağın ol ünlü kente serip yaşam suyunu andıran adaletiyle perişan gönüllere sular serpti, ölülere yeniden can verdi.

Güneydoğu İllerinin Bağlanması ve Diyarbakır Kalesinin Alınması

Sıradağlar üzerinde başına buyruk dolaşmakta olan Kürt boyları tek başlarına yaşamaktan hoşlanmakta ve kelime-i tevhitten başka hiç bir konuda anlaşamayarak sürekli biçimde birbirleriyle çatışmayı huy edinmiş bulunmaktaydılar. Memleketleri, Kızılbaş yönetiminde olan Azerbaycan, Diyarbakır ve Bağdad arasında olmağın, bu denli anlaşmazlık yüzünden ve de aralarında dayanışma bulunmadığından, Kızılbaşa direnmeye güçleri yetmemişti. Böylece ister istemez ol sapkınlığa dalan şaşkınların yönetimine baş eğmişlerdi. Bu nedenle de çoğu yurt ve kaleleri Kızılbaş yetiştirmeleriyle dolmuş bulunup, para ve hutbe yaşamı kötü kızılbaş adına okunur olmuştu. Ol temiz inançlı sünnilerin bakımlı ülkeleri dinsizlik ve sapkınlık töreleriyle dolmuştu. Ülkeler açan, taht ve tacı

tutan Sultan, orda yerini Acem topraklarını ele geçirmek amacıyla Tebriz yöresinde kurduğu esenli günlerde inançlarını koruyan ve de müctehid imamların mezhebinde kalmayı, Tanrının doğru yolu göstermesi sonucu başaran uzak görüşlüler, seçkin Padişahın şanlı gelişini, sonsuza dek mutlulukları ve esenlikleri bilmişlerdi. Zaferlere örnek otağ-ı hümayûna karşıcı çıkıp kulluklarını belirtmekle Padişahın yakın ilgisini görmüşler ve lutuf kapılarından kılıç kuşanmak, il ve yurt almakla öğünç ve sevinç bulmuşlardı. Ama şollar ki, çirkef Kızılbaş korkusunu kuşkulu yüreklerinde yaşatanlar, gönüllerindekini ortaya dökemeyenler, saklanacak köşelere çekilmişlerdi. Seçenek dizginlerini de Takdirin eline vermişlerdi. Oysa ki, yücelerden yüce Hünkârın atı ayağı tozunu, umutla bakan gözlerine sürme etmek isteği, gözlerinde parıldardı. Bu nedenle Padişahın yüce varlığının gelişini bekler olup, gözlerini dört açmışlardı. Bunun içindir ki, daha önce de yazıldığı gibi Tebriz'den Rum'a dönüş buyrulduğu sırada, Padişahın lutufkâr ilgisini ve sonsuza dek sürecek olan Osman oğullarının devleti sevgisini gönlünde yaşatan, dindarların en hayırlısı, kötülükten sakınanların en seçkini, parlak yazın sanatçıları arasında kalemi incelikle kullanmasını bilen, bilgileri öğretmede gönüller açan konuşmaları beceren, kutlu medresede müderris, Bitlis'in aydın soylu kişisi Molla İdris'i, hizmette bulunmanın yakınlığıyla bu beylerin gönüllerini almak için Merend'ten Urmi ve Eşni yöresine göndermişti. Ona Diyarıbakır'dan Malatya'ya varıncaya dek gerektiği biçimde ve sırasıyla yaklaştıra, uzlaştıra, beyleri Osmanlı devletinin üstün egemenliğine bağlama görevini vermişti. Molla aldığı görev gereğince, uluğ buyruğun içeriğinde işin yürütülmesine var gücüyle girişmiş ve ilk önce Urmi ve Eşni beyinin ki, Baradost beylerinden sayılıyordu. Padişahın buyruğunu ona kabul ettirip boynun eğdirmişti. Andan Soran meliki olan Şah Ali oğlu Emir Seyyid ile buluşup boynuna Pa-

dişahın egemenlik boyunduruğunu geçirdi. Erbil ilini, o bölgedeki kızılbaşlar elinden kurtarmak konusunda onu heveslendirip kışkırttı. İmadiye meliki olan Emir Seyfeddin ile oğlu Emir Sultan Hüseyin'i de bağlılık andı ve Padişahın göndereceği armağanlarla aldadub devlete kazandırdı. Kızılbaş'a ortaya çıktığı ilk günden beri düşmanlık üzere olup, Padişahın gayreti sonucu güzel bahtı emeline ulaşan Bohti beyleriyle de anlaşmalar yaparak, eski boy kentleri ki, Cezire-i Ömeriye (Cizre) dir. Musul'a varınca Kızılbaş yetiştirmeleri elinden almak için musallat eyledi. Sözü edilen dürüst görüşlü beyler, Kızılbaşın baskısından kurtulmaya ve cihanı gölgeleyen otağa bağlanmaya bahane ararlarken, bu gûne sevinçler getiren haberlerin yayılışını göricek, Padişahın buyruğunu candan kabul edip, bağlılık basamaklarını inançla çıkmaya başladılar. Kızılbaş yetiştirmelerini memleketlerinden uzaklaştırarak sapkınlık törelerini kaldırmaya giriştiler. Minber ve mescitlerini Padişahın adıyla donatıp, bağlılıklarını, başlarını eğmekle gösterdiler. Andan Hısnıkif (Hasankeyf) Siirt, Bitlis, Hizan yöresine geçip, ol il ve yurt beylerini de devlete bağlamaya ve onlardan yararlanma yoluna yöneldi. Felekleri andıran otağdan gönderilen fetihnameler ki, mektup yazılanlara birer istimaletnâme içeriğindeydi, bunları iletip, kulak küpelerini hayırlı öğüt cevherleriyle bezedi. İstenildiği gibi boyun eğerlerse, Padişahın pek çok lutuflarının da kararlaştırılmış olduğunu onlara duyurdu. Onlar da aralarında görüşüp danıştıktan sonra, büyük bir toplantı yapıp, melik ve beylerden adlı sanlı yirmi beş bey bir araya gelerek karar verdiler ki, bütün kalpleri ve temiz inançlarıyla aleme gölge salan Padişahın uğuruna çalışıp, kin besleyen düşmana baş eğmeyeler. Padişaha bağlılık yolundan özge yola gitmeyeler. Sözü edilen şanlı yirmi beş beyin en ünlülerinden biri Hasankeyf hakimi Melik Halil-i Eyyubî idi ki, Şah İsmail'in kızkardeşiyle evliydi. Aralarında akrabalık ve bu denli yakınlık

varken bile, dededen atadan kalma Hasankeyf kalesini öteki kalelerle birlikte beş yıl boyunca kuşattırıp, en sonunda bir tuzakla aldırıp, onu da hapse attırmıştı. Memleketini de Çaldıran ovasında yiğitlik kösünü çaldıran gaziler kılıcıyla lokma lokma doğranan Ustaclu oğlu Mehmed Han'a vermişti. Ol kıyıcının Padişahın kılıcı ateşiyle tutuşup paralandığı günlerde kurtulmuş ve atadan kalma ülkesini geriye almak için bu yöreye gelmişti. Biri de Bitlis meliki Emir Şerefeddindi ki, Tebriz seferinde Padişahın değerli eşiğini öpmekle başı yükselmiş ve armağanlarıyla üstünlük bulmuştu. Atadan kalma yurdu olan Bitlis ve çevresi yönetiminde bırakılmış, kılıç kuşatılarak ve altın topuzlu bayrak verilerek hükümetini temelden sağlamlaştırmıştı. Hizan meliki Emir Davud, Sason hakimi Ali Bey, Nemran hakimi Abdal Bey, İzzettin Şir Bey oğlu Emir Melik Bey, İzzettin Şir Bey oğlu Emir Melik Abbasî ki, bunlar en ünlüleri idiler. Sözü edilen toplantıda bulunup biribirinin bağlılıkla düğümlenen sözlerini hoşnutluk duyan kulaklarıyla dinlemişlerdi.

Oradaydı büyük beylerin hepsi
İslam padişahına boyun eğdi

Ama, kısaca bağlanışları böyle olduki, Padişahın görkemli kapısının beylerinden biri baş ve buğ olmak gerektir ki, bu çokluğu tek yöne yönelten durumda olup, konuyu derler gibi anları dağılmaktan tuta ve işi bilmez Kürtleri bir araya getire.

Bizde gayret de saygınlık da var
Arlanmaktayız bağlılığımızdan

Mollaya önerdiler ki, bu dileklerin yüce tahtın önüne ilete. Bağlılık koşullarını bütünüyle kabul ettikten sonra, her biri atadan kalma toprakları, zorla ele geçirmiş olan düşmandan ve onun yoldaşları elinden kurtarmaya girişeler. Ellerinin altından çıkan, kaybedilen kale ve yurt-

larını esenlik getiren kapının ve adalet durağı olan otağın uğuru ile açıp dinsizlik ve sapkınlık törelerini kökünden kazıyalar.

Padişahın devletine yüz döndürdüler
Ülkeyi düşmandan tek tek temizlediler
Çektiler öç kılıcın kovmaya düşmanı
Sapkınlık yapısın temelden devirdiler

Bu arada Emir Şerefeddin ki, kalıt yoluyla Bitlis hakimi iken şeytanla dostluk kuran Kızılbaşın tuzak ve oyunu hükümetinden, buyruğundan olmuş, Allah'ın düşmanları elinde kalmıştı. Padişahın uğuru bereketiyle hiç zorluk çekmeden Bitlis'le çevresini Kızılbaş mütegallibelerinden kurtarmıştı. Bu yöre eski haklarıyla birlikte ona verildi. Kışın iyice bastırdığı şu sırada, Muş ve Ahlat ovaları kar yığınlarıyla derin bir buz denizine dönmüş, evler, konaklar yığılan karlar arasında sıkışıp kalmıştı. Yiğit Kürtleri toplayıp daha önce Merend'te Padişahın ceza kılıcına uğrayan Kürt Halit Bey'in oğullarıyla üzerine yürüdü. Kar üzerine kilim ve yaygı yayıp, ayaklarına kayaklar bağlayıp ovayı aştı. Halid'in çocukları ve kardeşleri Hınıs'ta toplanmışlardı. Ol bölge hakimi olan Kızılbaş halifesi, Şeref Bey'in gelişinden haberdar olıcak, karşı çıkıp büyük bir savaş verdi. Uğraş günü üç kez saf bağlayıp en sonunda zafer, yüzünü Şeref Bey'den yana olan iş bilir yiğitlerin gözlerine döndürdü. Pis düşman kalabalığından bin kadar insan, kan denizinde boğulup kadın ve oğulları yağmacı Kürtlere oğlan ve cariye oldu. Eşya ve mallarıyla Şerefiler ordası doldu. Böylece bol toyumla girü Bitlis'e döndüler. Ama ol kışın ayazını yemiş topluluktan iki yüz kadar adamın eli ayağı da soğuktan donup elden gitti.

Bu günlerde Melik Halil-i Eyyubî de kıyıcı Kızılbaşın ele getirdiği yetiştirmelerini yerleştirdiği atadan kalma ülkesinden Siirt ile çevresini kurtarmış, eski hükümeti

merkezi olan Hasankeyf kalesini de alma çabasına düşmüştü. Bunun için esenlikle gölgelenen duraktan bu işin çözümü için izin isteğinde bulunmuştu. Ama bu kalenin sağlam savunma dayanakları olduğundan isteği gerçekleşmedi. Bir süre daha, Kızılbaş adına burayı ele geçiren, Ustaclu Han'ın kardeşi Süleyman Bey'in elinde kaldı. Sonra da Sultanın yıldızlar sayısınca askerinin desteğiyle kale alındı. Nitekim açıklaması pek yakında harfleri döktüren kalemle yapılacaktır.

Sason hakimi olan Ali Bey de Herzen memleketini gönlü dağlayan Kızılbaşın elinden kurtarıp kendisine kayırdı. Diyarbakır yöresindeki beylerden Ahmed Bey Zurki ki, seyyitlik ve şeriflik şanıyla başlar üstünde tutulur bir kimseydi. Atak kalesini ve Meyafarıkin kentini çevresiyle, adamlarından Kasım Bey de Eğil kalesini yöresiyle ele geçirip devletin düşmanlarını kırgınlığa uğrattılar. Her ikisinin de Diyarbakır'a yardımda beğenilen yararlıkları ve öğülen çabaları görülmüştür.

Cemşid Bey'in merdisi, Padişahın zaferler yayan sancağını, Acem ülkesine yönelttiği günlerde, devlet gibi karşılayıp Karaman yöresinde yüce eşiği öperek bir an önce bağlılığını göstermiş, bu nedenle de Padişahın lutuflarıyla sevindirilmiş, alemleri bezeyen Sultanın ilgisini görmekle başı yükselmişti. Palu kalesini kılıç koyarak, güzel önlemler alarak Kızılbaş elinden kurtarmış ve parlak kılıçla çekişme ipini de kesip atmıştı. Böylece bu sağlam kaleden hakkı olmayanın hükmü kalkmış, çıkılması güç burçlarına da çağın hünkârının ihsan buyurduğu cihanı bezeyen sancağı çekilmişti. Bohti hakimi de Cizre ve Musul'u almakla bu yöreye çeşitli zararları ileten sapkın dinsizlerin tepelenmesiyle sonuca ulaşmıştı. Ol kıyıcıların mallarını talan etmekle de kazançlar derlemiş oldu. Soran hakimi Seyyid Bey, Erbil ile Kerkük topraklarını kıyıcılığı iş edinen kızılbaşlardan alıp, kılıcın yalmanıyla pis varlıkları çalılık-

larını biçüb ülkenin eteklerini acıtıcı dikenlerinden temizlemiş, hutbe ve parayı Padişahın adına özgü eylemişti. Melek Bey ise, Ahtemir adasını ki, Vustan toprakları yalısındadır, ele getürdü. Kızılbaşın ad ve sanını ol aradan götürdü.

Bu arada Diyarıbakır'ın önde gelenleri, öğülmekte olan Molla'nın öğütleriyle cihan padişahına bağlılık duygularını bildirip, çirkinliklerle dolu kızılbaşı ol göklere yükselen kaleden çıkardılar. Ustaclu Mehmed Han'ın adamlarını, atadığı aşağılıkları öldürüp mallarını yağma ettiler Ol dinsizler elinden çektikleri zulüm ve kıyıcılık elemin acısın, Padişahın bereketli uğuruyla giderüb, bid'at dikenlerini kökleyüb attılar ve kaleyi korumaya çalıştılar. Ol uluğ kalenin koruculuğunda olan beyler, komşuluk hakkını gözedip, bakımı ve korunması işini, gereği gibi yürütmeye girişiler. Sözü edilen beyler, cihanı bezeyen Sultanın kapısına bağlılık mektupları gönderüb, iyi dileklerini, boyun eğdiklerini ve de kaleyi kolladıklarını bildirdiler. Padişahın tasarı dizginlerinin ikinci kez Acem diyarına yönelmesin dilediler. Onun huzur veren gölgesinde, devleti yönetiminde yarar bulacaklarını yakarmalarla açıkladılar. Yakarı mektupları Molla İdris'in aracılığıyla Amasya'da mutlu Kapıya ulaşıcak, daha önce anlatıldığı gibi, değerli hükümler yazılıp, istimaletnâmeleriyle birlikte beylere gönderilmişti. Padişah ilk yazın ulu otağını Azerbaycan ülkesinde kuracağını, adalet ve hakkı gözeten döşekleri sözü edilen yöre halkına sereceğini bildiren devlet getiren menşurlarla onlara duyurmuştu. Güzel hatlarla kalem koşturan yazıcılar eliyle yörebeylerinin gönüllerini alan katından kuşku tozları da böylece silinmişti. Sözü edilen ferman değerindeki menşurlar gerekli etkiyi yapsın diye Molla İdris eliyle dağıtıldı. Molla'ya da bir alkış mektubu yazdırılarak değeri yükseltildi. Bundan sonraki gelişmeleri Padişah katına duyurması bildirildi ve gönderilen armağanlarla gönül yuvası onarıldı.

Anlatım biçimine kalemin ucuyla düzen verildikte yazılmıştıki Çaldıran olayından şaşkın Şah, zaferler gölgesi olan askerin önünde topal tiki gibi ardına bakmadan uğraş alanından ıraka ve İran viranesinden de Irak diyarına göçmüştü. Padişahın zaferleri yayan sancağının Tebriz'den ayrıldığı haberi yayılacak Azerbaycan yöresine can atub sözü edilen toprakları tutmaya girişerek aklınca bozulan işleri düzeltmeye kalkışmıştı. Tebriz'e geldikte asker ve beylerinin çoluk çocuğunu Tebriz halkı elinde tutsak, mal, eşyalarının da yağmalanmış olduğunu gördü. Ettiğini bulursun denildiği gibi durumun ters döndüğünü, zulümle dalgalanan kızılbaşlık bayrağının da yıkılmış olduğunu anlayıcak, öç kılıcını salmak ve bu işlere kalkışan elleri doğramakla çektiği acıyı dindirmek isteti. Ne varki vezirleri, beyleri bu tutumu uygun görmeyüb ayttılar ki, saltanat hoş tutmamaya, lutfa, lutuf da halka bağlıdır. Bu, herkesçe bilinen bir gerçektir. Şimdi kan içen askerden ve de şahlık görkeminden bir şey kalmayıp, padişahlık gereklerini toparlayıp derlemeye gereksinme varken, halkı ayaklar altında ezmek, Azerbaycan diyarını karga ve baykuş yuvasına döndürmek demektir. Doğrusu oldur ki, cürümleri defterinden suçları kazına ve hoşgörü pusulalarına "geçen geçti" imzasını atma ola. Şah bunun üzerine Tebrizlilerin günahlarından geçüb mal, kan ve hasımlardan istekte bulunmak davalarının dinlenmesini yargıçlarına yasakladı. Diyarbakır'ı geçmişteki biçem üzere ele geçirmek ve çevredeki beyleri bağlılık çadırının iplerine bağlamak girişiminde oldu. Ol ilin beyliğini Ustaclu Mehmed Han'ın karındaşı olan Kara Han'a verdi. Ol kara bahtlıyı ve Urfa hakimi olan Durmuş Bey'i Rum yiğitlerinin kılıcından artan askeriyle Diyarıbakır'ı kuşatmaya gönderdi. Mardin, Hasankeyf, Harput ve Ergani'de olan yetiştirmelerini de Kara Hana katılmakla görevlendirdi. Kara Han beş bin kadar kızılbaşla Çapakçur yolundan

varub Diyarbakır'ı kuşattı. Kent halkıyla yumuşak bir biçimde konuşup Şah katından onlara iltifatlar getirdiği haberini iletti. Ancak Diyarbakır halkı kaleyi tutmak kararında olup tutarsız sözlerine kulak vermediler. Çağrı haberini geri çevirip kaleyi güçlendirme gereklerini almaya girişerek, düşmanın dilek kapısını kapattılar. Çevredeki beylerden söz verdikleri biçimde yardım etmelerini ve mutlu otağdan Molla İdris aracılığıyla destek beklediklerini bildirdiler. Çevredeki beyler gerçi, Kızılbaş sorununu bitirmede sözbir idiler ama, kendilerine özgü ayrı yaşamak, başına buyruk olmak eğilimleri yeniden kendini göstermeğin, birinden birine baş eğmekten ar ettikleriyçün çarpışma sırasında hiç bir biçimde bir düzenleme yapılamayacağından, ola ki bozgun görüle deyüb mutluluklarla gölgeli otağdan bir baş ve buğun gönderilmesini gözler oldular. Ne vakit ki, bu anlatılanlar İdris'in güzel yazısıyla ulu otağa sunuldu. Ülkelerini koruyan Sultan ulu Kapunun müteferrikalarından Yiğit Ahmed adındaki yiğidi ki, aslı da Diyarbakırlıdır. Ol dayanıklı kalenin giriş, çıkış yerlerini, kapı ve su kapılarını iyiden iyiye bilmekteydi, kimi Rum yiğitleri ve azgın boralarıyla Diyarbakır halkına yardımcı ve destek olmak, onlara haber iletmek üzere hemen ol yöne gönderdi. Molla İdris'e de yazdıklarının yanıtını, yöre beylerine yollanan istimalet mektuplarıyla iletti. Yiğit Ahmed ayağına çabuk yiğitler ve düşmana korkusuzca dalan bahadırlarla Amasya'dan kalkıp son hızla kısa zamanda Diyarbakır yakınlarına geldi. Bir karanlık gecede sonu kötü düşmanın üstüne ılgar idüb gökten düşen dolu ve kuduran bora gibi kalenin çevresinde bulunan kuşatıcıların saflarını yardı. Rum kapısından hisara girdi, Mutlu otağdan imdat için askerin gelmekte olduğundan haber verdi. Padişahın, amacı zaferler olan sancaklarıyla hisarın burç ve kulelerini bezedi. Kuşatmayı sürdüren yabanların yüreklerine korku salub harmanların savurdu.

Kuşatılmış halk muştuyu aldı
Şimdi geliyor imdat yel gibi

Molla İdris'e yazdığının yanıtıyla beylere gönderilen istimalet mektupları ulaşıcak, ilk yazın Padişahın tasarı dizginlerini Acemistan yöresine çekeceği, ehl-i sünnet ve cemaat töresini ol geniş ülkede yaymaya sonsuz çaba göstereceği, dinsizlerin baş ve buğu olan edepsiz Erdebil şahı İsmail katından barışıklık dileği ve de tokuş kapısını örtmek isteği mektubuyla Mir Seyyid Abdülvahhab ve kimi bilginler, kadılarla sapkın halifelerinin gelüb, bunları göndereni değersiz kılmak ve korkuyla dolu yüreğini oynatmak için hepsini hapse attırdığı sözü edilen mektup ve hükümlerin içeriğinde yazılı idi. Molla İdris de görevi gereği, ol ikbal sabahı gibi parıldayan menşurları beylere gönderüb yüreklerini pekiştirmekle kuşkuların giderdi. Kara Han, beylerin boyun eğeceklerinden umudunu yitirmişti. Şah İsmail'e bunların Rum sultanına kesinkes bağlandıklarını bildirmeğin, şaşkın Şah, yeniden asker toplayıp kendi egemen olduğu günlerde Kürdistan iline ve özellikle de Bitlis ve Hizan'a hakim olan Kurt Beğ'i baş ve buğ idüb, Erciş ve Adilcevaz hakimiyle öldürülen Halid'in çocukları ki, Pajugi beyleriydiler. Bunları ufunetlenmiş cerahatin bedene yayılışı gibi Bitlis ve Ahlat yöresine saldı. Çevredeki beyler, Kızılbaştan yana yeniden, rehberleri yenilgi olan bunların Erciş yakınlarına geldikleri haberini alıcak, Molla İdris'in doğru görüşüyle tün baskını etmek amacıyla Bitlis hakimi Şeref, Hizan, Mekes. Şirvan ve Sason meliklerinin bir araya getirdikleri bahadır kürtlerle Ahlat ilçesini buluşma yeri seçtiler. Orada fazla eylenmeksizin bin kadar düşmanı tepeleyen atlıyla Ahlat'tan kalkub ters yönde bulunduğu için Siban dağının ardından Erciş yöresine at kopardılar.

Tan attı güneşin parlak ışık kılıcından
Devleti ikbali oldu belli sabahtan
Kılıçları şavkından yiğit kürtlerin
Gözleri nuru kamaştı karşı koyanlardan

Erciş yakınlarında olan Sarısu üstünde ol pis kalabalığa eriştiler. Kurt koyuna dalar gibi giriştiler. Düşman atları kinle taşan yiğitlerin akışı karşısında durmağa takat getürmeyüb dağıldılar. Çözüldüler. Yiğit kürtlerin karşısında duramadılar. Yaban canavarlar gibi Bargiri ve Abakay dağlarına savuşup sığındılar. Nicesi ardlarından yetişen kılıçla ölüm toprağına düşüp, tamam il ve ulusları talana alışık Kürtlerin eline giricek, onlar da bol toyumla dönüş yoluna çıktılar.

Bu sırada Padişah, devletli otağı Kemah yöresini altın yapraklarla bezeyüb göğe ağdığında, Molla İdris'e tam ayar bin filori ihsan buyurmuştu. Uyulması gereken, örneği bulunmaz buyrukta ise, Kürt beyleriyle birlikte değerli özengiyi öpmek için otağa gelmesi konusunda fermanı çıkmıştı. Molla İdris o günlerde Bitlis'teydi. Boyun eğilen buyruk gereğince Kürt beylerinin büyükleriyle ol adalet durağına yönelmek üzere hazırlandı. Azerbaycan'ın durumuna, kuşkulu Kızılbaşın tutumuna değgin bilgileri yola çıkmadan önce bildirerek, az bir çabayla Acem diyarını ele geçirmenin kolay olacağını ve Diyarbakır kalesini kuşatan Kara Han'ın elinden kurtulmak için kale halkının Kürt beylerinden yardım beklemekte bulunduklarını açıkladı. Meğer bu sırada zaferlerle dalgalanan Padişah sancağı, Kemah ile Elbistan arasında bir konağa ulaşmıştı ki, bu mektup geldi. Himmetinin dizgini Alauddevle'nin tepelenmesine yönelmiş olmağla İran seferinin bu tasarının sonuçlanmasına bağlı bulunduğu yazıldı. Bu önemli tasarı tamamlanıncaya değin Acem uçlarını tutmaları onlara bildirildi ve haberi getiren ulak geri gönderildi. Padişah ise Zülkadirli iline sefer buyurdu.

Bu yanda Kürt beyleri devlet kapısından asker gönderilmesini ve yardım edilmesini isterlerken Padişahın Zülkadirli iline yöneldiğini duyıcak, her biri kederlenip sıkıntıları da bir o denli arttı. Molla İdris'i sıkıştırdılar ki, otağ-ı

hümayûna varmak niyetini yolunun rehberi edip, mutlu kapıya Acem uçlarındaki kargaşayı anlata. İran topraklarının açılışında kilit noktası ve de Bayındırlı hanların tahtkenti olan Diyarbakır kalesinin bir yıldan beri kuşatma altında kaldığın, eteklerinde savaş ve uğraş odunun tutuştuğun, kaleyi savunanların zor durumda kaldıkların açıklaya. Ya tasarı dizginlerin Acemden yana çevire ya da, ölçüsüz himmetini zaferlere dayanan askeriyle yardım yoluna döndere. Molla İdris, yol hazırlıklarını tamamlayınca kimi Kürt beyleri kurt yiğitlerle Bitlis'ten kalkub değeri zafer olan ol güzel özengiyi öpmeye koşturdu. Kigı yöresine indiği gün, daha önce mutluluk saçan kapıdan yana gönderdiği ulak, Padişahın yanıtıyla birlikte geldi. Çün getirdiği benzeri olmayan, sonuçları hayırla kapanan ferman, Zülkaddirli seferinden sonuç alındığı ve kötü huylu kinci düşmanına yengü bulduğunu bildirmekte, askerin dinlenmesi için tahtkentine doğru yola çıktığını duyurmakta idi. Diyarbakırın kurtarılması uçları bekleyen beylerin, Kürt beylerine katılmasıyla olası mıdır? yohsa zaferleri gölge edinen otağdan öç alıcı asker gönderilmesine gerek var mıdır? arz oluna dimeğe geliyordu. Bu zorunla Molla kesin yolculuk kararını bozup geri döndü. Diyarbakır kalesine postacı güvercinle mektup salub, eldeki kuvvetleriyle Bayburt'ta bulunan Bıyıklu Mehmed Paşa'nın gelmekte olduğunu, Kürt beylerinin de saldırıya geçmek üzere birleştiklerini bildirmekle Diyarbakır'ı koruyanlara dildarlık eyledi.

Gönderdi Diyarbakır'a güvercini
Bildirdi anlara Şah'ın ilgisini

Sözü edilen Mehmed Paşa'ya Diyarbakır'dan yana gelmesini önerdikte, devlet katından Padişahın izninin çıkmasına bağlı olduğunu bildirerek, uyulması gereken buyruğu bir an önce almak için Timar defterdarı Hoca Nizameddin'i son hızla ve resmî ulak sıfatıyla Bayburt'tan is-

tanbul'a gönderdi. Hoca Nizam da bir an bile dinlenmeyip erbain günlerinde mutlu otağa varub geldi. Diyarbakır'ı kuşatanların koğulması ile ilgili cihanın boyun eğdiği fermanı getirdi. Rumiye-i suğra beylerbeyisinin beş sancakbeyiyle Mehmed Paşa'ya katılmak görevini aldıklarını bildirdi. Mehmed Paşa da görevi gereği askeri toplamaya var gücnü harcadı. Molla İdris ise, Kürt beylerini bir araya getirmeye girişip, önce Erzincan yolundan Çemişgezek'e varub hakimini ve ona bağlı beyleri özellikle Palu hakimi Cemşid Bey'i ve Çapakçur beylerini hazırladı. Bitlis, Hasankeyf, Hizan, Cizre ve Sason beylerine inanılır ulaklar gönderüb Padişahın fermanıyla onların Mehmed Paşa'ya katılmalarını buyurduğunu duyurdu. Ama bu sırada Kızılbaş beylerinden Kurt Bey fırsat bulup Çapakçur ili üzerinden Diyarbakır'ı kuşatanlara yardıma gelmek düşüncesiyle at koparmış ve Çapakçur kalesini de sarub bir anda ele geçirmişti. Molla idris bu olaydan haber alıcak Kasım Bey'le Cemşid Bey'iÇemişkezek askeriyle kaldırub ol aşağılıkların yolların kesmek için derbentleri tutturdu. Mehmed Paşa'ya da bilgi vermek üzere Erzincan'a kuş gibi uçan bir haberci saldı. MehmedPaşa'ya ise buluşma yeri seçilen Kigı sancağına varmağı kararlaştırmıştı. Şöyle haber gönderdi. Bunlarda on bin kadar insanla sözü edilen sancakta Mehmed Paşa'yla buluştular. Hemen ol aşağılıkları tepeleme niyetiyle Çapakçur'a at kopardılar. Korkak düşman ,zafer öyküleri oluşturan yiğitlerin gelişi karşısında direnemeyüb, üzüntü ve kırgınlık içinde kaçış yoluna döküldü. Erçiş ile Adilcevaz yoluna girdi. Zaferleri gölge edinen askerlerse şaşkın düşmana Diyarbakır'a giriş umudunu yitirticek, hisarı Kara Han'ın kuşatmasından kurtarmak amacıyla Semasek yolundan ol yana aktılar. Ol konakta Amasya ve Sivas beylerbeyisi Şadi Paşa, cihanın boyun eğdiği ferman gereğince beş sancakbeyi ve beş bin öç alıcı atlıyla gelüb Mehmed Paşa'ya ve Kürt beylerine katıldı. Beşinci günde Diyarbakır yöresinde Karaköprü'ye

konuldu. Kara Han, ehl-i sünnet ve cemaatin toplandığını ve zaferler yayan sancaklarının Kara köprü'de dalgalandığını işidicek, beklemeye takati kalmayub Kara Amid'ten kara bahtı gibi kopup henüz yetiştirmelerinin elinde bulunan Mardin yöresine kaçtı. İslamın askerleri Kara Han'ın yılanlarıyla birlikte Mardin'den yana kaçtığından haberdar olunca, at koparıp Diyarbakır'a yöneldiler. Dokuzyüz yirmi bir Şabanının başlarında (10 Eylül 1515) zaferlerle dalgalanan Padişah sancakları ve Osmanlının yengüleri yayan bayrakları Amid halkına özlerin gösterüb onların ince gönüllerine sevinçler getiricek, kale kapusun amaçları kapısı gibi açıp karşılama hevesiyle kanat çırpıp uçtular. Gözler yollarda beklemenin susuzluğuyla yanarlarken, amaçları pınarına eriştiler. Kalenin anahtarını ordunun başbuğu Paşa'ya verdiler. İslam sultanının uğuru bereketiyle yengüleri okuyan bayrak ve sancaklar ol göklere baş çeken kale burçları üstüne dikildi.

Kuşatmanın uzamasıyla içerde kapanan ve yürek ezici Kızılbaşın pençesinden kurtuluş umudunu yitirenlerin karanlık geceleri aydın gün oldu. Sözü edilen kalenin ilk fatihinin Peygamberin seçkin ashabından, Allah andan ve öteki sahabelerden hoşnut olsun, Halid b. Velid hazretleri olmak fütuhat-i Şamiye'de (127) yazılmış ve tarihçiler arasında da biline gelmiştir. Ordu başbuğu Paşa, işi bitik düşmanın Mardin yönüne doğru kaçtığından haber alıcak, Amid hisarına girmeyüb ve askere bir an bile durmaya izin vermeyüb kahrolasıca düşmanın ardından at kopardı. Mardin yöresinde Cüsuk'a varınca ol başları ezilesice yılanları Mardin'den kovup, ol berrak gökleri, ol rezillere dar eyledi. Kara Han gördüki Mardin hisarına sığınıp kapanırsa boğazı ele ve yaşam pulunu yele vermek lazım gelür. Mardin'de olan çoluk çocuk ve kıymetli malların alub, kaleyi korumaya da kimi aşağılıkları bırakub, Sincar ovasına kaçtı ve ol susuz çölde nice sıkıntılar aştı.

O köpeklere Mardin sığınak olmayınca
Kaçtılar aç susuz Sincar'dan yana

Adlı sanlı beyler yerebatasıca düşmanın Sincar ovasına kaçtığını haber alınca, ateş gibi yanan havada, seraplara kaynak olan bu ovada dağılıp, susuzluk çekmeği ve umut yolları boyunca bozgun çalısı ekmeği uygun görmeyüb, it yoluna gitsün didiler. Üç gün Cüsuk'ta kaldılar ve Mardin'in ele geçirilmesi tasarısı üzerinde görüştüler. Gerçi uzak illerden gelen Rum beyleri dönüş konusunda görüşler ileri sürüp Diyarbakır'ın alınmasını yeterli buldular. Ama ordunun başbuğu Paşa, görüş ıssı kişilerin oyuyla bu gönle yatkın önlemi seçti ki, Molla İdris, Kürt beylerinden ayıracaklarıyla kale önüne varub,

Bırak tersliği, sağlam olsun işin dersen
Burası dar gelir sonra yılan deliğinden

içeriği üzere yumuşak dille ve tatlı sözlerle kalenin açılmasına çaba göstere. Gönle yatkın bu önlemi ileri süren Molla İdris'ti. Hemen o anda işe girişti ve ayağın bu yola kodu. Mardin halkıyla eski komşuluğu olan Halil Bey'e beş yüz seçkin Kürt yiğidini bile koup, Cüsuk'tan kale önüne geldi. Rum sipahilerinden kimseyi bu kuvvete katmadı. Kürt bilginlerinden birini elçi sıfatıyla kale içine gönderüb bu öğülesice âyeti ki, ruh kalesinin ışığı ve fetihler anahtarıdır, yazub anlara bildirdi. "Ey inananlar, tümünüz birden barışa girin. Şeytanın oyunlarına uymayın. O sizlerin apaçık düşmanıdır. (128)." Salat ve selam ol en iyi huyla yarattığı Muhammed'e ve ashabına olsun.

Kalede yerleşmiş bulunan bilginlere, seyyidlere de sözle haberler gönderüb bu bağlanma çağrısına anlayış göstererek uydukları anda can ve malları, çoluk ve çocukları korunmuş ve sakınılmış olacağın temel ilke idüğin bildirdi. Boyun eğmedikleri ve bağlanmaktan kaçındıkları zaman Rum'un kaleleri deviren ve burçları saldırı fırtınalarıyla

yıkan askerlerinin hisarın temellerini yıkıcı güllelerle yerle bir etmek ve güzel hatırların hiçe savurmak kararında olduklarını açıkça anlattı. Kale halkı da Molla'nın iyiliklerini isteyen öğütleriyle iş görüp kentin önde gelen seyyidlerinden Nusaybinli Seyyid Ali'yi kendileri adına konuşmak, elçilik görevini yerine getirmek üzere and ve şartla ve de aman dileğiyle hisardan çıkardılar. Anlaşma bağı gönülleri isteğince olup, kaleyi bekleyenler yapılan görüşmelere ve yazılan belgelere güvenir, inanır olıcak hisar kapusun açtılar. İçerde olan Kızılbaşlar can korkusuyla iç kaleye kaçtılar. Molla İdris, Melik Halil-i Eyyubi ile hisarı ele geçirip aman ve güvenle memleketi, Padişahın toprakları arasına kattı. Kent ve köylerde ne kadar Kızılbaş tacı varsa toplatıp sivrisün ki,

Dize - Ayrü'l-hay gibi bed sekl ü bi-endâmdır

çirkefin içine attırıp sarığın ise hünerli köpeklere giysi etmek için saklattırdı. Kızılbaşlara özgü malla askerin emel keselerin doldurup memleket halkıyla dostça ilişki kurmalarını alış verişte tatlılıkla iş görmelerini sağlamış oldu. Olayın akışını fetih müştusuyla birlikte Paşa'ya duyurdu. Dört gün önlemleri almak için kalede kaldı.

Eğer Cüsak'ta Mehmed Paşa'yla Şadi Paşa arasına kara kedi düşüb, zaman, kıskançlık duygularının bastırılmasını gerektirmekte iken, yüze gülüp aldırmazlık idemedikleri dostluklarını anlaşmazlığa dönüşmüştü. Kardaşlık ve dostça davranış yapısı da yıkılayazmıştı. İşin sonunda Şadi Paşa bayrağı altında olan namlı beyleri, beş bin öç alıcı atlıyı, unutulmaması gereken Padişah buyruğunda yoldaşlık sürem Amid ucu ile çizilmiştir. Bunu aşmağa yetkim yoktur deyü bahane etmekle geriye çevirip Cüsuk'tan kaldırmış ve ili merkezi olan Amasya'dan yana yönelmeğe anlaşmazlık kösünü çaldırmıştı. Molla İdris, Şadi Paşa'nın anlaşmazlık çıkararak tasarı dizginini uyuşmazlık yönüne çevirdiğinden haber alıcak, onları barıştırmak, sürtüşmeyi, kırgınlığı gidermek için Mardin'den at kaldırıp Cüsuk'a geldi.

Ama tasarladığı gerçekleşmiyecek, ordunun baş ve buğu Paşa'yla birlikte yeniden Mardin'e döndü. İkisi bir gün ve gece ol huzur veren hisarda kaldılar. Ama askerin çoğu Şadi Paşa'yla sılalarına gitmiş bulunuyorlardı. Mardin'de olanlarsa toyum mallarıyla tamaları torbaların doldurmuşlardı. Bunlar kaleyi beklemeye razı olmadılar ve Amid'ten yana yöneldiler. Asker arasına kuşku ve anlaşmazlık düşmekle Paşa da orada daha fazla kalamadı. Asıl korumakla görevlendirildiği Diyarbakır yöresine atı dizginin çevirdi. Tehlikeli gelişmeleri önlemek için gerekeni yaptı. Kale halkının azığını sağladı. Önde gelen Kürt beyleri de gerektiğinde imdat sağlamak için Diyarbakır'da kışladılar. Sincar çölüne kaçan yerebatasıca Kara Han ise Rum ordusunun dönüşünden haberdar olıcak girü Mardin yakasına gelüb kaleyi ele geçirerek eski tutumlarına uygun önlemler almaya girişti. Şah İsmail'den yardım isteğiyle Tebriz'e ulaklar gönderdi.

Diyarbakır'ın Ele Girmesi ve Yaramaz Düşmanın Tepelenmesi İçin Rum Sultanı Katından Ordu Gönderilmesi

Rumiye-i suğra beylerbeyisi Şadi Paşa'nın yengü sonuçlarını derleyen asker arasına ayrılık sokmasına, devlet düzeninin bozulmasına neden oluşuyla Mardin kalesinin Padişahın görevlendirdiği kişilerin elinden çıkmasına yol açtığı haberini hem Mehmed Paşa, hem de Molla İdris mutlu otağa iletmiş bulunuyorlardı. Ayrıca zaferleri destekleyen askerin, durumlarını korumak için oraya gönderilmesini de istemişlerdi. Bu bilgiler üzerine Padişahın gazabı deryası köpürmüş, Şadi Paşa'yı gama, ona uyan beyleri de eleme uğratmıştı. Bu kez Padişah, Karaman beylerbeyisi olan Husrev Paşa'yı bütün Karaman askeri ve Anadolu sipahileri ve de sübaşılarıyla birlikte ilk yazın başında Diyarbakır'dan yana gönderdi. Cihanı tutan kapıkulu bölüklerinden ve silahdar bölükleri ağaları olan Sinan Ağa ve Bali Ağa da Kızılbaş sorununu çözmek üzere sözü edilen

uca gönderildi. Ayrıca düşman avcısı bin tüfenkli yeniçeri de bunlara önceden katıldı. O yıllarda Amid'e gidiş ve gelişler Harput, Ergani yoluyla olabilmekteydi. Halbuki bu kaleler devrilesice düşmanın elinde bulunuyordu. Bunların alınması ülkenin güveni için gerekli olmağın, Harput kalesini Çerkes Hüseyin Bey kuşatmış, gerçi il ve bucağına egemen olmuşsa da kaleye henüz girememişti. İlk yaz günlerinde yüce otağdan gönderilen yeniçeri yiğitleri hisarın önünden geçtikleri sırada kalenin alınışının gecikmiş olduklarını gördüklerinde, Kemah beyi olan Karaçin oğlu Ahmed Bey'in önerisiyle sözü edilen kalenin fethi girişiminde bulundular. Üç gün kuleleri devirmek ve düşmanı tepelemek çabasında oldular. Tüfek atışları ve cenk uğraşlarıyla,

Üçüncü gününde kale fetholdu
Burcu yengü sancaklarıyla doldu

Bu yeni yengüyle değeri yüce Padişahın uğuru bereketi bir kez daha anlaşılmış oldu. Bu küçük olay büyük fetihlerin başlangıcı olup, esen ülkeler sultanının kerametinden sayılmış ve ol ucun halkına hadsiz hudutsuz sevinçle güven getirmişti. Bu arada Şah İsmail de kendi şaşkınlarını toplayıp bunları var gücüyle Kara Han'a destek olmaya yollamıştı. Bunlar arasında Hemedan hakimi olan Yegân Bey ile Irak topraklarında Kelarh ve Kerad hakimi bulunan Çuka Sultan'ı ve altı yüz hassa koruyucusını Sine derbendinden ve Kerkük yolundan Bağdat'a gönderdi ki, Bağdat hakimi olan Kaygur Sultan'la bile Mardin'e gideler. Amid'ten bozgun sonunda Mardin'e kaçan Kara Han'a imdat ideler. Zira ki, Kürt melikleri yol ve geçitleri kesmekle Kürdistan derbentlerini kapatmak ve Azerbaycan yollarını bağlamağla aşağılık Kızılbaşın yüreğini dağlamışlardı. Hatta Bohti meliklerinden Cizre hakimi Bedir Bey, Kerkük, Bohtan hakimi olan Seyyid Ahmed Bey'i iki yüzden artık Kürt savaşçısıyla Yegân Bey'le Çuka

Sultan'ın yolunu bağlamağa göndermişti. Bunlar iki bin uygunsuz Kızılbaşla Cizre ovasından geçerlerken Cizre'den at koparıp Sincar yakınlarında karşılaştılar ve gün batana dek çarpıştılar. Tanrının desteği, Padişahın uğuru devleti İslam askerinin öncüsü olup zafer bu yana düştü. Yaşamı çirkin Kızılbaş bozgun yoluna üştü. Bu yandan on iki kişi şehit oldu ama, ol yaramazlardan iki yüz baş kesildi. Bunlar Amid'e muştu haberiyle birlikte gönderildi. İşin sonunda bu kahrolasıca kalaba Mardin'e ters yoldan varub Kara Han ordusuna katıldı. Kendi aralarında öyle uygun gördüler ki, Kürt askerlerinin Amid'e varacak yolların bağlayıp imdat kolların kesmek için henüz yönetimlerinde bulunan Hasankeyf ile Mardin arasında bulunan Kerh'e varalar. Ol iki ilden böylece gerek azık gereksinmelerini sağlamayı, gerek Rum yiğitlerinin saldırısında bu iki sağlam kaleye sırtlarını dayamış olalar. Bunun için Kerh'te oturmayı yeğleyip bir ay kadar anda kaldılar. Bu aralıkta Karaman beylerbeyisi Husrev Karaman ve Anadolu askeriyle bu uca gelmişti. Ama, devletlü otağdan gönderilen bölük halkı henüz ulaşmadığından beklemek zorunu doğdu. Ne bunlar düşmana karşı gidebildiler, ne anlar ilerü gelmeğe yüreklendiler. Bu arada askerin başbuğu olan Bıyıklu Mehmed Paşa aldığı önlemde hata işledi. Şöyleki Rum yiğitlerinden iki bin öç alıcı atlıyı ayırıp Harput hakimi olan Çerkes Hüseyin Bey'i bunlara baş dikerek karavul yoluyla düşman ordusundan yana gönderdi. Saru Kaplan'ı ve de Mehmed Ağa'yı da anlara yoldaş etti. Böyle ısmarladı ki, düşman ordusuna hızla at salub erlik göstereler. Savaş ateşi tutuştuğu sırada çekilerek Kerh ile Amid arasında Dicle üzerine atılan köprüye geleler. Kendü de ol köprü yakınında düşmanı avlamak için seçkin askerle pusuda yata. Ama, Diyarbakır'la Kerh arası altı fersahtan artık olub ilk yaz yağmurlarıyla ol yöreler çamura batmış bulunmağın hızla at koparmaya elverişsizdi. Bu uzaklığı bir günde almak da hayli zorca bir iş olabilirdi. Batak

ve çamur belasından kurtulan alay, "yabancı kör gibidir, bilmez." özdeyişi anlamınca o yörenin yol ve geçitlerin tanımaz. Böyle kendülerce dinç askerin karşıya almanın zarar getireceğin apaçık görülmekte olmağın, bu yanlış önlem ve doğru olmayan görüş umur bilen iş ehli açısından beğenilmedi. Bunu önlemek için ne denli öğütte bulunulduysa da yararı olmadı.

Vermez kulak herkes azizler öğüdüne
Çiğner parmağın pek çoğu düş kırıklığıyla

Sözün kısası ol atılgan yiğitler pis düşmanın ordasına korkusuzca koyulup, bir nice Kızılbaş başın yokluk meydanına kûy eylediler. Orda çadırlarına at salub bağların kesüb yere çaldılar. Meğer Kızılbaş gözcüleri daha önceden bunları gözedüb saldırıya geçtiklerini haber etmişler imiş. Kızılbaş da önlemini alub hazır bekler imiş. Çadırlarından ayrılup pusuya yatmışlar imiş. Bunların bu denlü atılganlıklarını hile sanub özlerin göstermek itmemişler imiş. Girüden adem gelmedüğin göricek, bir uğurdan at salub ol atları durgun ve kendüleri yorgun atılganları o anda perişan ittiler. Atı balçığa saplanup yokluk toprağına düşen ve başına bela arıları üşen kurtuluş yüzün görmedi. Buluşma yeri olan köprüye gelince nicesi acı batağına battı, nicesi de fena yatağı üzere yattı. Meğer bu arada Kızılbaşın durumunu incelemek için beş yüz atlıyla Amid'ten at salan Nizameddin adında boş boğaz kişi başbuğ Paşa'ya Kızılbaş'ın kaçtığın söylemiş. Paşa da haberin doğruluğunu araştırmadan sözü edilen yerden dönüp Amid'e gitmiş. Kızılbaşın çoğuysa kestirmeden köprüye varmakta yarış idüb, kaçanlardan önce varub, köprü başın tutmuşlar. Paşa'ya ulaşmak umuduyla koşuşturan dağınık erler uzun köprünün aşağılık düşman tarafından kesildiğin göricek, kurtuluş umudu ipin çözüb şehid olunca çalıştılar. Nicesi de kurtuluş umuduyla vücudü atın suya salub derin ırmakta boğuldular.

Köprü başı ardtan önden ele geçmişti
Düşman baskısından hiç kes erişmemişti
Meğer o kimse ki kendüsin suya sala
Ya da çaresiz kalınca artuk canın vire

Baş ve buğ olan Paşa rehberi zafer olan askere bu denlü göz değdiğinden haber alıcak, aldığı boş önlemden pişman ve gönlü bu üzüntü dumanıyla perişan olup, mutlu otağın kulları gelince gayretli ayaklarını Amid'te bekleyiş eteği altına çekti.

Padişahın Gönderdiği Askerlerin Gelişi Ve Kara Han'la Olan Cenk

Yiğit Paşa, eylediği kötü önlemden yüreği sıkılmış olup, kerem ıssı Padişahın kapısından seçilmiş ve zaferler gözleyen askerin gelişini beklemekteyken, gelişleri haberi ulaşıcak, Amid'ten çıkub görkemli adımlarla bir karşılama töreni yaptı. Halkın öğütleriyle kahrolasıca düşmanı tepelemek üzre sancakların açtırdı ve öç davulların çaldırdı.O gün Karaköprü'ye inüb karşılama anını gözlemeye ve yitirdiği şanını elde etmeye kalkıştı.

Padişahın has askerleri vardılar
Düşmanı tepelemede kararlıydılar
Uğurlu fal ettiler dinin yolunda
Girdiler çadırlara Amid'ten taşrada

Kızılbaş başbuğu olan Kara Han, mutluluğu gölge edinen otağın kullarının gelişinden haberdar olıcak Birecik yöresine yöneldi ki, ol yönde kışlak iden Diyarbakır il ve ulusunu yanına alub karşı durma gereğin göre. Mehmed Paşa da ol yöne asker gönderüb tasarı atını koparıp saldı. Kara bahtlı eski düşmanı Koçhisar yakınlarında Dede Kırgun ovasına kondukta yakaladı. Rum'un yiğitleri

ol kuru kalabalık üzere hücum ettiler. İki tarafın karşı karşıya gelişi ve çarpışmaya girişi kesinleşince safları düzenlemeye geçtiler. Bu tarafta ülkeler açan Paşa askerin kalbinde durmaya karar virüb zaferleri dalgalandıran Padişah sancağı gölgesinde ayağda durdu. Sağında ve solunda sipahi oğlanı bölüğü ile silahdar bölüğün yerleştirip, kalbin önünü yeniçeri saflarıyla bezedi.

Beylerbeyi yerin aldı ordunun kalbinde
Diktürüb sancağın ulu Padişahın
Sultanın oğlanları sancağın dibinde
En öndeydi tüfenkçileriyse yeniçerinin

Sağ kolda Karaman beylerbeyisi Husrev Paşa bütün Karaman askeri ve de Anadolu sipahileri, kethüdaları ve bölükbaşılarıyla saf bağladı. Sol kolda Kemah hakimi Karaçin oğlu Ahmed Bey ve ol ucun beylerinden ana denk nice beyler ve anların yanında dört binden artık Kürt askeriyle Melik Halil-i Eyyubî, Sason hakimi Mehmed Bey ve Şirvanat beyleri, Eğil hakimi Kasım Bey, Bitlis hakimi Şeref Bey, Nemran hakimi Davud Bey, Atak hakimi Zurki Ahmed Bey ile Süleymanlı Şah Veled Bey Padişahın sancağını açıp yerlerini aldılar. Yine sol kolda Çemişkezek hakimi Pir Hüseyin Bey ile Arapgir hakimi de bir çok Zülkadirli ile durmuşlardı.

Böyle düzenle Paşa askerin başında
Düzdü kim gökte ay'la güneş etti gıpta

Ol tarafta gördülerki tüfenge karşu varmak ve yeniçeri safların yarmak olasılık çızgısından ötedir. Kalbe saldırma tasarısın kaplerinden silip, kalp ve yanlar düzmekten vaz gelüb, iki şak oldular. Karaman askeri üzerine Kara Han ve Şahın kızkardaşıoğlu Hüseyin Han sapkınlığı benimseyen askerin seçkinleriyle ve de üç yüz hassa korıcı ile saldırdı. Sol kol ve Kürt beyleri üzerine Bağdat valisi olan Kaygur Sultan, Durmuş Han, Çuka Sultan ve Heme-

dan ile Dergüzin hakimi ve de dinsiz üç yüz korıcı bindirdiler.

Aldılar Rumiler kılıcı ele
Virdiler Kızılbaş sürüsün yele
Düşman üzre hıncile atıldılar
Cengi cenk ahengini kopardılar
Aktı kılıç ağzından kızıl kanlar
Canlara kasditti doğruldu oklar
Gürz baş kaldırdı ve eğdi başın yay
Dumandan örtüldü gökün yüzi say
Dil çıkardı süngiler yılan gibi
Kime kim iğne ursa direnmedi
Ok ucundan zırh açub baktı gözün
Bozdoğan parçaladı tersin yüzün
Savaş yeri Ceyhun'a döndü kanla
Döndü cihanın başı bu efganla

Yaramaz düşmanın başbuğu olan Kara Han, Karaman askerini çarpışmanın ilk anında durduğu yerden ayırub yengü suretin göstericek başlar tacı Paşa bir kaç yüz tüfekçi ile Karamanlılara imdat idüb hemen oracıkta sağ koldaki askerleri yerlerinde tuttu. Cengin ilk ağzında bir ütfek möhresi Kara Han'ın boğazından korkusuzca geçüb anı öylece atın eyerinden uçurub partal gibi kargalar topluluğuna, yokluk toprağına iletti. Nasuh adındaki gazi devleti batmış kellesini teninden ayırıp cıdaya dikti. Sol kolda Çemişkezek hakimi Pir Hüseyin Bey'e de uğursuz düşman hayli hücum idüb çok ademisin düşürüb ayakdaşları olan Zülkadirli askeri direnemeyicek, Şeref Bey, Halil Bey ve öteki Kürt beyleri birleşip at salub düşmanın serdarlarından bir kaçınun başın alub birliklerini dağıttılar. Dayanmaya ve de direnmeye gücleri kalmıyacak, Mardin hisarına ki, iki üç fersah uzaklık var idi, kaçtılar. Kürt yiğitleri de ardlarına düşüp kan içen kılıçlarından ol uğursuzların onda biri kurtulamadı. Kara Han yanında olan aşağılık-

larsa ol kara bahtın ikbali günü karardığın, emel gözlerine toz toprak dolduğun, pis varlığının kahr ateşiyle tutuştuğun göricek, ayak diretme olasılığı kalmadığından savaş alanından yüz döndürüp kaçtılar. Çoğu da yiğitlerin keskin kılıçlarına yem oldular. Kara Han'ın hatunu ki, Şah İsmail'in kızkardeşiydi. Kocasının bela tüfenginin tutsağı ve yaşam pulunun siperi olduğun göricek, bir kaç yol bilen nankörle Telafer yolundan Musul'a kaçtı ve bin bir zorluk içinde Kerkük yolundan Tebriz'e vardı. Kaçan yerebatasıcaların çoğu Sincar ovasına dönüp susuzluk ve açlık yüzünden öldüler ve yokluk yoluna düştüler. Nicesi de ardlarına yapışan zaferleri gölge edinen askerin kılıçlarına yem olup asıllarına döndüler. Yerebatasıca düşman bu denli bozguna uğrayıcak Paşa, yokluk toprağına düşen on bin kadar Kızılbaşın kulak ve burunlarını pis başbuğlarının başı ile yüce otağa gönderip Padişahın uğuru bereketiyle şaşkın düşmanın tepelendiğin bildirdi. Böylece Padişahın hadsiz lutuf ve beğenisine ulaştı. Diyarbakır'la Kürdistan topraklarında Kızılbaşın elinde bulunan kale ve bucağın çoğu ele geçirilip Padişahın görevlilerince yönetilmeye başlandı. Geride kalanları da bundan sonra kuşatılıp cümlesi ele alındı. Ertelenmesi olasılığı bulunanlar bile pek kolaylıkla devlete bağlandı. Bunlardan Mardin kalesini ki, öldürülen Kara Han'ın karındaşı Süleyman Bey yönetmekteydi. Burayı kaleler açan Paşa'yla Karaman Beylerbeyi Husrev Paşa birlikte kuşattılar. Gerçi kale halkı, burası daha önce alındığı sırada yapılan andlaşma gereğince bağlılıklarını belirtip kenti teslim etmişlerdi. Ama Süleyman Bey kaleyi vermemekte direnip bir yıla yakın savaş ve uğraş eyledi. Kuşatma sırasında Padişahın yıldızlar düzenindeki askeri Arap diyarını almak üzere yola düzülmüş olduklarından Diyarbakır beylerbeyisi Mehmed Paşa sancağı altındaki beylerle değerli otağın hizmetine gelmekle görevlendirilince, Mardin'in alınışı geri bırakılmış oldu.

Dokuz yüz yirmi iki yılında Arap diyarı ordusunun bozguna uğraması, Gavri hükümetinin son bulması, edepsiz çerkeslerin örgütlerinin dağılması, sağlam Halep kalesinin alınması ve de zaferlerle dalgalanan Padişah sancaklarının zafer ve yengü bulması gerçekleşicek, Diyarbakır beylerbeyi Mehmed Paşa buyruğu altındaki saflar düzen beyler ve kaleler açan askerlerle Halep yakınından ili merkezine gönderilüb, Mardin'i almakla görevlendirildi. Paşa olan gücüyle ol bakımlı kaleyi almak için bütün varını saçtı. Fetih ve zafer yüzü oluş aynasında özünü gösterdi. Kaleyi bekleyenler ateş saçan kılıçlara yem oldular. Süleyman Bey de öç kılıcına kırık boynunu teslim eyledi. Kesik başları yüce eşiğe gönderildi. Nice kale ve hisarlar düşman elinden böylece çekilipp alındı. Bunlardan Çermük, Kemah hakimi Karaçin oğlu Ahmed Bey'in çabasıyla ve beyleri adamlarının katılmasıyla ele geçti. Melik Halil-i Eyyubî hakkında Padişahın lutfu kendini gösterip atadan kalma ülkesi olan Hasankeyf ilinin yönetimine getirildiğini bildiren cihanın boyun eğdiği buyruk geldi. Bunun üzerine Melik Halil, Şeref Bey, Sason hakimi Ali Bey oğlu Mehmed Bey, Hizan hakimi Davud Bey ile Şirvan ve Zurkî beylerini saptama ve rütbelerini belirlemekle uğraşmakta ve işi sonuçlandırmaya çalışmaktaydı. Mardin'in alınışında öldürülen Süleyman Bey yetiştirmeleriyle birlikte olan Bohtevî Hüseyin Bey ve melikü'l-ümera olan Hacı Yahya'ya öğüt yollu mektuplar gönderip hisarın teslimi gereğini bildirmeğin, onlarda bu hayırlı öğüdü can kulağıyla dinleyip böyle kararlaştırdılar. Molla İdris kale dibine gelüb sözleşmeyi bağlaya ve aman koşuyuyla kaleyi teslim ala. Molla da kale dibine varub Bohtevî Hüseyin Bey'le anlaşmayı bağladı. Hisardakileri anlayış içinde yurtlarından çıkardı. And ve yeminlerle kale kapısın açdırub Melik Halil'i Padişah buyruğu gereğince ata ve dedelerinin postuna oturttu. Geçmişte hükmettiği ili, eskiden olduğu gibi Melik Halil'in yönetimine bıraktı. O

günlerde Saver koruyıcıları da zorun sonucu boyun eğerek, Şahlarına gitmeğe izin koşuluyla, kaleyi teslim ettiler. Gerçi Mehmed Paşa kaleyi bu koşulla aldı ise de kimi beyler, Paşa'nın bilgisi olduğu halde, o aşağılıkları Şahlarına giderken koğalayıp kılıçtan geçirdiler. Ruha kalesi ki, Urfa dimekle tanınmıştır. Yönetimi mutlu kapıdan Piri Bey'e virilmeğin, kent ve ilin ele geçirip kalesi bir süre kuşatmada kaldı. Arap diyarı Osmanlı devletine katılmağın, amaçları zafer olan sancaklar, Tanrının desteğiyle ol kutsal bucaklara dikilüb, Mısır sultanlığı ol durağı yüce Padişahın olduğu, cihan halkınca duyulıcak, kaleyi savunan Kızılbaş halifesi, imdat umudun yitirip aman koşuluyla anahtarını Pirî Bey'e teslim eyledi. Musul kalesiniyse, hakimi olan Kızılbaşların büyük beylerinden Ahmed Bey Afşar elinden, Bedir Bey'in de desteğiyle sözü edilen Mehmed Paşa çekip alarak Osmanlı ülkelerine kattı. Sincar, Telafer, Ergani, Siverek ve Birecik kaleleri de Padişahın uğuru bereketiyle alınıp Diyarbakır kaleleri tümüyle Osmanlı yönetimine girdi. Bütün Kürt toprakları Osmanlı ülkelerinden sayılmakla, tepelenesice düşmanın geliş kapısı Tanrının destekleyici elinin ayasıyla örtülüp, Urmi, Eşni ve Erbil sınırından Çemişkezek ve Arapgir ötesine varınca ki, bir aylık yoldur, Osmanlı devletine bağlanıp, beyleri ve hakimleri ol kulağı küpelinin kulu ve atı örtüsünü taşıyan köleleri oldular.

Sözü edilen toprakların bu yöntemle alındığı haberi mutluluk kapısına duyurulunca, Padişahın lutuf denizi dalgalanıp Diyarbakır beylerbeyi olan Mehmed Paşa'ya altın ve gümüşten emel kesesine sığmaz pek çok para gönderildi. En güzel giysi ve eşyadan da ölçülemez, sayılamaz sayıda parçalar lutf edip, bir de pek ağır bir hil'at ihsanıyla onu başlara tac eyledi. Diyarbakır beylerine, Kürt hakim ve meliklerine dağıtılması için yirmi beş yük akça, beş yüz zerrin kumaştan yapılmış giysi, on yedi de bezeli sancak yollandı. Molla İdris ise değerli hizmetleri karşılığında

padişahlara layık armağanlarla sevindirildi. Padişahın yakın ilgisini görmekle öğünç buldu. Bu arada Molla, mutlu kapıdan gönderilen, ışıklar saçan bir mektupla Padişahın üstün çabalarından ve cihanı gölgeleyen sultanın aldığı önlemlerden bilgi edinmiş bulunuyordu. Şaşkın Şah'ın katından ikinci kez gönderilen elçinin söylediklerinin özetini ve içeriğini belirten, Tarih olaylarını açıklayan bu mektubu olduğu gibi buraya almayı uygun bulduk.

Keremli Padişahın Uluğ ve Şanlı Fermanı Örneği

Sözü edilen fermanı yalınlarken, bütün fermanlarda yazılan kişiyi öğen sanlar buraya alınmadı..... Molla Hakimüddin İdris, yüce Allah senin olgunluklarını sürdüre kosun. Bu üstün padişahlık buyruğu sana ulaşıcak, bilesin ki, şimdiki halde mutlu kapıma mektubun iletildi. Senden umulan ve boynuna borç olan işi güzelce yapman, doğruluk ve bağlılıktaki aşırı tutumun gereğince Diyarbakır ilinin tümden ele girmesine neden olduğun bildirilmiş. Yüzün ağ olsun. İnşa'Allah öteki illerin alınışında da temel aracı sen olasın. Benim yüce padişahlığımın çeşitli lutufları senin hakkında çoğ ve yaygındır. Şimdiki halde Şevval sonuna değin gerçekleşen ulufenüz ile iki bin efrenci sikke filori, bir samur, bir vaşak, iki murabba sof, iki çuka ve bunlardan başka bir samur bir vaşak kürk kaplı soflar, iki frengi kemha kınlı altun sulu kılıç armağan edilip gönderildi. Keremi bol Allah'ın izniyle vardıkta sağlık ve esenlikle alub harcayasın. Hizmetlerin karşılığı, doğruluğunun ve iyi niyetinin mükafaatı olarak parlak hükümdarlığımın çeşitli lutuflarından sayıldı. Mutlu olasın. Diyarbakır yöresinde size inanarak gelen beylerin bağlılıkları ve iyi niyetleri karşılığı hizmetlerindeki başarıları ve yeterliliklerine göre ol ilde verilen ve atanılan sancakların ve beylerin durumları, ad ve sanları, değerleri senin bilginde olduğundan, devleti süregelsin Diyarbakır beylerbeyisi Mehmed'e nişan-ı şerifimle damgalı beyaz, şanlı hükümler gönderildi..

Gerektir ki, ol yörede her beye verilen ilin durumu ve ne yönde atandığı, ol beylerin ad ve sanları, değerleri ne biçimde olmak yerinde ise beratları düzenlenip yazıviresiz. Ol yazılmış beratların örneklerini ve timarların sayısını da bir deftere geçirip yüce eşiğime gönderesiz ki, bunda da saklanub her özellikleri anlaşılıp biline. Her beye ne sancak virildiği ve ne biçimde işe başlatıldığı, sanları nice yazıldığı, in'amları ve riayetleri ne biçimde olduğu geniş ve açıklayıcı biçimle bildirile. Ama öyle düzenlenip hazırlana ki, biri biri arasında olan bağlantı karışıp alt üst olmak olmaya. Ol beratlardan başka istimaletnameler gönderilmesi gereken beyler için beyaz nişanlı kağıtlar iletildi. Anlar dahi her beye ne biçimde istimaletname gönderilmek uygun ise yazılıp in'amları birle gönderile. Anların geniş açıklamaların ve in'amda ne biçimde ilgi gösterildiklerin ol beratları örnekleriyle birlikte bir defter idüb cihana gölge salan otağıma yollayasın ki, her yönü bunda da açık ve seçik bilinmiş ola. Bu yönde olan padişahlıkla ilişkili konular murad-ı şerifim üzere yitmiştir. Ulu Tanrının izniyle tasarı dizginleri ol yöne çevrilmiş ve salınmıştır. Ol beyler hakkında da padişahlığımın lutufları tasarladıklarından artuktur. Şimdiki halde sapkınlığa batmış olan Erdebil oğlu İsmail mutlu eşiğime Hüseyin Bey ve Behram Ağa adındaki adamlarını elçilik hizmetine gönderüb söz ve yazıyla binbir yakarış ve kulluklar sunmağla aramızda barışıklık ve anlayış oluverirse, ol yakadan ne murad olunursa rıza-yi şerifim üzere kabul suretin gösterüb nice yaltaklanmalar eylemiş. Ama anun sözlerine ve niyetine güven olunamayacağı içün sözü edilen elçileri Dimetoka hisarında, öteki adamlarını da Kilidülbahir kalesinde hapsittürdüm. Sen dahi gerektir ki, ol kahrolasıca konusunda en güzel önlem ne ise, anın üstünde olup, sonsuza dek sürecek olan devletimin sorun ve konularında çaba gösterüb çalışasın. Bundan sonra da güzel başarılarınız duyula, Hicretin dokuz yüz yirmi bir yılında, kutlu Şevval ayının onbeşinde yazıldı.

Arap Diyarı Fethin Anlatır
Dinle ki Bir Acayip Olaydır

Rehber oldu Padişaha devleti
Girdi hükmüne cihan ülkeleri
Sancağına her yer yüz sürdü onun
Zaferleri dermek amacıydı onun
Tanrı desteği arka oldu ana
Geçerdi tahtı yiğit, düşman başına

Rabbimiz Tanrının ezelden inayeti, padişahlık ve halifelik nurları saçan menşuruna Sultan Selim Han'ın ulu adının yazılmasını gerektirmişti. Devleti ve ikbali beratı, "yardımıyla seni destekledi (129)" hükmünün gereği yüce sanlarla bezenmişti. Parlak tuğrası "yeryüzünde Tanrının gölgesi Sultan" adıyla yazılmıştı. Cihanı tutan himmeti, öyle aşağılanmaya elvermezdi ki, rahatına düşkünler gibi afiyet bucağında ve güven durağında oturup tek devlet düzenini sağlamakla yetine. Keyif ve huzur anlarını gadimet bilüb, dünya lezzetlerini derlemeye ve de eylence, işret sofralarını süslemeye düşkün olmağla cihangirlik fırsatını yitire. Bu nedenlerledir ki, İran uc boyları saygın görevlilerinin yönetimine girmişken, anınla yetinmeyüb, dinsizleri aşağılık etmeği ve sapkınlar topluluğunu yola getirmeği iş bilüb, Acem yurdunu adaletiyle onarıp, öncelerdeki gibi bilim ve doğruluk ışığıyla nurlandırmak için sözü edilen uca sefer tasarılarını iyice geliştirerek, zaferleri izleyen askerlerin toplanması yolunda güçlü fermanını işleme koydu. Ulu saçaklı Divanın üyelerine de üç yıl sürmesi öngörülen bir seferin hazırlığını yapmaları buyurmuştu. Ülkelere egemen olmaya ve Acem diyarında dârâlık etmeye yönelik önlemleri almak için bütün beylere sefere hazırlanmalarını bildiren hükümler gönderdi.

Dokuz yüz yirmi iki kışının sonlarında, benzeri olmayan, fermana uyup, devletli otağa iş başarmışçasına gelüb saçak öpen Rumeli beylerini, sancakları altında olan

sipahi ve zaimlerle geçişi kolaylamak için önceden gönderip, gereği yapılan ferman gelinceye değin Kayseri'de beklemelerine buyruk çıktı.

Kısa bir süre tahtında ancak oturdu
Cihangirlik tutkusuyla hazırlandı
Çekildi sancağın alemi yıldız üzre
Çekti askerin Padişah, Acem fethine
Edirne'den taşra çıktı Şah sancağı
Bayrağın heybetinden gökler utandı

Cihana hükmeden Sultan göm ve görkemle dağ ve ovaları aşınca bir haftadan sonra Fil çayırı, Padişahın dünyayı tutan çadırına ve amaçları zafer olan sancaklarına durak oldu. Ol padişahlara özgü çadırların ipleriyle, sayıya gelmez ordunun konağı, dalgalanan denize döndü. Zaferleri derleyen Padişahın tek kaygusu, bid'at yapılarını kahir ve celadet nacağıyla yıkmak ve ırafazı varlığını kökünden kurutmak, sapkınlığa batmış İsmail'i, Acem saltanatından, Dara ve Cem'in tahtkenti ilinden yoksun bırakmak ve ol güzel diyarı Rum mülküne katmak üzere yönlendirilmişti.

Ol devletin kötülüğünü isteyenin bahtı dalını, Tanrının verdiği devlet gücüyle kırıp atmışken, yuvasından da etmek için Acem diyarına yönelmede ki kararlığını bir kat daha kesinleştirmişti. Bu amaçla ilk önce değeri yüce veziri, şanlı Sinan Paşa'yı askere baş ve buğ diküb kırk bin mızraklı atlıyla Kayseri yöresine gönderdi ki, anda beklemekte olan askerler ve beylerle Malatya geçitlerinden aşıp Diyarbakır'a gide. Çerkes yönünden de ne gelişme olursa yüce tahtın eşiğine bildire. Parıldayan sancağıyla Paşa da devletlü kapıdan çıkan, cihanı aşan ferman gereğine uyarak sür'atle hazırlanıp zaferleri rehber edinen askerle İstanbul boğazından geçip Kayseri'den yana sefer eyledi.

Sancağın saçağı meltemle dalgalandı
Acem diyarı fethinden söze başlandı
Yolu ulaşınca sonunda Kayseri'ye
Orada konaklayan askerle buluştu

Esenliklerle bezeli Paşa, asker deryası arasına ırmağın denize karışması gibi ulaşıcak, ordu deryası köpürüp dalgalanarak Padişahın fermanı gereği üzere Kayseri'den göçüb Memlûk sınırından Fırat'ı geçmek tasarısını ele alarak bu yolla Zülkadirli ilinde Elbistan'a vardı.

Arap yolundan ordunun baş ve buğu
Öne düştü asker de ardından yürüdü

Memlûk sınırına yaklaşınca, Malatya boğazından geçmeye destur verilmesi için sözü edilen sınır boyundaki beylere, devletli kapuya bağlılıklarını, iyi niyet ve kulluk duygularını nice kez suna geldiklerinden muhabbetnameler gönderdi. Sözü edilen boğazdan Diyarbakır'a geçmekle görevli idüğin yazarak bu önlemle ve hoş bir üslupla yazılan mektubu, belagat sanatından nice incilerle bezemişti. Ama çerkes iblisler nifakla yoğrulmuşlar ve değersiz tutumlarıyla kargaşa ateşini tutuşturmaya hazırlanmışlardı. Gönderilen haber karmaşık kafalarında değerlendirilemedi. Rehberi sapkınlık olan düşüncelerinde gizledikleri kötülük cemrelerini tutuşturdular. İnatçılık yelleriyle fesat tozlarını ayağa kaldırdılar. Ürkütücü, kışkırtıcı yanıtlar göndermekle aradaki dostluğu yıktılar. Meğer değerli tacın ısısı Sultanın Zülkadirli başbuğunun başını akılsız Gavri'ye göndermiş olması, akbabalara yem olacak çerkesleri tedirgin etmişti. Çirkin yaradılışlarındaki bilinçsizlikle uluğ kapıdan varan ulağa da el uzadub gönül fundalıklarına düşmanlık tohumu ekmişler, padişahlık halkasından baş çekmişlerdi. Özellikle Şah İsmail, ülkeler bahadırının ezici gücü, Rum sultanının paralayıcı pençesiyle aşağılanma çukuruna düşünce ve başına her yakadan bela arıları üşünce,

Hükümdarlık yüzüğü, tacın ve tahtın gevheri
Din ve adalet sancağını göklere yükselten

değeri bilinmez şahlar şahının sessiz ve sakin gönlünde öç duygularının yerleştiğine inanmış, denize düşen yılana sarılır atasözüne uyarak bu, hayret ve şaşkınlık boğuntusunda, yaşam boğazında, uzağı gören Padişahın kahir timsahlarından canın kurtarmağiçün Kansu Gavri'nin eteğine yapışub, ol soysuz çerkese bin bir yaranmalarda bulunup, sevgi sözleriyle dolu mektuplar göndermişti. Bu gibi önerilerle ol kara bahtlının akıl çerağını da söndürmüştü. Rum sultanının kahrı pençesinden nice yaralandığın ve ne dertlere uğradığın, umut gülzarının onun görkemi rüzgarıyla ne denli solduğun anlatmış, ince kalemle yazdıklarında zafer pençesin ülkesi eteğine yapıştığını, yaralı gönlünü dertli, hastalıklı ve üzüntüler içinde bıraktığını açıklayarak Acem ülkelerine egemen olduğu sürece Arap sorunlarını üstlenmesinin kolaylaşacağını belli kanıtlar, eklediği görüşlerle bildirmişti.

Ol çirkin inançlı perişan bahtlı
Gördükim elden gider tacıyla tahtı
Name gönderdi Arap sultanına
Çare umdu dermanı yok ağına
Didi ki ey Beyt-i Haramı koruyan
Bana imdat it göster keremi aman
Eyle razı barışa Rum sultanını
Ya ki kapa koy o Şahın yolunu
Göm ve görkemden bizde bir şey kalmadı
Ot nitsün ki dağ yürüdü durmadı
İşte bu kez çıksa ol uluğ Hakan
Doğuya belki Şam'a ider ziyan
Bütün cihanı tamam almak diler
Kendi tek bir şah olup kalmak diler
Öteki şehlere benzetme anı
Çekin daima korkup kayır canını
Hiç kuşkusuz onun olur Mısr u Şam

Alur ise ger Acem mülkün tamam
Hazır ol kim işte bu kez Şah'ı Rum
Gelse eyler demiri çeliği mum
Çekse asker ol yıldız görkeminde
Ne Arap ne de Acem kalur elinde
Anlaşarak virelüm biz el ele
Virmeden ol Şeh dünyaya zelzele

Kızılbaş başbuğunun sözleri, yaşamı kötü Gavri'nin zihnine nakşolup, öğüt alınacak haberinden köklü korkusu artmış, önceden duyduğu ürküntü bir kez daha yinelenmişti. Ol mezhebi bozukla aynı yolu tutmağa razı ve azgınlıkla edepsizlik yolunda anınla yarışır oldu. Andlaşma ve anlaşma koşullarını içeren bitikle, gönderdiği adamını girü yolladı. Denizler gibi coşan Osmanlı ordusunun toplandığını ve Kayseri'de Sultanın muzaffer sancaklarının dalgalandığını duyıcak, gayret dizginlerini Rum ile Acem arasını kesmeye, bahtı parlak Sultanı, zaferleri rehber edinen ordusunu Acem diyarına geçişten engellemeye yöneltti

Avın eceli avcının elinden olur

kavramı üzere hükmünde olan askerini toplayıp elli bin bedevî mızraklı atlı ile zaferleri izleyen ordu karşısına yürüdü ve cenge tutuşmaya karar verdi. Kardeşi oğlu Tomanbay adındaki çerkesi Mısır koruculuğu için alıkoyup, devleti güneşi batmağa yüz tutmuş olmağın, Şam diyarına yürüyüp Padişahın tasarılarını bozmağa kesinlikle yöneldi.

Devenin eceli çatınca su kuyusu çevresinde dolanır

Öte yandan yıldızlar sayısınca askerin baş ve buğu olan, yiğitliği ilke edinen Paşa, Memlûk sınır beyleri olan edepsizlerin çirkin biçemli mektuplarını Padişah katına gönderüb, soysuz Gavri'nin pis çerkes kalabalığıyla Mısır'dan çıktığın ve fitneyle kargaşa kulesine tırmandığın, din kurallarını zedeleyen Kızılbaş ile aynı boyaya boyanıp, muzaffer ordu yolu üzerinde ayakbağı olduğun bildirdi.

Cem tahtının hükümdarı, cihan gücünde Padişah, yaradılışı kötü çerkesin harekete geçtiğinden haberdar olıcak, devletin ileri gelen onurlu kişileriyle görüştüğünde kimi yola çıkmaktan vaz geçmeye yatkın, kimi de yiğitlik gösterüb soysuz çerkesin elinden ne gelür? dimekle Acem diyarına yönelme seçeneğinde direttiler. Ama, Padişahın lutufkar ilgisini toplamış bulunan ve bu nedenle nişancılıktan vezirlik rütbesine yükselmiş olan Hoca oğlu Mehmed Paşa ki, bilim alanında salınıp boy atmıştı. Özellikle düşün üzerindeki bilgisi nuruyla Padişahın alemleri aydınlatan zihninden geçenleri kavrama derecesine ulaşmıştı. Cihan değer Padişahın Arap diyarına at tepmeğe eğilimini sezmiş ve aydın gönül çerağında Haremeyn hizmetiyle şereflenme ülküsünün yaşadığını hissetmişti. Böylece ayttı ki, bize lazım olan devletin kötülüğünü isteyene kılıç kamçısıyla köteği urmaktır ve düşman peyda olduğu yerde durmaktır.

Virmezüz düşmene mecal nefes
Ya Kızılbaş imiş ye de çerkes
Kimki kılıç çeker duruşmada
Ol alur hissesin vuruşmada
Çün Kızılbaşa çıktı çerkes arka
Biz dahi çekeriz ana pala
Kimki bir kavmi sevse andandur
Düşmene yar olan da düşmendür

İnce düşünceleri dile getiren Paşa'nın düzenlediği bu benzetiş, cihanın temeli olan Padişahın düşüncelerinden kotarılmış, sonu belli bir başlangıç biçiminde olmağın, beğenisini ortaya koyup, "bizim dahi makbul ve muhtarımız bu idi." Deyüb sözü edilen veziri öğerken ötekileri azarlayub, bu kızgınlıkla Piri Paşa'yı İstanbul tahtkenti koruculuğunda alıkodu. Yaradılışı kötü çerkesin tutumundan haber almak için "anları eziyette bırakma yolunda elçi bile gönderdik. (130)" hükmüyle bir elçi yollamak önlemi uygun görülüp Rumeli kaz'askeri Zeyrek zade Molla

Rükneddin'i ki, söz etmede beceri ıssı olduğu kadar zeyrek ve zeki idi ve de zaferlerle dalgalanan Sancak ıssı beylerden Karaca Paşa denmekle tanınan Ahmed bey'i sevgi mühürüyle mühürlü nameyle elçilik görevini yerine getirmek üzere Mısır sultanına gönderdi. Duyurulmakla görevli olduğu gizleri, ol Mısır firavunlarının başı olan kendini beğenmişe "Onunla yumuşak bir dille konuşun belki düşünür ya da korku duyar. (131)" kavramı üzere açıklamalarına cihanı açan fermanı oldu. Bu çok ustalıkla yazılmış namede din kurallarını zedeleyen Kızılbaşı tepelemek ve topluluğunu dağıtmak üzere harekete geçmeye niyetinin kesin olduğunu, Acem diyarından râfızilik pisliğiyle bid'atleri kılıcın suyuyla arıtacağını, sefer nedeninin bu olduğunu yazdı. Haremeyn'e hizmet etmek şerefi dolayısıyle himmet ve dualarını eksik etmemesini istedi. Rum ve Acem eşyalarının en değerlilerinden pek çok armağanlarda gönderdi.

Rumeli topraklarını, din düşmanlarının saldırılarından korumak ve ol diyarda adalet ve esenlik gölgelerini yaymak için padişahlık ve halifelik ağacı emeli dalı, saltanat ve şahlık soyunun meyvesi, durağı yüce Sultan Şehzade Süleyman Han hazretlerini de gaziler ve mücahitler yurdu Edirne tahtkentinde oturtup çevre reayasını devleti sayebanı gölgesinde rahat üzere tuttu. Kahır yelleriyle düşman tuzaklarını yakub yok etti. Bakımlı Bursa kentinin korunmasını vezirlikten alınmış olan Hersek oğlu Ahmed Paşa'ya verdi. Halifeliğin ve uluğ saltanatın durağı olan esenliği, güvenliği, bereketi eksilmesin İstanbul koruculuğunda görevli Asaf örneğinde vezir, hoşgörü, zekâ ve anlayışla tanınmış, Hazret-i Ebu Bekr soyundan Pir Mehmed Paşa'ya gelir gider işlerinde yardımcı olmak üzere Rumeli defterdarını da koştu.

Bu yıl Cemaziyülevvelinin dördüncü günü ki (5 Haziran 1516) Perşembeydi. Henüz yola çıkmamış bulunan

zaferlerin yoldaşları askerleriyle İstanbul denizinden Üsküdar yakasına geçti.

Esen yaradılışlı yiğitler beyler
Yeller örneği sudan geçtiler

Süreyya kümesi düzenindeki çadırlar kalabalığı ile deniz kıyısı şöyle dolduki san deniz dalgaları Padişahın ordusu atılımlarından suya yelkenin salub şaşkınlaştılar. Deniz kıyısında da ayla boyun gösterdi.

Tan yerinde kılıcın vuran Husrev
Kendüsin otağından taşra çıktı
Geldi de devletle Cem örneği Şah
Özengisi Hümayûn ata bindi

Görünüşte Acemlerin yurduna, özünde Şam diyarının fethine, cihan görkemli Şah, kan dökücü askeriyle yola koyulup değeri üstün dolunay gibi konakları dolanıp giderek veliler durağı olan Konya kentine, anılan ayın yirmi beşinci gününde ulaştı. Anda olan temiz kabirler ziyaretinden sonra ol tekkelerde oturan dervişleri armağanlarıyla mal mülk sahibi etti. Devleti otağı daha ol uğurlu topraklardan ayrılmamışken, Diyarbakır beylerbeyisi Bıyıklu Mehmed Paşa'dan muştu namesindeki güzel haberlerle ulak, rehberi muştu olan haberci gelüb Kara Han'ın kesik başını ve ol savaşta öldürülenlerden kesilen kulak ve burunların tümünü Padişah kapısı önüne döktü. Ayrıca duyulmamış gizler kesesin bağın söktü. Kürdistan'la Diyarbakır topraklarının ülkeler açan Padişahın adamları eline girdiğinden haber verdi.

Padişah bu fetihlerden öyle sevindi
Kötümser düşüncenin varlığı devrildi

Yaşamı kötü Kızılbaşın bozguna uğrayışının gönlü isteğince sonuçlanması üzerine doğu illeri başbuğuna yıldırıma benzer bir ulak gönderüb, Fırat geçidinde ordu-yi

hümayûna katılmasını bildiren bir ferman iletti. Yolunu gösteren devleti olmakla kendüsi ordunun toplanma yeri olan Elbistan'a yöneldi. Bu arada devletin durağı otağdan gönderilen akıllı elçiler. Mısır sultanı Kansu Gavri'yle Halep'te buluşup elçilik töresince görevlerini yerine getiricek, çerkes itleri ve soysuz düşman ifritleri istediler ki, ol haber getirenlerin sözlerini kılıç zebanilerinin dillerine havale ve anları kılıç aslanına nevale ideler. Mısır sultanı bin bir rica ile bu zarar kapısın kapatıp ol günahsızları korudu. Ama, ulaştırdıkları anlatımı tatlı, akışı sağlam namenin suları ol akılsızı durduğu yerden eyrüb, satırlar arasında yazılı taşlamalara dayanamayub, sert ve ağır, ürkütücü sözlerle elçileri azarlamaya girişti. O güne dek gizlediği düşmanlığı perdesin, gazabı eliyle açıverdi. Onları bir kaç gün haps ve kurtuluş alanına ulaşmaktan umutsuz eyledi.

Gazab yüzünden beceremedi Kadı
Boş sözlerle öyle ağzı açık kaldı
Suratına bakmadı o kızgınlıkla
Yeri zindan oldu, söz de ağzında kaldı
Yüzlerce hiyle ile hoş sözlü bilge
Tatlı diliyle canlara can kattı

Gerçekten de Gavri çağın sultanı habercilerini üzücü davranışlarıyla kırıp geçirmişti. Ama dağlar görünüşünde olan Padişahın kalabalık bir orduyla üzerine gelişini ve Arap diyarına girişip saldırışını duyıcak, kuşkuyla dolu gönlü, korkudan çatlayıp ol haber getirenleri esenlik yuvasından yana özür dilekleriyle gönderdi. Muradının Rum ile Acem arasında barışıklığı, İslam ülkelerinde güven ve huzuru sağlamak idüğün açıklayıp bunu belirtti. Zeyrek zade yumuşak sözlerle

Zeyrek kanatlı kuş tuzağa düştün şimdi dayan

derken öç tuzağından kurtularak, soysuz çerkesin katından çıkmaya yol bulunca, aceleyle, kaçarcasına görkemli

Kapıdan yana akıl dizginini çekip at koşturdu. Sözü edilen yılın Recep ayının onunda (9 Ağustos) Bucakdere adlı konaktaki, ordu-yi hümayûn anda bir gün oturak etmiş idi. Padişahın cihanı tutan ordusuna ulaştı. El öpmek şerefi el viricek, çerkes iblislerin "onlar azgınlık ve nefrette direnmektedirler. (132)" yoluna düştüklerin, Şeytanın aldatmacasıyla inat ve direnmede dayattıkların yüce otağın ayakları dibinde anlattı. Kesin kanıtlarla yaradılışı kötü çerkesin fesat damarlarının kesilmesi gereği üzerinde durunca, Padişahın gazabı denizi köpürdü ve Arap diyarına deryalar misali kaynayan ordusuyla dalmaya karar verdi. Mısır ve Şam hakiminin devleti güneşinin batacağı ve akılsız kafasından kan yutucu kılıca nevale vereceği kınanan davranışlarının örneklerinden ve beğenilmeyen tutumundan belli olup amaç yolundan kaygusuz düşmanın pis vücudü çalılarını kaldırmak için yeller gibi koşan, zaferleri derleyen atının dizginlerini Halep'ten yana çevirdi. Üstün sonuçlar veren himmetlerini kaygu yaratan Çerkes sorununu çözmeye harcadı. Adı geçen ayın on dokuzuncu gününde sınır başına yakın bir yerde konuldu. Zafer ayetleriyle bezeli sancaklar ol ülkede dalgalanmaya başladı. Antab hakimi Yunus Bey Gavri'ye bağlılıktan atını dönderüb mutlu Kapıya hizmete koşturdu. Antab'a varınca keremli Padişahın ordusuna yol rehberliği etti. Antab'dan Haleb'e varınca ki, on günlük yoldur, gidişte ihtiyat ve dikkatte öyle titiz davranıldı ki, yollar ve geçitler öyle bağlandı. Buralardan değil insan, kuşku güvercinleri yada, hayal atlıları bile geçemezlerdi. Zaferleri derleyen ordunun durumunu araştırmak için koşuşturan düşman öncüleri ve fitneyi kaynatan laf ebelerinin çoğu başarısızlıkla döndüler. Nicesi de öyküleri zafer olan birliklere tutsak oldular. Bursa beyi Koçi Bey'le Teke beyi Ferhad Bey zaferleri gölge edinen askerlerin karavulu olup zebangirlik hizmetini istendiği gibi yürüttüler. Dil almağa gelen fesatlık dolu düşmandan diller alub, cihanı tutan otağa gön-

derdiler. Rehberi hüsran olan Gavri cesaret nacağıyla devletinin temellerini yıkmaktan pişmanlık duyup, öç ateşini bastırmak dileğiyle olgun Padişaha elçi gönderüb yakarışlarını ve derin saygılarını açıklayıp bağlılığını bildirdi. Mısır'dan çıkışa zorlanıp mecbur olduğunu ve çerkes iblisler arasında tutsak gibi özrünü bilen bir aciz kişi idüğün kavramlarını içeren bir mazeret mektubu gönderdi. Ettiklerine pişman olup kendisini düşmekten kurtarma ve de öç alınmasından koruma yoluna yüz dönderdi. Sözü edilen elçinin gelişi otağ-ı hümayûnun savaş alanına girmesi ve cenk tozlarını kabartmassıyla hemen hemen aynı zamanda olup, tevbesi bu kapının kapatılmasından sonraya kalmağın, boş sözlerden sayılmakla kabul kapısından red eliyle çevrildi. Gerçek tutulmayan sözlerine "yazları elbette ayran içilir." atasözüyle yanıt verilmek yerinde görülüp, bir kendini bilmez ki askerinin avucuna düşe. Anın gerçekçi yolu tutması mümkün olur mu? Kargaşaya meydan veren oyunlarla arzu kuşu avlanır mı? Her an ki, ol kargaşacı topluluk şirretlik yangınını tutuşturmada birleşe. Elbette beceriksizliğini ortaya dökmekle özürler dileyecektir. Ama yine de anların ilettiği yola gidecektir. Bir mümini yılan iki kez sokmaz. İncü danesi de borçla alınmaz. (133)" yanıtıyla söz kesilip, düşmanı avlayan sayısız askerle ve mızraklı atlılarla savaşmak amacıyla yurduna ve ülkesine varmak üzere olduğunu duyurmak ve uyarmak için sözü edilen elçi girü gönderildi. Savaş ve uğraş atının dizginleri de ol yaramazların geçecekleri yola dönderildi.

Gerekirse bundan böyle aramızda söyleşmek
Sözümüz kılıcın keskin diliyle olmak gerek

Elçi, haberini zararda olan Çerkesin kulağına ürkütücü sözlerle ileticek, "gerçek korkunun ürküntüsüyle fena yakalandı." atasözü ürküntü içindeki yürekleri parçaladı. Ama bilgisizler cesur olur denildiği gibi, yer yüzünün ne

denli yaramazı ve azgını varsa Halep dışında toplandı. Savaş ve uğraş kararıyla koruyucu Tanrının selamı Peygamberimize ve ona olsun Davud Peygamberin kabri olarak tanınan yere bitişik Dabık ovası adındaki alanda cenk için hazır oldular.

Ol makamki gül anberdir toprağı
Davud Peygamber kabridir burası
Geldi Gavri kondu merc-i Dabık'a
Mesken oldu ova ol azatlı kula (134)
Çün işitti Sultan Selim haberi
Ol yakaya korkusuzca yürüdi

Bir gerçek tan atışı ki, alemleri aydın eden güneş, ışık saçan sancağını gök kubbede dikerek geceler askerini bozguna uğrattı. Rum'un hükümdarı, çağın yiğit bahadırı da sözü edilen yere sayılamayacak ölçüde kalabalıkla gelüb sancakları parıltısı Şamlıların gözlerini aldı. Cihanı tutan kılıcın yalmanı da kötü heves ısısı çerkesin gözünü kamaştırdı. İki yandan safların düzenlenmesine, ok ve kılıçların çekilmesine başlandı. Ol nice ibretler veren parlak günki, Recebin yirmi altıncı Cumartesi (25 Ağustos) günüydü. Recep gibi yaşa şaşkına dön, atasözü kavramında saklı şaşkınlıkla karışık korku, gayıp köşesinde kendini göstermekle saflar tokuştu ve kılıç kuşananlar boğuştu.

Hasmını deviren Şah ki orduları ezer
Oldu anın sanatı zaferlerle fetihler
Gidermek için sezilen korkuyu askerde
Virdi cesaret anlara durarak kalp içre
Ayla gibi, ol aydın ışıklar saçan Şahı
Aldılar çepeçevre ortaya tüm kulları
Oldu bir sed ana kim yeniçeri askeri
Korudı önünce durgurub ol Padişehi
Her bir yakada düzenlendi saflar bağlandı
Oldu gerçekten değersiz düşman kılıçları
Dikilüb fetih ayetleri yazılı sancak
Yakarub okurdı Fetih ayetin her bayrak

Kılıç ve silah kuşananlar kanatlı melaike gibi dine gölge olan Padişahın sağ ve solunda durup, cenge hazır ve verilecek buyruğu bekler oldular. Anadolu beylerbeyisi Zeynel Paşa Anadolu askeriyle ülkeler açan Şahın sağında yer almış, anın yanında Karaman beylerbeyisi Husrev Paşa ve sancağı altındaki beyler durmuştu.

Eyledi anın sağında karar
Zülkadir oğlu Ali bin Şehsüvar

Ramazan oğlu Mehmed Bey de kendine bağlı adamları ve yardımcılarıyla sağ kanadı tutanlardan oldu. Sol yanı dolduran derya örneği askerle arasında Rumeli beylerbeyisi Sinan Paşa zaferleri dalgalandıran sancakbeyleriyle saf bağlayub anın yanında Rumiye-i suğra beylerbeyisi ile Diyarbakır beylerbeyisi Bıyıklu Mehmed Paşa durdu. Osmanlı düzenince ordunun önü ardı top arabaları ve ığrıklarla kapatılıp çelikten bir kaleye dönderildi. Kötü kuşkular içinde bulunan Gavri bu şaşılacak düzeni izlemekle yüreği dağlanub,

Kaygu parmağın dudağına aldı
Çingen kalabası askerin sandı
Bildi o dem haddini aştığını
Kurtuluşu yok yola gittiğini
İçini gam odu dumana boğdu
Olduysa da pişman yarar bulmadı

Çünkü işi önlemesi ve atını yöneten eli çevirmesi olası değildi. Direnmekten başka çare yüreğinden geçmeyip yaramaz bayraklarını dikmeye ve çerkes alayların düzenlemeye girişti. Yirmi binden artık hassa silahşor cündi ile Kahire, İskenderiye, Said asker ve beyleri, Hicaz bedevî atlıları, Kudüs, Nablus, Baalbek ve Trablus dağları okçuları merkezde durarak sağ yanında Halep emirü'l-ümerası Hayır Bay, Türkmen ve Arap sipahileriyle, sol yanında da Şam emirü'l-ümerası Si Bay yer almış ve askerini

Şamî zırhlarla bezemişti. Nice adlı sanlı beylerini orda çevresine yaymakla top ve tüfek ateşinden koruyarak kenardan köşeden Rum askeri üzerine birer yakadan saldırıp ol çelik seddi başarısız önlemleri gibi yarub parçalayalar diye düşündü.

Mısr ü Şam hakimi dalgalandırdı
Kinle kalkan koluyla öç bayrağını
Verilince iki orduya da düzen
Kararttı göğü iki yönden esen duman
Kanları yiğitlerin çoşup kaynadı
İyiyle kötü birbirine karıştı
Girüb cenge uğraş günü yiğitleri
Hiç yoluna sürüp gittiler dümeni
Şu denlü kırıp döktüler ki çerkesi
Doyurdular leş yedirmekle kargayı
O günde ova doldu taştı mercanla
Yer gök hava dolmuş idi uçan canla
Dalgalı denize döndü kanla ova
San kıyamet günü göründü o anda
Eğer mızraklar olmasa idi direk
Bu korkudan yerle bir olurdu felek

Çerkes mızraklıları herkesin koltuk ve kalçalarını nişanlayıp onlara tauna tutulmuş gibi aman vermezlerdi.

Mızraklar cana kasd iderler idi
Koltuğa kalçaya kasd iderler idi
Niceler yaralanmış idi mızrakla
Mızrak eğri böğrü olmuş idi o hırsla

Böylece zaferleri gözleyen ordunun kanatlarını perişan idüb her yandan hücum idicek, cihanın baş eğdiği ferman gereği saf tutan vezirlerden Sinan Paşa sağ kola, Yunus Paşa sol kola yardım ve destek olmak için yönelip askerin yüreklerini berkittiler. Yenilmesi gereken çerkes üstüne kılıç salıp Rum gazilerine "Eğer Tanrı destek olursa sizin

için yenilgi yoktur. (135)" gereği dildarlıklar eylediler. Kötülüklere engel olan kılıcın suyu hakkı pis düşmanın tutuşturduğu savaş ateşini söndürüp

Kestiler Allan ve Sib'in başını
Gördü Şamlı Rumlunun savaşını

Rum ordusunun merkezindeki birlikler de Çerkesin nasipsiz merkez kuvvetleri üzerine saldırıya geçip sağanağı andıran oklarla göz açtırmadılar. Top ve tüfek atışlarıyla ol yaramazlar yığınını dağıtıp direnme güclerini kırıp savaş alanını gözlerine dar ettiler.

Cihan değer Padişahın gayretinden
Su gibi aktı askeri sağdan soldan
Şöyle çıkar toz duman göğe ağar
İki gözünü feleğin eyledi dar
Düştü yokluk toprağına nice atlı
Kan buharı döndürdü göğün başını

Anlatılır ki, kalpteki kuvvetlerin çarpıştıkları sırada atılan evren ağızlı kazgan humbarasından bir yıldırımı andıran taş, Gavri'nin kulağı dibinden geçmekle aklını şaşkın ve halini berbadeyledi. Kulak zarını patlattı. Dilek ipi de koptu. Ciğeri dağlanmış, gücü de tükenmişti. Yürek çarpıntısıyla merkezde durmaya mecali kalmadığın göricek, yakın adamlarından biriyle savaş meydanından abdest tazelemek bahanesiyle çıkub kenare can attı. Bir su kıyısında seccadesin döşedüb bir parça yattı. O anda yokluk diyarına ayağın bastı.

Canı beden varlığından çıkıp gitti
Kefeni giysisi yerine büridi
Nedendir heveslenilir bu durağa
Sonsuza dek kimse kalmadı burada
Taht ve tac ıssı nice başbuğları yir
Boşuna söylenmedi bu yer adı yir
Her kime kim Hak itti takdir eceli
Ne öne aldı bir an ne geciktirdi

Gavri'nin savaş alanından ansızın çıkışıyla çerkes topluluğu başsız kalıcak, gayret kemerlerinin eskidiğin, çekişme deminde çırpınışlarının boş olduğun gördüler. İdbar bineklerini kaçış yoluna sürdüler. En başta Canberdi Gazali kimi çerkes beyleriyle kan yutucu kılıcın korkusundan Şam yönüne kaçtı. Halep hakimi olan Hayır Bay da Halep kalesine kapanmak düşüncesiyle can attı. Pehlivan yiğitler deryaları tutan Padişahın fermanıyla savaş alanından kaçanları koğalayıp her tepede nice bin kesikbaşlar bırakarak yel gibi uçan atlarıyla dağları ovaları aştılar. En önce Yunus Paşa Hayır Bay ardınca gitmeğe görev almağın şöyle seyirtti ki savaşın ertesi günü Haleb'e irişüb çarşı ve dükkanlarda buldukları kaçakları kindar kılıca yem idüb, ecel pazarını kurup savaş tozlarını kaldırdı. Hayır Bay saflar düzen Paşa'ya dayanmaya güc yetmediğini bilüb Hama ile Humus yönüne doğru çekildi. Ol yakaya kaçanlara karışub Şam'a yöneldi. Yunus Paşa Şam'a at koparmakla görevlendirildiğinden ol kaçakların ardınca ılgar salub şimşek ya da fırtınada kalkan toz gibi esti. Osmanlının zaferler yayan sancağı kaçakların ortasında dalgalanmaya başlayınca öteki beylerle anlaşmazlığa düştü. Onlarla birlik olmaya ve görüşlerine uymaya yanaşmayıp Yunus Paşa'ya adam gönderdi. Rica etti ki, uluğ Kapının hizmetiyle şereflenmesine aracı ve yardımcı ola. Yunus Paşa, sözü edilen emirin mutlu otağa ötedenberi bağlı olduğunu, Halep hakimi iken uluğ eşikten varan durağı yüce görevlilere iyi davranışlarda bulunduğunu ve Osmanlı sınır beyleriyle ilişkilerinde lutufkar tutumunu bildiğinden, araya girdiğinde yararlı olacağına inandığından ona söz verip and içti. Güven getirecek yeminler ederek onu bağlılık yoluna çağırdı. Hayır Bay ise geçmiş dostluğu ve de temiz ilişkileriyle dürüst niyetinin Padişahın aydın gönlüne doğduğuna inanarak temiz inançlı Şahın adalet ve şefkatine güvenip karşı duranlarla iş birliği etmekten vaz geçip adaleti yaygı edinen tahtın kenarını öpmekle şeref buldu. Kendisine bağlı bütün adamlarıyla or-

du-yi hümayûna katılıp keremler saçan tahtın saçağını öpmekle başlara tac oldu. Padişahın yakın ilgisiyle benzerlerinden üstün değer kazandı.

Cihan padişahı anın halini bildi
Ki Şahın kullarından olduğunu bildi
Daima temizliğinden aydın yüzünden
O Şaha kulluk namesi yazmış idi
Ne güzel yaradılıştaydı ol devletlu
Ol yüce Padişah anın kanından geçti

Kimileri demişlerdir ki, Hayır Bay'ın saçağı öpmekle mutluk bulduğu günlerde Rumeli sancaklarından Köstendil sancağına atanmıştır. Sözü edilen Paşa'nın kemendine yakalanan kaçakların yüzlerini toprağa sürenleri sağ bırakılıp ulu otağa gönderildikte görenlere ibret olmağıçün öç alıcı kılıca lokma edilerek timsah ağızlı palalara yemverildiler.

Zafer sabahı doğudan ışıladı
Şam hakiminin aydın günü gece oldu

Halep Kalesinin Alınışı Öyküsü

Ol sevinçler saçan aydın gün ki, bu utkulu yengü ve ibretler gösteren zafer gayb perdesinden özünü gösterip "zulm işleyen kavmin kökü kazındı. (136)" ayeti uyarınca düşmanın yenilgiye uğraması ve öç alıcı yiğitlerin tok toyum eylemlerinin oluş aynasında görüntülenmesi ve de devletin kötülüğünü isteyen, rehberleri azgınlık olanların başlarının koparılması sonucu ulaşmış oldu. Cihanı tutan otağ-ı padişahî de ol ibretlerle dolu ovada kuruldu. İlk gün ol alanda düşmanın durumunu araştırmak için duruldu. Mısır hakimi olan Gavri'nin nice davranacağına bilgi edinilmesi işaret edildi. Anlaşıldı ki, Gavri'nin savaş meydanından kaçtığı sırada ona yoldaşlık eden özel hizmetlisi koğuşturucular eline düşmüştü. Onu devletlu Kapıya ilet-

tiler. Gavri'nin sonun anlatıp ölümünün nice olduğun belirticek, uluğ otağın çavuşlarından birini sözü edilen hizmetliye koşup belirttiği yere gönderdiler ki, söylediği doğru ve dediği biçimde ise devletlu Kapıya alub getire. Çavuş da varub bahtı kararmışı henüz seccadesi üzere yatur ve yokluk döşeğine serilmiş göricek, hemen belaya uğramış başını bedeninden ayırub yüce tahtın dibine getirdi. Allah rahmet eylesin merhum babam eydür ki, gerçi sözü edilen çavuş hizmeti karşılığında bahşişler dağıtan, hataları örten Padişahın kapısından ihsan beklemekteydi. Ama, ittüği iş, saygısızlık olup, ölü başın kesmeği hüner sanmak, pek garip görülmeğin, Padişahın gazabına uğrayub katline ferman buyuruldukta vezirlerin araya girmesiyle sadece görevinden alınmakla terbiyesi verilmiş oldu.

İşte böylece Şeh Arap ordusundan kurtulmuş oldu
Parlak dizginlerin Halep kentinden yana salıverdi

Cihanı kaplayan ordu Hilan konağından kalkıp Halep yakınlarına gelicek, kentin saygı değer büyükleri, küçükleri, güçlüsü, zayıfı otağ-ı hümayûnu karşılamaya koşturup durağı yüce Padişahın keklik gibi seken atının ayağını tozunu yüzlerine sürmek, ulu sultanın melaikeleri andıran ordusunun ayak tozlarını şifa macunu etmek için Meydan-ı Azrak diye tanınan ferah alana gelinceye dek dualar okuyarak yürüyüp divan tuttular.

Kul köle oluşlarından kent halkı
Düşkünlüklerinden öptüler yeri

Ol gönül alıcı ova cihanı tutan Padişahın çadırları ve benzeri olmayan askerin görkemli giysileriyle bezenince kaleyi bekleyenler ol göm ve görkem karşısında güçleri kalmadığın anladılar. Dağ gibi kayalardan örülmüş bir kale, hendekleri yer yüzü balıklarına barınak olacak nitelikte, kuleleri, burçları tepeleri de yedinci kat göğe değgen olduğu halde olgun Padişahın güçlü eline geçmesine

engel kalmadığın bildiler. Hisar kapısını başlara tac olan ol başbuğun adamlarına açarak, fetih anahtarını değeri uluğ hükümdarın güçlü eline teslim edip bağlılık ve kulluk töresini yerine getirdiler.

Görünce uluğ otağı kalenin beyi
Hisar halkı da tahtı görmeye seğirtti
Dualar ettiler kapıları açtılar
Yer öpüp bahtı gülün derlemeye eğildi

Aşılmaz Halep kalesi ki, Arap ülkelerinin bir güldestesidir. Rabbın yardımıyla göklere yükselen Osmanlı kaleleri arasına katılıcak, yeni kurulan Halep eyaletine elçilik görevini yapmış olan Karaca Paşa getirildi. Kadılığı ise Çölmekçi zade Kemal Çelebi'ye verildi. Padişah hazinesine özge mal ve paranın toplanması işinde Abdullah Paşaoğlu Abdi Çelebi görevlendirildi. Ol sağlam kalede Çerkes ve Arap beylerinin savaş alanına yakınlığı nedeniyle emanet olarak bıraktıkları mal, para ve eşyadan başka, Hazine-i amire'de saklanan hesapsız para ve eşya inceden inceye hesap tutan muhasiplerin keskin uçlu kalemleriyle yazıldıkta on kere yüz bin kızıl dinar ve bu paraya eş değerde halis altın bulunduğu saptandı. Altının, gümüşün, eşya ve zarfların sözle, harflerle anlatılması olasılık dışı, cevahirin kıymetiyse değerlendirilemeyecek ölçüdeydi. Üç binden artık ağır bahada samur, vaşak, diba, istabrak ebreleriyle sayıların üstünde ve ölçeklerin dışında sof, ıskarlat, atlas, kemha, kutni v.b. dikilmiş ve dikilmemiş kumaşlar nefis parlak eşyalar, nakışlı heybeler, araç ve gereçlerle kale tıka basa doluydu. Sonu gelmez silahlarla cenk araçları ve de çeşitli renklerde öteki mallarla dop dolu seksen mahzen mutlu otağ hazinecilerinin yönetimine girdi. Depo edilen kamış şekeri kellesi satılmak ya da yenmek için doldurulan anbarların gallesi akıl anbarına sığmazdı. Çerkes bey ve askerlerinin bıraktıkları emanetler de inceden inceye titizlikle derlendi top-

landı. Öte yandan fırtına yaradılışlı askerlerin her birinin yağma ve talan ettikleri mal ve para da hesaba gelmeyecek denli çoktu.

Otağlar çadırlar çergeler
Silahlar araçlar gereçler
Hepsi de önlerine yığıldı
Herkes özüne düşeni aldı

Donanmış yiğitler her bakımdan isteklerine ve de mala kanmışlar, bu zengin toyumdan dilediklerini almışlar iken, bir de Padişahın cümleye yaygın bahşişi ile sevindiler. Terakkiler ve yeni görevlerle başlarını yükselttiler. Yüce Padişahın buyruğu üzere zarif sözler döktüren yazıcılar, öğülecek yapıtlar yazan katipler, nakışlar bezeyen güzel kalemleriyle gönül açan fetihnameler inşa ve gaybdan kendini gösteren gizleri anlatarak yıldırım hızındaki muştucularla seçkin Noyan ve olgun Şehzade katına, padişahlık tahtyerini bekleyen ve öteki Osmanlı ülkeleri yöneticilerine gönderdiler.

Diyarbakır beylerbeyi Mehmed Paşa'ya ve bilesince olan asker ve beylere, onları öğen sözlerle ayrılıp yurtlarına dönmeleri için gerekli izin verildi. Paşa'ya da daha önce kuşatmış bulunduğu Mardin kalesini kesinkes fethetmesi buyuruldu.

Halep yöresinde bulunan kale ve kasabalar çerkeslerin ellerinden alınıp buralara yeni beyleri ve yöneticileri atandı. Bu arada rehberi zafer olan askerin yolu üstünde bulunan Malatya, Divriği, Darende, Minşar, Gömü, Gerger, Behisni, Kahta, Rumkale ve Antab kaleleri keremli sultanın ve cihan padişahının buyruğuna boyun eğdi.

Şam Diyarının Fethi İçin Padişahın Yola Çıkışı

Cihan görkemdeki Padişah bir nice gün Meydan-ı azrak'ta oturup ol fetih anahtarları güçlü ellerine giren kale ve ülkelerin yeni yönetimi ve bir düzene bağlanması ön-

lemleri gönlü dileğince tamamladıktan sonra akşamlar hayrola rehberliğiyle Şam diyarına yöneldi. Kan yutucu askerlerin bir an önce yola çıkartılması işi günlerini alan başlıca konu ve en önemli sorun idi. Zaferleri dalgalandıran, cihanı aydınlatan güneş sancaklarını devlet ve ikballe tan yerinden uğurlarla Şamdan yana saldı. Tedmür yolundan çöl üzerinden hareketle düşmanı tepeleyecek önlemleri aldı. Bu yol daha uygun ve kolayca ulaşmaya elverişli olmağın asıl ana cadde olan Hama, Humus yolunu bırakıp çöl yolculuğunu yeğledi. Hayırlarla sonuçlanan yolculuk Hama hizasına vardıkta burayı korumakla görevli aklı başında ve sonunu düşünen kişi, iyilikler isteyen Padişahın adamlarına kale anahtarlarını teslim etmekle kendi durumunu kurtarmış oldu. malını korumayı bildi. İltifat gördüğü gibi, iyi bir ad yaptı. Gönüllere ferahlık veren Hama yöresi Asi ırmağının sularıyla çarkı feleklere benzeyen dönen dolaplarla sulanmakta bağ ve bahçeleri böylece suya kanmakta idi.

Diyememki Mısr'ın canıdır o Nil
Cennetten bu ırmak san bir selsebil
Asi kıyısı her yanı bahçelikler
Her bir dolap üstünde dönen felekler
Sevinç ferah saçan bir yerdir bu
Ki bostanları yemyeşil etmiş su

Gezi yerleriyse eylence gerekleriyle doluydu. İşte bu yöre Padişahın yönettiği ülkeler arasına giricek, Tanrının rahmeti ve hoşnutluğu üzerine olsun Sultan Bayezit Han hazretlerinin saygı değer hareminde yetişmiş bulunan ve durakları yücelerden biri olan Güzelce Kasım Paşa'nın yönetimine verildi.

Durağı yüce Şah Süleyman Han
Mezarı ola ravza-i rıdvan

padişahlık tahtına oturduklarında onu yüksek görevlerle sevindirmiş ve en sonunda vezirlik rütbesiyle başını yücelt-

miştir. Galata hisarının batı yönünde olan şirin yapılı kasaba onun onarıcı eliyle bayındır olmuş, cami, medrese, hamam v.b. hayır yapıları yaptırmakla Kasım Paşa adıyla ün salmıştır.

Yolu aydın Padişah burası gibi Humus kalesine de el koyıcak, beyliğini ihtiman oğluna uygun gördü. Her iki kalenin korunması için zaferleri gölge edinen ordudan uyanık yiğitler ayrıldı. Karalar diyarından, Şam'dan yana olan sevad-ı Şam'a girildi. Sözü edilen yılın Şabanının sonuncu günü (27 Eylül 1516) seçkin atının altın nalları Şam halkına, bu değerli ve soylu kavme Ramazan hilaliyle birlikte safalar verircesine göründü. Karşıcı çıkan kişileri, ileri gelenleri Sarsarı andıran özengilerine yakarışlarla yüzlerini sürdüler. Cihan görkemindeki otağı Şam'ın ardında Mastaba-i sultan adındaki yerde kurdular. Anber kokuları saçan gelin, miskler dağıtan Şam toprağı çadırlara örtünüp büründü. Keremi bol Padişahın adamlarına döşek, hak ve adalet damadı nişanını candan ister oldu. Çerkes iblislerden Şam'a sığınan uğursuzlar, Behram gösterişli Padişahın kan yutucu kılıcı korkusuyla durmağa gücleri kalmayıp "ve de ki, hak geldi, batıl yıkılıp gitti. (137)" hükmü üzere ol olgunluk giysisini giymemiş sapkınlar, akşamları aydın eden Şam güneşi önünden nasıl kaçarsa öyle kaçtılar ve yüzü sularını zillet ve aşağılanma toprağına saçtılar.

Yer yüzün Şah ordusu süsleyince
Cihan doldu asker çadırlarıyle
Beyi ki ol kalenin serdarıydı
Her işte uyanık hem akıllıydı

Çenk ve çıngıraklar arasında meşk idüb şen şatır Dimeşk ahengini tutturan zaferleri gölge edinen askerler, cihan değer zıl'ullahi fi'l-arz olan (138) Padişahın otağı sayebanında yerleştiler. Görkem sahibi beylerin çadır ve

çergeleriyse Şam eteklerini doldurdu. Sultanın adaletiyle göğüsleri misk kokularla çoştu.

Ol temiz yöre devletlu Padişahın on iki gün orada bulunuşu şerefiyle cihanın hasedini üstüne çekti. Bu arada kış ayları yaklaşmış bulunmağın ve Mısır yolunun şor ve çor oluşu, köşe ve bucakların çerkeslerin çorak yürekleri gibi kupkuru kumla dolu bulunuşu, bu çöllere ağır bir ordu ve kalabalık askerle seferin nice tehlikeler yaratacağı bilinmeğin, asker ve beylerin çoğuna sıla çektikleri yurtlarında kışlamalarına izin verildi. On ikinci günde devlet ve ikballe Şam kentine girildi. "Gökleri burclar üzerine oturttuk. (139)." ayetinin rehberliğiyle eyvanına çıkış hevesinde olanları döne döne yoran, asıl üstünlüğü de felek çatısında urulan Kasr-ı Ablak adındaki gönül alıcı konağa yüce Padişah gölgesin saldı. Bu kışı ol bakımlı kentte safa ile geçirip Tanrının desteği bereketiyle padişahlık, hak ve adaletle cihan sultanlığı etti. Aydın parlak günleri huzur içinde çevrede bulunan görülecek yerleri dolaşmakla geçti. Çoğu günlerde Şam'ın dışında bulunan Gota adındaki şirin gezi yerine, Süreyya kümesi düzeninde olan has hizmetlileriyle varub dere tepe dolaşmaktaydı. Kimi günlerdeyse Salihiye'ye avlanmaya giderdi. Önde gelen mutlu devlet büyükleri gönül alıcı evlere, güzel konaklara, kâşanelere yerleşmişlerdi. Cihanı gölgeleyen otağın kulları, askerler, beyler de kargir, hoş görünüşlü, gönül okşayıcı evlere inip kendi yurtlarından, ocaklarından daha rahat, kusursuz köşk ve evlerde safa sürdüler. Arapların belli başlıları, şeyhleri, soylu beyleri gönlü yüce Padişahın eşiğine kulluk etmek için yüzlerini sürdüler. Trablus yani, deniz kıyısından Baalbek ve Kudüs diyarından ve Havran ilinden çağın sultanı katına yiyecek ve gereksinim duyulan eşyaları getirip hizmet sunmada yarışır oldular. Şam diyarındaki göğe baş çeken kaleler ve ol ülkedeki bakımlı kentler güneş gibi dalgalanan sancakların salındığı yerler oldu. Padişahın kullarının yönetimine bağlandı.

Bunlardan sözgelimi Arap denizi
Aklı başındakilerin geliş yoluydu

Padişah, Trablus ilinin beyliğine İskender Paşaoğlu Mustafa Bey'i, Kudüs sancağına Evrenos oğlu'nu, Safed yönetimine de Mustansır oğlu'nu uygun gördü. Şam'ın öteki yönetim birimleri de aynı yöntemle beylere, yöneticilere dağıtılarak böylece onların da değer ve rütbeleri yükseltilmiş oldu.

İtdi ihsan çün o şehler yüğriği
Vardı her bir şehre bir sancakbigi

Padişahın oluşları sonuçlandıran aydın gönlünde Mısır'ı ele geçirme fikri yatmakta olmağın ilk önce iki bin Sarsar hızında seçkin atlıyla Mihal oğullarından biri olan İsa Bey oğlu Mehmed Bey'i Gazze yöresine gönderip ol ilin sancak beyliğine adı geçeni atadı ki, çerkeslerin aldıkları önlemleri adalet dağıtan tahtın eşiğine iletip uyara. Ol ülke reayasını da becerili yönetimi ile rahata irdire. Ramazanın ilk gününden Zilkadenin yirmisine (28 Eylül 16 Aralık) dek ol ünlü kentte ve gönül alıcı ilde oturup dinlendi. Tüm reaya ve berayaya adaletli tutumun, güven için başlıca öğe idüb, varlığı gölgesin salub, zulüm ve bid'at orduların savub yok eyledi. Oturduğu sürece ol kutsal topraklarda olan kutlu kabirler ziyaretine ön verip salih kişiler ve şeyhlerle sohbeti emel idinüb hayır duaların aldı. Belde fukarasının hullelerinden yoksulluk gamını ve pahalılık elemini silip attı. Hatta rahmetli babam ki gece gündüz saygı değer katında bulunur, temiz kulluğu yoluna doğrulur, sürekli konuşmalarını dinlemek şerefiyle baş çeker, bol lutufları ve mutluluk veren ilgileriyle yoldaşları arasında ayrıcalık görürdü.

Dervişlerin şahı şehlerin dervişi
Cem değerde sultan cihan padişahı

Hazretleri günlerden bir gün Ümeyye camiinde dervişçe gün geçiren Şeyh Mehemmed Bedahşî hazretlerini ziyarete vardı. Büyük saygı ile diz üzere oturup Şeyh hazretlerinin söze başlamasını bekledi. Şeyh konuşmaya girişmeyince, buluşma sessiz, sözsüz geçtikte, Ahi Çelebi iki tarafında sessiz durmalarının anlamını kavrayamayıp, sözü açmaya aracı olma kaygusuyla gereksiz sözler söylemeye kalkışıcak, ermiş Padişah, buna sıkıldı, huzursuz oldu. Sadece dua isteğinde bulundu. Şeyh hazretleriyse ol ermişler gölgesinde olan Padişahın Tanrının lutufkâr bakışlarına eriştiğini ve sonsuz feyizlere ulaştığını, özünün sevgili ve duasının geçerli idüğüni iç aydınlığıyla gözlemiş olduğundan, "Siz buyurun biz amin diyelüm." dedi. Padişah dileğini yineledikte, Şeyhin dua itdüğün ve duadan sonra Sultan-ı âdil duası makbuldür deyüb, Padişahdan dua dileduğin, bu ikinci duadan sonra birbirlerini ululayıp ayrıldıklarını merhum babâm bir gün bana anlatmıştı.

Çerkes Gazali'nin Yenilgiye Uğraması

Görenekleri fitne ve yaramazlık olan çerkeslerin töreleri, herkesi en üstün göreve çıkaracak biçimdeydi. Böylece demi geldiğinde aralarından biri şah olurdu. Ne soydan gelen hakka, ne yaradılıştan olan yeteneğe bakarlardı. Ne de yasal kalıt hakkı aralarında geçerliydi. Bu nedenledir ki, Gavrinin yokluk çukuruna düşmesi çerkes iblislerin dağılmalarıyla ve de hayırsız bayraklarının devrilmesiyle kalmayıp, kan yutucu askerin öç kılıcından kurtulan yerebatasıcalar ki, Şam'a kaçmışlardı. Görkemle parıldayan otağ ol diyara inicek, çöllere düşüp Mısr'a varmışlardı. Kara görüşlü Toman Bay'ı baş eyleyip bilgisizlik ve bağnazlık bağını uyarı gözlerine sarmışlardı. Gazze ve Remle'nin bitmez tükenmez kumunu, Matye ile Katye yolunun tozunu toprağını geçüb, Mısr'a irmeğe mecal bulmayı olur şey saymayub, Şam ve Halep topraklarını geri

almayı Otağ-ı hümayûnun dönüşüne bırakıp, aldatıcı kanıları üzere ol aralıkta sözü edilen yerlere el koyacaklarını hesaplar dururlardı. İskender, batıda, doğuda nice zaferler kazanmışken, Mısr'a kara yolundan varamayub ancak bin bir güçlük ve sıkıntıyla deniz yönünden vardığun, fitneler saçan Cengiz ve soyundan gelen kan dökücü Hanların ol çöllere düşmeği uygun görmeyüb girü döndüklerin ve Timur bunca güclü askeriyle Şam'dan ilerü geçemeyüb girü döndükte, aldığı kaleleri kurtardıkların anımsamakla yüreklerindeki korku ve ürküntü geçmiş, bu kaygular, iyimser düşüncelerle anlar arasından uçup gitmişti.

Dime ki Mısır çöllerin aşmak kolaydır
Ki bela dağları kumu bu çöllerdedir

sözlerini dillerine dolayıp kaygulardan arınıp rahatladılar.

Askerinin rehberi ve yoldaşı ulu Tanrının desteği olan durağı yüce Padişahın atılımlarını, sırf cihangirlikte ad yapmaya kalkışanlar gibi saydılar.

Zehi tasavvur-i batıl zehi hayal-i muhal

Niceki Arap ülkelerinin göz bebeği sayılan Mısır'ı ele geçirmeyince, Şam ve Haleb'i elde tutmak olası değildir. Öte yandan Mısır padişahlığı ülkeler açan Padişahın ince gönlü sayfasına da yazılmıştı. Her ne denli ülkenin yönetimini yürüten ileri gelen mutlu devletliler, sefer tasarılarını bırakmak girişimlerine yeniden kalkışarak uçsuz bucaksız Mısır çöllerinde yiyecek içecek yokluğu bir yana, karşılaşılacak güçlüklerin, çekilecek sıkıntıların tükenmez idüğün açıkladılar. Ol tehlikelerle dolu kum diyarında çöl araplarının yayıldığı ürkütücü yollarda zarara uğramak ve eziyet çekmek gerçeğini bir kez daha belirttiler. Sözleri onaylanacak gibi olmayub Padişah Mısr'ı almakta diretti.

Ol yıl bin kadar deve telef olmakla barhane-i hümayûn büyük sıkıntıya uğramıştı. Hazine ve eşyaların yükü,

yiyecek içecek ve öteki ağırlıkların taşınması için yeniden katır ve develer alındı. Ayrıca Padişahın eşyaları için de iki bin deve bahasıyla satın alındı. Nice yüz kadar deve su kırbası ve saka küpü taşımaya ayrıldı. Zaferleri gölge edinen askere ulufelerinden başka iki yüz yük akça da bahşiş olarak tüm dağıtıldı. Beş bin mızraklı atlı ile sanlı vezirlerden Sinan Paşa, daha önce Gazze yöresine giden, ülkeler açan askere yardım ve desteklik etmek üzere gönderildi.

Fesatlık temelini pekiştiren ve Mısır sultanlığında yerleşme çabasında olan Toman Bay'ın ayağını yorgandan dışarıya uzattığı haberi alınmakla uyarmak için zaimlerden Çerkes Murad Bey elçilik göreviyle Mısır'a gönderildi ve bilesince öğüt edici, uyarıcı bir mektup iletildi. Beğenilesi mektup bu biçimde yazılmıştı ki, -Mecid Allah'ın yardımı desteği yoldaşım ve Mustafa'nın temiz ilkeleri nuru yolumun rehberi olup, tanrısal yöneltilişle sapkınlar yığınlarını tepelemek yönüne niyet dizginlerimi çekmiş ve gayret ipiyle İslamın ana yolundan bid'at dikenlerini kaldırmaya girişmiş bulunmaktayım. Sonu hayırlar olan dileğim Erdebil rafızilerinin baş ve buğu, sapkınlığa batmış İsmail'i ezmek ve İran diyarını ehl-i sünnet ve cemaat inancında olanlara yurt edinmek ve Hak mezhep ilkelerini ol ülkelerde yaymakla cihandarlık töresini yerine getirmektir. Bunun içindir ki, zaferleri oluşturan askerimle ol yöne yönelmeye niyet edüb, varlığı ağacını kökünden devirmek, göze aldığım ve ödenmesi gereken borcum olmuştur. Yaptıkları gereksiz Gavri, düştüğü hırsla zaferleri gölge edinen askerlerimin yolunu kesicek, "önce yolda ki engelleri gider" özdeyişine uyarak kılıcın yalazasıyla anı ve yoldaşlarını yokluk kapısına iletip zamana da unutulmaz bir ders verdim.

Zamanın akışı darda kaldı andan
Zaman ki zamaneye virmedi aman

Düşüncesiz düşmanın kafası omuzları üstünde asılı kaldı. Arap toprakları kılıcın suyuyla devlet düşmanlarının pis vücudlerinden arındı. Cihanı yaradanın yoldaşlığıyla ol topraklara sahip ve hakim oldum. "Komşusuna sıkıntı verenin evini Tanrı sıkıntıya düşene armağan eder." atasözü gereği ol sıkıntı verici komşu ve edepsizler başbuğu elinde olan diyar, adamlarımın yönetimine girüb, hakça yasalarla buraları yönetmeye koyuldum. Halkın yaşamına düzen vermek ve de Beytü'l-haram mahmillerini hazırlamak bundan böyle gem almaz atımın boynuna borç olmuştur. İmdi gerekdir ki, sen dahi ol kötü kişinin gidişinden ve serkeşlik atına binişinden kaçınasın. Anın başına gelen ürkütücü olaydan ibret alub öğüt tutasın.

Durumu anın aydınlandı daha önce
Anın halinden kendü halin hesab eyle

Ve şanlı adımızla parayı göklen tazele. Bağlılık duygularıyla minberlerde, hutbelerde ulu adım söyle. Mutluluk saçan Kapıma gelüb uluğ tahtıma yüz süresin. Dileğim imgesin oluş aynasında niceymiş göresin."

Fermana eğer baş eğersen
Virülür sana taht ve tac bizden

ama,

Ya boş yere kavga ider gönül eylersen
Yersin cezanı keskin kılıçla askerden
Ne Çerkes dayanır bana ne Mısır ne Şam
Kılıcım suyunda boğulur her kes tamam
Kelleler düşer adım adım askerinden
Mısr'ın Nil'i kızıl boyanır kan renginden

Şaşkın görüşlü Toman Bay, soyguncu çerkeslerin etkisinde kalarak mutlu Kapıdan gelen elçiyi yoldaşlarıyla birlikte şehitler yurduna gönderdi. Hazimsiz niyeti dizginini de isyan ve ayrılık semtine dönderdi. Beş bin kadar

okçu mızraklı çerkesi Gazze yakasına yollayıp Canberdi Gazali'ye Şam naipliğini vererek anlara baş ve buğ itti. Padişahın otağ-ı hümayûnu geriye dönerse Şam topraklarını ele geçürüb daha önce uygulanan Çerkes töresini yürürlüğe koymasın buyurdu. Sinan Paşa Remle'ye vardıkta, Canberdi Gazze yakınlarında Ariş denilen yere gelmişti. Durumu öğrenince daha ileriye gidemeyüb çöl araplarından yardım almak ve çarpışmaya hazırlanmak tedarikinde oldu. Üç gün nideceğini bilemeden Ariş'te eğlendi. Sonra zaferleri rehber edinen askerlerin yolu üzerinden çekilip Za'ka'ya andan Farıga'ya vardı. Bu konaklarda gelüb katılan Arap kabilelerini Bursa göçerleri gibi pusu yerlerine gönderdi ki, Rum askeri ilerü varırsa anlar geriden haklayalar, Yakıcı kılıçla önden artdan ol pulada bürünmüşleri mum ideler. Sinan ise, "gecikmede zarar var" atasözünde saklı bulunan hikmeti göz önünde tutarak böyle uygun gördü ki, çirkin yaradılışlı düşman güc bulmadın ve sayıca çoğalmadın ve Gazze çevresi çerkes ve arapla dolmadın tün baskını ide.

Ne güzel söylemiş halden anlayan bilgin
Göz açtırma ha düşmana fırsat eldeyken

Ama, Remle halkından kaçgunluk sezinlemeğin bu güzel önlemi gizleyüb bir gece ki, gecenin eteğiyle cihanı aydın eden güneş örtülüp alemi karanu perdesi bürüdü. Ülkeler açan, düşmanı tavlayan Paşa, yanında olan asker ve beylerle geriye döndüğün kanısın vermek için Şam yakasına yönelip girü Gazze'den yana yürüdü. Yol iz bilen araplardan birini çeşitli vaadler ve öğmelerle yoluna rehber idinüb düşmanın yığınağı bu olan Han Yunus'a ılgar eyledi.

Andan serdar döndü o yerden arkaya
Kara görüşlü düşmanı ki aldata

Cihanı tutan güneş Sam örneği kılıcını gece karanusu ufkundan çıkarub kızgınlığından benat-i na'aşa titreme bas-

tırub duragan yıldızlar şaşup kaldıklarında hamse-i müte-hayyire örneği çözüldüler. Sözü edilen yılın Zilkade ayı-nın yirmi yedinci günü (22 Aralık) Rum askeri ürkek Şamlılar üzerine hücum idüb kılıç çakışlarıyla gözleri kamaştırub toz ve dumanla yüzlerin kara ettiler. Dehşet salan kös ve kerrenay sadasıyla korkuya düşürüp ol sap-kınlığa kapılan haşaratı şaşkına çevirdiler. Tekbir ve tehlil sesleri öylesine ürküntü verdiki, ilk iş olarak yüzlerini kaçış yoluna dönderdiler.

Canberdi gördü ki, denizler gibi kaynayan ve çavlan-lar örneği akan asker sel yatağından taşub gelürken yolu üstünde dağ olsa saman çöpü misali sürüklenir ve kar-şusunda fil ya da timsah olsa bir anda tükenir. Şöyle düşündü. Yenilmez orduyu o yörede taşlık vadiye çeküb inişte yokuşta fırsat bula ve Rumlunun kanıyla ol vadi dola.

O vadi ki bulunmazdı yolu yolağı
Dibi dapdaracık kuyuyu andırırdı

Bu fesatça düşünce ve sonuç vermez önlemle vadinin ke-narından girüsüne çekilüb cenge hazır ve düşmanının ini-şini bekler oldu. Paşa da yeniçeri şehbazların ve askerin seçkin okçuların ilerü gönderdi ki, tüfenk ve zenberek atış-larıyla ol cehennemliklerin gözüne, durdukları yeri, ol da-racık vadi gibi özlerine dar eyleyeler. Yenilmez ordu da geçişi zorlayıp bu aradan geçince tepelenesice düşmanla cenk ide. Ol yiğitler de köpüren sel, çakan şimşekler ör-neği göz kırpıncaya değin sözü edilen vadiye girmeye başladılar. Ok ve tüfenk sağanağıyla kötü yaradılışlı, eğri görüşlü düşmana göz açtırmadılar. Ardlarıncada zafer-leri rehber edinen asker göz kırparcasına ol tehlikeli va-diden geçüb safların bağlamaya giriştiler. Paşa ordunun merkezinde durup çevresinde mutluluğu benimseyen Kapı-nın kulları saflar bağladılar. Sağ kolda Teke ili sancağı beyi Ferhad Bey Anadolu askeriyle, sol kolda İsa Bey

oğlu Mehmed Bey Rumeli yiğitleriyle çirkin yaradılışlı düşmana karşu hazır oldular. Paşa'nın buyruğu üzerine bin kadar atlı ve yaya zaferi ilke edinen ordunun arkasın korumak için ardçı olup, pusuda yatan düşmanın yolunu bağlayıp zarar kapısını örttüler. Canberdi de çerkeslerin saflarını düzene koyup zaferleri arayan askerle yüz yüze geldi. Sabahtan akşama değin cenk ateşini tutuşturup toz ve dumanla cihanı zindan gibi kapkara ettiler. Mızraklar saçılub kelleler de yokluk kubbesine asılırken, her ok ecel haberini Şamlı askerinin kulağına iletip umud sabahlarını gece eyledi. Gazze naibi olan Devlet Bay, İskenderiye naibi Hüdaverdi, Kırkerlik ve Onerlik beylerinden ve Hasekilerinden elli bir anlı şanlı kimse yokluk toprağına düşüp, nicesi de ele girüb av örneği aslan pençesinde tutsak oldular. Canberdi Gazali yaban gazal gibi kaçış çölüne düşüp avare oldu. Korku baskın gelmekle kinle dolu yüreği parçalandı. Serap görüntülerine sahne olan bu susuz çölden askerinin onda biri bin bir güçlükle kurtulup, "hilenin zararı ehline dokunur." atasözünü Rum askerine uygun sanarlarken başlarına geldi.

Düşman alayı uğrayınca bozguna
Toktoyum olduydu gencine yaşlıya
Attan silahtan ve de paradan puldan
Derlediler hepsi de bağlılık yolunda

Ol suyu tatlı çeşme ki çirkin yaradılışlı çerkesler tarafından tutulmakla ilkeleri zafer olan askeri susuzluktan zorluk ucuna eyre görmüşlerdi. Artık Rumlu yiğitlerin nasibi olup öç ateşiyle kendini gösteren susuzluk yatışını şimdi söndürdüler.

Hiç ama hiç içme kötü düşünen elinden
Daha beterdir köhnemiş bir ömürden

Bahtı kara düşman Mısır semtine raht çeküb meydanda izleri görünmiyecek, düşmanı avlayan Paşa, Tanrının rehberliğiyle işi bitirdikten sonra ol gice yola düşüb, irtesi

güneşle birlikte ve de zafer muştusuyla Gazze kentinde doğdu ve zafer ayetiyle bezeli sancağı ol ilde dalgalanmaya başladı. Ama, önce kaçar gibi yaparak düşman yığınağı üzerine yürüdüğü sırada, Remle halkı orada kalan askerin üzerine saldırıp, fesatlıklarını ortaya döküp ayrılıklarını belli etmişlerdi. Paşa'ya katılmak üzere Padişah katından gelüb anda olan kervansaraya inen yiğitleri kuşadub ellerine gireni helak etmişler, nice rumlu bahadırların döşeğini yokluk toprağına sermişlerdi. Gazze halkı da onlara ortak belki de kışkırtanlardan olmuşlardı. Yengü sancağıyla Paşa Gazzeye geldikte bu biçimde edepsizlik ettiklerinden haberdar olıcak, uluğ otağa fetihnameler yazdırub tutsak aldığı yerebatasıca çerkesleri, kestiği kelleleri ve savaş meydanında alınan bir nice devrilesice sancağı fetihname ile ulu eşikten yana yolladı.Gazze ve Remle halkının eyledikleri edepsizlikleri de ayrıca bildirdi.

Bu arada cihan görkemdeki Padişah, Şam diyarındaki kutlu mezarların ziyaretini, amacına ulaşmanın başlangıcı sayarak ülke fukarasını para sahibi etti. Büyük küçük her kesin duasını aldıktan sonra Zilkade ayının yirmi birinci günü (20 Aralık) Şam'dan ayrılub Remle ve Gazze yoluna doğruldu. Otağ-ı hümayûn Remle yakınlarında Hulculiye adındaki konağa indiği aydın günde Sinan Paşa'nın gönderdiği sevinçler duyuran haber ile kara yüzlü tutsaklar ve ibret alınacak kesik başlar gelüb ulaşıcak,

Cihan padişahı bu muştulu haberden
Buyurdu ki atla kemer verilsin hemen

Remle ve Gazze elebaşlarından ziyana yol açan işe cesaret edenlerin öldürülmelerine de çaresi olmayan fermanı çıktı. Uyulması gereken buyruk gereğince Remle ile Gazze'nin pazar ve sokakları fesatlık yoluna düşen eşkiya kellesiyle doldu. Cihanı kaplayan mutluluğu getiren otağ Remle'ye girdiği sırada gazaba uğrayanlardan geri kalanlar Padişahın affıyla karşılaşıp canlalarını kurtardılar.

Padişahın Mescid-i Aksa'ya Gidişi

Keremle bezenmiş Padişahın Kudüs'ü ziyaret düşüncesi başlıca emellerinden biri olmakla, Mısır yolundan ayrıldığına bakmayub, yenilmez orduyu Gazze'den Remle'ye gönderüb, saygı değer has adamlarıyla o şerefleri somutlaştıran kutsal makama doğru yollandı. Tan yerinin atışından güneşin batışına dek çölü aşub bir gün içinde Beyt-i mukaddes'e ulaştı. Yol güvenliği kalmamış, çöl araplarıyla yollar kapanmış iken, keremli Tanrının yardımıyla ve Halil İbrahim'in ruhaniyeti rehberliğine umud bağlayub az bir insanla ordu-yi hümayûndan ayrılub yola girdi ve emel edinilen durağa rahat gönülle irdi.

Ol mukaddes beyti itdi de arzu
Vardı sürdü sahretü'r-rahman'a rû

"Bıyıklu Mehmed Paşa, hükümet kenti olan Diyarbakır'a Halep yakınlarından dönmek iznini aldığı sırada, bütün doğu topraklarındaki beylerin Molla İdris'e bağlı olmalarına ve sadece onu tanımalarına dayanamamakla, ol mutlu Kapıya böyle yazdı ki, mademki Molla İdris Padişahın durağında bu denlü makbul ve sayılır bir kişi ola ve doğu beyleri arasında önder ve baş sayıla bu kulundan öğülür bir hizmet yapması ve dar zamanda yüz aklığı etmesi beklenmeye. Ya bu kuluna başka bir hizmet ferman buyrula, ya Molla İdris ol yöreden elin çeke ve illa kargaşa nedeni olmak büyük olasılıkla varola. Bu öneri Padişah katında kabul bulub Molla İdris mutlu Kapıdan yana çağrıldı ve Şam'da kerem ıssı Kapıda hizmet almakla şeref buldu. (140)"

İşte Molla İdris bu görevle öğünçler bulduğunda demiştir ki, Kudüs'e varılan günde öyle bir yağmur yağıyordu ki, yolda çamursuz yer bulunmadığından namazı kılmakta zorluk çekip öğle ve ikindi namazlarını Halilü'r-rahman eteğinde bir kaya üstünde birleştirip kısalttım.

(141) O gice ki, Beytü'l-makdis'e ulaşılmak başarıldı, temiz gönüllü Sultan ihya-yi leyl etmek eğilimiyle kutsal yerleri ziyarete başladı. İrtesi Hazret-i İshak, Yakub ve Yusuf'ün, salat ve selam Peygamberimize ve anlara olsun, temiz kabirleri ziyaretine gidildi. Kur'an bostanında nağmeler çağlatan bülbül, Padişahın has hafızı Tanrının fazlı ile öğülsün, Isfahanlı Hafız Mehmed uygun ve düzgün ezgilerle aşr-i şerifler tilavet etti. "Sözü edilen latif edalı, içli ve yakıcı sesli hafız, parlak nağmeleriyle mahzun gönüllere can katar, ruhlara yaşam verirdi. Adı söylenilen, bu fakirin öz dedesidir. Nitekim bu kitabın kimi yerinde buna işaret etmiştim. O durağı yüce Padişah Acem diyarının seçkin kişilerini Rum'a alıp getirdikte, merhumu dahi getürüb özel hizmetine almak şerefiyle başlara tac eylemiş, özel toplantılarında konuşmak ve de ona seslenmek özelliğine ulaştırmakla da ayrıcalık tanımıştı. Sonra durağı cennet olan, Tanrının hoşnutluğunda olsun Sultan Süleyman hazretlerinin de lutufkâr ilgilerini görmüş, her an ihsan edilen armağanlardan başka, gündeliği yetmiş akça olarak saptanmıştı. Padişah mutfağından her gün bir sofra yemek ve ekmek almak hakkı da vardı. Hayvanının arpası da yine Saraydan karşılanmaktaydı. Sefer-i hümayûnlara katılışında bir katar katır seyisleri ve öteki gerekleriyle özüne buyrulmuştu. Rahmetli babam öldüğü tarihte şu dizeyi söylemişti.

Gerçi ömründe kırk yıl sağlıkla yaşadı
Öldüğünde tarihi "lafz-i hafız" oldu

Rabbim her ikisine de rahmet eyle. Anları ve beni cennetinde bir araya getir. Hiç kuşkusuz sen kerem ıssı, dilekleri, muradları yerine getirensin. (142)"

Böylece İsrail peygamberlerinden iki yüz nebinin mezarı olmağla tanınan Dahme-i müteberrike'yi ziyaret idüb kentin fakirlerini sadakalarla zengin eyledi. Ol ay gibi parıldayan beldede yaşayanları ihsanları denizinde boğulurcasına kandırdı.

Gönlü kerem eylemeye ne de düşkün idi
Bahar bulutudur o su yerine dirhem döken

Selam anlara olsun, büyük peygamberlerin temiz ruhlarından dilek idüb Peygamberimize ve ona sonsuz salat ve selamlar olsun, Halilü'r-Rahman ziyaretine yöneldi.

Ol uğurlar getiren makamda dinlendikleri gece kar yağdı. Her taraf yığılan karlarla doldu. Ertesi de sert bir rüzgar çıktı. Oturup vakit geçirme zamanı olmadığından geçmişte Askalan adıyla tanınan Gazze yoluna çıkıp, ordu-yi hümayûna gelişleri, ruhun bedene girişi gibi, ordusuna girişi, askerin güvencesi, Sâye-i cah ü celalleri İslam askerine gölge oldu.

Gazze yöresine mutluluklar geldi
Ayağı bastığında san cihan titredi

İlk önce Gazze'nin doğu yöresinde Aynü's-safa adındaki gönül açıcı konağa indikleri gün ki, yengü tuğlarıyla bezeli Sinan Paşa, otağ-ı hümayûnu karşıladı. Geçen hizmetlerinin değerlendirilmesiyle ilgi görüb sözü geçen yararlılıklarında yardımı dokunan beylerle askerler de lutuflar gördüler. Padişahın huzur veren gölgeliğinde safalar sürdüler. Mısr'ı ele geçirme tasarısı huzur dolu gönüllerinde gelişmekte olmağın, bol ihsanlarından her bir asker özüne düşeni aldı. Onlar ve binler bölüklerine hazineler almak ihsanları buyrulup kerem bulutlarından dirhem yağmurlarıyla bütün ordusunu zengin bahşişleriyle bay eyledi. Şam ve Halep hazinelerinde ele geçirilen ve ol diyarda geçerli olan parayı askere dağıtmak hem askerin gereksinimlerini karşılamayı kolaylaştıracak, hem de beytü'l-mal'den harcamaya gerek bırakmayacaktı. Yürütülmesi gereken ferman bu görüşle çıkınca Hüsam Paşa bu işten yana olmadığını, gereksiz kimi boş sözler ileri sürerek açıklamış, aydın gönüllü Padişahın da canını sıkmıştı. Paşa, ayrıca Padişahın Gazze'den Mısr'a yürümeyi tasarladığı

sırada, bu büyük ordunun Kahire çöllerinden sıkıntı çekmeden geçmesi olası değildür deyü tasarıya karşı da çıkmıştı. İşte o anda Padişahın gazabı ateş aldı. Paşa çadırına vardığı gibi ardınca gelen Kapucular kethüdası emr-i hakanî ile anı varlığı ülkesinden yokluk gicesine yolcu etti. Çadırı iplerini yaşamı ipi gibi kesüb yerle bir eyledi. Rahmet canına olsun merhum babam, öldürülmesi olayını, Padişahın iki nedene dayadığını, eğer öldürülmese, o gece, "hainler korkak olur" deyişine göre Kızılbaşa kaçması kesindi ve de cezalandırılması yönetimin bir gereğiydi deyü söylediğini anlatırdı.

Çerkesle Savaş ve Mısr'ın Fethi

Cihan görkeminde Padişahın yücelerden yüce himmeti, özenle yetiştirilmiş Mısır gelininin eteğini çerkeslerin ezici pençelerinden kurtarma amacındaydı.

Mısır otağı her kesin oturduğu yer değil
Hele Yusuf tahtı çerkese yaraşır gibi değil

deyüb ol ünlü ülkenin ele geçirilmesine değerli himmeti kuşu kanatların açub gölgesin salmış, yüce gayreti atını geriye çevirmeye çalışan, durakları yüce Divan üyelerinin sözlerine bakmayub,

Hidayet hüdhüdü rehber olursa
İrem simurguna bin yol olsa da

kavramı üzere hidayet yolu rehberi otağına yüzün dönderüb ululuğla niyeti tasarısın ele alıp sefer gereklerini tamamlamaya girişti.

Gazze ile Salihiye arası ki, sekiz konaktır ve arapla dolu korkulu bir çöldür. Katye kumluğu dinmekle bilinir. Serapların kaynaştığı susuz bir bölge olup, gemi örneği dinç develer burada hörgüçlerine dek kuma batarlardı. Öyle bir kum deryası idi ki, fil yapılı binekler ol bom-

boş çölde karınca, çekirge sürüleri saldırısından şaşkına dönerlerdi. Bu denlü zorlu yollardan sayıya gelmez askerle geçmek olacak iş değildi. Bu nedenle daha uygun yollardan uzaktan dolanarak ol aşılması güç bölgeyi geçmekse büyük hazırlıkları gerektiriyordu. İşte bu nedenlerle böyle güç bir tasarıyı gerçekleştirecek önlemler alınıncaya değin Gazze'de oturulup Kurban bayramı namazı anda eda edildi.

Devlet ü izzetle bir hafta sürece
Alem keremin gördü başlara tac Şahın
Bayram günleri geçti neşe içinde
Devletinde kutlu bayram oldu anın

Kansu Gavri'nin Mısır'dan Şam'a geldiği sırada mahzenlere doldurulan yiyecek ve azıklar ki, öyküleri zaferler gibi ağır başlı bakımlı develere yükletilerek tehlikeleri pek çok olan bu seferin gerekleri tamamlandı. "Hangi işe niyet eylesen Tanrıya güven. (143) ayet-i kerimesi yol rehberi kılınıp kaygularla dolu yolun sıkıntıve yorgunlukları göze alındı. Seferin güçlüklerini göğüslemek keremli Padişahın yüce himmeti gereği olmağın, ulu yaradıcının desteğine güvenilmekle bayram ertesi bir kutlu günde ihsanı bol Padişah, Katye kumluğuna doğru dizginlerini salıp, konakları ve durakları aşmaya başladı. "Kimki ülkelere egemen olmak ister. Anın zorluklarına göğüs gerer." Uluğ bilici Tanrının katında varlığının unutulması olası bulunmamağın, İlahî destek ve yardımı, devletlu Hünkarın yolu rehberi olup, uzun zamandan beri bulut gölgesi görmeyen bu susuz çöle bol bol yağan yağmur sel yataklarına doldu. Yerin çukurları, dereleri enine boyuna akan sulardan taştı. Töresi adalet olan Sultanın buralara ayak basışıyla ol yakıcı kavurucu çölün san, yüreğine sular serpilib susuzluğa kandı. Kavurucu hava yağan yağmurla adeta serine döndü.

Güzelliklere eren Şahın uğruyla
Cihan güneşi dizginin verdi ele

Aleme gölge salan Sultan başı üzre
Doldu kara bulutlar dökülen cevherle
Hava anun başına altunlar saçtı
Yeşerdi yeniden taze otlar yerde

Zaferleri izleyen uğurlu ayakları Hızır gibi kupkuru çöllere can verdi ve geçtiği yerler dirilik, dinçlik buldu. Ol ateş gibi kızgın, sıcaklığından at nalları eriyen vadilerde, yol ve yolaklarda seller akıp durdu.

Hava o Şaha saçardı inciler
Süpürdü yolun kızgınlığın yeller
Ayak bastı çün Şah-ı Rum ol yire
Yeniden irdi dinçliğe bu ülke
Giderdi yağmur kuşkuyu bir anda
Yok oldu kaygu tozu o yollarda
Görünce araplar bunca yağmuru
Didiler aya ne garip iştir bu

Daha önce Sinan Paşa altı bin kadar bedevî atlı ile ilkesi yengü olan yıldırıcı askerin öncüsü olmuş ve ulu yaradıcının başarı rehberliğiyle tehlikelerle dolu ovaları aşmıştı. Okuma yazma bilen kimi araplardan çerkeslerin durumunu öğrenip devletlu otağa bildirmişti. Kahire yakınlarında Salihiye adındaki kasaba yöresinde gökleri dolduran çadırların kurulduğu neşeli saatlerde eğri görüşlü Toman Bay'ın otuz bin insan avcısı atlıyla Kahire ardında savaşa tutuşmak niyetinde olup durduğu ve Adiliye çevresinde hendekler kesüb büyük toplar kurduğu ve nişanladığını vuran frenk topçularını hizmete aldığı feleklere eş uluğ otağa duyuruldu. Ebü'l-Bis adındaki yere geldikleri sırada sözü edilen haber yinelendi. Daha önce de söylendiği gibi çerkeslerin metrisler kurup yenilmez ordunun gelişini bekledikleri casusların getirdikleri haberlerle kesinleşti. Düşman yığınlarının önlemlerini değersiz kılmak için Padişahın alemleri bezeyen görüşü fitneci düşmanın koyduğu evren ağızlı toplar önünden yana kay-

ma biçiminde oldu. Böyle uygun gördü ki, anlara beklemedikleri yönden hücum idüb aldıkları önlemleri kesip ata ve yok olasıca yığınakların dağıtıp saça. Divan üyeleri de bu isabetli görüşü uygun bulup Kahire'nin güney yönünde bulunan Cebel-i Maktab (Mukattam) adındaki böyücek dağdan ol pis yaratıklar üstüne gökten inen felaket gibi akmayı kararlaştırdılar. Bu nedenle Hangeh diye tanınan Hankah adlı kasabadan geçilüb Birketü'l-hac adıyla bilinen konağa inildi ki, Kahire'nin sevilen yerlerinden biriydi.

Ol tacın sahibiyle neşe buldu cihan
Askerin durağı Birketü'l-hac oldu

Bu konakta alay ve tümenler bağlandı. Öyküleri zaferler olan askerlerin durakları ayarlandı. Ulu Padişahın uğurlu sağ yanı Anadolu askeriyle ülkeler açan Sinan Paşa, Şehsüvar oğlu Ali Bey, Bayındırlı sultanlar soyundan Ferahşad Bey. Adana hakimi Ramazan oğlu Mahmud Bey ve geride kalan saflar bezeyen beylerle donandı. Sol yakada ise Rumeli askeriyle Yunus Paşa ve öteki beyler saflar bağlayub durdular. Durağı yüce otağın hizmetinde olan değerli bölükler doğru yolu seçen Şahın çevresinde toplanıp şem'aları andıran ışıklar yakub fetihler ışıklarına ermeğe pervane oldular. Bu biçimle yirmi bin atlı ve yaya hazır ve amade olup güçlü fermanı bekleyip durdular. Dokuz yüz yirmi iki zilhiccesinin yirmi dokuzuncu Perşembe günü (23 Ocak 1517) yoldaşı zafer olan Şah, ordusunun saflarını düzenletip, bu usandırıcı seferi bitirmeye kesin kararını vererek, düşmanı kırmak dileğini pekiştirdi. Sabah anı ki, günün aydın Rum diyarı sancaktarı gece karanlıkları ülkesi topraklarına cihan açan sancağı çakışıyla nura boğdu. Gice Arabistanı askerini oluş eteğinden sürüp attı. Savaşçı atlıların ayaklarından ve aslan pençeli yiğitlerin tepişlerinden yükselen tozlar aydın cihanın gözünü yararlı tutya merhemiyle kapatıp günün ünlü güneş otağını örttü.

Tuttu dağı taşı baştan başa asker
Toza bulandı bir anda ayla güneş

Bu göm ve görkemle ve zafer ayetleri yazılı sancaklarla taht ve tacın ıssı Birketü'l-hac'tan kalkarak yazıları kara, işi bitik düşman ordusu yığını, ilkeleri zafer olan askerlerin gözlerine görününce dek gidilen yoldan bir yana sapılmadı. Başka yöne dönüleceği kararı kuşkulu düşmana sezdirilmedi. Sultanın muzaffer bayrakları beceriksiz düşmanın gözlerini kamaştırıncaya ve de ihsanı bol Padişahın atlarının ayak tozları ol hatalar işleyenlerin göz bebeklerini kararıncaya değin gidildi. Sözü edilen alanın doğu yakasında kıbleden yana Cebel-i Maktab eteğine gelindiğinde Padişahın zaferlerle bezeli sancakları bir anda dönüş yaptı. Yengüleri izleyen asker hep birden ol yakaya ayrılub, kızgın düşmanın tasarlamadığı yandan at koparıp bahar selleri gibi üstlerine dökülmeye başladı.

Husrev örneği tac ıssı zafer yolunda
Atını kaldırdı düşman yığınağına
Savaş alanına dizginin çevirdi de
Gördü değişiklik düşman da önleminde
Doğu yolundan dağ dibinden Kahire'nin
Cihana eş görkemde o Şah tuttu izin
Ridaniye meydanında yüzün gösterdi
Kötü niyetliye ettiğini eyledi

Hendek başlarına dizdikleri iki yüz kadar yuvarlak atar top ki, Kahire ve İskenderiye kalelerinden ol savaş alanına getirilmişti. Kenarda kalub ancak uğuru olmayan sağ yanlarındaki topları kullanabildiler. Anlar da pek iş göremedi. Böylece tasarladıkları savaş kendini göstermedi.

Orada top ve tüfenk değersiz kaldı
Savaş anında bir iş görmeden kaldı
Yüreğini Toman Bay'ın gussa dildi
Kendi oyunundan kendin pişman itti

Girdi asker saf saf uğraş alanına
Toz da yer yüzünü boyadı karaya

Merhum babam ki, rehberi zafer olan ol seferde bahtı aydın, kılıcı ülkeler açan Padişahın zaferlere yuva olan eşiğinde hizmet etmekle öğünçler bulmuş, lutufkâr sözlerinin dinleyicisi olmak şerefine erişmiş, benzerlerinden üstün tutulmuş, şanlarla dolan Kapısında saygınlık görmüş, en yakın hizmetçisi ve şahlık yüzüğünü taşıyanın her çeşit iltifatına erişen bir kişi olmuştu. Ol kıyamet gününden bir örnek olan bu korkunç savaşın gelişmesini şöylece betinler ve oluşunu şu gönül açıcı biçemle söyleyip anlatırdı. "Ol aydın gün ki düşmanı yakan Padişahın cihanı aydınlatan sancakları, Ridaniye meydanında kendini gösterüb iki tarafın karşılaşması gerçekleşmiş, iki taraftanda saldırılar yinelenir olmuştu. Gördük ki, düşmanın sol kolundan zırh giysiler ve çelik tolgalar giymiş bir bölük bedevî atlı cündî mızraklı seçilip Padişahın otağı önündeki asker safları arasından yıldırım ya da fırtına gibi geçip muzaffer ordunun sağ kanadı karşısında görünüb cenge giriştiler. Ölüm pencerelerini mızrakların yardımıyla açtılar. Meğer bu, Gazze yakınında Sinan Paşa'nın kahrı okuyla otalanan Canberdi Gazali imiş ki, yiğit Paşa'nın pençesinden yüreği yaralı olup öcün almağa fırsat istermiş. Utanç dikenliği ol iş bilmeze şaşkınlık gecesinde zoraki yatak olmuş. Sözü edilen Paşa'nın zaferleri gölge edinen ordunun sağ kolunda durduğun öğrenicek oyalanmayub ol yakaya can atmış. Böylece Sinan Paşa kolun sıyub kulların birbirine kattı. Saflar bezeyen Paşa da kulları arasına girüb ol pehlivanlara dilaverlikler ve ol civanlara dildarlıklar idüb istimaletler virdi. Alemlere gölge salan Padişah uğrunda can vermek, öğüncümüzün baş malı ve kılıç yüzünden yüz geri etmek, savaşçı yiğitler arasında utancımızdır deyüb, yüreklendirici sözlerle gönülleri pekiştirdi. Kanlar saçan kılıcın kınından sığayıp öz başile meydana girüb düşman yığınını yenilgiye uğradub bayrakların de-

virdi. Ama, bu çarpışma sırasında Sinan Paşa bir yaralayıcı okla dizginin kaptırdı. Meydanda dermansız kalıp ve kan gözesi sakin göğsünden akıp çağladı.

Gönül adamı Sinan'ın başın yedi
Savaş deminde bir cihan çöküp gitti

Paşa'nın durumunun bozulduğu ve başı ezilesice düşman eşkiyasının gittikçe arttığı Saltanat durağının eşiğine duyurulucak, Sipahi oğlan bölüğün, ağaları Bali Ağa ile birlikte ol yana gönderdiler. Seçkin Paşa özengi üstünde durmaktan güçsüz kalıcak, Saba salınışlı atından indirilüb mahfeye alındı. Behram gücünde adamlarına, cihana gölge salan Padişahın bir aciz kulu ve yokluk mahfesine düşen adamı olmağla "nesne lazım gelmez" deyü kendini oyalayıp çevresine öğütler virdi. Yüreklendirici, yiğitleyici sözlerle ürküntüde olanları yanına dürdi. Kötü niyetli düşman yenilgi alanına düşüb kaçıncaya dek savaş alanında durup yengü belirtileri görününce ve çerkesin devleti yıldızının yok olduğu demle birlikte sonsuzluk hanesine ayağın attı.

Yaşamı giyisi anın parçalanınca
Pak cennete göçediverdi ruhuysa

"Ne mutlu güzel ömür sürene ve şehid olarak ölene. (144)"

Uğraş iyice kızışıcak, kara bahtlı düşmanın ikbal rahtı yerle bir oldu. Rumlu yiğitlerin fırtınayı andıran acımasız hamleleri sonunda düşman saflarının dağılan taneler gibi perişan oldukları, varlık alanında iz ve eserleri kalmadığı görüldü. Bahtı tersine dönen Toman Bay saflar bağlayan askerin atılışını ve dürüst fikirli Sultanın devleti gücünü göricek, Rumlunun öç alıcı kılıçlarından arta kalan bir kaç kişiyle Said iline varub kaçtı.

Devletinden oldu yıldızı battı
Said iline yola düşüp kaçtı

Canberdi Gazali de gazal örneği Salihiye kırına çıkıp gitti. Çerkes beyleri büyüklerinden Emir-i silah Ürkmez. Bahşı Bay, Emir-i ahur-i kebir, Hacibü'l-hucab, Devidar, Bin ve Yüzler beylerinden sayıya sığmaz kimselerin başı kesilüb zaferle bezeli eşiğe kondu. El ve ayakları bağlı, ikbal bahtları yıkılmış, zincire vurulmuş tutsakların sayıca sonu yoktu. Ridaniye alanına gelince, düşman kanıyla boyanmıştı. Geyik gibi avlanan ve zincire vurulan hilekârların biri bile kurtulamayarak cezaların buldular, ettikleri serkeşliğin karşılığını aldılar. Mal ve eşyaları, kıymetli ağırlıkları yağmalanarak bölüşüldü. Ordu yerleri bütün eşyalarıyla yenilmez askerin eline geçti. Yokluk alemi onlara zenginlik dünyası oldu. Genç atlar, altından yapılma eşyalar, gösterişli yüksek çadırlar, süslü döşekler yağmacıların eline geçmişti. Bunlar nitelenemeyecek ölçüdeydi. Katır ve deve katarları sayılmaktan çok artıktı. Mal ve eşya ile yüklü bir katıra el koyan yağmacı herkesten az ben aldım diye tasa çekmekteydi. Binek ve yük hayvanları o denli toplanmıştıki deve, katır, at satın alan bulunmaz oldu. Herkesin emel torbaları çeşitli mallarla doldu.

Mahzen oldu bu durak altın gümüşe
Nice az bulunur eşya girdi ele

Ama bu yakadan Adana hakimi Ramazan oğlu Mahmud Bey, daha önce Antab hakimi olup Padişaha boyun eğen Florini beyi Yunus Bey ve geçmişte Hazinedar başı olan Ali Ağa ol uğraş alanında düşen şehitlere katılmışlardı.

Yiğitlerin ölümle bir bir başları düştü
Yer anları aldı gökler anıların dürdü

Kaçan ve ilkeleri yılgınlık olan arsız çerkeslerin kimi Cebel-i Maktab yolundan, Toman Bay'ın yoldaşlarına katıldı, kimi Kahire sokaklarına girüb sağlam bina ve yük-

sek kuleleri barınak edindi. Yaramazların bozulub dağılmaları gerçekleşinceye dek seçkin hükümdar atının bezeli eyerinden inmeyüb her kaçan çok ardınca kovalayıcılar görevlendirdi. Yıldızlarının söndüğü ve yığınlarının eridiği belli olup kaçak Toman Bay'ın bozgun yoluna düştüğü anlaşılıcak, uğraş yeri olan Ridaniye'ye bitişik Adiliye yapılarında Padişah için görkemli bir otağ kuruldu. Üç gün bu sevinçli yerde istirahat buyuruldu. Kahire'nin alınması için adamlar seçilip Osmanlı töresi gereğince aman çığrışlarıyla yer ve göklerin kulakları dolduruldu. Eğri görüşlü Toman Bay'ın Said ilinde fesat çıkarmak üzere olması gerçekleşmeğin, muzaffer ordunun yayılması isabetsiz olacağından güneş gibi doğan Padişahın Kahire içine girmesi uygun görülmeyip, dışında beklemesi yerinde bulundu. Ridaniye ovası öldürülen çerkeslerin cesetlerinin kokuşmasıyla oturulamayacak hale gelince, sözü edilen yerden göm ve görkemle kalkılarak Nil kıyısında Vustaniye adası denilen gönül alıcı yere inildi. Bulak varoşundan Eski Kahire'ye (Mısr-ı atik) varınca Nil ırmağının doğu ve kuzey kesimi zaferleri derleyen ordunun çadır ve çergeleriyle doldu. Padişahın buraya konuşuyla yer yüzünden bir küçük öz oluşturuldu. Bu sırada Toman Bay çerkes ve arapları toplayarak orduyi hümayûna tün baskını etmeyi tasarlamıştı. Bir gice Said ilinden at kopardı. Haberleri derleyenler konudan bilgi alıcak, yel gibi uçarcasına keremli Padişahın otağına yüz sürüp kötü niyetli düşmanın oyununu bildirdiler. Görkemli Padişah bu uygunsuz haberden kaygulanmayub cihanı tutan dağ gibi otağında durup zaferleri izleyen orduya duyurdu ki, atlı, yaya yerlü yerinde dura ve hazır olup gavga demini, yenilesice düşmanın geliş yolunu gözleye. Zaferleri gölge edinen askerler de uyanık gönüllü Padişahın fermanı üzere kendi birliklerinde bu uyarı gereği durdular. Yeniçeri yiğitleri çelikten bir sed gibi Padişahın otağı çevresinde durup her yana toplar kurdular.

Öç alıcı yiğitler hazır oldular
Ferman gereğince hep birden durdular
Arabaları çektiler dört bir yandan
Yeniçeri dayandı gerçekte candan
Güneş gibi aslanların kılıçları
Kara geceyi aydın etti gün gibi

Kara bahtlı Toman Bay Rumlu yiğitlerin safların bağlayub kenetlendiklerinden haberdar olıcak, tün baskını tasarısından geçüb Kahire'ye girdi ve kentin içinde bulduğu Rumlu sipahileri kırdı.

Geldi çıktı teklifsizce tahtına
Güveniyordu değişmiş bahtına

Kentin giriş yerlerini, sokak aralarını kapatıp hendekler kazdırarak topları kurdurdu ve savaş havasını yeniden estirdi.

O gice nice ademi zelil etti
Gice ejderine adem azık idi
Haksız yere dökülen kanlar o anda
Benzer oldu toprakla bulanmışa

Ol karanu gecenin böyle bir sürec içinde geçtiğinden alemlere gölge salan Padişah bilgi ve haber ıssı olıcak, gazab Nil'i taştı ve Mikyas'tan (145) belki ölçütlerden aştı. Hemen o anda, düşmanı tepeleyen Vezir Yunus Paşa'yı Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı, Yeniçeri ağası Ayas Ağa'yı, Mir-i alem Ferhad Ağayı seçkin askerle Kahire içine girüb ve geride kalan çerkesleri kırub kenti ele geçirmekle görevlendirildi. Şol demki gökler diyarında güneşin kılıcı, tan yeri kanını, mavi ufuklar eteğine saçtı. Yaşamı kötü yıldızlar öç pencerelerin açtı.

Şahın buyruğu üzere sabah ancak
Yiri asker tuttu göğü de sancak
Rumlu asker eyledi ol dem hücum

İttiler çelik kılıçlar Mısr'ı mum
Sokak başlarında düştü nice er
En son her biri engellerden geçer
Çerkes attı naft, taş damdam kapıdan
Atar zenberek nice pencereden
Okla balta çekti Mısrî kılıcı
Mızraktan mezar oldu dam kapı
Düştü çerkes kesildi nice baş
Böyle sürdü üç gün boyunca savaş
Açtılar cenk itmeğe pancurları
Yire düşürdi ateş kadınları
Nicesi nişanı oldu zenberek
Aşalığa göz açtırmazdı tüfenk
Doldurdu sokakları düşük başlar
Ol dem yire döküldü nice kanlar
Üçüncü günde cihan padişahı
Devletüyle hemen atına bindi
Kahire'ye çevirdi sancakların
Okur hafızlar fetih ayetlerin
Binince Cemşid tahtındaki atına
Yer ve gök cenk uğraş için düştü yola

Rumeyle alanı sel gibi akan askere durak olıcak, atlılar bile yaya olup ol savaş ve uğraş alanının birincisi önünce çoşkun bir ırmak örneği Kahire içine aktılar. Sultan Hasan ve Şeyhuniye imaretleri sokaklarından girişe olanak buldular. Siperlerin başlarına çektiler ve semender gibi ateş harmanına girüb sokaktan sokağa sektiler. Yeniçeri atıcıları dam ve pencereden bakan ve askeri alev gibi yakan iş bilmezleri şöyle nişanladılarki pencereden baş çıkaran baş kurtaramadı ve andan sonra kimse pencere kenarına varmadı.

Eğer kim başını taşra çıkardıysa
Tüfenk kurşununu yer yere düşerdi.
Eğer bir kuş duvar üstüne konduysa
Okçunun okuna o nişan olurdu

Havan topları, darbezenler yüksek kasırları, aşılmaz burçları taramakta, cenge girişen utanmazların kulaklarını "nerede olursanız olun ölümü tadacaksınız. İsterse en sağlam kulelerde olun (146)" buyruğuyla doldurup, ocaklarını devirerek yıkılasıca boyların toprağa kardılar. Böylece nice büyük yapı yıkılıp yerle bir oldu. Top tüfenk ağzından çıkan dumanla yıkılmış yapılardan kalkan toz, göz kapaklarını örtecek ve yer yüzünü karartacak denli çoktu.

Doldu tozla pasla şu gök rengi kubbe
Doldurdu dumanı Süreyya gözüne
Kızıştırdı savaşı kılıcın ateşi
Düşmanın kanıysa su gibi ıslattı yeri

Sokak savaşı ol gün ve gecesi sürerek bu korkunç gecenin sabahı ki, dokuz yüz yirmi üç yılı Muharrem ayının sekizinci Cuma gününde (31 Ocak 1517) Mısırlıların artık dirençleri kalmayub kimisi köşe bucakta gizlendi, nicesi ceza alanında cihana rezil oldu. Sağ kalan çerkes eşkiyası da top ve tüfenk atışlarıyla delik deşik olan yıkılasıca evlerinde zindana atılmışçasına can korkusuyla aman dilediler

Yükselir feryadla çığrışlar her köşeden
Ama dilerdi çerkesler ettiklerinden
Toman Bay san serseri bir dilenci idi
Kaçıp giderken eyne'l-mefer (147) demekteydi
Görki eşinden dostundan ayrı düştü de
Becerdi kapağı atmayı Mısr'a
Gerçekki geldi ol Eski Mısr'a
Ağlamaktan gözü döndü akika
Olup bir kaç nefer çerkes delili
Binüb gemiye karşı geçti Nil'i
İdüb küfürler nasipsiz bahtına
Girü yöneldi Said diyarına

Kendisine bağlı olanların hepsi ve tepelenesice yakınları ateş saçan kılıca lokma olup, Mısırlılardan çerkeslere yar-

dım edenlerin, olay yerlerinde bulunanların tümü ard ardına öldürülüp keskin kılıçla yüz yüze geldiler. Çerkes beylerinden sekiz yüz kimesne zincire vurulub, çağın sultanı katına getirilüb, Rumeyle alanında cümlesin başları kesildi. Kahire sokakları düşmüş başlarla öyle doluydu ki, yürümek olasılığı kalmamıştı. Öldürülenlerin sayısının elli bin olduğu hem halk arasında söylenmekte, hem de resmi kayıtlarda yazılmış bulunmaktadır.

Kelleyle doldu Kahire sokakları
Sonuna değin yer yüzü kana kandı

Şaşkın görüşlü Toman Bay'ın Said iline kaçtığı padişahlığın ulu eşiğine duyurulıcak, Sultan, Kahire'nin korunması ve güvenliği için iş bilir, yarar kimseleri görevlendirip koruma önlemlerini aldıktan sonra, cihanı tutan otağın bulunduğu Bulak adasına döndü. Bakımlı ülkelerinin yöneticilerine ulaklarla fetihnameler gönderip, Tanrının yardımının destek olması sonucu, Arap diyarının fethinin gerçekleştiğini ve padişahların hasretlik çektikleri Kahire kentini de ezici gücüyle ele geçirdiğini duyurdu. Bunlar arasında Halep hakimi olan Karaca Paşa'ya gönderilen bu konudaki ferman örnek olmak üzere buraya alındı.

Mısır Fetihnamesi

Ulu beylerin önderi, şanlı büyüklerin seçkini, Halep sancağı beyi, ululuğun artsın. Ahmed ve sen Halep kenti müslümanlarının kadılar kadısı fazlın sürüp gitsin. Bu yüce padişahlık buyruğu size ulaşıcak, bilmiş olasız ki, yüce ve ulu Tanrıya yüz dönderüb en olgun selamlar ve üstün salatlar ana olsun. Alemlerin efendisinin mucizelerine güvenüb zaferlerle bezeli sancakları ve mutlulukları ilke edinen bayrakları açarak, yıldırım yaradılışlı, çelik giysili, ülkeler açan, yel gibi esen, hasmını avlayan, cenkçi askerimle Şam'dan kalkub doğruluğu gözleyen niyetim ve esenlikle mühürlediğim hareketim Mısır'dan yana yürü-

mek oldu. Anda tahta çıkardıkları Toman Bay, Şam melikü'l-ümerası atadığı Canberdi Gazali adındakj kimesneyi Gazze yöresine göndermiş. Ol yöreye gelicek uluğ vezirlerin direği, öğülesice beylerin önderi, Tanrı yolunda gazi, Allah uğrunda mücahid vezirim Sinan Paşa anda bulunub, anların Gazze yakasına gelen askerinin üzerine yürüyüp cenk ve tokuş idüb sözü edilen vezirim yengü bulup ve anlar yenig düşüb, kimi kılıçtan geçüb, kimi adı geçen Canberdi ile kaçub, varub Mısır'da olan askere katılub, ben dahj mutlulukla yürüyüb. Gazze kentinde sözü edilen Sinan Paşa ile kalan asker bir araya gelüb uzak konakları ve geçilmesi zor durakları düşmanın ömür tomarını dürer gibi yürüdük. Anlar bu gelişmeyi göricek, canlarına derman kanısıyla andan kılıç artığı işsiz kullarından ve başkaca araplardan otuz bin kadar asker toplayıp ve anda kentte olan topların, tüfenklerin hazırlayub Kahire önünde ve Ridaniye denilen yerde kurub, hendekler kazub, metrisler idüb Frengistan'dan topçılar ve tüfenkçiler getirdüb öteki cenk araçların da hazır idüb Peygamberimizin hicreti tarihinden dokuz yüz yirmi iki yılı Zılhiccesinin yirmi dokuzuncu günü ki Perşembe günü kuşluk vakti göm ve görkemle Kahire'ye ineceğim sırada ol düzenledikleri hendeklerin, metrislerin önünde açıkta alayların yasayub sağ ve sol kanatların bağlayub cümlesi gök demire bürünmüş gelüb karşu durıcak, zaferleri izleyen askerim dahi kat kat köpüren deniz gibj çoşub kabararak sağ kolda vezirim Sinan Paşa ve sol kolda vezirim Yunus Paşa durub iki yakadan toplar ve tüfenkler atılub cenk ve uğraş ulaşub prangi ve tüfenkler anlara "ölümden kaçmaya çabalasanız da kaçıştan size yarar yoktur. (148)" haberini duyurub ve kılıçlar "biz sizlere demiri indirdik anda güc vardır. (149) ayetinin içeriğini anlattı. Fetihleri izleyen çekirge sürüsü gibi askerim anların top ve tüfenk ve öteki cenk araçlarına aldırmayub kimi kan yutucu kılıç, kimi ateş saçan yılan okuyla hücum idüb

ok ve kurşun üzerlerine yağmur gibi yağub topların dumanı ayyuka çıktı. Savaş tozu gök kubbeye irişti. Kükremelerden, sıçramalardan kuşlar ve hayvanların aklı gidüb sağ ve solda cenk ateşi ve tokuş yayıldı durdu. Kavuşma ve dönderişmeler olup sözü geçen Sinan Paşa sağ kolda üzerlerine gelen kalabayı yaradılışında olan yiğitlik ve bahadırlık, erlik ve ataklığı ortaya koyub sıyub dönderüb yerle bir ettikten sonra o anda kendüye dahi bir yaralayıcı ok değüb. Adı anılan Yunus Paşa da sol koldan yürüyüb aslanlar gibi saldırub ol yöne yönelen askerleri kırub önde büyüklerin kimini diri ve kiminin başın getirüb sözün kısası her taraftan da iki namaz arasına değin ulu uğraş oldu. En sonunda "Allah'ın takımı değil mi elbette onlar yendiler. (150)" buyruğu gereği zaferleri izleyen askerlerim başarıya ulaşıp çerkesler yenildiler. Kaçış yerj nire diyerek ister istemez kaçış yolun tuttular. Çoğusu kılıçtan geçti. Nice beyleri, serdarları, binbaşıları ve ayanları düşüb ve kimi kaçub gittiler. Zaferi rehber edinen askerim anları koğalayub bayrakların devirüb kimi şanlı beyleri zincire vurarak aydın katına getirüb oklara hedef ve kılıçlara da yem eylediler. Kellelerden tepeler oluştu. Sözü edilen konakta üç dört gün esenlikle oturub andan kalkub Kahire'ye bitişik Nil kıyısında Bulak dimekle bilinen konağa yüceliğim şanıyla şeref verdikten sonra kılıçtan kurtulan çerkesler ve cündi taifesi ve anların kulları ve nökerleri ve kimi arap on binden artık adem toplanıp sultanları olan Toman Bay'la iş bu yıl yani, dokuz yüz yirmi üç Muharreminin altıncı Salı günü gecesi gizlice bir köşeden gelüb Kahire'nin içine girüb sokaklarda hendekler ve metrisler yasayub ve kenti hisar idinüb cenge girişmek isteyicek, sabah erkenden, muzaffer ordunun bir bölüğü varub kimi yerlerden çevirüb cenk eyleyüb irtesi ve yarındası ki Muharrem ayının sekizinci Cuma günü,

Devletimin uğru durdu sağ yanda
Kolaylık başarı yer aldı sol kolda

varub Kapum halkıyla ve yeniçeri kullarımla ve Anadolu askeri ki, anların saklandıkları yerleri kuşadub ben, sözünü ettiğim Kapum halkıyla ve yeniçeri kullarımla yürüyüş edüb çevik askerlerim kimi yaya, kimi atlı yürüyüb kimi anların hisar ittikleri evlerin çatıları üzerinden ok ve tüfenk havale kılub öteki bütün arac ve gereçleri harekete geçirüb hücum idüb ok ve kurşun yağmuru ve ezici öç alıcı ateşlerle anlara "O günde anları azab, ayakları altından ve başları üstünden kavrar. (151)" buyruğunun içeriğini tanıtub "O günde kişi kardaşından, anasından, babasından kaçar. (152)" halini anlatub yüzlerinden nikab kaldırub götürmüşidi. Yasadıkları hendekleri ve metrisleri yıkılub sığındıkları evlerin kimi yakılmış, çerkes ve cündî taifesinden içerde bulunanlar acı yanış azabını tatmışlar, kaçub gitmek isteyenler yol bulamayub Nil suyuna dökülüb Firavunun kavmi gibi boğulma belasına uğramışlardı. Üç gün ara vermeden gün doğuşundan akşamın alaca karanlığına değin cenk olup adı yüce Hak taalanın desteğiyle ne denlü çerkes ve cündî ve de anların yardımcısı olup cenge bile girişme ider arap varsa cümlesi kılıçtan geçüb her biri ayaklar altında kaldı. Anların başları ve leşleriyle kentin sokakları dolup taştı. Beylerinin ve önde gelenlerinin raht ve bahtları yıkılub leşleri kuş ve yılana azık olup sultanları olan Toman Bay da kayıplara karıştı. Sağ mı, ölü mü bilinmeyüb anların yaramazlık ve zulümlerin güçsüz, güvensiz zavallı Müslümanlar üstünden kalktı. Kahire kenti çevresi ve varoşlarıyla ve bütün Arap diyarı Rabbimiz efendimizin desteğiyle açılub ele geçirildi. Bakımlı ülkelerimize eklendi ve korunan beldelerden oldu. "Bizi buna eriştiren Allah'a hamdolsun. (153)" Devlet ve din düşmanları daima kahr içinde, devlet ve görkemin ululuları sevinçler içinde ve İslam sancakları haşir gününe dek dalgalanmış ola. Amin ya Mu'in.

Eyle olsa bu ulu fetih ve unutulmaz olayın bütün cihan halkına genellikle ve ülkemiz halkına da özellikle

duyurulması gerekli olmağın, sana dahi bildirildi. Gerektir ki, hükm-i şerifim varıcak, anda, kal'ada toplar ve tüfenkler attırub şenlikler ve şadilikler eyleyüb çevreye, bölgeye bu sevinçli haberi yayub benim devam-ı devletim duasına meşgul olasın. Alamet-i şerifeme itimad kılasın. Bulak adası yurdunda dokuz yüz yirmi üç Muharremi başında yazıldı.

Canberdi'nin Boyun eğişi Padişahın da Anı Bağışlaması

Şol dem ki, muzaffer Padişah pis çerkes topluluğunun bayraklarını paralayub Mısır devletinin tahtına adı ıssı oldu, Yusuf'un durağını bezemeye yol buldu Keremler dağıtan gölgesin ol gönüller açan ülke üzere salub ve cihanı fetheden kılıcı Toman Bay denilen eşkiyayı ve yanınca olan şaşkın düşünceli aşağılıkları "tertemiz bir toprağa teyemmum edin. (154) çağrısıyla Said iline sürmüştü. Köşe ve bucaklarda gizlenen ve tek emelleri canlarını kurtarmak olan şakileri Rumlu yiğitler araştırıp bularak zincir ve lalelere uluğ otağın önüne getirüb tümden cezalandırma kuralını uyguluyorlardı. Öldürülenlerin çokluğu ucundan ortaya çıkan pis kokuları gidermek için tepe tepe olan kelleler Padişahın buyruğu gereğince Nil'e atılmağla bir nice gün Nil'in suyu kullanılmaya uygun olmaktan çıktı. Cihanı tutan otağ ölüm alanından uzakça yere taşıttırıldı. Bu sırada soyguncu yoldaşlarıyla Salihiye yöresinde dolanan Canberdi'nin Padişahın kahredici kılıcından can kurtaramayacağı aklına danketmekle, devletlü hakanların dertlerine deva olan, göklere benzeyen otağın gölgesine sığınarak keremler dağıtan Padişahın affını diledi. Padişahlığın lutuf denizi dahi ol sözünde durmazı kurtuluş kıyısına atarak yaşam metamı yokluk dalgalarının kapmasından kurtarub canın azat eyledi. Cürüm defterine bağış çızgısın çeküb yüce tahtın eteğini öpmekle mutlu olıcak kerem, bahşiş, hil'at ve ilgiyle esen kılındı. Padişahın iltifatını görmekle de başı göğe erdi.

Gönül yurdu Padişahın Hazret-i Yusuf Tahtına Oturuşu

Zaliha-yi Mısr (155) hakkı savunan Yusuf'tan ayrı düşmenin üzüntüsüyle yaşlanmış, çerkeslerin böbürlenmesinden de gönlü kırılmış iken, Sultanın alemi süsleyen adaleti güzelliğini göricek, girü tazelik buldu. Felek gücünde Sultanın nişanına layık oldu. En güzel bir anda ve en şerefli bir zamanda anın gerdeğine girdi. Sözü edilen yılda Muharremin yirmi üçüncü Cumartesi günü Yusuf'un tahtı ülkeler açan Padişahın makamı olmağla reaya ve beraya ihsanı bol Padişahın adaletli gölgesi altında huzur ve güvene kavuştu.

Yusuf'un tahtı o Şah ile yüceldi
Gömle görkemle bir nice güzellendi
Para ağzı güller açtı Şah adıyla
Aydan aya şanı arttı görkemiyle
Hutbesine anın minberler eğdi baş
Feleklerden yüksektir o sen buna şaş

Toman Bay'a Karşı Önlemler ve Onun Yakalanışı

Şaşkın Toman Bay Tanrının desteğindeki Padişahın askeri önünden kaçıp kurtulunca mutsuz bahtının rehberliğiyle Said iline çekilmişti. Böylece bağışlanma yolundan uzaklaşmıştı. Ama kurtuluş bayramına ulaşmaktan umudunu yitirmiş, bir takım yeni düzenler kurmaya girişmişti. Bu nedenle yüce tahtın eşiğine elçiyle bir ubudiyetnâme ile boyun eğdiğini bildiren mektup göndermiş cürümlerinin, yazıldığı defterden kazınmasını, güvensizlik nedeniyle işlediği hataların bağışlanmasını dilemişti.

Ne denlü de parlak idi mektubu
Ta candan kuluyum Şahın diyordu
Başımı eşiğine uzatmuşam
Bin özrü kılıç altında etmüşem

Özürleri hoş gören Padişah ol içi karanın ileri sürdüğü özürlerin görünüşüne bakıp "Biz görünüşe göre hükmederiz. (156)". Kuralı gereğince ol sözünde durmazın kuşkusunu gidermek için Anadolu kethüdası Mustafa Çelebi'yle bir aman beratı gönderdi. Bunda yararlı öğütler verip kaçmakta olan ayağını bağlamak için dört mezhebin kadılarını da ona bile koştu. Ol eşkiyalık yolundakinin kaygusu bu idi ki, ol yapmacık sözlerle ve aslı olmayan haberlerle uyanık gönüllü Padişahı aldata. Düzmekte olduğu oyunda kandıra. Görünüşte boyun eğer gibi davranıp Said ilinden çıka. Muzaffer ordu Nil'den geçmedin ansızın Nil'in batı ucundan ırmağı aşıp gicesin gündüze kata ve Kudüs ile Şam yakasına can ata. Bu nedenle devlet tapısından aman haberiyle varan mektup getirenlere aman vermeyüb cümlesin şehid ve içinde gizlediği fesadı belli eyledi. İvedi ve ılgar ile topladığı bir kaç bin başı bozuk işsiz güçsüzle tasarladığı yöne doğru gereksiz bir yönelmede bulundu.

Ne varki işi çağın gidişine uymuyor
Gönlü edilen öğütlere ayak uydurmuyor

Elbette Padişahın safalar getiren gönlü Tanrının olgu ışınlarının kaynaklandığı yerdi. Ol namussuzun, ol şaşkının çablusluğuna güvenemeyüb Rebiyülevvelin üçü olan Çarşamba günü bir önlem olmak üzere Nil'in batı yakasına muzaffer orduyu geçirdi. Ardından da kendisi neşe ve sevinç içinde o yakaya geçti. Denilir ki, yenilmez ordu Nil'den geçtiği anda bilinçsiz Toman Bay iki üç bin yıkılasıca çerkesle karşı yakadan göründü ve hızlı bir atılışla savaş ateşini tutuşturmaya var gücünü harcadı. İki taraftan da pek çok kimse yokluk toprağına düştü. Hasımların akan kanları Nil gibi taştı ve fitne selleri baştan aştı. Ne vakit ki, otağ-ı hümayun olay yerine yaklaştığın öğrendi, ayruk dayanmaya gücü kalmayub ılgar ile İskenderiye yönüne kaçtı. Ol gice sabaha dek "gece, kaçan için cennettir." kavramı gereğince batı yönüne yol aldı. Gece

yarısı eğri görüşlü Toman Bay'ın olumsuz girişimi Padişahın katına duyurılıcak, o anda Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'yı Şehsüvar oğlu Ali Bey'i, Hayır Bay'ı ve Canberdi Gazali'yi seçkin askerlerle şaşkın Toman Bay ardına saldı. Toman Bay çölleri aşan izleyicilerin geldiğini duyıcak, Nil kıyısından karşı gelen ardçı olmak kanısıyla İskenderiye ile Reşid arasında bekledi ki, ol yorulmuş askerin ortasına gire ve yiğitlik neymiş göstere. Sözü edilen gecenin sabahı ki, Rebiyülevvelin dördü idi. Kuşluk sularında Rumluların şamatası düşmanları arasında kendini göstericek beklediklerinin tersi ortaya çıkmağın direnmeye güçleri kalmayub yüz geri batı yöresinin ucu olan Buhayre iline bin can ile can attılar. Rumlu asker de ol uğursuzlar ardınca hücum idüb kimin tutsak ve kimin kılıçlara yem ettiler.

Çerkes başlarından tepeler doldu
Leş kargasıyla çakala bayram oldu

Toman Bay karşı koymaya gücü kalmadığın anlayıcak, Nil'den geçüb batı illerine kaçmak düşüncesiyle at kaldırıp çekilip gitmeye dizgin saldı. Rumlu beyler de yalın kılıç ardına düşüb yel gibi uçan atlarıyla ülkeler aşmak kerametin gösterdiler ve kaçmakta olan düşmana Nil'i geçmeden yettiler. Ol ise yakıcı kılıç korkusuyla özü yanmış, kendü şaşmış yaşam suyundan el yuyub canını Nil ırmağına attı ve bahtı ağacı suya battı. Yüzücü yiğitler ve kemendçi pehlivanlar ol eşkiyalık denizinde boğulmuşu ve kaçma yolunu iş bilen şaşkını yakalayıp zincire tutsak ettiler. Üçyüzden artık tutukluyla şaşkın Toman Bay'ı Padişahın otağına ilettiler. Uğraş gününün baş çekenleri, tün baskını düğününün tavacıları kılıçların ol. kesilen boyunlarda bilediler.

Daima olur düşmanı Şahın yenik
Yaşam puluysa döner hice bitik

deyüb gelen eli kolu bağlıları yokluk toprağına serip kılıcın ateşiyle özlerinden geçirdiler. Tümüyle ol ulu uğraşta Mısır firavunlarının nicesi kılıcın yalazasıyla yanmış, nicesi de Nil'de boğulup kalmış, Padişahın devleti düşmanları bela oklarıyla taranıp temizlenmiş ve tanrısal ceza ile yer yüzünden süpürülmüşlerdi. Böylece bütün Arap diyarı Rabbin desteğiyle ülkeler açan Padişaha teslim ve devleti düşmanları yokluk yolcuları arasına katılmış oldu. Bundan sonra Sultan Selim atının dizginlerini Kahire'ye yöneltip "Mısr'a ininiz. (157)" ayetinin anlamını gerçekleştirdi. Mısır hazinelerinin kapılarını tutan mühür ve kilitlerin götürdi. Zaferleri kotaran askere hesaba gelmez para dağıtıp emel keselerini mal ile dopdolu eyledi. Epeyce zamandan beri çöl ateşi ile kavrulan yiğitleri kerem ırmaklarıyla sulayıp kandırdı. Bütün orduyu huzur ve güvene kavuşturdu.

Boyunca hafta, geçti keremle nazla
Alem uluğ hakanın doydu lutfuna

Hataları örten, lutuflar gösteren Padişahın kara görüşlü Toman Bay konusunda dünya değer düşüncesi şöyle olmuştu ki, geçmiş suçlarından döner de tevbe eliyle fesatlık yapısını yıkmış olursa, lutuf ve kereminden ona da pay ayırıp bir yüksek görevle başlara tac ide. Bu nedenle ol sevinçli günlerde ol inadçı kendini beğenmişe, ilgiler gösterdi. Şanlı buyrukları gereğince değerli vezirleri de uluğ toylar çektiler. Ama o dik kafalı soysuz eşkiya kılıklı çerkesin yaradılıştan ters yapılı, düşünce ve davranışları çirkin ve aşağılanması da sonsuza değin olmağın, Tanrının hidayetine ulaşması söz konusu olamazdı. Yusuf'un armağanı elinden gittiğine hayıflanıp, dilinden bu düşmez ve gözünden de kanlı yaşı dinmez idi. Hasret yaşlarının sel gibi aktığını, gönülleri okuyan Sultan katında bilinmeğin, salıverildiği takdirce, yine fesatlık ve zararda dayatacağı, davranışlarından, sözlerinden anlaşılmakla bağış-

lanıp, salınması tasarısı ufuklar sultanının zihninden temelden çıktı. Geride kalan yaramaz çerkesler ve çöllerde dolaşan Arap eşkiyası ol değersiz aşağılığın zincir ve lelere urulduğuna inanamayıp, yakalandığı haberlerine de aldırmayıp Allah Sultan Toman Bay'ın yardımcısı olsun diyerek köşe bucaktan ortaya çıkıp, zamanlı zamansız Kahire çevresini çiğnedikleri cihetten, gereği yapılacak ferman çıktı ki, ol korkusuz kan dökücüyü ecel bineğine bindirüb, Kahire sokaklarında halka göstermekle yakalandığı kanısı yerleşe ve Kahire ceza alanında ipe çekilmekle şirretlere ibret verile. Ferman gereğince ol umutları kırılmış olan sözünde durmazı tellallar ile Kahire sokaklarında dokuz dolandırub sözü edilen ayın yirmi birinci gününde tutsaklık zincirine vurulduğunu yadsıyan yere batasıcalara karşu Babü'z-zuveyle'de ipe çektiler.

Sanma gaddarı ki ber-hordar olur
Ya kesilür başı ya berdar olur

Üç gün boyunca ol işi bitik dar ağacında asılı kalıp yaramazların tutuşturdukları ateşin söndürülmesine neden, yere batasıca çerkeslerin kaynattıkları fitnenin bastırılmasına gerekçe oldu. Mısır toprakları enine boyuna, köyünden kentine hiç tartışmasız, kaygısız Padişahın yönetimi altına girdi.

Çü oldu Padişah Mısr'ın azizi
Züheyla-yi cihan oldu cariyesi

Arap ülkelerinin fethi başlangıcı dokuz yüz yirmi ikide idi. Rum'un üstün kişisi, çeşitli bilimleri derleyen, Allah lutfunu artuk eylesin, Kemal Paşa zade ki, ol rehberi zafer olan seferde kaz'asker idi. "Fethu memaliki'l-Arab. 922" tarihini fal açar gibi söylemiştir. Fetih işinin dokuz yüz yirmi üçte tamamlandığına bakılırsa "Fatihu memaliki'l-Arab. 923" tarihi gerçeği göstermekle tartışmaya da yer kalmaz.

Rum'un bilgelerinden kimi zarif kişiler de bu gönül alan tarihi yazmışlardır.

Hicaz'ı çü feth itti Sultan Selim
Kılub padişahane azm ü hücum
Didi hatif-i gayb tarihini
Zemin ü zaman şahı Sultan-ı Rum

Bu yeni fetih, mecid Tanrının desteğiyle gözler önüne serilicek, âdil bir yönetimle onarılmış Osmanlı ülkelerinin yöneticilerine yine fetihnameler gönderildi.

İkinci Fetihnamenin Örneğidir

Yazılmaları usulden olan sanlardan sonra ..... ferman-ı hümayûnum size ulaşıcak, bilmiş olasız ki, bundan önce cihanın boyun eğdiği hükmi şerifim gönderilmiş ve anda kılıç artığı kalan soysuz çerkesler, sultan olarak seçtikleri Toman Bay yanına toplanıp ve Arap atlılarından da bir hayli kimse onlara katılıp, Kahire kenti önünde, Ridaniye denilmekle tanınan yerde, yengüleri bayrak edinen askerimle karşılaştıklarında, Tanrının desteğiyle aşağılık çerkes topluluğu girü sınub kaçdığu ve uğraştan çıkub kurtulan çerkesler girü Toman Bay yanına toplanıp hiyle ile bir gice Kahire kentinin içine girüb sokaklarda hendekler ve metrisler eyleyüb kenti tuttuğunda, Hakkın yardımı ve desteğiyle ol tepelenesiceler girü sınub kaçdığu ve sultanları Toman Bay'ın yaşadığı ya da öldüğü belli olmadığu bildirilmişti.

Şimdiyse sözü edilen Toman Bay ol vakit kent içinden bir yolunu bularak kurtulup kaçub, Kahire'nin kıble yönünde Said iline geçüb, kent savaşından artıp kalan cündi tâifesi ve kimi başına buyruk Araplar yanına toplanıp, anda da fitne ve fesada kalkıştıkları duyulmağın, işbu dokuz yüz yirmi üç yılı Rebiyülevvelinin üçüncü Çarşanba günü (26 Mart 1517) yerebatasıcaların varlıklarını bu

kez kökünden kazımak niyetine devletlu kararım kesinlerek şan ve şeref sancaklarıyla denizleri andıran ordumla Nil'i geçüb karşıya konduğumda sözü edilen Toman Bay benim yengüleri bayrak edinen askerimle Nil suyunu aştığımı öğrendiği gibi Nil'i geçip devletle indiğim Buhayre ilinin bir yakasından geçüb, Mısır İskenderiyesi yöresinde yine Buhayre diye anılan ile gittiği öğrenilmeğin, Rumeli askeriyle büyük beylerimden olan Rumeli beylerbeyisi Mustafa Paşa ikbali sürüp gitsün, anı hemen Nil'den geçildiği gün ardlarına gönderüb ve ol gice geride kalan fetihler avcısı askerimle ilgar eyleyüb yarındası Perşembe günü sözü edilen beylerbeyi ile yengüleri bayrak edinen asker ardından ayrılmayub uğraşı sürdürüb, kimin kılıçtan geçirüb, bu kez de yer gök düşen kelleleriyle dolub taşub, niceleri Firavun soyu gibi Nil suyuna dökülüp boğulub, kıra kıra Buhayre iline irişicek, hemen beklemeden üzerlerine yürüyüb, anlar dahi çare yok karşu durub, ol yerde muhkem tokuş olub, bu kez de yere batasıcalar sınub, çoğu kılıçtan geçüb ve sultanları Toman Bay kalan çerkeslerle cenk oyunundan eteğin çekmeyüb, Toman Bay ve sağ kalan çerkesler tutulub başları eğik, elleri bağlı devletli tapıma getirilüb el ve boyunlarından zincirler vurulmuş, ululukla parıldayan Kapımın kapıcılarınca hapse salınmışlardı. Bu kez de çerkes tâifesinin izleri, "Zulmeden kavmin kökü böylece kurutuldu. (158)" buyruğu gereğince dibinden koparılmış, zulüm ve azgınlıkları Arap diyarında yaşayan zavallı Müslümanların üzerlerinden kaldırılmıştır. Cihan ısı Rabbimin yardım ve desteğiyle Arap diyarı Malatya'dan berü Halep, Şam, Kudüs. Gazze, Katya. Kahire, Yenbu, Cidde, ulu Tanrı her ikisinin de şanını yüceltsin Mekke ve Medine yönünden ta Yemen'e, Aden'e ve Hind'e varıncaya değin ve Mısır yönünden Said ilinden. Nube, Habeş'e ve Zengibar'a ulaşınca, batı yönünden ise, İskenderiye, Reşid, Dimyat, Trablus ve Beyrut'a varıncaya değin bütün Arap diyarı Rabbimiz efendiniz des-

teğiyle tümüyle kaleleri, kentleri, ülkeleri yurtları ve onlara bağlı ve katılmış olanlarıyla eksiksiz, engelsiz fetholunup ele geçirildi. Korunmuş illerimden ve bakımlı ülkelerimden oldu. Uluğ Mekke ve aydın Medine sultanları ve çevredeki beyleri, şeyhleri keremler dağıtan elimi öpmek mutluluğuyla sevinç buldular. Şerefler veren teşrifatıma girmekle şan kazandılar. Bana boyun eğme zincirini boyunlarına takub, kulluğum ve hizmetim hil'atini temiz omuzlarına atub, sadakatnâme ile görkemli yıldızlarca çok olan hizmetlilerim ve de zaferleri koğalayan askerlerim arasına katıldılar. Bunların dışında kalan değer verilmesi gerekenler, öncekilere olduğundan artık ilgi ve bütün halk da durumlarına göre ilgili bakışlarımla sevindirildiler. Adaletimin koruyucu gölgesinde gönülleri rahat, yaşamları güvenli hale getirilmiş oldular. "Bizi buna eriştiren Allah'a hamd olsun. Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi biz o yolu bulamazdık. (159)". Devlet ve din düşmanları durmadan tepelene. Devlet ve izzet ısrı olanlar esenlik bula. İslam sancakları kıyamete değin dalgalana Amin. Ey yardımcıların en hayırlısı. Eyle olsa bu büyük ve değerli fethi, bu ulu ve şanlı olayı size bildirip duyurup sevinç ve esenlik bulmak için işbu cihana boyun eğdiren, ülkeler açan hükm-i şerifim gönderildi. Keremli Tanrı dilerde elinize ulaşırsa şenlikler ve şadilikler idüb, çevre bölgeye bu sevinçler getiren fethi duyurub, yayasız ve benim güçlü devletimin sürmesi duasına gice gündüz dimeden devam idesiz. Şöyle bilesiz....

Maveraünnehr hanlarına ise Molla İdris kalemiyle farsça fetihnameler yazılıp gönderildi.

Hicaz Şerifinin Olayı Kutlayışı

Başlar tacı Padişah, Rum saltanatına Arap saltanatını da katmakla çağ hükümdarlarından üstün olıcak, Hicaz şerifi olan Şerif Ebü'l-Berakat b. Muhammed ki, Allah andan hoşnut olsun İmam Hasan'ın torunlarındandır.

Abdullah b. Zübeyr hazretlerinden sonra bu temiz soy Hicaz ülkesini yönetmekle ün kazanmıştır. İşte bu Şerif, Padişaha layık hediyeler, kıymetli armağanlar hazırlayıp bir kutlama mektubuyla Şerif Ebu Nemi adındaki oğlunu kendisine resmen elçilik göreviyle mutluluk saçan Kapı'ya gönderdi. Şerif zade mutlu Kapıyı ziyaretle sevinç ve esenlik buldu. Ölçülemeyecek derecede yakınlıklar gördü. Melek yapılı Padişahın geniş ilgisine ve görüşme şerefine erişti. Bununla safalar sürdü. Aklından geçirmediği ilgiyle karşılaştıktan sonra değerli babasına ağır bir hil'at ve gereken teşrifat, hediye ve armağanlar, bol bol paralar ihsan buyurulup sözü edilen Şerif zadeyle gönderildi. Tanrının lutfü ve armağanı olan bu büyük fethin şükran payı olmak üzere Haremeyn-i şerifeyn mücavirlerine büyük bir para gönderüb, anların geçim akçaların iki katı arttırdı. Ayrıca gemilerle nice yiyecek ve hububat da yolladı. Mısır kadılarından doğruluğu dindarlığı birle tanınan iki kadıyla tam ayar eksiksiz iki yüz bin dinar gönderüb yazıcılar ve görevliler eliyle Haremeyn fukarasına dağıttırdı.

Bu esenlikle dolu günlerde Diyarbakır beylerbeyisi Büyüklu Mehmed Paşa'dan Mardin ile Hasankeyf'in ele geçirildiği ve buraları korumakla görevli Kızılbaşların tepelendiği haberiyle ulak gelüb fetihnamesin sunmakla sevinç ve mutluluğun, neşe ve esenliğin artmasına aracı oldu.

Trablus yöresinde ayaklanma çıkaran asilerin ise ol yöre yöneticileri gayretleri sonunda ele geçirildikleri haberi gelmekle sevinç gösterileri görülmeyecek derecede çoşkunluğa neden oldu.

Said, Dimyat ve öteki bölgeler serdarları, habeş köleler, iyi eğitimden geçirilmiş iğdişler ve seçkin sürüler gibi uygun armağanlar ve yerinde peşkeşlerle gelüb mutlu Kapı'ya yüzlerini sürdüler. Yüce tahtın eşiğinde durmak şerefi gerçekleştikte, keremli Padişahtan çeşitli ilgi ve il-

tifatlar gördüler. Bunlar gibi kabile şeyhleri adaletli Padişaha boyun eğmek gereğine can ü dilden inanmış ve kulluğu halkasını boyunlarına geçirmeğe gönülden razı olmuş bulunduklarından eteklerini öpmek şerefiyle yaygın lutuflarına eriştiler. Sözü edilen beyler ve şeyhler ki, üstün soylu Padişahın kapısında gönül buldular ve sevinçlerle çoştular. Bol iltifatlarını gördükten sonra izin alıp yurtlarına gider olıcak, her birine hitap etmek şerefiyle onurlandırıp, tek dileğinin çerkes zulmünü aradan kaldırmak ve Osmanlı töresi üzere Arap diyarında hak ve adalet sancağını dalgalandırmak olduğunu bildirdi. Şeriatin dışında kalan zulüm yapılarının yıkılmasının tek emeli olduğunu anlattı. Reayanın huzurunu getirecek bir tutum seçilmesini, onlara ısmarlayıp, her zaman olduğu gibi bunu sıkıladı, uyardı ve onları korkutup, sonra siz bilirsüz deyu buyurdu.

Padişahın Gelişiyle İskenderiye'nin Şeref Bulması

Ülkeler açan Padişah Kahire ve çevresinde bulunan gezilecek yerleri gezerek geçmiş sultanların, firavunların yaptırdıkları binaları ve Kahire'nin huzur veren görünüşlerini seyrettikten sonra, İskender-i Filokas'a bağlanan eski beldeye ve bu büyük kente gitmek düşüncesi aydın gönlünde çaktı durdu. Özellikle otağ-ı hümayûn Şam diyarında bulunduğu günlerde, tahtkenti İstanbul koruyuculuğunda kalan uyanık düşünceli vezir Pirî Paşa'ya cihanın boyun eğdisi bir hüküm göndermişti. Paşa'ya donanma-yi hümayûnu hazırlayıp, Kapudan Cafer Ağa ve seçilen beylerle birlikte İskenderiye'ye gönderesin denmişti. Ayrıca bir önlem olmak üzere muzaffer orduya yetecek ölçüde yiyecek v.b. lerini de yüklemesini buyurmuştu. İşte bu günlerde o cihan değer buyruk gereğince padişahlığın deryaları donatan donanması, İskenderiye iskelesine gelüb durum yüce tahtın eşiğine duyurulunca, İskenderiye tasarısı yeniden canlandı ve oraya gitme düşüncesi yinelendi.

Sözü edilen yılın Cemaziyülevvelinin yedisinde ulu vzirlerden Hoca oğlu Mehmed Paşa'yı ve has nedimlerinden olan Halimî Çelebi'yi yol arkadaşlığı şerefiyle onurlayıp, hizmetinde bulunmakla öğünen Süreyya yıldızı kümesi düzeninde hademelerle hilali andıran bir gemiye bindi. Nil suyunun oyunlarını ve kıyısında bulunan köyleri, kentleri seyrederek İskender örneği yola çıktı. Ordu birlikleriyse Nil boyunca karadan İskenderiye'ye doğru yollandılar. İskender görünüşte Padişah İskenderiye kapılarında kendini göstericek bir kaç gün ol gönül alıcı yerde dinlendi. Büyük yapılarını, tuhaf alanlarını ibret gözüyle seyredip, cihanın fenasın, ol gönle tutku veren garip yapılara biliş bakışlarıyla bakarak gözledi. Geçerli fermanı gereğince ol yürüyen dağlar gibi gemilerle gelen zahireyi Kahire'ye gönderdikte, muzaffer ordunun rahatça ve bolluk içinde azıkları sağlanmış oldu. Ol timsah yapılıların ise boşalan karınlarına, açılan depolarına Mısr'ın zengin toyumlukların doldurdu. Ordu ağırlıklarını, eşyalarla birlikte tahtkentine yolladı.

Padişahın Askere Terakkilerin Dağıtması

Cihan değer otağ İskenderiye'den yana dönüb sözü edilen ayın yirmi üçüncü gününde kente varıcak, sefere katılan askerin yoklaması yapılıp Cemaziyülahirin ilk günü zuama ve timar ehline terakkileri verildi. Kapukulunun atlısına ikişer akça, yayasına birer akça terakki ihsan buyruldu. Sözü edilen ayın yirmi beşinde askere destur verildi. Mısır sorunlarının çözümünü tamamlamak için bir süre daha Mısır'da kalmayı yeğledi. Halk arasında Mikyas diye bilinen Maksem-i Nil'de bir güzel köşk yaptırıp bir süre ol kasırda oturdu. Bu süre içinde Mısır halkının sıkıntılarını, üzüntülerini gidermeye gayret etti.

Hayır Bay'ın Kahire Yönetimine Getirilişi

Mısr'ın yönetimi, ele geçirilişi denli zor, çerkes ve Arap başıbozuklar arasında hükümet etmek de öyle kolay

değildi. Uzağı gören Padişah bu fikri uygun gördü ki, zaferleri derleyen otağı geriye dönmeden öndin ileri gelen olgun yöneticilerden birini sınamak için Mısır hükümetine ataya. Eğer duruma egemen olur, yönetimi tutabilirse şan ve şerefle tahtkentine gide. Bu düşünceyle veziri azam ve öteki ileri gelenlerden bile önde sayılan Yunus Paşa'yı bu işe seçti. Yunus Paşa onun en yakınlarından ve devletinin başarısını dileyenlerin başında gelenlerden olup, özellikle bu başarılı seferde yiğitliğini ve bahadırlığını göstermiş, yararlığı alkışlanmış bir kimse olmakla, Mısır hükümetine getirildi. İkbal dalı padişahlığın teşrifatıyle bezenip işlerin görülüp yürütülmesi, halkın yönetimi ve düzeni becerili ellerine bırakılarak, şanlı Osmanlı töresi gereği üzere hak ve adaleti dağıtmaya memur edildi.

Ama, o gönülleri okuyan Padişahın amacı mutluluk olan tutumu, ülkelerinin vali ve hakimlerin davranışlarını sürekli izlemekti. Para toplamaya kalkışanları gazabı boğuntusunda şaşkına çevirir, hasret çukurunda dönderir, kahrı kılıcından kurtulabileni hakir eder ve aydın günü gözüne zindan eyler idi. Aklı kulağı hakimlerin davranışlarını dinlemek için açık ve yıldırım gibi çakan kılıcı zalimlerin kara varlıklarını tepelemek için hazır beklerdi. Parıldayan palası rüşvetçi eli kesmeye kararlıydı. Yunus Paşa'ya da bilinen tutumu, alışılan davranışıyla davranmış ve hatta yumuşak bir görünüş almıştı. Ama gerek barışta, gerek seferde onun tutum ve davranışlarını izlemekten de geri kalmamıştı. Kendisine ısmarladığı biçemi onun tümüyle hatırından çıkardığını, para ve mal toplamaya hırs ve tama gösterdiğini, kendisini bundan bir türlü alamadığını öğrenmişti, Ayrıca çerkes beylerinin eşlerinden korkutup yıldırarak, zorla büyük paralar kopardığı ve Arap şeyhlerine ağır vergiler saldığı uyanık gönlüne duyurılacak, böyle uygunsuz bir yönetimle Mısır'ın elde tutulabilmesinin kolay olmayacağı kanısına vardı. Mısır yönetimini Hayır Bay'a bırakmaya karar verdi. Çünkü görüşleri aydın Hayır Bay'ın

dürüst davranışlı, iyi niyetli ve temiz yürekli oluşu, Padişahın devletlu kapısına bağlılığı ve Mısır'ı yönetmedeki gücü ve becerisi aydın gönüllü Padişahın kalbinde biliniyor ve temiz eteklerini tama pisliğiyle kirletmediği de ortada duruyordu. Ayrıca ol diyar ahvalinde tam bilgisi, çerkes ve arapların gönüllerini almada yeteneği olmağla, ol üstün değerli göreve getirilmeye hakkı açıkça belli idi. Öğülecek davranışlarıyla, beğenilecek hizmetleri gerçekleştirecek yetenekleri vardı. Bu nedenlerle sözü edilen yılın Şaban ayının on birinci gününde Yunus Paşa'yı görevinden alıp, Mısır hükümetini ol er kişiye ve akıllı yiğide ısmarladı. Yararlı öğütlerle ayrıca uyarıp, Mahmil-i şerifin hazırlanması, hacı kafilelerinin gereksinimlerinin karşılanması, konularında gerekli ilgiyi göstermesini istedi. Gerçekten de bu aklı başında emir, hükümetinde o denli başarılı oldu ki, uyanık gönüllü Padişahın görüşü gün gibi meydana çıktı. Özenle aldığı önlemin ve ince düşüncesinin gerçekçiliğini ortaya koydu.

Aferin ol Padişahın ince düşüncesine
Hayran kalur baktıkça üstün akıl işine

Rumeli kaz'askeri Zeyrek zade'nin rüşvet nedeniyle yan tutması sonucu Şafi'i kadılığına çerkesler zamanında da kadı olan Uzun Kemaleddin, öteki üç mezhebin kadılıklarına da Arap bilginlerinden kimileri getirildi.

Padişahın Şam Diyarına Dönmesi

Güneş görkemde Padişah, Mısır işlerini en güzel biçimde tamamlayıcak, salat ve selam ona olsun insanların önderinin ruhaniyeti rehberliğiyle Şam yakasına doğru salındı. Sözü edilen Şabanın yirmi ikinci gününde otağ-ı hümayûn Kahire'den geçüb Reşid ile Gazze arasında bulunan vahşî görünümlü çölün geçilmesine girişildi. Ramazanın altısında Salihiye yakınlarında Hattare adındaki konak yolunda Yunus Paşa hükümdarı ile at başı olup giderken,

söz gelişi bir ham sözü ağzından kaçırıp, Padişahın olgulara açık gönlünde oluşan hıyaneti şüphesini ortaya çıkardı ve ona karşı gizli tuttuğu kuşkusunun gerçekliğini vurguladı. Hemen önlerince giden ve şarıldayan su gibi akan solaklara buyurup başın vücudundan ayırttı. çöl hayvanlarına azık eyledi.

Yazardan - Kader taşırdı kahr deryasını
Yunus'u yuttu kılıç balığı

Ötekisi Padişah yanında gerçi küstahlık ettin
Yersiz küstahlığından sen kormadın mı?

Ondan sonra hakkı koruyan Sultan, konak konak ürkütülü yolları aşıp Ramazanın yirmi ikisinde Şam ülkesini göm ve görkemin durağı idüb, kentin dışında otağ-ı hümayûn kuruldu. Ol neşeyle dolu alan muzaffer ordunun çadır ve çergeleriyle doldu.

Bir ay içre ol cihanı aydın iden ay
Gelüb Şam'a ve eyledi geceyi günay
Eğerçi gelüb çatmıştı güzün günleri
Bahar eyledi Şah-i cihan bu mevsimi
Çadırlarla bezendi dağlar ve ovalar
Sanurdı laleyle yaban gülü görenler
İdüb nice mutlu Padişah ol alanı
Kuruldu ol arada bayramın şöleni
Olub bayram atına nal Şevval hilali
Görünmez oldu cihanda keder hayali

Bayram günleri Tanrının desteğinde olan Padişahın gelişinin uğuruyla neşe, sevinç, ferahlık ve canlılık içinde geçicek, Şevvalin altısında kente girerek mecid Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Nureddin-i Şehid 160 makamına inmeyi yeğledi. Şevvalin sekizinde Kemah sancakbeyi Karaçinoğlu Ahmed Bey'den Gürcistan beylerinin tümünün saltanat kapısını gölgeleyen Padişaha bağlılıklarını muştulayan name geldi. Bu ferah günlerde Şam mah-

milinin düzenlenmesi ve Beytü'l-haram'a gidecek hacıların gereklerinin görülmesi buyruldu. Vezir-i azamlık makamı Yunus Paşa katlolaldan beri boş olup, ikinci vezir olan Zeynel Paşa da ol zor görevi yürütecek güçte görülmediğinden, Üçüncü vezir Hoca oğlu Mehmed Paşa gerçi anlayış ve kavrayışla yeterli ve bilim derecelerini aşmakla değerli idi. Bu nedenle onun üstüne çıkarmayı uygun görmeyüb özellikle henüz gençlik çağında olmağın, denemeleri fazla olmadığı için tafra hareket ittirmeyüb, vezir-i azamlıktan ayrılmış bulunan ve hilafet başkentinin korunmasında beğenilen hizmetleri geçen aydın görüşlü Pirî Paşa ki, insanların sorunlarını çözen ve de ol değeri yüce makama layık olan idi. Onu seçerek, kuş gibi giden ulakla hükm-i hümayûnunu gönderüb keremli kapısına bir an önce erişmesini buyurdu. Bu muştu haberiyle onun viran gönlünü abad eyledi.

Arap Diyarının Sayımı

Daha önce de yazıldığı gib,i ülkeler alan Padişahın Mısır seferine çıktığı günlerde Rumeli sipahilerine genel bahşiş dağıtımı dışında timarları uzak diyarlarda olmakla ürünlerinden paylarını alma olanağı bulunmadığından, Hazine-i âmireden borçlanma biçiminde her kese yeterince para verilmişti. Bu büyükçe paranın toplanması için Rumeli kadılarına hükm-i şerifler buyrulmuştu ki, borçlanan sipahilerin timar ürünlerini vekilleri ve sübaşıları aracılığıyla toplayalar. Her sancaktan bir kadıda sancağın gelirini sür'atle öğülesice kapıya getire. Paşa da ordu ücretlerinin ödenmesi, sefer gereklerinin görülmesi için Hazine-i âmireden yeterince altın ve gümüş çıkarub timar sipahilerinin ürünlerini toplayan kadılar ile ordu-yi hümayûna göndermekte titizlik göstere. Hazine-i âmirenin korunması için güvenilir, iş bilir kimseler görevlendire. Rumeli kadıları, yerine getirilmesi gereken ferman gereğince, sözü edilen ürünleri toplama-

ya ve aldıkları işi yürütmeye koyuldular. Nevruz-i sultani'ye dek paraları toplayub hilafet başkenti İstanbul'a getirdiler. Piri Paşa da ferman buyurulan parayı hazırlayıp, beyler ve timarlı sipahilerden koruyucular ayırıp, sözü edilen kadılarla ordu-yi hümayûna gönderdi. Gönderilen paranın tümü bin yük akça idi. Bunlar Haleb'e geldiklerinde otağ-ı hümayûn henüz Mısır'da olup, beklemek zorunu kendini göstericek, Halep hakimi olan Karaca Paşa aracılığıyla sözü edilen para, Halep kalesinde saklandı. Üç aydan fazla Padişahın sevinçler getiren gelişini beklediler. Görkemli çadırların kurulduğu günlerde Şam ülkesi durak olunca, yüce otağdan Halep hakimine bir ferman-ı hümayûn vardı ki, sözü edilen paranın gönderilmesinde ve ordu-yi hümayûna iletilmesinde yardımcı olduğunu göstere. Bu görev alındıkta, Halep, Hama ve Humus hakimleri aracılığıyla beklemekten yorulan kadılar ve emirler mutlu Kapıya getirilip Defter-i hakani'de yazılı olduğu gibi, borçlanılan para miktarı borç karşılığı Hazine-i âmire sorumlularına teslim edildi. Geriye kalan da sahiplerine verildi.

Bu arada Arap defterdarlığı Halep kadısı olan Çölmekçi zade Kemal Çelebi'ye verildi. Bununla birlikte yeni ele geçirilen ülkelerin gelirleri tutarlarının, sayısız yol ve geçitlerin korunması masraflarının, hızlı kalem kullanan muhasiplerin defterlerine işlenmeyince belli olmayacağı anlaşıldığından, ülkenin sayımı gerekli görüldü. Geçmiş padişahların koydukları yasalar üzere gerçekleştirilmesine, görev yerlerinin değerlendirilmesine, ücretlerin belirlenmesine değin yerinde önlemler alınması yolunda yazıcılara buyruldu çıktı. Bunlara Arap vilayetini saymaları, en küçük gelirleri bile defterlerine işlemeleri, padişahlık katına layık olan hasları ayırub, timar ehline verilmeye elverişli olanı eskiden olduğu gibi bölüb çeşitlemeleri, dağıtılmaya uygun hale getirmeleri duyuruldu. Vakıfları mülkten ayırıp ortaya çıkarmaları ve gasıpların elinde kalanı belirtmeleri istendi. Bunlar arasında Molla Hakimüddin İdris'in

şerefli ardılı olan, olgunluk ve bilgelik ülkesinin tek varlığı bulunan erdemlik atası Ebü'l-Fazl Efendi ki, o sırada Rumelinde Tırhala sancağında Yenişehir adlı kasaba ve çevresinin kadısı idi. Emr-i hümayûn gereğince timarlı sipahilerin ürünlerini toplayıp sözü edilen kadılarla bile getirmişti. Ona Trablus kadılığı verilip, ol bereketli sancağın ve de Humus ve Hama sancaklarının sayımıyla görevlendirildi. Şam vilayetinin sayımı Fenarî zade Nuh Çelebi ki, o günlerde Şam gelirini toplamaktan sorumlu idi. Ona buyuruldu. Halep vilayetinin sayımı ise, Dergâh-i âli müteferrikalarından Abdullah Paşazade Abdülkerim Çelebi'ye yüklendi kim, Halep fethinden berü ol vilayetin defterdarı idi. Arap vilayetinin öteki bölgelerinin sayımı işleri de diğer kadılara ve beğenilen hizmetleri görülmüş kimselere bırakıldı.

Sözü edilen bu hizmetler kısa sürede oluş ucuna çıkarılıb, istendiği biçimde hazırlanan defterler mutluluk durağı otağa sunularak kabul gördü.

Bu yıl Zilkadesinin yirmi üçünde Şehzade Sultan Süleyman katından ulak gelüb, Ungurus kralının baş kaldırıb korunmuş ülkelere çapkun elini uzattığından ve ol uğraşta İzvornik beyi Hacı Mustafa Bey'in şehitlerin dolaştıkları kutsal ruhlar alemine uçtuğu haberinden söz etti. Ayrıca Diyarbakır yöresinde yeni fetihlerin gerçekleştirildiği haberi de geldi.

Şeyh Ekber'in Kabirinin Onarımı

Temiz inançlı, iyi huylu Padişah ki, peygamber ve ermişlerin temiz ruhlarından dilek eylemeyi adet edinmişti. Bakımlı Şam kentinde kaldığı sürece kutlu kabirleri ziyaretten geri kalmayıb her an kenti ve çevresini gezer dururdu. Saliha kasabasında olgun bilge, şeyhlerin seçkini, sakınanların önderi, Hak yolcuların rehberi, Tanrı kullarına yol gösterici, Hak binasını yapanların ustası, sırrı kutlu olsun. Şeyh Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin nurlarla aydınlanan mezarını ziyaret ettikte, kubbesi aşık-

ların bağrı gibi çak, temiz yaygılarının lime lime, yırtık pırtık olduğunu göricek gerçi gizli hazinelerin viranelere gömüldüğün ve zengin gömülerin örenlerde saklandığın, uyanık gönüllerinde bilinmekteydi. Ama ol nurlu mezarın toz ve toprakla kaplı oluşundan huzursuz oldu. Değeri ölçülemeyen himmetinin mimarlık eliyle sözü edilen kabir bir anda parıldayan bir yapı oldu. Kabrin yanı başında nurlarla aydınlanan bir cami dahi yaptırdı ki şirinlikte benzeri olmayan Şam'a güzellik katan bir bina oldu. İçine giren öyle safa bulur ki, san dünyadan arınır, bir çizgi resim olur. Kendini camiin asıl eşyasından sanır da oradan ayrılmağa gönlü bir türlü razı olmaz. Bu camiin yanında da göze hoş gelen bir zaviye yaptırdı. Mücavir ve konukların doyurulması için toy gereklerini, fakirlerin gereksinimlerini olağan üstü bir biçimde düzenletti. Bu hayır yapılarının yaşamaları için sayıya gelmez köy ve kaynaklar vakfedip hayır işinin kuramlarını saptadı. İşte ol ulu kişiyi böylece yüceltti. Anın yattığı kasabayı olduğu gibi onarttı. Himmetinin uğuru ile mühendis ve mimarları bu tasarıyı kısa zamanda gerçekleştirip bu ulu yapıyı bitirdiler. Dokuz yüz yirmi dört yılı Muharreminde, dördüncü günde (5 Şubat 1518) ülkeler alan Padişah ol gönül koyucu camide Cuma namazını eda edip, Tanrıya şükürlerini belirtmek için ihsan ve lutuf avazesin cihan camii kubbesinde çınlattı.

Bu ayın yirmi ikisinde vezir-i azamlık göreviyle yüceltilen değerli vezir Pîrî Paşa, iklimler açan Padişahın eşiğini öpmekle değer buldu.

Acem Şahın Elçisi

Acem şahı, Cem görkemindeki Padişahın Arap diyarında sancaklarını dikişi ve de ol sultanların imrendikleri ülkeleri ele geçirişiyle ne güçte olduğun bildi, yüreği gamla dolup elemler içinde kıvrandı. Saygısız çerkesin yardımından umudu kalıp, ol rehberi zafer olan seferin

başlıca amacının kendiçün yola getirilmesi idüğin anlamağın, Padişahın asıl tasarısının İran ve Turan ülkelerinin fethi olmak olduğun isabetli tutum ve davranışlarının akışından sezinlemeğin, kuşça canın Sultan Selim'in kahredici doğanı elinden kurtarmak tedarikine düşüb, değerli armağanlarla Padişahın kapısına kutlayıcı bir mektup gönderdi.

Didi ey ordularla tacın hakimi
Sonsuza dek taht ve ülke tuta seni
Cihan olalı hükmüne mahkum temam
Kutlu ola sultanlığın Mısrile Şam
Bütünüyle Arap öyle Acem yurdu
Ey cihan görkeminde Han senün oldu
Beni en bağlı kulundan bil Padişah
Suçluluk zincirinden artık salsan ah
Bırak bu yana öyle sert ve zalim bakma
Ki yoktur öyle ters bir iş bu yakada
Tanrı sözüdür hayır var barışıkta
Güven bulsun bu ülke ko barışıkla
Tanrı sürdürsün görkemiyle devletini
Ulaştırsın sana bütün dileğimi

Güzel yaradılışlar padişahı bu nameye değer vermeyip getireni zincire vurdurup tahtkentine gönderdi ki, orada hapse atalar.

Açık ve seçik söz gerçeklere dayanmalı
Gereğinde yanıtı gününde verilmeli

Anlamı üzere bu haberle mektubun yanıtını gününe bırakıp Acem diyarını ele geçirme tasarılarını yeniden düşündü. Gerçekte bu tasarı, Arap seferinden önce, ol yaramazları yola getirmek, yaşamı kötü Kızılbaşın yürek paralayan varlığını yeryüzünden kesip atmak ilkesi, başlıca tasarıların önünde yer almışsa da zaferleri rehber edinen ordusu sıcaktan, kuru ülkelerden, zorluklardan bıkkın ol-

duğundan bu konuyu gelen yıla bırakmak dileklerini benimseyip sözü edilen tasarı önümüzdeki yıla ertelendi.

Şam vilayeti bütün çevresiyle hatta, Gazze ve Remle' de katılarak Canberdi Gazali'nin yönetimine verilmekle o benzerlerinden bile daha artık bir ayrıcalıkla üstün kılındı. Padişaha bağlılık halkasından boynunu çıkarub bakımlı ülkelere çevre olan topraklarda yağma ve talana kalkışan İbn. Haneş adındaki çapulcu arabı yola getirmek üzere onun ülkesini Korkmaz oğlu Mehmed Bey'e verdi. Böylece ol işi kötü olanın emel ipinin ne yolla kesildiği ve varlığı ağacının nice devrildiği pek yakında anlatılacaktır.

Padişahın Tahtkentine Dönüşü

Gökler görkeminde Padişah, Şam'da dört aydan artık kaldıktan ve cihan padişahlığı gereklerini yerine getirdikten sonra şan ve şerefle Haleb'e yönelmiş ve Saferin yirmi ikisinde (3 Mart) bu kente inmişti. İki ay da Halep'te kaldı. Rebiyülahirin yirmi beşinde (6 Mayıs) Halep'den kalkıp tahtkentine doğru yola çıktı. Giderken Piri Paşa'yı kapukullarından bir kaç bölük, bir o kadar yeniçeri, Rumeli, Anadolu, Karaman ve Arabistan sipahileriyle Fırat kıyısında Alve'de İranlıların her hangi bir girişimini ve fitne çıkarmalarını önlemek üzere bıraktı. Kendisi göm ve görkemle cihanı tutan tahtı yoluna yöneldi. Recebin yedinci gününde ise Edirne'ye hareket etti. Şabanın altısında cihanı aydınlatan Şehzade,

Osmanlı soyunun tek dalı
Ülkeler açan Sultan Süleyman

ki, adaletin gölgesi, Edirne kentinin güvencesiydi. Padişahı karşılama törenine yönelip anın elini öpmek mutluluğunu buldu. Beş yüz bin akça olan hassının yükseltilme kararını öğrendi. Keremli babasının izniyle sancağı olan Saruhan'a yolcu edildi. Yirmi iki Şabanda Edirne kenti uğurlu ayaklarıyla şan ve esenlik buldu. Güven ve huzur yelleri esmekle öğündü durdu.

Bu arada aydın düşünceli Hoca oğlu Mehmed Paşa

Edindi cennet bahçelerini yuva

sözünden anlaşıldığı gibi ölümsüzler yurduna göçtü.

İbn. Haneş'in Tepelenmesi

Şol dem ki, gelişi uğurlu padişah, Gavri ile savaşıp zaferin rehberliğiyle Halep'ten Şam'a inmişti. Arap şeyhleri Padişahın keremli kapısını tutup ona bağlılıklarını bildirmişler, kabile reisleri melek yaradılışlı Sultanın hizmetine yönelip çerkeslerin egemenliğinde viregeldiklerini virmeği kabul etmişlerdi. Bunlar arasında İbn. Haneş ki, en dik başlıları ve inadçılarıydı. Şam hakimlerine gönlü olmayınca baş eğmezdi. Şerrinden çekinildiği için de kimse iline değmez idi. Ne varki, Padişahın ezici gücü ve kudretli devleti karşısında dik başlık etmeye güc getiremeyüb, bağlılığını bildirip boyun eğmiş idi. Otağ-ı hümayûn Mısır'dan yana yola çıkıcak, ol kısa görüşlü Mısr'ı ele geçirmeyi olası görmeyüb, bu arada baş kaldırıp yaramazlık etme yoluna düşüp, asıl yurdu olan Sayda ile Beyrut dağlıklarında edepsizleri derleyüb, yaramazlığa girişerek çevredeki beylerin görevlilerini yakalamaya başladı. Mısır diyarı bütünüyle ele geçirildikte ve zaferleri yayan sancaklar Şam topraklarında -dalgalanmaya başladıkta, -Arap şeyhleri sevinç ve çoşkularını göstererek, mutlu eşiğe alınlarını koyarlarken ve de Padişahın lutuflarıyla esenlik bulurlarken, İbn. Haneş'in dik başlığı ucundan hali karmaşık ve bahtı yüzü habeş suratı gibi kara olmağın mutlu eşiğe yanaşmaya yüzü olmamağın dağ ve tepelerde sapkınlık yollarında dolaşmakta, Padişahın ezici pençesinden kurtuluş yolunu aramakta idi. Zaferleri dalgalandıran sancaklar tahtkentine doğru yönelince Trablus hakimi olan İskender Paşa zade Mustafa Bey'le, boyun eğdiği günlerde aralarında babalık oğulluk yakınlığı ve ilişkisi doğmakla, ona gizlice haber gönderip", ittiğim tınmazlık havasından vaz gelüb tevbekâr olmişem. Ama çevrem-

de olan şeyh ve beylere zararım dokunmakla onlarla yeniden anlaşmak pek zorlaşmıştır. Muradım oldur ki, sevgili oğlumun aracılığıyla Halep'ten yana geçem. Andan Kürdistan tarafına varub ol yörelerde yerleşem. Eğer bu görüş akla yatkın ve ol mutlu kişi katında uygun ise rica olunurki bildirile. Geçiş sırasında da imdat ve yardım töresini yerine getire. "Bunun üzerine Mustafa Bey gönül alıcı haberler gönderüb, onun bu fesatça düşüncesini alkışlayıp yardım edeceğini kendisine bildirdi. Çevredeki beyler bu yolculuktan haberdar olmuş iken, hemen hareket etmemek, küçük bir maiyetle ansızın at koparmak yerinde olur dedi. Habercisini hil'at ve bahşişle sevindirerek geri gönderdi. O anda kuş gibi uçar bir ulakla durumu Şam hakimi olan Canberdi Gazali'ye duyurdu ve askerin toplanması gerektiğini bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istedi. Hama beyi Güzelce Kasım Paşa'ya da mektup yazıp hazırlıklarını yapmasını bildirdi. Canberdi Gazali durumu öğrenince askerlerini toplayıp yol boyunca casuslar saldı. Belirlenen bir günde Baalbek dağlarından geçeceği haberini aldı. Hemen o anda Karalar ovasına, Hums'a doğru yola çıktı. Güzelce Kasım Bey'le Mustafa Bey de sipahi ve adamlarını toplayıp buluşma yerine indiler ve fırsat demin gözleyüb pusuya girdiler. Anlatıldığına göre bir sabah ol âsi, Asi suyunun kaynaklandığı yerden geçüb Hums ovasına indi. Pusuda duran gözü açıklar ansızın üzerine yürüdüler, cenk tozlarıyla cihanı bürüdüler. Büyük bir çapışma olup ok ve mızrak atışlarıyla iki taraftan da pek çok kimse düştü, nicesi kan ve toprağa bulandı. İşin sonunda İbn. Haneş'in eli işten, atı oynaştan kalub, düşmanı tepeleyen yiğitlerin kılıcıyla başı teninden ayrı düştü. Varlığı karıncaya, yılana azık oldu. Yanına toplanan değersizler, onun ardından ol uğraşta öldürüldüler. Sözü edilen yılın sonlarına doğru ol başına buyruğun kesik başı, başarı mektubuyla yüce otağa ulaştı ve gök kubbe alkış ve kutlayış sesleriyle doldu.

Dokuz yüz yirmi beş Muharreminin yirmi altıncı günü (28 Ocak 1518) Fırat kıyısında sınırları korumakla görevli olan vezir-i azam Pirî Paşa Padişahın buyruğu gereğince ulu tahtın eteğini öptü. Padişahın iltifat ve sevgileriyle sevinç buldu. Bu günlerde Güveyi Mustafa Paşa Rumeli beylerbeyiliğinden vezirlik görevine getirildi. Rumeli beylerbeyliği ise Ferhad Paşa'ya verildi. Padişahın mutlu kapısında değerli hizmetleri geçmiş olan Yedikule ağası Kemal Ağa'ya yeniçeri ağalığı verildi. Bu sırada Anadolu yakasında Celalîlerin baş kaldırdığı haberi İstanbul'a hükümet kapısına gelmiş bulunuyordu.

Celal'in Başkaldırması ve Tepelenmesi

Bundan önce açıklanmıştı ki, Anadolu vilayetinin genel bir denetimden geçirilmesine ferman olunmuş, Kızılbaşa yandaş oldukları saptanan büyük bir kalabalık ortadan kaldırılmıştı. Takiyye ile gizlenenlerin de tutumları müfettişlerin izlemeleri sonunda bir işe yaramamış, kökleri kazınmıştı. O günlerde Celal adında işi kötü bir dinsiz ki, sapkınlar defterinin en başında yazılıydı Abdallar giysilerine bürünüb yurdu ve eşkıya yatağı olan Bozok'tan Tokat yöresine kaçmış ve Turhal kalesi yakınlarında bir mağaraya gizlenmişti. Ol diyar halkı tümüyle rafazaya yatkın olmağın, ol müfsidin gelişini öğrenicek, meczub-i ilahî'dir deyüb ana yöneldiler. Nice işsiz güçsüz levend mağaraya gidip gelip gizli konuşmalarla şeytanca tasarılar düzleye başladılar. Ol daha Mehdî bu mağaradan çıksa gerektir ve ben onu beklemekle görevlendirildim deyu kimi uydurma sözler söyleyüb hile tuzaklarıyla cahil gönülleri Deccal gibi tava getirdi. Yandaşları arttıkça da gizli tuttuğu fesatlık tasarılarını ortaya döktü. Vardıkça çevresinde toplananlar arttı. Gücü belirlendikçe bu kez Mehdî benim demeğe başlayub, yirmi binden artık yaya ve atlı ol uğursuz etrafın aldı. Bunun üzerine yöre sipahileri ve beyleri, beylerbeyileri yanına derilüb, kendilerini ko-

rumaktan gayri bir iş idemediler. Devlet kapısına ard ardına ulaklar gönderüb ol yaramaz kalabalığın ne denli güclendiğini ve saldırganlıklarını bildirdiler. Bu tehlikeli durum bütün açıklığıyla yücelik ve ululuk durağına bildirilecek, Padişahın gazabı ocakları tutuştu. Rumeli beylerbeyisi olan Ferhad Paşa'ya vezirlik hil'ati giydirerek zaferleri gölge edinen orduya baş eyledi ve hızla giden askerlerle birlikte yola çıkardı. Kendisi de devletle ve sür'atle İstanbul'a döndü. Boyu devrilesice Celal, muzaffer ordunun üstüne hızla gelmekte olduğunu öğrenince, direnmeye gücü kalmayub, Turhal'dan Zile, Artukabad üzerinden Sivas tarafına korku içinde kaçtı. Şehsüvar oğlu Ali Bey ok ve yay yarışçıları Türkmen atlılarıyla Elbistan'dan kalkub ol yere batasıcaları kovaladı. Sivas sınırına vardıkta Ferhad Paşa'nın Ankara'ya ulaşmış olduğunu işitti. Yoldan çıkmış Celal'in Karahisar'da bulunduğunu öğrenicek, gördüki Ferhad Paşa'nın gelişini beklerse yılgın düşman kurtuluş yoluna çıkar. Onun için bir an bile durmayub eşya, yük ve ağırlıklarını yerinde bırakub, tün baskını itmeye niyetlendi. Gayret kuşağını beline sarıp, gece ile sel gibi ol aşağılıklar üzerine çullandı. Kuşluk vakti Akşehir yöresinde topluluklarına çattı. Tekbir gülbangi ile yedi kat göğün kulağını çınlattı. Celali kanı ile kılıçların cilalı idüb, savaş, uğraş oyunlarına girdi. Bir yandan yağmur gibi yağan oklar, öte yandan atlıların kabarttıkları tozlar, ol günleri kararmış olanlara göz açtırmayub aydın günlerini karaya ve umutları gözlerin şaşkına çevirdiler. Ok can yağmasına, ecel taciri ölü toplamasına girişince, Celalilere kahir yüzü keder aynasında kendini gösterdi. Savaş alanı ölenlerin kanıyla doldu. Celal bu beklenmedik gelişmeyi izlerken donup kaldı. Savaş alanından çakal örneği kaçtı. Cenk alaylarını paralayan aslan yani, Tanrının koçu Şehsüvar oğlu Ali Bey ol bahtı kararanın uğraş alanından kaçtığın anlayıcak, bir an bile durmayub kendisi ardına düşüp Tanrının desteğiyle ol kaçağı canlı tutup parçaladı. Böylece adaletli

Padişahın özündeki hakkını ödemiş oldu. Bu aşağılıkların ise kadınların tutsak ettiler, erlerini kılıçtan geçirdiler.

Dize Hayrile andırdı güzel adın cihanda işte

Ol bahtsızın kuru sevdayla eğninde dolaşan başını kestirip Padişah otağına göndermekle Sultanın lutuflarına değer vermelerine, ihsanlarına ve de alkışlarına erdi.

Ferhad Paşa da durumu olduğu gibi mutluluklar dağıtan kapıya bildirdi. Padişahın yeni buyruğu gelinceye dek Karaman'ın Eğecek yaylağında bekledi. Ama Şehsüvarsüvar oğlu Ali Bey'e bu başarısından ötürü haset edip Tanrının rahmeti ve hoşnutluğu ona olsun, cennetmekan Sultan Süleyman Han devrinde öcünü alma fırsatını buldu ve ol hanedanın bütünüyle ortadan kalkmasında, işi eden başlıca kişi oldu.

Düzme Murad Olayının Gerçek Yüzü

Daha önce de açıklanmıştı. Şehzade Sultan Ahmed'in ömür defteri, yazgısı gereğince dürüldüğü sırada, Sultan Murad adındaki oğlu İran şahına sığınmıştı. Orada yaşıyorken bir gün ölü bulunup öldürenin de kim olduğu anlaşılamamıştı. Kimi Şahın işaretiyle bu iş oldu, kimi de Rumlu fedai etti deyüb ölüm nedeni aydınlanamamış öyle kalmıştı.

Ferhad Paşa Karaman'da bulunduğu sırada yakın adamlarından biri yalnız iken aytmış ki, Sultan Murad'ın ölüm haberi gerçek değilmiş, Şimdi Acem'den Rum'a gelüb Amasya yöresinde yanına hayli adam toplamış, gül yüzü ol ateşten sakınmaz pervanelere şem'a olmuş öyleki çok yakında bir kargaşanın baş göstermesine kuşkunuz olmasın demiş. Paşa bu haberi son hızla saygı duyulan Kapıya iletti. Padişahın bütün çabaları, geniş toprakları içeren ülkesinde kargaşa dikenlerini yok etmeğe yönelik olduğundan, bu tehlike haberi üzerine iş bilir, güvenilir

kimseleri durumu incelemekle görevlendirdi. Bu arada pek çok kimse onun öcü kılıcından kurtulamadı.

Babam merhum anlatırdı. Ol zamanki bu olay kulağına geldi. Atam Hafız Mehmed merhumu katına çağırtıp Sultan Murad'ın hali Acem'de ne biçimdeydi? diye sorarak yaşamı, ölümü konusunda bilgi almak istedi. Babam da ayttı ki, geldiğinin ilk günlerinde Şah İsmail ona ilgi gösterir, geziye çıktıkça at başı sohbet eder, onunla ava, kırda bayırda dolaşmaya giderdi. Bir süre sonra bu durum değişti ve hoşa gidecek bir görünüm gözlenmez oldu. Bu arada bir gün öldürüldüğü haberi duyuldu. Öldüreniyse bulunmadı. Padişah bu açıklamayı doğrulayıp, biz de böyle biliyoruz. Gelen haberler böyle idi dedi. Ama konuyu son derecede dikkatle denetletti. Araştırma en sonunda gelip bir nalbanda dayandı. Onu getirtip Saray-i âmirenin bahçe kapısından Padişahın katına çıkardılar. Yadsımanın bir sonuç vermeyeceğini anladığından ayttı ki, dükkanımda işimde gücümde uğraşırken gördümki bir kalender kılıklı kişi hüzünle durup, kimi ah eydir kimi hayret ve hasretle bakub durur. Yüreği yanmış ve ah ateşi cihanı yakmış. Bir kaç gün bu biçimde gelüb gitti. Bir gün bu denlü yanub yakılmasının nedenini sordum. Bu yakıcı ahların içeriği nedir? dedim. O anda kederler görmüş gözlerinden kanlı yaşlar boşanub ayttı ki, bir yoluna can virdüğüm devletli, dalından muradım meyvelerin derdüğüm yiğit Şehzade hastalanub yatağa düştü. Ol hasta olaldan ben perişan oldum. Ol düşkün daldan ben yakılub kaldım. Ol salınub gezen baş, hastalık pençesine düşelden bana uyku, azık haram olmuştur. Bu şaşkın gönle ne çare ideceğim bilemeyüb, senin civanmertliğin ve dertlilerle dertlendiğin kulağıma gelmeğin, sana geldim. Neki Sultan Ahmed Han gününde ana yakınlığın varmış. Senden rica olunurki onun değerli oğluna, garip kaldığı ve sıkıntılar içinde olduğu bu günlerde ilgi gösterüb derdine çare göresin ve insanlık töresini yerine getüresin ki di-

düğüm hasta delikanlı, Sultan Ahmed Han oğlu Sultan Murad'dır ki onurlu babası dostlarından yardım umuduyla Acem diyarından atası yurduna geldi ve hastalık pençesinde solduğu ciğerim dildi. Ben de varub ol hasta genci yokladım. Kimi de gönlü istediği yiyecekleri sağlayıp ol kalender ile yolladım. Sonunda sağlığını bulıcak, kasabamızın zenginlerinden Sabuncu İbrahim onunla ilgilenip gereksinimlerini karşıladı. Sonra ayruk görünmediler, ne yöne gittiklerinden bilgim ve daha sonraki durumlarından haberim yoktur dedi. Sözünü ettiği Sabuncu İbrahim de getirilüb olaydan bilgisi sorulduğunda, bir kaç kimesne ile İstanbul tarafına gittiğini bildirdi. Söylediği ip uçlarıyla yoldaşlarından kimisi bulunup, gönlü uyanık Padişahın katına çıkarıldılar. Soruşturuldukta, Üsküdar'da öldüğünü ve gömülmesinden de on beş gün geçtiğini söylediler. Yapısı, boyu, bosu ol kalenderden soruldukta, başında ceviz kadar küçük bir çukur vardı dedi. Padişahın buyruğu üzere mutlu eşiğin hizmetlileri deryayı geçüb belirttikleri kabri açub, içinde yatanın başını mutlu Kapıya ilettiler. Dedikleri alametler olmağla, Sultan Murad'ın özellikleri saptanmakla Padişahın onurlu yüreği ferahladı, inandı, şüphe ve kuşku sıkıntısı ortadan kalktı. Kurtuluşlarından umutlarını kesmiş bulunan tutukluları da serbest bırakıp yıkık gönül evlerin âbad eyledi.

Merhum babam derdi ki, bu gibi olaylarda ben kulları hazır bulunur, incelemelerini gözlerdim. Mutlu köşke indiklerinde biraz ileri varub ayttım ki, Sultan Murad'ın Acem'de öldürüldüğüne, Padişahımın kesin kes bilgisi varken, bu efsanenin de asılsız olduğunu bilirken, bu denli dikkat göstermek ve değerli gönlünüze böylesine telaş vermek nedendir? bir türlü anlamadım dedim. Buyurdular ki, yaramazlar, kargaşaya bahane ararlar. Fesatlık sürgününü koparmak ve çekişme ağacın kökünden devirmek için bugûne ilgi gerektir. Günlerimizin sonu ve kalbı dinlendirme zamanı yakındır. Bu dikkatleri biz itme-

sek bizden sonra gelen, saltanatını koruma çabasına düşmekle reaya ile zavallıları kayırmada, zulüm ateşini söndürmede, gafil olmak lazım gelür. Biz heman Osmanlı devletinin eteklerinden fitne dikenlerini temizlemek ve halkın düzenini sağlamak yolunda gücümüzü harcamak için gelmişüz. Bize düşen görev, gücümüz yettiğince gerçekleşmiştir. Bizim göçümüz çok kimesnenin esenliğini sağlayacaktır. Adımızla devlet sonsuza değin yaşamalıdır. önsezi gereğince, saltanatımız günleri dürülmeli ama, yaptıklarımız ve ettiklerimiz unutulmamalı denecek zaman gelmiştir.

İşte benim günüm doldu sonuna geldi
Herkes de beş günlük nevbet olsa dedi

Rodos Seferinin Bırakılması

Memluk sultanlığı toprakları Osmanlı ülkesine katılınca, ol diyarın seçkin mallarını tahtkentine taşımak için deniz yollarının açık ve güven içinde bulunması, saltanatın görkemi gereği ve de en uygun bir önlem olmağın, devletin yönetim sorunları istendiği gibi tamamlanıp sonuçlandırılınca, gerçekleri izleyen vezirler, deniz korsanlarının barınağı olan Rodos kalesinin ele getirilmesi tasarısını, iklimler alan Padişahın aydın görüşüne sundular. Danışma kadehini elden ele dolaştırmaya, Padişahın cennet bahçelerini gözleyen gözlerini Rodos kalesi yıkılışı seyrine çevirmeye çalıştılar. Sefer gereklerini hazırlamaya girişip, donanma-yi hümayûnu düzenlemekle uğraştılar. Kısa süre içinde Arap tayfalarından epeyce insan getirtip gemi ve deniz araçlarını sefere hazır hale koydular.

Babam merhum eydir ki, gerçi Bab-ı hümayûn ağalarından seferin açılacağının kesin olduğunu işitirdik ama, Padişahın tutumunda asla ol gûne bir davranış görmezdik. Anlatırlar ki, bu sırada bir gün Süreyya yıldızlarını andıran yakın adamlarıyla Tanrı andan hoşnut olsun,

Eyüb Sultan zyaretine çıkmıştı. Eyüb kapısının dışında Yavedud tekkesine bitişik büyük türbenin karşısına geldiğinde dizgin kesip fatiha okudu. Bu fakir kulu ki, adet ettiği üzere seyirlerde hep ardından giderdim ve kimi işareti gereğince at başı olmak şerefin bulurdum. Duadan sonra beni çağırıcak, ilerü vardım. Bu mezarı bilür misün? deyu buyurdular. Bilmezem Padişahım dedim. Buyurdular ki, tayamız mezarıdır ve ol öğülesi hatunun kimi iyiliklerin anlattılar. O anda gözleri denizden yana kaydı. Gördü ki, o günlerde kızaklarda yapılan dağlar örneği deryayı kaplayan kadırgalardan biri ki, Kapudane kadırgasıydı, deniz kuşları gibi Çubin kanatlarıyla Eyüb'den yana uçup gelür. Hemen o anda gazaba gelüb bu kadırgayı kimin emriyle deryaya saldılar. Henüz sefer kesinleşmemişken, göç kösünü kimin izniyle çaldılar deyüb, Kapudan Cafer Ağa'nın öldürülmesini ferman buyurdu. Neden sonra vezir-i azam Pirî Paşa araya girüb ol kadırga yeni yaptırılan kadırgalardan olup, denemek için suya indirmek gerekmeğin anı eylemişler diyerek özürleri ileri sürmekle Padişahın gazabını bastırdı. Ama Padişah vezirlere ağırlarca söylenüb buyurdu ki, atımın dizginlerini ülkeler açmayı adet edinmeye yöneltmişken, gayret kuşağımı bir kaleyi yıkmaya çevirmeye gücünüzü sarfedip kazan kaynatırsınız. Kale fethinin başlıca dayanağı baruttur. Kaç aylık barutunuz vardır? Ayrıca sefer için gerekli öteki araçlar, gereçler yeter ölçüde tamam mıdır? Zahireyle yiyecekler hazır kılınmış mıdır? dedi. Vezirler gerçi zahire ve öteki gereçlerin tamam olduğunu bildirdiler ama barut konusunda bilgileri olmadığından bu soruyu yanıtlamaya güçleri yetmedi ve ertesi güne değin izin istediler. Böylece Padişahın katından nice utançla çıkub gittiler. Yarındası barut durumunun dört aylık gereksinmeye yeterli olduğunu yüce tahtın eşiğine ilettiler. Durağı yüce Padişah kızgın bakışlarla azarlarcasına buyurdu ki, ulu atam Sultan Mehmed Han Gazi zamanında olan Rodos utancını henüz unutmamışken, bu kırgınlığı bir kat daha art-

tırmak mı dilersiniz? Hele şimdi benimle varılmak fikrin itmişsiniz. Gereksiz varub eli boş dönmek olursa birinüz sağ kalmamak kararlaştırılmıştır. Özellikle ol kalenin ele girmesine dört aylık barut nice yeter. İki katı sürede ele girmesi olabilse hayli başarı sayılır. Bu gûne hafif önlemlerle ben sefer etmem ve kimse sözüyle yola gitmem. Gerçekte bize sefer yok. Meğer sefer-i ahiret diyerek sözünü bitirdi. Rodos seferinin de bırakıldığı kararı böylece duyurulmuş oldu.

Rodos'un fethi ise yerini alan şanlı padişah döneminde gerçekleşti. Bunun gibi değerli sözler ol mutlu kişiden çokça dinlenmişti. Özellikle bu isabetli sözlerinin aynıyle keramet olduğunu da bu olaydan sonra, yarım yıl geçmeden kutsal otağa göçüşünden anlaşılmış oldu.

Sultan Selim Öyküsünün Sonu

Bilge, akıllı kişi bu sıkıntılar durağına özen göstermez. İleriyi gören zeki kimse yokluk seli yatağına yapı kurmaz. Ecel yelinin emel döşeğini çamura bulamaya çalıştığın, değersiz varlık pazarını kesada ve ziyana virdüğün bilür. Gönlü çelen bu misafirhanede; "dünyada sen bir garip gibi öyle ol." yolun tutar. Dünya devleti kâşanesi ne denlü sağlam yapılı ise de akıbet yıkılur. Varlık durağı ise, ruhların tutunduğu daldır. Ferahlığının aslı ise kederlerdir. Bu alçak dehrin tokadından ve uğursuz günün gelip çatmasından, ne Harun emin oldu, ne Memun. Bu aşağılık dünya elinden, ne Cemşid, Dahhak oldu, ne Feridun-i efser. Sevinci nice acıdır. Hükümdarlık bezekleriyle süslü bu gelin, nice kocadan arta kalmıştır. Yeryüzü padişahlığı denilen bu kancık, felek davulunu nice taht algan sultanların kapısında sırasıyla çalmıştır.

Yazardan - Dinle davul çığrışını kim göğsün dövübdür
Kâvus'un devri geçti bu nevbet sana-yimiş

Ezel otağının sultanı, "eyler amma sorumlu değil" (161) fermanı ısrı hazretinin değişmez hükmü, yer yüzünü çevirip değiştirme ve adem oğlu varlığını kalıt ve değişim yolu üzre malikü'l-mülk mimlerinin (162) durmadan akan iki musluklu çeşmenin birinden "mülkü dilediğine verirsin" diyen bal gibi tatlı suyunu ötekinden de "dilediğini mülkünden eylersin" acı tuzlu suyunu akıta komuştur. Yazgı çizgisi örtülü, açılma süresi gizli ömür sandığıysa, belli ecel mührüyle mühürlenmiştir. Varlığın sonu yokluk, dünya tutkusu pişmanlık, Adem oğlunun kalış süresiyse bir iki anlıkdır. O eşsiz hükümdar hiçlik kapısın varlık dünyasına açmış ve yaşam süresini da gayette az etmiştir.

İki kapusu var cihan bağının
Birinden giren birisinden çıkar
Varlık yapısını hiçlik Sarsarı
Ne denlü sağlam olsa en son yıkar

Refah şerbetiyle mutlu olanlar can pınarların, zaman ağıyla akıbet, kahir zehriyle acı kılarlar. Umut göğünde dolunaya dönen emel hilali iki haftada sona erer.

Dolunaya benzer yaşama duyma gurur
Ki önü başlama sonu ise bitmedür
Şaha dervişe mutluya ya mutsuza da
Ölüm beyi hemen çengeli atmadadur

Bu hiçlik durağından sonsuzluk ummak, gerçeği gören gözün yummaktır. Vefasız felekten vefa dilemek, insan yiyen deve sığınmaktır.

Oluptur olaylara şu mavi gök bir ayine
Vefa yoktur ay yüzlüler gibi bakma ayine
Gurur duyma hüsran dolu bu dünyaya sakın
Ömrü pulun bir borçtur virmek gerektir virene
Yaşlı dünya eteğinden doymaz elin kes hemen
Mehrin tutarın vir dahi kesin boşansın diye

Dar-ı dünya bir misafirhanedir ki her zaman
Göç iderse biri biri konar anun yirine

Bu öğüt alınacak sözlerin ve hikmet dolu deyişlerin düzenlenmesinde asıl amaç ve temel düşünce, Rum ve Arap ülkelerinin sultanı, çağların kahramanı Sultan Selim Han hazretleri devleti günlerinin sonunun ve saltanatı döneminin bitişinin ne yüzden olduğu, karalar örtünmüş kalemin diliyle ve inildeyen kamışın feryatlarıyle öğüt dinleyen zamaneye duyurmak ve ol cihanı yakan acının şulesin gönüllerde tutuşturmak, alevlendirmektir.

Bu yakıcı sözlerin özü bu yol üzeredir ki, merhum babam anlatırdı. Ol niyeti uğurlu Padişah, Acem ve Arap diyarının sultanı dokuz yüz yirmi altı Şabanında (Temmuz/Ağustos 1520) Edirne tahtkentine doğru yola çıkmağa karar verip vezirlerleri, Divan ileri gelenlerini daha önceden dağları kaplayan ordu-yi hümayûnla birlikte gereken eşya, ağırlıklar ve Hazine-i amire ile sözü edilen kente ve konağa yolcu etmişti. Doğru görüş sahibi Ferhad Paşa'yı ise padişahlığın keremli özengisi hizmetinde alıkoymakta mutlu etmişti. Yola çıkmadan bir gün önce oturduğu güzel ve sevimli köşkten Saray-i âmire çevresinde olan gönül alıcı bağa, ferahlık getirici bahçeye inmiş seyre çıkmıştı. Dolaşırken, gezip tozarken, yokuşa vurduğunda, islam dinine arka olan mübarek sırtında duyduğu yanış ve acıyla huzursuz olup bu düşkün kuluna seslenip buyurdu ki, arkama sanki bir diken batup acı virür. Bu fakir ayttım ki, olaki Padişahım ağaçlardan düşüp gömleğine yapışmış ola. Ferman buyurulursa görülsün. Buyurdu ki, yerindedir. İskemleci taşıdığı altın savaklı iskemleyi hemen getirdi. Taht ıssı sultan da kürsü üzre oturdu. Mübarek yakalarından elümü sokub her yanıki araştırdım nesne bulamadım. Mübarek arkaları gayette küllı olmağın elimi sürmekle bir şey sezinlemedim.

Ayağa kalkıp bir parça gittikten sonra sancıdan şikayetini yineledi. Bu kez düğmelerini açub baktım. Kıllar arasında ansızın gördüm ki bir kıl başı kadar yer ağarub çevresi kızarmış. Dokınıcak, işte oldur dedi. Ne makule nesnedir deyü soru buyurıcak, anlattım. Buyurdu ki, bir parça sık. Ben de baş parmak ve orta parmakla kenarını sıkıştırdım. İki parmağım arası oldukça sert bir büyük yumru ile doldu. O şaşkınlıkla kalub saadetlu Padişahım bu, bir büyük çıbandır. Henüz hamdır. Olgunlaşmamışken zedelemek doğru değildir. Bir uygun merhem koymak gerektir dedim. Meğer bu olaydan üç gün önce bu kulları da çıban sıkıntısından güçsüz düşüp hizmeti şerefinden bir süre, aralıklı aralıklı uzak kaldığım gönlünde iz bırakmış ki, bu sözüm üzerine hem kırgınlık, hem de iltifat yollu "Biz çelebi değilüz ki bir küçük çıbandan ötürü cerrahlara baş vuravuz." dedi. Bu zorunla mutlu köşküne çıktı. Ol giceyi sancı ve ağrı içinde uykusuz geçirdi. Ertesi çıbanı olgunlaştırmak için hamama girdi. Bu kulların bulunmadığın fırsat sayıp özel tellakı olan Hasan adındaki kuluna çıbanı iyice sıktırub zedeletmişti. Hamamdan döndüğünde ayağı toprağına yüz sürdüm. Buyurdu ki, Hasan Can sözünde durmadık ama kendimüzi helak itdük. Durumu anlatınca aklım gitmelü oldu. Vardıkça ol çıban doğal durumundan çıkub köpürme buldu. Öte yandan yola çıkma kararı alınmıştı. Bunu durdurmayub devleti atına binüb hızla Edirne yoluna düştü. Şabanın ikisinde (19 Temmuz) yeşil bir çimenlikte kurulmuş cihanı tutan otağına şerefle indi. Vardıkça ol tehlikeli hastalık arttı ve ilaçla geçiştirilecek bir dert olmaktan çıkub artık hiç bir ilaç derman olamaz hale geldi.

İnce dal gibi boyu devirdi bir gül
O gülden iniledi bilesin ki bülbül
Ne gül kimdir diken gibi canı yakan o
Bu gülden olurdu yatağı anun gül gül
Yanar bir gül vücudü döşeğinde ateş

Dil ü can bülbülünü çerağ eyledi gül
Gice gündüz bir dem olsun itmedi rahat
İlaç ile geçmez idi bu yakıcı gül

Çorlu yakınlarında Sırt köyü adında ki konağa ki, kaderi örenin yönetişiyle merhum ataları Sultan Bayezit ile ol uğursuz günde istemeksizin cenk eylemiş idi. Buraya konduğu sırada, hastalığın baskısı, melek gösterişli yapısına öyle bastırdı ki, doğa güclerinin beden yurdunda eylediği yaramazlığı, atmağa olasılığı kalmadı. Bu çaresizlikle ol konakta oturup kalmak yolu seçildi. Daha önce Edirne'ye varan ulu kişilerden vezir-i azam Pirî Paşa, Mustafa Paşa, Beylerbeyi Ahmed Paşa ordu-i hümayûna çağrıldılar. Gelişleri olıcak, halk arasındaki kaygu tozunu gidermek için yerine getirilen ferman üzere Divanı toplatıp kimi görevlere atamalar ve terakkiler yapıldı. Neşe gösterilerinde bulunarak özünde çöreklenen hüznü gizledi. İki ay kadar ol konakta nice üzüntüler içinde yaşandı. Bu süre içinde asker arasında bin türlü haber yayılub, erlerin gönlü üzen davranışları kendini göstericek, dürüst önlemler alan vezirler merhum babama haber gönderüb başlara tac olan Padişahın kendini halka göstermesi yolunda bir çare aranmasının gereğini belirttiler. Babam merhum da yumuşak bir eda ile askerin, devletlu yüzünü görmeye susadığını söyleyip, Padişahı binlerce yalvarışla otağ-ı hümayûn önüne çıkardı. Bir süre sandalye üzerinde öyle oturup Sidre değerindeki Kapının kullarına gül yüzün gösterip askerin kuşkusun giderdikten sonra, girü yattığı yatağa şerefle döndü. Rumeli beylerbeyisi Ahmed Paşa'yı ki, Mısır hakimi iken devlete hıyaneti yüzünden öldürülmüştür. Gizleri saklamada dikkatsiz olduğu gerekçesiyle Edirne koruculuğuna gönderilmesi yerinde görüldü. Sağlık şişesinin kırıklarını bağlamak, ilaç ve tedaviyle olası bulunmadığından hastalığın üzüntülerle dolu pazarında, yararsız ilaç kutuları değer bulmayıp istenilen sonucu veremiyecek, hastalığı da giderici olama-

yıcak, ol derin çıbanın ağzı iyice büyümekle merhem kutuları ortada ve iyileştirmeye çalışanların elleri de yanlarında kaldı. Uyanık can kuşu ol cisim kafesinin yarığından ki, yaşam hazinesinin özü idi, ulu göklere uçmaya kanat çırpıp sözü edilen yılın Şevval ayının dokuzuncu gecesi (21 Eylul 1520) bu elemlerle dolu yer yüzünden güvenli bahçelere doğru salındı gitti.

Yaşam bağının nice hali vardürür
Elması felaket narı ateşdürür
Anda bakî kalmamışdır hiç kimse
Her kesin en son makamı mezardürür

Padişahın Göçüşünün Genişçe Açıklaması

Hastalığı süresince merhum babam hizmeti şerefinden bir an eksik olmayub geceler sabahlara dek mum örneği yanan gönlüyle karşılarında divan tutar idi. Hizmetinde ara verdiğinde de yüce buyruklarıyla yatağı ucunda oturur idi. Gah mübarek elleri elinde, gah değerli ayakları dizinde idi. Cerahlar ilaç yapmaya giriştiklerinde sırtına dayanır ve gah cerrahların işlediklerine baktırır, sadece ona güvenir idi. Tilavet ve telkın gereklerini andan gayrı kimse eda etmemiştir. Son nefesine dek bir nefes yanından ayrılmamıştır. Merhum eydir idi ki, ölüm çaktığında bu fakire seslenüb buyurdu ki, Hasan Can ne haldir. Ben kuları da ayttım ki, Sultanım Cenab-ı Hakk'a yönelüb Allah ile olıcak zamandır. Buyurdu ki, Bizi bunca zamandır kimin ile bilürdün? Cenab-ı Hakk'a yönelişimizde kusur mu gördün? Ben de ayttım ki, haşa ki, bir zaman Tanrıyı anmadan gaflet gözlemiş olam. Ama bu zaman öteki günlere benzemediği yüzden ihtiyat olsun didim. Bir süre sonra sure-i Yasin oku deyü buyurdu. Uluğ buyrukları gereği üzere bir kere Yasin'i tamamladım. Bilemce tilavet buyurdu. İkinci kez "Selamün kavlen min Rabbin rahim. (167)" ayetine geldikte gördüm ki mübarek dudakları sözü edilen ayeti okumakla hareket eder ve ol

anda sağ şehadet parmaklarını kaldırub geride kalan parmaklarını sıkub

Gözün yumdu temaşa-yi cihandan
Feragat buldu gavga-yi zamandan

Güçlü elleri ellerimde olup kolunu sığayub nabzını tutmuştum. Nabzın durduğunu anlayınca, o sırada gereken hizmeti yerine getirmeye giriştim. Hekimbaşı Ahi Çelebi orada benim yaptıklarıma bakıyordu. Çabamı göricek, henüz yaşam sürüyor, ne aceb çaba idersiz! deyü terslenince ayttım ki, bu Kapıya alnımı sürdüğüm günden bu ana dek velinimetim hizmetinde bir dakika bile yüz döndermemişem. Bu anda gereken hizmet budur. Hekimlik sürmek geçüb gitti ve özlenen cevher elden yitti. Gereken hizmeti eda ettikten sonra gördüm ki, yakın hizmetlileri ağlayub çığrışma yoluna dökülüb seslerini yükseltmişler. Sesle ağlaşmak ölümün gerçekleştiği anlamına gelmeğin ola ki duyula. Kargaşaya yol açar deyüb engellemeye giriştim. Bir kaçını sustururken bir kaçı başlıyordu. Nefeslerini çığrışa çeviriyorlardı. Gördümki ol hamlar kesmezler. Bu fakirin aracılığıyla Odabaşılık makamına yükseltilmiş olan Süleyman Ağa'yı ki, sonraları vezir-i azam olmuştur. Araştırdımki bu hademeleri sustura. Ol zamanda sözü edilen Ağa, Hazinedarbaşı idi. Hal böyle gelişme üzere olıcak, kuşkusu baskın gelüb korkmuşki yeniçeri tâifesi haber alub Hazine-i âmireye el uzadalar. Bu korkuyla bab-ı hümayûna varmış ki, vezirlere durumu bildire. Böylece temize çıka. Ağa'nın Kapuya vardığından bilgi edinince, neye vardığun araşdırub hemen o yakaya koştum. Gördüm ki Kapuda durur ve bir kaç kimesne fanusla seğirtirler. Bunda neylersiz ve yoldaşlar zabtında niçün ihmal eylersiz? Ayttı ki, senün ne banun var. Bunca hazine korumak benim üstümdedir. Zarara uğrarsa cezayı ve suçu ben çekerim. Kapucular kethüdasını vezirlere gönderdim ki, gelüb gerekli görevlerini yapalar. Ben ise bir musibete uğramayayım, bundan kurtulayım

düşüncesinin zararı ,inad ve kibir gibi ıslah olunmaktan uzak olduğun bilmekle hatasını açıklamayı bir yana koyub Kapucular kethüdasın ardınca düştüm. Ağa hazretleri bir parça durun deyü çağırdım. Sesimden ben idüğümü bilicek saygıyla dönüb ne buyurursuz dedi. Sözü edilen kethüda Fil Yakub idi. İş bilir, işden anlar bir kişi idi. Yakın gelicek, ayttım ki, kande gidersiz. Ayttı. Süleyman Ağa, vezir-i azama gönderdi. Ayttım ki, anlar keder ve kuşkuya kapılup, önlemden kalub bir ham tedbir etmişler ise, siz, hod gün görmüş, incelikleri bilir devletlisiz. Askerin kaygulu olduğu demde gece yarısı Kapucular kethüdası vezir-i azama varmak ne gûne fitne kapusı bilinir ve akıl sahipleri bu önlemin getireceği fesadı anlarlar. Ayttı ki, gerçi doğru buyurursuz amma biz hizmet kuluyuz. Buna göre boyun eğdik. Olacak iş ne ise bu yurun anı işleyelim. Ben de ayttım. Bu gece bâb-ı saadeti koruyub beklemek, gizi saklı tutmak konusunda davranmak en akıllıca iştir. İrte töre gereği üzere ulu vezirleri Divana getirtüb yöntem gereğince divan sürülsün. Töreleri üzere arza girdiklerinde tedarük ne ise görülsün. Fil Yakub bu akla yatkın önlemi beğenüb dualar eyledi. Ben de girü otağ tarafına döndüm. Ağa, benimle kavga etmeğe kalkışıp, alışageldiği inadında direnicek, bu kez, bu dem tartışma zamanı değildir. Bu gece ne hal ise gizi saklamada gayret edin. Sabah da yaklaştı. Kerem idin bir ancık olsun sabr idüb dayanın diyerek bir çok yalvarıp yakarmalardan sonra kandırıp "sabahın olması yakın değil mi? (164)" suresini okumayı sürdürdük. Sabah olıcak Divan töresi gereğince vezirler geldiler. Vezir-i azam Pirî Paşa içerü girdikte gamlı gözlerinden seller gibi yaşlar döktü. Bu fakiri göricek elime yapışub gice ittiğüm önlemi beğendiğini söyleyerek hayır dualar etti. Hak taala seni bu Kapıya, bu hizmet için göndermiş. Eğer sen olmasan bu hadımların alacakları önlemlerle memleket haraba varur idi deyüb nice teselli ve beğeni

sözleri söyledi. Ol gün her zaman olduğu gibi Divan toplantısı yapıldı. Görevler verildi, terakkiler dağıtıldı. Hekimlere bil'atler giydirildi. Techiz ve tekfin işi görülüb, hekimlik alanında ünlü bilginlerden Hekim Şah Kazvini, Hekim İsa, Hekim Osman yüce otağ içinde yıkanması işine giriştiler. Yıkama sırasında sağ eliyle iki kez setr-i avret ittüğün izleyicek her biri hayretini belirtüb tekbir ve salavat getirdiler. Namazların eda idüb ölüm döşekleri serili olan yere defn ittiler.

Tac ve tahta vâris, bahtı güzel Şah Sultan Süleyman Han hazretlerine kuş gibi uçan bir ulakla bu gizi içeren mühürlü mektuplar gönderildi. Saltanat tahtını şereflendirmede acele etmesini ve halifelik durağına bir an önce gelmesini dilediler. Onun sevinçler getirecek gelişine dek orada beklediler.

Bu öykünün sonu Sultan Süleyman Han'ın tahta çıkışından sonra olmağın anın şereflerle dolu destanları sırasında inşa'Allah anlatılır. (165)

Ruhunu Sultan Selim'in ya İlâh
Gark-ı rahmet kıl be-hakk-ı Fatiha
Kim vefatına anın tarihidir
Ehl-i iman ruhı içün Fatiha

Mutlu doğumlarının Amasya kentinde sekiz yüz yetmiş beşte (1470/71) olduğu söylenir. Nitekim Molla İdris bu güzel deyişle anlatmıştır.

Sekiz yüz yetmiş beşinci yıl içinde
Değerli bir taş düştü şahın tacından
O bir katre idi bilim denizinde
Bilgi kudretiyle göz bebeği olan
Adı Selim şahlığın baş tacı hele
Olgun hakim bilgelik almak diler andan

Tahta mutlulukla oturuşlarının dokuz yüz on sekiz Saferinde (Mayıs 1512) idüğün daha önce anlatılmıştı. Buna göre şerefli ömrü elli bir ve saltanat süresi dokuz yıldır. Nitekim demişler.

Husrev sanında Husrev-i Rum, Şam'ın sultanı
Dinin hakanı Selim ezdi sapkınları
Ol cihan padişahı sekiz yüz yetmiş beşte
Yer yüzüne geldi çadır kurdu görkemiyle
Dokuz yüz on sekizde çağa sultan oldu
Saldı Rafızîye gönül yakan yalın kılıcı
Arap ilin fethiyle Alaüddevle'yi kırdı
Baş götürdü de devlet düzenin yürüttü
Dokuz yüz yirmi altıda göçtü alemden
Yurt edindi Birin'i cennet köşklerinden

Ol durağı yüce Padişahın öyküsü yazılmaya kalkışılsa gerçekten bir kitap olur. Öyleki felekler sayfa, yaprak ve defter, yer yüzünün ekseni kalem, kutbu da uç olsa, şu Utarid denilen akıllı yazıcı onun saltanatı görkemini betinleme de, ululuğunu yansıtmada güçsüz kalır. Yiğitliği ve bahadırlığı, cihangirlik konusundaki titizliği, kamu yararına olan büyük fetihlerinden bellidir, Güzel yüzü aydın, Hassan'ı andıran konuşması açık seçik, anlayışı olgun ve yüksek, dürüst yaradılışı eşsiz idi.

Selim Han Türkçe Farsça Tatarca
Söylerdi güzel güzel şiirler
Bilgelerle dostluğu severdi
Aydın gönlü buna istek besler
Can gözünden aktığından beri
Kevser şiiri canı tazeler
Tanrı desteğiyle olmuş idi
Adalet yeli dünyada eser
Himmetiyle o lutfu Kevserin
Kabrini sulasın de her seher

Yüce saltanatının kapısı tabıl ve alem sahiplerinin başvurduğu, eyvanı gökleri tutan divanı ise kılıç ve kalem ıssının toplandığı bir yerdi. Felekleri andıran otağı yer yüzünde kimseye baş eğmeyen, başına buyrukların secdegâhı ve zamanın kahir pençesinden kaçan anlı şanlı kişilere, yücelikler kapısı sığınılacak yer iken, gönül ülkelerinde Han ve iktidar göklerinde ay iken, çağının hükümdarlarının gidişine uymaz, derviş yaradılışlı bir şah ve gönülleri paralanmış fakirleri durmadan kollayan iyi niyetli bir insan idi. Ululuğu, üstünlüğü, kudreti bir derecede idi ki, ay gibi başlığı başına geçirmeyip tac ve koronadan sıkılır, halifelik giysisini giyme hakkı durur iken, derviş kılığında giysiler seçerdi. Geceleri Tanrıya yakarmayı hiç bir zaman aksatmaz. Halkın sorunlarını çözmek yolunda zamanı, düşünmekle geçerdi. Gündüzün de davranışlarının özü, zaten bu idi.

Gözünden hiç bir an gitmezdi kitap
Uykuya, hurilere vermezdi yüzü

Babam merhum eydir ki, yemek zamanlarını biz söylerdik. Yoksa gözünde ruhani gıdaları derlemekten başka bir şey yoktu. Hazine-i âmirede bulunan değerli kitapları başlarından sonlarına dek birer kere okuduğunu kendi ağzıyla söylediğini anlatıp dururdu. Kutsal ruhların toplandıkları meclisi ışıklandıran şem'a, aydın gönlü, giceler sabahlara dek düşün ve görüş nurlarıyla ışır, insan ruhlarının eğitilmesi konularıyla uğraşmakta olduğunu söylerdi. Uğurlarla dolu avuçları yüksek himmetlerinin gereği nice emellerle dolu olup, keremler saçan elleri sağanaklar gibi yağan yağmur ve bulutlara benzerdi. En sevinçli günü ve en büyük eylentisi uğraş ve savaş, döğüş ve tokuş idi. Katında gül renkli içki, delik deşik edilmiş düşmanın kanı olup, tar ve çenk sesleri ise cenk meydanlarının ürkütücü naraları, teranesi de ok ve yayların vızıltısı olduğun, savaşın en kızgın anlarında bile korku bilmez, neşe içinde dolaştığını görenler anlatırdı.

Nitekim Rum diyarının öğüncü, nice bilimleri özünde derleyen, son dönem bilginlerinin en seçkini, ün yapmış kişilerin en üstünlerinin beğendiği, Fetva makamının en üst başında oturan Kemal Paşa zade nazmettiği derli toplu mersiyede onun öğülesi özelliklerine işaret buyurmuştur. Bu mersiyenin tümünü aktarmak kitabın genişlemesine neden olacağından gönül alan bir bendini yazmakla kısa ve öz söyleme ilkesine bir kez daha uyulmuş oldu.

İşte o bend;

Azmde nev-cevan ve hazmde pîr
Sahibü's-seyf ve sahibü't-tedbîr
Hem saf-âra idi hem Asaf-ray
Ne vezir ister idi ve ne müşîr
Eli şemşîr idi dili hançer
Nîze idi kolu ve parmağı tîr
Az müddette çoğ iş itmişidi
Sâyesi olmuş idi alem-gîr
Şems-i asr idi asrda şemsin
Zillî memdud olur zamanı kasîr
Tâc ü tahtiyle fahr ider beyler
Fahr iderdi anunla tac ü serîr
Gönlü ol sûrda bulurdu sürûr
Ki çala çağıraydı tîg u nefîr
Rezm işinde bezm 'ayşında
Görmedi pîr-i çerh ana nazîr
Çıksa eyvan-ı bezme mihr-i münîr
Girse meydan-ı rezme şîr-i dilîr
Ölicek dar u girin ol şiri
Ansun ve kan ağlasun şemşir
Hayf Sultan Selim'e hayf ü dirîg
Hem kalem ağlasun ana hem tîğ (166)

Sözü edilen üstad, bir yazısında şu öğütü anlatmıştır. "Sözlerine inanılan, gerçekleri anlatanlar söylerler ki, ol kudret gökleri dolun ayının doğumunu bir karamet sahibi derviş,

Dili Hak gizlerinin çevirmeni
Kendü saklı gizlerin mahzeni

tan atarken, ferah sarayın kapısında bulunup, ol mutluluk göğü güneşinin doğuşundan haber vermiş aytmış ki, bu gün bu şanı yüce soydan yani, Osman oğlundan bir oğlan doğiserdür. Devleti sabahının aydınlığı güneş gibi ufukları aydın idüb, atası yerine halifelik tahtına geçüb sultan oliserdür. Güzel vücudunda yidi yirde yıldız örneği ben olsa gerek. Ol benler sayısınca şanı yüce beyleri bozguna uğradub, kırub ülkelerini ele geçirse gerek. Ol keramet ıssı dervişin muştular getiren işareti olduğu gibi çıktı. Sözü edilen merhum Padişah dünyaya gelüb, ol şahlık burcunun ayı mutluluk ufkunda doğdu.

Gökte ululuk hilali yeniden doğdu
Yücelik bahçesinin gülü yeniden açtı

Temiz bedeninde, parıldayan vücudünde gördüler, ol dervişin dediği gibi hiç kuşkusuz yedi ben var. Bildiler ki, ol saklı gizlerden haber veren aziz, kerametten boş değil. Ettiği işarette bir iş var. Ne vakitki ol kerem ıssı Padişah cihangirlik yolunu tuttu. Ol tac ve hırka sahibi dervişin dediği gibi yedi taht ıssına yengü buldu. İlk girişiminden yılmadan işe girişti ve tahtkenti İslambol'a ayak bastı. Keremli atalarının ve ulu dedelerinin cihanı andıran tahtına geçti. Mutlu babası Sultan Bayezit, henüz sağ iken yerine oturdu. İkinci kez ise fetih ayetleriyle bezeli sancağı yükselterek gülistana benzeyen ülkeden yağı dikenlerini sürmeğe özen gösterüb büyük kardeşi Sultan Ahmed'in bahtı ağacı kökünü cihan bostanından kökleyip, yaşam hırkasını eğninden soyup çıkardı. Üçüncüsünde öteki kardeşi Korkud Han'ı şöyle korkuttu ki, mal ve parasını bir yana atıp, bahar gülleriyle canlanan ülkesi gülzarını kodu kaçtı. Mağara köşelerini yurt tuttu. Ol yaman aslan avcısının pençesinden anda dahi kurtulamadı. Dünya sarayını bırakıp yokluk dehlizine girmeyince ide-

medi. Dördüncüsünde ise gayretinin yükseklerde uçan doğanı ülkeler avlama sevdasıyla safalarla dolu devleti havasında kanatlarını açtı. Azerbaycan diyarına yürümeye karar virüb, Erdebil azgınlarının başı Şah İsmail ile ki, parlak gücünün dolun ayı ululuk göğüne çıkmıştı. Çarpışıp savaş ateşini ol yere batasıcanın üzerine saçtı. Diyarbakır'ı ve Kürdistan topraklarının çoğunu elinden alub ol kendini beğenmişi utançlara boğdu. Gök ve görkemi dağılub saygınlık yapısı yıkıldı. Beşinci kezde güç ve kudret ıssı Alaüddevle Bey'i ki, bir hiyleci, dolancı yaramaz idi. Kırk yıldan artık idiki dünya varında devlet sahibi devletli idi. Cihanı delen okunun evrenine yutturup kuşkulu Türkmenin yurdunu alt üst etti. Altıncısında ise, gayreti atına atladı Arap diyarı hükümdarı, Mısır sultanı Kansu Gavri ki, zulmü karanlığı ol diyar halkına aydın günü karanu gice etmişti. Savaş meydanı ortasında kılıç aslanının ezici pençesiyle sıkub ol yere batasıca evreni, yılan ve karıncalara azık etti. Yedinci kez de ikinci Sultan Toman Bay ile Mısır'ın tahtkenti üzerinde Ridaniye meydanında tutuşub savaş ateşiyle yaramaz vücudunu göyendirdi. Bir nice çarpışmadan sonra ol bahtsızı helak idüb gereksiz varlığından cihan ucun temizledi. Bulut renkli kılıcın suyu ve yakan ateşiyle çerkesin ocağın söndürdü. İşte anın sözleri ve bizim sözlerimiz bu güzellikle noktalanmış oldu.

Dip Notları

1 — el-Hacc. XXII. 1

2 — el-Bakare. II

3 — Kâtib-i ezel. Levh-i mahfuzu yazan varlık. Allah.

4 — en - Nahl. XVI. 43. Onlar sabrederler ve Rablerine yönelirler.

5 — et - Talak. LXV. 3

6 — Yönetimi yasal yollar dışında ele geçiren kimse. Başa geçen lider.

7 — Pleiades. Kuzey yarım kürede Boğa burcunun en parlak yıldızı olan ed - Deberan'ın ilerisinde Feres-i âzam doğrultusunda parlak yıldız kümesi.

8 — Kelamü'l - mülûk mülûkü'l - kelam.

9 — es - Süyutî. Cami'us - sagir. Kahire 1352. 368. 2735

10 — Bozkırda yetişen iri at

11 — Kıyamet günü İsrafil aleyhisselamın üfleyeceği boru. Kıyametin başlangıcı.

12 — Felekü'ş - Şems. Güneş feleğini içeren gök katı.

13 — el - İsra. XVII. 24

14 — el - Mâide. V 119

15 — Dileklerin onaylandığı Tanrı katı

16 — Aclunî. Keşfü'l - hafâ. Beyrut 1332. II. 121

17 — en-Nisa. IV. 128

18 — el-Bakare. II. 285

19 — Hud. XI. 56

20 — el-Bakare. II. 10

21 — el-A'raf. VII. 45

22 — Şiddetli, gürültülü sert rüzgar

23 — ez-Zariyat. IX. 50

24 — el-Bakare. II. 156. Onlara bir kötülük olduğunda biz Allah'ınız elbette ona döneceğiz derler âyetini simgeleyen tümce

25 — Âl-i İmran. III. 159

26 — es-Süyutî. Ayn. esr. 496. 3643

27 — el-Enfal. VIII. 63

28 — Yazar burada ilk dizede şöyle söylemektedir.

Firarun noktasın idüb muda'af

Eski yazıda firar sözcüğündeki "F" harfi tek nokta ile, karar sözcüğündeki "K" harfi de iki nokta ile yazılmaktadır. Buna göre "F" nin noktasını iki kat yani, ikileyince karar sözcüğü yazılmış olacağından bu günkü anlatışla kaçış kalış'a dönüşmektedir. Bu dizeyi Türkçemize böyle aktardık. Şöyle de olabilirdi.

Kaçmanun üçüncü harfin "le" ittiler

29 — İslam kültüründe çok geçerli bir deyimdir. Salt anlamı iki denizin bir araya gelip kaynaştığı yer

demektir. Kur'an'da geçiş biçimi Musa Peygamber ile Hızırın buluşmasıyla ilgilidir. el-Kehf. XVIII. 60. İslam bilginleri akıl ve din bilimlerini özünde derleyen yani, Musa ile Hızr'ın bilgisine erişmiş kişi anlamında bu deyimi kullanırlar. Ayrıca kimi kitaplara da ad olmuştur. Söz gelimi Hanefî fıkhında İbnü'-Saatî el-Bağdadî (Ölümü. 1294) yazdığı kitaba bu adı verdiği gibi, Şeyh Nâsih el-Yazıcı da (1800-1871) makamatına aynı adı koymuştur. Coğrafya bakımından neresi olduğu konusu için Bak. M. Hamdi Yazır. Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul 1936. IV 3256.

30 — Sibeveyh Amr b. Osman. Arap gramercisi. Basra okulunun kurucusu. Basra'da doğup yetişmiş, 770 de Şiraz yakınlarında ölmüştür.

31 — Tâiye. Arap şiirinde iki ünlü kasidenin adıdır. Uyak "T" harfiyle yürütüldüğünden Kasidetü't-Tâiye diye tanınır. İbnü'l-Fâriz'in kaleminden çıkan bu kasidelerden büyüğü (Kübra) 965, küçüğü (Sugra) 102 dizedir.

32 — Lâmiye. Uyağı "L" harfiyle son bulan kasidelere verilen adtır. Bu uyakla yazılmış pek çok kaside vardır. Söz gelimi İbnü'l-Verdî ve Â'iş'in Lâmiyeleriyle Tugrai'nin Lâmiyetü'l-Acem ve Şenferi'nin Lâmiyetü'l-Arab'ı bunların en ünlüleridir.

33 — Mu'allakat. Arap Cahiliye şiirinin yedi ünlü kasidesine verilen ad. Bunları yazan ozanlar İmru'l-Kays, Tarafe b. el-Abd, Zuhayr b. Ebi Selma, Lebid, Antere b. Şeddad ve Amr b. Külsum'dur.

34 — İbn. Muti'. Zeynüddin Yahya el-Magrıbî. Doğumu 1168. Arap dil bilgini. Dürretü'l-elfiye fi'n-nahv kitabı ile ün yapmıştır.

İbn. Mâlik. Ebu Abdullah Muhammed. 1203-1273. Endülüslü Arap dil bilgini. Elfiye fi'n-nahv adlı kitabı ile tanınmıştır.
Elfiye. Bin dizeden oluştuğu için bu adla tanınan Arap gramerine ilişkin değerli bir yapıttır. Pek çok açıklamaları vardır.

35 — Kara İskender ve Sofu İsa Halife oğlu, olmak gerekmektedir. Gerçi Sultan Ahmed'in oğlu Şehzade Sultan Murad da bu aralarda Kızılbaşlar elinden tac giymiş gibi görünmekte ise de bu olayın Sultan Selim'in padişahlığından sonra gerçekleşmesi daha olasıdır.

36 — Âl-i İmran. III. 133

37 — Asla döndürülmeyi anımsatan âyet. el-Bakare. II. 156

38 — en-Nisa. IV. 78

39 — ez-Zümer. XXXIX. 51

40 — Arap özdeyişi

41 — Arap atasözü

42 — Arap atasözü

43 — Sinan Arapça "Ok" demek olup eski ABC'de "Sin" harfi ile yazılırdı. Türkçedeki "Sınmak" sözcüğü de "Sad" harfiyle yazılmaktaydı. Sin sad'a dönüştürülünce Sinan sınan oldu anlamı ortaya çıkar.

44 — Âl-i İmran. III. 26

45 — Arap özdeyişi

46 — Burada iki asker deyimiyle Kapukulu atlı ve yaya bölüklerini belirtmektedir.

47 — el - Bakare. II. 189

48 — Güneşin dolandığı oniki burçtan dördüncü burç. Hamel. Burc-i âteşî

49 — Luknavî. Ebü'l-Hasenat. Asâru'l-merfu'a. Hindistan. 287

50 — es - Süyutî. Ayn. esr. 579. 4302

51 — İbn. Arrak. Ebü'l - Hasen. Tenzihu'ş - şeri'a. Kahire 1375.

52 — en - Nisa. IV. 78

53 — Lukman. XXXI. 34

54 — Doğal ölüm. Takdirde yazılan nefeslerin tükenmesiyle gelen ölüm.

55 — Âl-i İmran. III. 133

56 — el - Fecr. LXXXIX. 27. "Ey özünde hoşnut edilmiş nefis Rabbine dön."

57 — Üçüncü kat cennet

58 — Cennet'te Sidre'de bulunan ve bütün dallarıyla cennetin tümünü gölgeleyen ilahî ağaç.

59 — Cennet'te akan bir ırmağın ya da orada bulunan bir havuzun adı.

60 — Bayezid-i Bistamî. Ebu Zeyd. Tayfur.? - 874. Büyük İslam mutasavvıfı. Dedesi Mecusî idi. İslam olduktan sonra tasavvufta ün yaptı. Fena fi'llah "Allah'ta yok olma" düşünüşünü ortaya atan velidir. Kurduğu tarikate Tayfuriye ya da Bistamiye adı verilmiştir.

61 — Arap dilinde tenvin ve cer gibi ön ve ard takılardan ötürü okunuşu değişmeyen sözcüğe verilen ad.

Arap dilinde car-i mecrûr durumunda olan bir sözcükten cer alametinin kalkmış olması. "fi Bekkete" gibi. Seyyid Şerif Cürcanî. Tarifat. İstanbul 1269.67

62 — ez - Zühruf. LXIII. 71

63 — Ebced hesabiyle 903 yani 1500/1501 yılını belirten tamlama.

64 — Tâcü't - tevârih. İstanbul 1979, III. 237, 306

65 — Hâtem Tâyî Abdullah b, Sa'd. ?-606. Cahiliye devrinin cömertlik, yiğitlik ve keremle ün yapmış ozanlarından biridir. Türk yazınında cömertliği simgeler.

66 — Molla Câmî Nureddin Abdurrahman. 1414-1492. Fars yazınında altın çağ ozanlarının sonuncusu sayılır.

67 — Lâmi'î Çelebi. Ölümü 1531/32. Osmanlı yazarlarının en ünlülerindendir. Pek çok yapıt bırakmıştır. Bak. Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 49

68 — Hazret-i Peygamberin kıyamet günü ümmetine şefaat için ulu divanda alacağı yerin adı.

69 — Necatî. Osmanlı şiirinin kurucusu olan üç ozandan ikincisi. Bakî'yi etkilemiştir. 1510 da İstanbul'da ölmüştür.

70 — Navarin

71 — Çankırı

72 — İslam inancına göre Tanrı yeryüzünde kendisini temsil etsin diye insanı yaratmıştır. Tanrının halifesi ya da vekili olan bu insan topluluklarını yönetsin, onlara yol göstersin, aralarında adaleti sağlasın diye de her yüz yılda bir aralarından seçkin bir kulunu görevlendirir ki bu görevliye Kutup denir.

73 — ez - Zühruf. XLIII. 32

74 — Ahmed Paşa. Mısır valisi oldukta baş kaldırmıştır. Yayan notu.

75 — Baş kaldıran. Yasal hükümete karşı çıkan önder.

76 — Bir adı da Nebe'dir. Kur'anın 30.cüzünün ilk suresi olmakla bu cüz Amme adıyla da anılır. 78. sure olup, 40 ayetten oluşur.

77 — Ricalü'l - gayb. İslam inancına göre süresiz yaşam hakkını elde etmiş, insanların tutumlarını izlemekle görevlendirilmiş, yeri geldikçe dindar ve salih kimse lerle bağlantı kuran, çoğunlukla görünmez insan biçiminde ilahî varlık.

78 — Lukman. XXXI. 34

79 — es-Süyutî. Ayn. esr. 539. 8869.

80 — Tâc-ı Haydarî. Hazret-i Ali'nin başlığı. Yiğit ve erm'ş kişilerin giydiği başlık.

81 — en - Nahl. XVI. 90, en Nisa. IV. 59.

82 — en-Nisa. IV. 59

83 — el-Cum'a. LXII. 10

84 — Bu şehzadenin yaygın adı Emir Çelebi'dir.

85 — Hud. XI. 81

86 — Al-i İmran. III. 159

87 — Hadis. Süyutî. Ayn. esr. Kahire 1352. II. 373. 7459 7459

88 — Siyer biliminde Hazret-i Ebu Bekir ile Hazret-i Ömer'e, İslam hukukunda ise İmam Ebu Hanife ile onun en önde gelen öğrencisi İmam Ebu Yusuf'a ortaklaşa verilen bir san.

89 — Dördüncü halife Ali b. Ebi Talib'in sanı.

90 — Erdebil tekkesi şeyhlerinden Cüneyd'in oğlu, Şah İsmail'in de babasıdır. 1460-1488 tarihleri arasında postta bulunmuştur.

91 — Esved-i Ansî Yemen'de peygamberlik davasıyla baş kaldıranlardan birisi. Müseylemetü'l-Kezzab Yemame'de peygamberlik iddiasında bulunmuş, Beni Hanife'yi kendisine inandırmış, Beni Temîm'den kendisini peygamber sanan Secah adındaki kadınla anlaşmış ve evlenmiş, bu suretle Temîm, Taglib ve Hanife kabileleriyle tehlikeli bir güc olmuştu. Halid b. Velid komutasında ki Müslüman birlikler tarafından 633'te bu tehlike ortadan kaldırıldı.

92 — İlk halife Hazret-i Ebu Bekir.

93 — Ali b. Ebi Talib'in sanı.

94 — O günlerde İstanbul limanının başlıca iskeleleri olan Sirkeci ve Unkapanı iskeleleri anımsanıyor.

95 — Al-i İmran. III. 19. 85, el-Bakare. II. 257

96 — ed-Duhan. XLIV. 38

97 — el-En'am. VI. 165

98 — es-Saf. LXI. 14

99 — el-Bakare. 112

100 — Al-i İmran. III. 135

101 — Arap gramerinde kalb, teskin ve hazf biçimlerinde değişen harfe verilen ad. Sağlam olmayan illetli harf.

102 — Şi'i Caferî mezhebinde İslam dininin önderliğini sürdüren imamlara verilen ad. Eimme-i isna aşer. Hazret-i Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin, Mu-

hammed Bakır, Caferü's-Sadık, Muse'l-Kazım, Aliyibnü Musa, Muhammedü'n-Nakî, Aliyü't-Takî, Hasanü'l-Askerî, Muhammedü'l-mehdî.

103 — Bayburt. Nüsha. Yayan notu

104 — Hadis. Süyutî. Ayn. Esr. II. 44. 5854

105 — Arap atasözü

106 — Yazar burada Oğuz töresine güzel bir yaklaşım yapmıştır. Bilindiği gibi Gün Han Oğuz Han'ın oğlu olup Bozokların başını çeker ve Osman oğullarının atası Kayı Han'ında babası bulunmaktadır. Böylece Yazar töreyi iki ögesiyle Gün Han ve Aksancak temasıyla anımsatmakta ve bunu güneşin doğuşuyla bir kez daha vurgulamaktadır. Bu da hertürlü İran ve Arap-İslam kültürünün etkinliğine karşın Oğuz töresinin Osmanlı sarayında hala yani XVI. yüzyıl sonlarına değin canlı bulunduğuna olan inancımıza bir tanıktır.

107 — el-Feth. XLVIII. 1

108 — Hazret-i Ali'nin sanlarından biri.

109 — Alp-er-tunga'nın İran mitolojisindeki adlarından biri. Afrasyab.

110 — el-Fil. CV. 5

111 — İslamdan önce Yemen yöresinde yaşayan ve Hud peygamberin çağrısı ve öğretisine uymadıkları için İlahî gazaba uğrayan kavmin adı.

112 — el-Kıyame. LXXV. 10

113 — el-Mâide. V. 99

114 — en-Nisa. IV. 5

115 — Arap atasözü. Hırs sahibi amacına erişemez.

116 — Yunus. X. 67

117 — es-Saf. LXI. 13. Allah'tan bir yardım ve zafer.

118 — Arap atasözü.

119 — Ebu İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî. Ölm. 878

120 — el-Kaf. L. 6

121 — Al-i İmran. III. 26

122 — Çeşitli surelerde geçen bir ayet-i kerimedir. Söz gelimi. el-Bakare. II. 284, Al-i İmran. III. 184, Maide. V. 17, 19, 29, 140, 165, En'am. VI. 17. Enfal. VIII. 41, el-Haşr. LIX. 6

123 — el-Alak. XC. 7

124 — el-Bekare. II. 134

125 — el-Meâric. LXX. 9

126 — Al-i İmran. III. 26

127 — Yazar, İslam yayılışını ve bu yörenin islamlaştırılmasını açıklayan Tarih kitaplarını işaret etmektedir. Taberî, Fütuhü'l-büldan, Fütuhü'ş-Şam gibi.

128 — el-Bakare. II. 208

129 — el-Enfal. VIII. 62

130 — el-İsra. 17. 15

131 — Taha. XX. 44

132 — el-Mülk. LXVII. 21

133 — Hadis. Süyutî. Ayn. esr. II. 653. 9985

134 — Gavri'nin geçmişte satın alınan ve sonra azat edilen bir köle idüğüne işarettir. Yayan notu.

135 — Al-i İmran. III. 160

136 — el-En'am. VI. 45

137 — el-İsrâ. XVII. 81

138 — Tanrının yeryüzünde gölgesi. Osmanlı sultanlarının sanlarından biri.

139 — el-Büruc. LXXXV. 1

140 — Tırnak içindeki bilgi kenara basılmıştır.

141 — Kasr u cem. Öğle ve ikindi namazlarının sünnetlerinin kılınmayarak birleştirilip kılınması biçimi. Savaş ya da felaketli anlarda, zor durumlarda böyle davranılmasına izin vardır. Hazret-i Peygamber ilk kez Bedir olayında bu biçemi uygulamıştır.

142 — Tırnak içindeki bilgi kenara basılmıştır.

143 — Al-i İmran. III. 159

144 — Hadis. Bir başka biçemle Süyutî. Ayn. esr. II. 101. 5294

145 — Nil sularının belli zaman aşamalarında kabarmasını ölçen araç.

146 — en-Nisa. IV. 78

147 — Kaçış yeri neresi? el-Kıyame. LXXV. 10

148 — el-Ahzab. LXXXII. 13

149 — el-Hadid. LVII. 25

150 — el-Mücadele. LVIII. 22

151 — el-Ankebut. XXIX. 55

152 — Abese. LXXX. 34

153 — el-Araf. VIII. 43

154 — en-Nisa. IV. 43

155 — Hazret-i Yusuf öyküsünün kadın kahramanı. Firavunun eşi.

156 — İslam hukukunun temel ilkelerinden biri.

157 — el-Bakare. II. 61

158 — el-En'am. VI. 45
159 — el-Araf. VIII. 43
160 — Nureddin-i Şehid
161 — La yüs'el amma yef'al
162 — Malikü'l-mülk mimleri. Mahya'nın mimi mevta'nın mimi. Yaşatır öldürür ya da hayat verici, can alıcı kavramının karşılığıdır.
163 — Yasin. XXXVI. 58. Merhametli olan Allah katından onlara selam vardır.
164 — Hud. XI. 81
165 — Hoca Efendi, Tarih'inin bu bölümünü yani Sultan Süleyman dönemini yazma olasılığı bulamamıştır. Bak. İslam Ansiklopedisi ve Önsöz.
166 — Mersiyenin yalınlaştırılmış biçimi şöyledir.

Tuttuğunda bir yiğit er ağır başlı
Hem sağlam görüşlü hem de kılıç ıssı
Asaf kavrayışıyla safları bezeyen
Gerekmezdi ona vezir ya danışman
Eli keskin kılıçtı diliyse hançer
Kolu mızrağa parmağı oka benzer
Az sürede nice işler etmiş idi
Gölgesi tutmuş idi bütün alemi
Çağın güneşiydi ikindide güneşin
Gölgesi uzun olur vakti kısa bilin
Tac ve tahtıyla onun öğünürdü beyler
Öğünürdü anınla tac ve hem tahtler
Gönlü ol düğünlerde bulurdu neşe
Çala çağıraydı kılıç boru ile
Cenk işinde ve de neşe meclisinde
İrmedi koca felek bir benzerine
Çıksa neşe meclisine aydın güneş
Girse cenk meydanına yiğit aslana eş
Ölicek ol cenk ü uğraşın aslanı
Kanlar ağlasun kılıç ve ansun anı
Binlerce vah ey ki vah Sultan Selim'e
Hem kalem ağlasun ana kılıç hem de

DİZİN

Kişi Adları

Abdal Bey. Nemran hakimi. 248
Abdi Çelebi. Abdullah Paşa oğlu. 291
Abdullah. Şehzade. 109
Abdullah b. Zübeyr. 333
Abdülbaki. Seyyid Nimetullah oğlu. 201
Abdülkerim Çelebi. Abdullah Paşa zade. 341
Abdülvahhab. Mir. 213, 214, 230, 254
Abdurrahman Efendi. Müeyyed zade. 79
Abdürrezzak Bey. 241
Ahi Çelebi. Hekimbaşı 135, 138, 139, 297, 360
Ahmed. Şehzade. Sultan. 1, 5, 7, 8, 11, 15, 17, 21, 23, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 93, 110, 116, 119, 124, 145, 147, 149, 150, 152, 153, 154, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 349, 350, 351, 366
Ahmed Bey. Afşar. 270
Ahmed Bey. Karaca Paşa. 182, 279, 291, 320, 340
Ahmed Bey. Kızılbaş beyi. 270
Ahmed Bey. Emir. 189
Ahmed. Şeyh. 195, 196
Ahmed Bey. Seyyid. 262
Ahmed Bey. Zurki. 250, 266
Ahmed Paşa. Dukakin oğlu. 163, 166, 181, 183, 219, 226, 229
Ahmed Paşa. Fenari zade. 116, 117
Ahmed Paşa. Gedik. 114, 115, 119
Ahmed Paşa. Hain. 123, 138, 358
Ahmed Paşa. Hersek oğlu. 1, 70, 73, 79, 117, 199, 226, 279
Ahmed Bey. Karaçin oğlu. 158, 159, 236, 262, 266, 269, 338
Ahmed. Yiğit. 253
Alaaddin. Şehzade Ahmed'in oğlu. 110, 147, 149, 166
Alauddevle Bey. 181, 191, 229, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 255, 275, 363, 367

Alemşah. Şehzade. Bayezit'in oğlu. 111
Ali. Hazret-i. 62, 63, 130, 173, 196
Ali Mirza Sultan. 228
Ali Ağa. Hazinedarbaşı. 315
Ali Bey. Malkoç oğlu. 205
Ali Bey. Sason hakimi. 248, 250
Ali Bey. Şehsüvar oğlu. 189, 195, 196, 197, 199, 229, 234, 239, 242, 285, 311, 327, 348, 349
Ali Paşa. Hadım. Vezir-i azam. 47, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 69, 117, 118, 120
Ali, Seyyid. Nusaybinli. 260
Ali Şir Nevayi. Emir. 224
Allan. Emir. 287
Ayas Ağa. Yeniçeri ağası. 317
Ayas Bey. Anadolu beylerinden. 202
Ayas Paşa. 114
Bali Ağa. 261, 314
Bali Çavuş. 195
Bali Paşa. 123, 124
Bali Voyvoda. 189, 190
Bahşı Bay. Çerkes beyi. 315
Bayezit. Yıldırım Han. 232, 233
Bayezit. II. Sultan. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 66, 67, 69, 70, 73, 74, 75, 81, 83, 84, 88, 89, 91, 92, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 138, 139, 143, 177, 236, 293, 358, 366
Behram Ağa. 272
Bedir Bey. Cizre hakimi. 262, 270
Burak. Efsanevi at. C. I. Not. 9
Cafer Ağa. Kapudan. 334 353
Cafer Çelebi. Taci zade. 79, 212, 243
Canberdi Gazeli. 288, 297, 301, 302, 303, 313, 314, 315, 321, 324, 327, 344, 346
Celal. Türkmen kocası. 347, 348
Celaleddin Aksarayi. 225
Celaleddin Devvani. 127, C. II. Not. 49
Cemşid Bey. 250, 257
Cezeri. Muhammed. İmam. 133
Cem Sultan. 114, 119
Cengiz Han. 298
Çuka Sultan. 262, 266
Davud Bey. Hizan hakimi. 248, 269
Davud Bey. Nemran hakimi. 266
Davut Paşa. Büyük. 115, 119
Davud Paşa-yi Sani. 119

Delü Genüz. 83
Dev Sultan. 67
Devlet Bay. Gazze nâibi. 303
Durmuş Bey. Urfa hakimi. 252
Durmuş Han. 266
Ebu Bekr. İlk halife. 173, 279
Ebü'l-Berekat. Hicaz şerifi. 332
Ebü'l-Fazl Efendi. Molla İdris'in oğlu. 341
Ebu Nemi. 333
Emir Ahmed. 269
Emir Seyyid. Şah Ali oğlu. 246
Emir Seyfeddin.
Emir Sultan Hüseyin. 247
Emir Çelebi. Şehzade. 113, 154
Emir Davud. Hizan meliki. 269
Emir Melik Bey. 248
Emir Melik Abbasi. 248
Emir Çerefeddin. Bidlis meliki. Bak. Şeref Bey.
Erdebil oğlu. Bak. Şah İsmail.
Esved-i Ansî. 173
Evrenos oğlu. 296
Ferhad Ağa. Mir-i alem. 317
Ferhad Bey. Teke sancakbeyi. 282, 302
Ferhad Paşa. Rumeli beylerbeyi. 40, 41, 123, 124, 140, 347, 348, 349, 356
Ferah Şad Bey. 189, 311
Gavri. Bak. Kansu Gavri
Hacı Yahya. Melikü'l-ümera.
Hacı Bey. 245
Hafız-ı Şirazi.
Halid b. Velid. 258
Halid Bey. Kürt. 249, 354
Halife Bey. Bağdat hakimi. 202
Halil-i Eyyubi. Melik. 247, 249, 259, 260, 266, 267, 269
Halil Bey. 259
Halil Paşa. Çandarlı. 116
Halil. Kürt. 220
Halil Paşa. Rumeli beylerbeyi. 120
Halimi Çelebi. 131, 132, 133, 134, 135, 136, 229, 243, 335
Hamza Halife. 230
Hasan Ağa. Kapu ağası. 129, 130
Hasan Ağa. Mora sancakbeyi. 205
Hasan Can. 5, 40, 123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 135, 136, 140, 193, 194, 211, 216, 290, 296, 297, 306, 313, 350, 351, 352, 356, 357, 358, 359, 361, 364 C. II. Not. 54
Hasan. Hazret-i. 332
Hasan Paşa. Rumeli beylerbeyi. 24, 79, 120, 176, 199, 205
Hasan. Sultan. 318
Hasan. Tellak. 357
Hasan Bey. Uzun. Bayındırlı. 189, 191, 213, 231

Hassan. Şair, 363
Hayır Bay. 285, 288, 289, 327, 335, 336, 337
Haydar Bey. Lala. 60, 61
Hayder-i Erdebili. 168, 172
Hakimşah Kazvini. 138, 139, 362
Hemdem Paşa 162, 188, 189
Hoca Sadeddin. 123, 306
Hızır. Atçeken. 208, 209
Husrev Paşa. Karaman beylerbeyi. 261, 263, 266, 285
Hüdavendigar Gazi. Bak. Murad I.
Hüdaverdi. İskenderiye nâibi. 303
Hüsam Paşa. 307, 308
Hüseyin Baykara. 224
Hüseyin Bey. Elçi. 272
Hüseyin Bey. Bohtevi. 269
Hüseyin Bey. Pir. 230, 266, 267
Hüseyin Bey. Çerkes. 262, 263
Hüseyin Bey. Halvacı oğlu. 211, 219
Hüseyin Han. 266
İbn. Haneş. 344, 345, 346
Ibn. Malik. 66
Ibn. Muti. 66
İbrahim Paşa. Çandarlı. 116
İbrahim Paşa. Pargalı 212, 213, 214
İbrahim. Sabuncu. 351
İbrahim Şebüsteri. 65
İbris-i Bidlisi. 219, 231, 246, 248, 251, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 269, 270, 271, 305, 332, 340, 362
İhtiman oğlu. Rumeli beylerinden. 294
İsa. Hekim. 262
İshak Paşa. 113, 116
İskender. Büyük. 298
İskender Bey. Yörgeç oğlu. 202
İskender Çelebi. 140
İskender Paşa. 116, 117, 120, 243, 244
İsmail Bey.
İzzeddin Şir Bey. 248
Kadı Paşa. İshak. 230
Kansu Gavri. 166, 234, 242, 269, 275, 276, 277, 281, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 297, 299, 309, 345, 367
Kara Han. 252, 254, 255, 258, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 280
Karabulut. At. 40
Karagöz Paşa. 44, 45, 47, 120
Kasım Bey. Teke sancakbeyi. 158
Kasım Bey. Eğil hakimi. 250, 266
Kasım Bey. Silistre sancakbeyi. 120
Kasım Paşa. Güzelce. 100, 114, 115, 293, 346
Kaygur Sultan. Bağdat hakimi. 262, 266
Kemal Ağa. Yeniçeri ağası.

347
Kemal Çelebi. Çölmekçi zade. 291, 340
Kemal Paşa zade. Şemseddin Ahmed. 136, 137, 138, 141, 329, 365
Kemaleddin Erdebili. 126, 127
Kemaleddin. Uzun. 337
Koçi Bey. Bursa sancakbey.i 28
Korkud Han. Şehzade. 1, 2, 5, 42, 43, 51, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 97, 111, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 366
Kör Şadi. 192
Kurt Bey. 254, 257
Lami'i Çelebi. Mahmud. 111, 113
Lutfi-i Tokadi. 137
Mahmud. Şehzade. Bayezid'in oğlu. 112, 113
Mahmud Bey. Ramazan oğlu. 311, 315
Mehdi Gav. 138
Mehmed. Hafız. Hasan Can'ın babası. 126, 127, 211, 306, 350
Mehmed. Şehzade. Bayezid'in oğlu. 111
Mehmed Ağa. 128, 129, 263
Mehmed Bey. Sason hakimi. 266
Mehmed Bey. Yörgeç oğlu. 205
Mehmed Bey. Karesi sancakbeyi, 202
Mehmed Bey. Bıyıklu. Emir-i ahur, 162, 226, Paşa. 231, 234, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 280, 285, 292, 305, 333
Mehmed Bey. Trabzon sancakbeyi. 191
Mehmed Bey. Mihal oğlu. 182, 189, 195
İsa Bey oğlu. 296, 303
Mehmed II. Han. Sultan. 89, 106, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 139, 177, 189, 191, 236, 353
Mehmed Han. Ustaclu oğlu. 183, 195, 201, 202, 209, 248, 250, 251, 252
Mehmed. Şehzade. Şehinşah oğlu. 83, 84, 110, 154
Mehmed Bey. Ali Bey oğlu. 269
Mehmed Bey. Ramazan oğlu. 285
Mehmed Bey. Korkmaz oğlu. 344
Mehmed Paşa. Hızır Bey oğlu. 115, 116, 119
Mehmed Paşa. Hoca oğlu. 278, 335, 339, 345
Melek Bey. 251
Mengli Giray. Tatar hanı. 16, 124, 125, 163
Mesihi Çelebi. 64
Mesih Paşa. 115, 116, oğlu. 211, 212

Mirza Ali. 138
Mirza Bediyüzzaman. 224
Mirza Çapük. 191, 228
Molla Cami. 224
Molla Fenari. 116, C. I. Not. 266
Muhammed Bedahşi. 135, 136, 297
Muhyiddin-i Arabi. 341
Murad. I. Sultan. 109, 111
Murad. II. Sultan. 110, 111, 113, 155, 177
Murad. Şehzade Ahmed'in oğlu. 110, 165, 349, 350, 351
Murad Bey. Çerkes. 299
Murad. Şehzade Mahmud'un oğlu. 113, 154
Mustafa Bey. Pilak. 191
Mustafa Bey. Davud Paşa oğlu, 152, 153
Mustafa Bey. İskender Paşa oğlu. 296, 345, 346
Mustafa Bey. Hacı. İzvornik beyi. 341
Mustafa Bey. Yahal oğlu. .205
Mustafa Çelebi. Şarabdar. 35
Mustafa Çelebi. Anadolu kethüdası. 326
Mustafa Paşa. 120, 199, Rumeli beylerbeyi 225, 226, 327, 331, 347, 358
Mustafa Paşa. Kapucubaşı. 80, 119, 160, 161
Mustansır oğlu. 296
Müseylemetü'l-Kezzab. 173
Nasuh. Gazi. 267
Necati, Ozan. 112
Necm-i Geylani. 201, 212
Nizam. 228
Nizameddin. Timar defterdarı. 256, 257, 264
Nuh Çelebi. Fenari zade. 341
Nur Ali Halife. 84
Nureddin-i Şehid. 341
Orhan Gazi. 112, 160
Orhan. Şehzade Mahmud'un oğlu. 113, 154
Osman. Hekim. 362
Osman. Şehzade. Sultan Ahmed'in oğlu. 110
Osman Şah. Alemşah oğlu. 111, 154
Osman. Zi'n-nureyn. 130
Ömeri- Farık. 130
Piri Bey. 270
Pîrî Çelebi. Mehmed. Defterdar. 219, 225, Vezir. Paşa. 229, 243, 278, 334, 339, 340, 342, 344, 347, 353, 358, 361
Piyale. Korkud'un adamı. 156, 157, 158, 159, 160
Rükneddin. Molla. Zeyrek zade. 278, 281, 337
Rüstem. Hacı. 219, 230
Rüstem. Okçu.
Rüstem. Padişah. Bayındırlı. 126
Saadet Giray Han. 163.
Saru Böyre. 207
Sarı Gürz. Bak. Saru kerez.
Saru Kaplan. 263

Saru Kerez. Molla Nureddin. 15, 17, 27, 28, 29
Selim. Sultan. Yavuz. 5, 6, 8-10, 12-35, 37, 39,-42 50, 51, 55, 58, 59, 70, 73, 76, 78, 79, 85-88, 90-93, 95, 97, 100, 101, 104, 105, 111, 118-120, 123, 124, 126-152, 154-158, 160-163, 165-167, 169, 174-177, 181, 182, 184-186, 188, 191-197, 199, 206, 209, 210, 212--214, 217, 218, 221, 224, 228, 230, 231, 237-239, 241, 246, 250, 252, 255, 270, 271, 273-284, 288-290, 292-299, 304-311, 313, 316-318, 321, 324-329, 332-338, 341-345, 349-353, 356-358, 362-365
Seyfeddin. Emir. 247
Seyyid Bey. Soran hakimi 250
Seyyid Ali. Nusaybinli. 260
Seyyid Muhammed Kemane. 202
Seyyid Şerif Cürcani. 201
Sıddîk-i âzam. 130
Si Bay. Şam emirü'l-ümerası. 285, 287
Sibeveyh. 65
Sinan Ağa. 165, 261
Sinan Bey. Karli oğlu. 202
Sinan Bey. Kapucubaşı. 158, 159.
Sinan Bey. Yularkıstı. 7, 75, 80, 81, 84
Sinan Paşa. Güveğü. 118, 120
Sinan Paşa. Hadım. 176, 199, 201, 229, 238, 239, 240, 241, 242, 274, 275, 277, 285, 286, 299, 301, 302, 303, 304, 310, 311, 313, 314, 321, 322
Süleyman. Şehzade. Sultan Ahmed'in oğlu. 110
Süleyman. Şehzade. Sultan. 6, 7, 8, 9, 10, 14, 42, 98, 141, 144, 149, 175, 212, 213, 279, 292, 293, 341, 344, 349, 362
Süleyman Ağa. Cebecibaşı.
Süleyman Ağa. Odabaşı. vezir-i âzam. 360, 361
Süleyman Bey. Ustaclu Mehmed Han kardeşi. 250
Süleyman Bey. Kara Han'ın kardeşi. 268, 269
Süleyman Bey. Alauddevle'nin oğlu. 229
Süleyman Bey. Prizrin sancakbeyi. 205
Şah Ali. Soran meliki. 246
Şah kulu. 21, 30, 42, 43, 46, 47, 63, 64, 69, 77, 117, 121
Şah Veled Bey. Süleymanlı. 266
Şadi Paşa. 199, 257, 260, 261
Şah İsmail. 64, 65, 66, 67, 120, 126, 127, 148, 166, 168, 170, 176, 177, 184, 185, 186, 187, 190, 192, 195, 196, 197, 201, 202, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 219, 221, 230, 238, 247, 252, 254, 261,

262, 268, 270, 271, 272, 274, 275, 299, 342, 349, 350, 367

Şemseddin Molla. 131, 132, 133, 134

Şehinşah. Şehzade. 5, 60. 69, 83, 110

Şeref Bey. Kızılbaş halifesi. 249

Şeref Bey. Kürt beyi. 248, 249, 254, 266, 267, 269

Şeytan kulu. Bak. Şah kulu.

Şeyh-i ekber. Bak. Muhyiddin-i Arabî.

Şükrullah Mogani. Molla. 230

Taçlı Hanım. 211, 212, 219, 230

Timur Bey. Aksak. 224, 233, 298

Toman Bay. 277, 297, 299, 300, 310, 312, 314, 315, 316, 317, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 367

Tur Ali Bey. Malkoç oğlu. 149, 163, 205

Uzun Kemaleddin. Şafi'i kadısı. 337

Ürkmez. Çerkes beyi. 315

Üveys Bey. Kayseri sancakbeyi. 202

Yahya Bey. 191, 192, 269

Yahya. Hacı. Melikü'l-ümera. 269

Yahya Paşa. 115, 118, 119, 120

Yakub. Fil. Kethüda. 361

Yakub Padişah. 126

Yakub Paşa. 118, 120

Yegan Bey. Hemedan hakimi. 262

Yunus Bey. Antab hakimi. 282, 315

Yunus Paşa. 110, 120, 286, 288, 311, 317, 321, 322, 336, 337, 338, 339

Zeynel Paşa. 189, 199, 234, 339

Zeyrek zade. Rumeli kaz'askeri. 278, 281, 337

Yer adları

Abakay. 255
Acem diyarı. 64, 65, 126, 144, 166, 170, 172, 175, 177, 184, 189, 195, 208, 213, 216, 217, 219, 221, 222, 223, 227, 231, 237, 238, 243, 246, 250, 251, 254, 255, 256, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 342, 343, 349, 350, 351, 356
Ada. Edirne. 22, 23
Adana. 311, 315
Aden. 331
Adiliye. 310, 316
Adilcevaz. 254, 257
Ahlat. 249, 254
Ahtahane. 219
Ahtemir. Van gölü. 251
Ahyolu. 18, 41
Akşehir. 348
Akçağlan. Bursa. 151
Akkirman. 8, 18
Alacahisar. 29
Alacalar. 229
Alaşehir. 47
Alve. 344
Amasya. 5, 7, 50, 69, 70, 75, 84, 89, 108, 110, 116, 150, 152, 161, 227, 229, 231, 233, 243, 245, 251, 253, 257, 260, 349, 362
Amid. Bak. Diyarbakır.
Anadolu. 17, 30, 32, 34, 44, 45, 46, 47, 49, 55, 77, 82, 83, 88, 118, 120, 121, 136, 145, 147, 148, 149, 151, 162, 163, 171, 176, 182, 199, 201, 202, 243, 261, 263, 281, 302, 311, 326, 344, 347
Ankara. 50, 51, 52, 149, 151, 160, 229, 348
Antalya. 2, 60
Antab. Gazi. 282, 292, 315
Aras. 224
Arap diyar. Arabistan. 51, 109, 123, 130, 132, 137, 144, 215, 268, 269, 270, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 290, 291, 296, 298, 300, 311, 320, 323, 328, 329, 331, 332, 334, 334, 340, 342, 342, 243, 344, 363, 367
Artukabad. 234, 348
Arapgir. 266, 270
Ariş. 301
Asi. 293, 346
Atak. 250, 266

Aydın. 109
Aynü's-safa. 307
Azerbaycan. 64, 65, 183, 186, 188, 193, 194, 197, 218, 221, 225, 244, 245, 251, 252, 255, 262, 367
Baalbek. 285, 295, 346
Babü'z-z-zuveyle. Kahire. 234, 329
Bağdat. 172, 202, 245, 262, 266
Balat. İstanbul. 245
Başgöze. Bursa. 151
Bayezit. İstanbul. 197
Bayburt. 6, 191, 225, 226, 229, 231, 233, 256
Bargiri. 255
Behisni. 292
Beyt-i mukaddes. Bak. Kudüs.
Beytü'l-haram. Bak. Mekke.
Beyrut. 331, 345
Beyşehri. 202
Birketü'l-hac. 311, 312
Bidlis. 246, 247, 248, 249, 254, 255, 256, 257, 266
Birecik. 265. 270
Bohtan. 262
Boğaz. İstanbul. 175, 230
Boğdan. 166
Bolu. 7, 8
Bosna. 28, 116, 117, 120, 176
Bozok. 229, 347
Buhayre. 327, 331
Bucakdere. 282
Bulak. Kahire. 320, 322, 324
Bursa. 46, 47, 109, 110, 114, 116, 147, 151, 154, 155, 160, 162, 279, 282, 301
Canik. 226
Cezire-i Ömeriye. Bak. Cizre.
Cebel-i zühal. Turna dağı. 239, 241
Cebel-i maktab. Mukattam. 311, 312, 315
Ceyhun. 267
Cidde. 331
Cizre. 247, 250, 257, 263
Curs-ı bargan. 210
Cüsuk. 258, 259, 260
Çağlagor. 228
Çaldıran. 120, 127, 196, 197, 198, 199, 219, 248, 252
Çankırı. 120
Çapakçur. 252, 257
Çemişgezek. 257, 266, 267, 270
Çin ağılı. 226
Çirmen. 33
Çoban köprüsü. Diyarbakır. 229
Çorlu. 35, 73, 358
Çermük. 189, 269
Çubukovası. Kayseri. 181
Çukur çayır. Edirne. 25
Darende. 150, 292
Daşkaya. 228
Dahme-i müteberrike. Mezarlık. Kudüs. 306
Dabık ovası. 284
Dayı Şeyhî. 226
Dergüzin. 210, 267
Dedekırgun. 265
Dicle. 263

Dimeşk. Bak. Şam
Dimetoka. 5, 99, 101, 115, 230, 272
Dimyat. 331, 333
Divrigi. 292
Diyarbakır. 183, 195, 201, 245, 246, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 270, 271, 274, 275, 280, 285, 292, 333, 341, 367
Ebü'l-bis. 310
Edirne. 5, 20, 21, 29, 31, 34, 54, 55, 59, 73, 102, 109, 123, 141, 166, 174, 175, 245, 279, 344, 356, 357, 358
Eflak. 166
Eğecek. 349
Eğil. 250, 266
Elbistan. 239, 255, 275, 281, 348
Erciş. 254, 255, 257
Eleşkirt. 192, 195
Elmalı. 234
Erbil. 247, 250, 270
Ercan. 196
Erdebil. 299, 367
Ergani. 252, 262, 270
Ermeni derbendi. 162
Ermen diyarı. 232
Erzincan. 6, 185, 187, 188, 189, 226, 231, 233, 257
Erzurum. 229
Eskidepe. 191
Eski Kahire. Bak. Mısır
Eskülüce. 182
Eşni. 246, 270
Eyüb Sultan. 100, 123, 140, 175, 224, 353
Farıga. 301
Fırat. 172, 232, 275, 280, 344, 347
Fil çayırı. İstanbul. 175, 274
Florini. 315
Frengistan. 157, 321
Galata. İstanbul. 115, 244, 294,
Gazze. 296, 297 299, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 313, 321, 331, 333, 344
Gelibolu. 49, 166, 176
Gerger. 292
Geyve. 109
Gota. Şam. 295
Göle. 191
Gökçayı. 61
Gökdere. Bursa. 151
Göksun. 240, 242
Gürcistan. 6, 12, 168, 191, 228, 338
Guristan. 172
Habeş. 331
Halep. 137, 269, 281, 282, 284, 285, 288, 289, 290, 291, 292, 297, 298, 307, 320, 331, 340, 341, 344, 345, 346
Halilü'r-rahman. 305, 307
Hama. 288, 293, 340, 341, 346
Hankah. Hangeh. 311
Han Yunus. 301
Haremeyn-i şerifeyn. Bak. Mekke.

Harput. 252, 262, 263
Hasankeyf. 247, 248, 250, 252, 257, 263, 269, 333
Hattare. 337
Havran. 295
Hefthaşme. 220
Hemedan. 262, 267
Herat. 172
Hersek. 118
Herzen. 250
Hınıs. 249
Hicaz. 285, 330, 332, 333
Hilan. 290
Hind. 92, 93, 166, 331
Hizan. 247, 248, 254, 257, 269
Horasan. 172, 224
Hoy. 195, 196, 211, 212, 219
Hulculiye. 304
Hums. 288, 293, 294, 340, 341, 346
Irak. 65, 172, 195, 214, 252, 262
İmadiye. 247
İncesu. 239
İnebahtı. 116, 117
İnegöl. 162
İran. 109, 118, 123, 126, 139, 171, 182, 187, 188, 192, 194, 198, 213, 215, 222, 224, 227, 228, 230, 231, 237, 252, 255, 273, 299, 343, 344, 349
İskenderin. İskenderiye. 285, 303, 312, 326, 327, 331, 334, 335
İstanbul. 3, 5, 34, 50, 73, 74, 75, 81, 87, 88, 91, 92, 104, 123, 162, 175, 223, 224, kulesi. 227, 230, 243, 244, 257, boğazı 274, 279, 280, 334, 340, 347, 351, 366
İzvornik. 245, 341
Kabe. Bak. Mekke.
Kağıthane. İstanbul. 176
Kağızman. 224
Kahire. 166, 285, 308, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 328, 329, 330, 331, 334, 335, 337, 367,
Kahta. 292
Kaplıca. Bursa. 111
Kara Amid. Bak. Diyarbakır.
Karabağ. 223, 224, 225
Karacabey. 234
Karadeniz. 41, 184, 189
Karahisar. Şebin. 226, 348
Karaköprü. 257, 258
Karalar. 346
Karaman. 5, 12, 60, 61, 69, 70, 74, 75, 83, 117, 120, 150, 162, 181, 188, 199, 243, 250, 261, 263, 266, 267, 268, 285, 349
Karlubel. 234
Karesi. 202
Kars. 228
Kasımpaşa. İstanbul. 294
Kasr-ı ablak. Şam. 295
Kastamonu. 112, 120
Katye. Mısır. 297, 308, 309, 331
Kayseri. 60, 61, 181, 183, 187, 191, 202, 229, 243, 274, 275,

277
Kazlıgöl. 195
Kefe. 8, 9, 14, 41, 42, 73, 98, 111, 144, 163
Kelarh. 262
Kemah. 152, 231, 233, 234, 236, 238, 255, 262, 266, 269, 338,
Kerad. 262
Kerh. 263
Kerkük. 250, 262, 268
Kızılkaya. 43, 60
Kızılırmak.
Kırım. 124
Kigı. 226, 256, 257
Kili. 87
Killiyurt. 191
Kilidü'l-bahir. 272
Koçhisar. 265
Konya. 83, 110, 181, 280
Koron. 117
Köstendil. 289
Kudüs. 285, 295, 296, 305, 326, 331
Kumkapı. İstanbul. 88
Kuşçu çemen. 219
Kürdistan. 201, 254, 262, 268, 280, 346,367
Kütahya. 44, 45, 46, 60, 162,
Malatya. 150, 246, 274, 292, 331
Maksem-i Nil. Mikyas. 317, 335
Maku. 195
Maltepe. İstanbul. 75, 176
Manastır. Bursa. 112
Manisa. 87, 98, 112, 156, 175,
Mastaba-i Sultan. 294
Matrahac. 229
Matye. Mısır. 297
Mardin. 252, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 267, 268, 269, 292, 333
Maverâünnehr. 332
Medine. 124, 132, 143, 331, 332
Mekke. 124, 132, 143, 276, 278, 279, 300, 331, 332, 333, 338
Mekes. 254
Merend. 224, 231, 246, 249,
Merzifon. 234
Mescid-i aksa. Bak. Kudüs.
Meşhed. 202
Meyafarıkin. 250
Meydan-ı azrak. 290, 292
Mısır. 1, 5, 42, 112, 131, 133, 134, 135, 138, 166, 234, 242, 270, 276, 277, 279, 281, 282, 283, 286, 289, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 303, 305, 307, 308, 309, atik 316, 318, 319, 320, 321, 328, 329, 331, 333, 335, 336, 337, 339, 343, 345, 358, 367
Midilli. 97
Mihalıç. 88
Mikyas. Bak. Maksem-i Nil.
Minşar. 292
Mora. 28, 117
Moton. 117
Muş. 249
Musul. 172, 247, 250, 268, 270,

Nablus. 285
Nahçevan. 225
Navarin. 117
Nehrevan. 173
Nemran. 248, 266
Niğbolu. 119
Niğde. 202
Niksar. 84, 152, 227
Nil. 133, 137, 293, 300, 316, 317, 319, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 331, 335
Nube. 331
Ocan. 196
Orta cami. İstanbul. 88
Osmancık. 109
Ördüklü. 239
Özi. Irmak. 19
Pajugi. 254
Palu. 250, 257
Pulya. 114
Prizrin. 205
Remle. 297, 301, 304, 305, 344
Reşid. 327, 331, 337
Revan. 225, 226
Ridaniye. 312, 313, 315, 316, 321, 330, 367
Rodos. 2, 115, 140, 352, 354
Rumiye-i sugra. Bak. Rum vilayeti.
Rum. 6, 15, 17, 35, 51, 56, 58, 63, 92, 93, 95, 96, 98, 104, 106, 111, 120, 126, 136, 137, 141, 165, 172, 176, 187, 195, 196, 197, 198, 202, 209, 210, 211, 215, 216, 217, 219, 221, 223, 224, 225, 234, 237, 246, 252, 253, 254, 259, 261, 263, 265, 267, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 284, 286, 287, 301, 302, 303, 306, 311, 314, 317, 324, 327, 329, 330, 332, 349, 356, 365
Rum vilayeti. 51, 52, 109, 153, 165, 257, 261, 285
Rumeli. 9, 13, 15, 17, 21, 22, 24, 27, 28, 30, 41, 50, 51, 54, 70, 73, 76, 100, 115, 116, 117, 119, 120, 166, 176, 180, 182, 191, 196, 199, 201, 206, 229, 238, 243, 278, 279, 285, 289, 303, 311, 331, 337, 339, 341, 344, 348, 358
Rumkale. 292
Rum kapı. Diyarbakır. 253
Ruha. Bak. Urfa.
Rumeyle. 318, 320
Sahretü'r-rahman. Bak. Kudüs.
Safed. 296
Said. 285, 314, 316, 319, 320, 324, 325, 326, 330, 331, 333
Sakarya. 109
Saliha. 341
Salihiye. 295, 308, 310, 315, 324, 337
Saray-i amire. 5, 105, 106, 134, 138, 140, 141, 350, 356,
Sarısu. 255
Sason. 248, 250, 254, 257, 266, 269
Saruhan. 1, 43, 52, 87, 109, 111, 112, 344

Saver. 270
Sayda. 345
Semasek. 257
Selanik. 114
Semendre. 28, 29, 32, 59, 70, 87, 115, 117, 119
Serhab. 220
Seyitgazi. 181
Sınur. 226
Sırt. 358
Siban. 254
Silistre. 205
Sincar. 258, 259, 261, 263, 268
Sind. 92, 93
Sine. 262
Siirt. 247, 249
Sinop. 182
Sivas. 61, 181, 182, 183, 185, 187, 191, 234, 238, 257, 348
Siverek. 270
Sofya. 205
Soran. 246, 250
Söğütlüdere. Edirne. 102
Sökman. 191
Sultan Hasan Camii. Kahire. 318
Sultan Selim Köşkü İstanbul. 139
Şabhane-i Karahisar. Bak. Şebinkarahisar
Şam. 92, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 172, 276, 280, 282, 286, 288, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 304, 305, 307, 309, 320, 326, 331, 334, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345
Şebinkarahisar. 7, 84
Şeyhuniye. Kahire. 318
Şirvan. 254, 269
Şirvanat. 266
Talin. 226
Tatasazı. 197
Tebriz. 65, 126, 127, 173, 188, 192, 210, 211, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 230, 246, 248, 252, 261, 268
Tedmür. 293
Teke ili. 1, 2, 21, 30, 42, 47, 60, 157, 158, 282, 302
Telafer. 268, 270
Tercan. 189
Tersane. İstanbul. 140
Tırhala. 341
Tokat. 84, 347
Tophane. İstanbul.
Trablus. Şam. 285, 295, 296, 331, 333, 341, 345
Trabzon. 5, 6, 10, 123, 184, 189, 191, 226
Tuna. 20
Turan. 343
Turla. Irmak. 19
Turhal. 347, 348
Turna dağı. Bak. Cebel-i zühal.
Uğraş köyü. 73, 123
Urfa. 252, 270
Urmi. 246, 270
Ümeyye camii. Şam. 135, 297
Üngürüs. 166, 245, 341
Üsküdar. 1, 75, 81, 176, 180,

351
Venedik. 166
Vidin. 29
Vize. 226
Vustan. 251
Vustaniye. 2, 316
Yassıçemen. 185
Yavedud. Eyüb. İstanbul. 353
Yaylacık. 229
Yedikule. İstanbul.
Yemen. 331
Yenbu. 331
Yenibahçe. İstanbul. 92
Yenihisar. İstanbul. 230
Yenişehir. Bursa. 163, 174, 180
Yenişehir. Teselya. 341
Yezd. 220
Zağra. 33, 35, 73
Za'ka. 301
Zengibar. 331
Zile. 348
Zurki. 250, 269
Zülkadir ili. 229 234, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 255, 256, 266, 267, 275, 285

Abdal. 347
Alevi. 43, 129, 131, 176
Arakiye. 133
Ardçı. 327
Arap. 129, 131, 202 234, 285, 290, 291 295, 298, 301, 308, 310, 316, 321, 322, 323, 329, 330, 335, 336, 337, 344, 345, 352, 356
Arz. 136
Atabeğ. 116
Ayak divanı. 154
Azeb. 174
Bab-ı hümayun. Bak. Kapı
Babü's-saade. Bak. Kapı
Baradost. 246
Bargah. 114
Barhane-i hümayun. 298
Bac. bacdar. 117, 214
Bağ yurdu. 220
Bayındırlı. 178, 189, 219, 231, 256, 311
Bedevi. 277, 285, 310, 313,
Berat. 87, 272, 273, 326
Beylerbeyi. 24, 44, 100, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 176, 199, 201, 229, 238, 285, 317, 358
Beytü'l-mal. 134
Belde-i tayyibe. 3, C, II. Not. 136
Beraya. 296, 325
Bid'at. 4, 167, 182, 192, 274, 279, 296, 299
Binbeyi. 315
Bohti. 247, 250, 269
Bölük başı. 266
Bölük halkı. Bak. Kapı kulu.
Cami. 107, 108, 109, 123, 135, 220, 318
Celali. 125, 347, 348
Cündi. 285, 313, 322, 323, 330
Çerge. 316, 338
Çerkes. 51, 132, 136, 237, 242, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 303, 304, 308, 310, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 334, 336, 337, 342, 345, 367,
Çavuş. 290
Daruga. 219
Darü'ş-şifa. 109
Darbezen. 235
Daş harem. Birun. 129
Deccal. 347

Defterdar. 100, 140, 225, 279, 340, 341
Dergah-ı ali. 341
Devidar. 315
Diba. 220
Dil. 282
Dilsiz. 139, 225
Dinar. 291, 333
Divan-ı hümayun. 11, 22, 23, 30, 70, 71, 73, 76, 84, 98, 119, 136, 140, 145, 146, 169, 194, 218, 219, 225, 273, 308, 311, 356, 358, 361, 362
Dizdar. 242
Donanma-yi hümayun. 334, 352
Efrenci sikke. 271
Emir-i ahur-i kebir. 138, 162, 191, 226, 315
Emir-i silah. 315
Emirü'l-ümera. 285
Ferman-ı hümayun. 5, 6, 15, 17, 27, 33, 37, 52, 70, 87, 88, 104, 112, 114, 145, 148, 162, 176 183, 233, 234, 238, 242, 244, 254, 255, 256, 257, 273, 274, 275, 279, 280, 286, 288, 290, 300, 304, 307, 311, 316, 317, 320, 329, 330, 335, 339, 340, 347, 353, 358
Filori. 1, 138, 195, 255
Firavun. 177, 279, 323, 328, 331, 334
Frenk. 114, 119, 310
Garib. 199
Göke. 41
Gülbank. 50, 79, 348
Gürcü. 5, 10
Habeş. 339, 345
Hacib. el-huccab. 94, 315
Hankah. 108
Harici. 70, 125, 173
Has. araba. 7, 226, 344
Haseki. 303
Haydari. 230
Hazinedarbaşı. 128, 129, 315, 360
Hazine-i amire. 101, 243, 291 339, 340, 256, 360 364
Hekimbaşı. 135, 360
Hil'at. 16, 21, 116, 117, 122, 270, 324, 332, 333, 346, 362
İl, 1, 2, 5, 6, 9, 10, 13, 27, 30, 34, 42, 43, 51, 52, 60, 112, 114, 118, 137, 239, 242, 246, 247, 255, 262, 263, 265, 269, 270, 271, 272, 274, 296, 302, 304, 316, 324, 325, 326, 327, 330, 331, 345, 363
İmaret. 108, 109
İrafaza. 56, 221, 274, 279, 299, 347, 363. Bak. Rafızı. C. III. Sözlük.
Kadırga. 145, 176, 353
Kalender. 350, 351
Kapu. 6, 11, 13, 16, 24, 52, 54, 75, 76, 77, 80, 88, 91, 94, 145, 156, 164, 166, 180, 191, 197, 227, 228, 231, 236, 237, 242, 248, 249, 251, 253, 255, 256, 270, 271, 274, 275, 280, 282,

288, 289, 300, 302, 305, 313, 323, 331, 333, 337, 339, 340, 347, 349, 351, 352, 358, 360, 361
Kapu ağası. 118, 128, 129
Kapucu. 94
Kapucubaşı. 24, 119, 158
Kapudane. 353
Kapudan-ı derya. 118, 140, 334, 353
Kapucular kethüdası. 308, 360, 361
Kapı kulu. 22, 49, 57, 58, 82, 84, 94, 98, 100, 131, 261, 265, 295, 302, 335, 344
Kara çadır. Bargah. 163, 192
Kaz'asker. 79, 116, 137, 212, 243, 244, 278, 329, 337
Kethüda. 266, 326
Keblenüma. 2
Kırkerlik, 303
Kızılbaş. 6, 12, 21, 30, 31, 32, 43, 44, 45, 52, 53, 54, 62, 67, 78, 84, 124, 126, 127, 167, 170, 176, 181, 182, 183, 185, 189, 192, 195, 196, 200, 202, 204, 206, 208, 209, 211, 213, 215, 217, 218, 220, 221, 224, 225, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 238, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 277, 278, 279, 280, 308, 333, 343, 347
Kilarcıbaşı. 129
Korıcı. 192, 207, 211, 217, 218, 226, 231, 251, 262, 266, 267
Korona. 364
Kötavul. 242
Kubbe altı. 113, 116, 117, 118, 331, 334, 336, 337, 342, 345, 367
Kürt. 196, 202, 219, 231, 245, 248, 249, 254, 255, 256, 257, 259, 261, 262, 263, 266, 267, 270
Lala. 114, 116
Levend. 347
Mahmil. 300, 337
Meczub-i ilahi. 347
Medrese. 108, 109
Mehdi. 347
Mektep. 108
Melikü'l-ümera. 269, 321
Memluk. 117, 118, 120, 275, 277
Menşur. 9, 129
Mescit. 109, 220
Metris. 310, 321, 322, 323, 330
Mir-i ahur. Bak. Emir-i ahur
Mir-i alem. 317
Musalla. 120,
Müfti'l-enam. Bak. Şeyhülislam
Mülazim. 123
Müsahip. 123, 135, 138, 139
Müteferrika. 253, 341
Nakkaş. 139
Nedim. 114, 123, 139
Nevruz. 174, 340

Nişancı. 112, 116, 119, 219, 278
Nişan-ı şerif. 271
Noyan. 175, 292
Nöker. 322
Nüzül emini. 238
Odabaşı. 360
Onerlik. 303
Ordu-yi hümayun. 229, 280, 289, 316, 339, 340, 356, 358
Osmanî akça. 181, 182, 224, altın 245
Otaga. 67
Otag-ı hümayun. 11, 23, 24, 25, 26, 28, 48, 54, 58, 59, 74, 80, 87, 91, 94, 98, 113, 114, 115, 118, 136, 144, 146, 151, 156, 173, 174, 180, 181, 182, 183, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 217, 219, 222, 224, 226, 227, 228, 231, 234, 238, 241, 242, 245, 246, 247, 249, 251, 253, 255, 257, 261, 263, 265, 268, 273, 280, 281, 282, 283, 288, 289, 290, 291, 294, 295, 297, 298, 301, 304, 310, 311, 313, 316, 320, 324, 326, 327, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 345, 346, 349, 357, 358, 361, 362, 364
Peşkeş. 76, 333
Prangi. 321
Raiyet. Reaya. 4. 96, 145, 168, 226, 279, 296, 325, 334, 352
Ribat. 109
Rical-i gayb. 132
Ruzname. 3
Sahabi. 224
Saka. 199
Sancak. 339, 341, 344
Saray ağası. 129
Saray hocası. 131
Sayeban. 279, 294
Sefer-i hümayun. 76, 199, 306
Sekbanbaşı. 219, 244
Selçuklu sultanları 110
Silahdar. 199, 261, 266
Sipahi. 11, 22, 24, 44, 45, 54, 60, 105, 145, 176, 181, 182, 191, 192, 195, 199, 202, 229, 233, 261, 266, 274, 314, 317, 339, 340, 341, 344, 346, 347
Siper. 186, 200, 204
Solak. 338
Sübaşı. 147, 261, 339
Sünni. 219, 221, 245, 258, 299
Şafi'i. 337
Şerif. 332, 333
Şeyhülislam. 108
Şi'a. 171
Tatar. 18, 19, 124, 125, 163
Tavacı. 327
Taya. Daye. 138, 353
Teheccüd namazı. 129, 130, 131
Terakki. 89, 98, 335, 358, 362
Tersane. 140, 245
Timar. 44, 149, 150, 151, 163, 181, 182, 191, 202, defterdarı. 256, 335, 339, 340, 341
Toy. 56, 57, 66, 68, 105, 125, 328

Tuğ, 149, 150, 151, 163, 206
Tuğra. nüvis. 29, 119
Türk. 42, 47, 52, 63, 68, 77, 84, 158, 171, 202, 238, 241
Türkmen. 84, 189, 196, 239, 240, 241, 285, 348, 367
Uc. 10, 28, 34, 84, 115, 117, 118, 120, 124, 144, 151, 153, 226, 232, 245, 256, 260, 261, 263, 266, 273
Ulak. 17, 18, 26, 32, 33, 75, 136, 218, 234, 242, 256, 257, 275, 280, 320, 333, 339, 341, 346, 348, 362
Ulufe. 199, 271, 299
Ulu'l-emr. 216
Ulus. 239, 255, 265
Yazıcı. 140
Yeniçeri. 24, 49, 61, 63, 69, 76, 79, 80, 81, 88, 89, 90, 94, 98, 114, 118, 120, Ağası. 187, 192, 193, 194, 199, 206, 219, 224, 225, 229, 234, 238, 243, 262, 266, 284, 302, 316, 317, 318, 323, 344, 347, 360
Yurt. 60, 246, 247, 269, 324, 345, 367
Yüzbeyi. 315
Varoş. 323
Vezir-i azam. 7, 47, 48, 53, 59, 70, 79, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 336, 338, 342, 347, 353, 358, 360, 361
Zaim. Zuama. 274, 299, 335
Zaviye. 108, 342
Zeamet. 182, 202, 235
Zenberek. 200, 204, 239, 302, 318

Not: Dizin'de Allah, Rab, Cihad, Cihad-ı ekber, Peygamber, Nebi, Din-i Muhammedi, İslam padişahı, dini, ordusu kılıcı, toprakları, ülkeleri sancakları, Kafir, Küffar, Sultan, Hakan, Şah, Hünkar, Padişah, Serdar, Başbuğ, Bey, Gazi, Şeri'at, Şer'-i şerif gibi deyim ve deyişler, Muhammed, İbrahim, Davud, Süleyman, İdris, Nuh, Yusuf, İsa, Musa, Zeliha v.b. Din büyükleri, Feridun, Behram Dara, Rüstem, Menucehr, Cem, Cemşid. Hatem, Hamza gibi efsanevi adlar ile al-i Osman, Osmanoğlu, Osmanlı gibi isimler metni doldurmuş olduğundan Dizin'e alınmamıştır.

Metinde geçen eski sözcük ve Deyimlerin Açıklamaları

Sözcük ve açıklamalarda bundan önceki ciltlerde yapılan açıklamalar gözönünde tutularak yinelemeden kaçınılmıştır. Açıklamalarda yabancı kökenli olmakla birlikte dilimizde bugün de yaşayan sözcüklere yer verilmemiştir. Tersine, Türkçe oldukları halde unutulmuş kimi sözcükleri tanıtmaya özen gösterilmiştir.

adetu'llah. Tanrısal yöntem. Tanrısal töre.
akl-ı küll. Tanrısal akıl. Ruhani akıl. Selimî, iyiyi, kötüyü ayıran akıl. Burada Sultan Selim'in akılca olan üstünlüğüne işaret vardır.
allame. Bilimdeki derinliğiyle ün yapmış olan bilgin.
arakıye. Sarık ya da, dolama altına giyilen takke. Baş terliği.
aşina. Tanıdık, bildik.
aşiyan. Kuş yuvası Küçük zarif ev.
atiyye. Armağan, bahşiş.
ayağ. Ayaklı kadeh. dolu.
ayan. Bir beldenin önde gelen soylu kişisi.
ayine. Ayna.
ayş ü tarab. Çalgı çengi, eylence. Rahat bir yaşamda olmak.
bahri. Balık. gemi.
barhane. Ağırlık.
Bari. Tanrı. Allah.
batıl. Sakat, çürük, geçersiz düşünce.
bed-amel. Kötü iş, yaptıkları fena olan.
bed-mestlik. Sarhoşluktan sonra ki tinsel durum.

berre. Hiç. Yoktan.

beşinci ay. Türkmenlere özgü ay adlarından biri. Bire, üçe, beşe, yediye gibi. Beşinci ay, Beşe ayı. 22 Nisan -21 Mayıs günlerini kapsayan ay. Ali Rıza Yalgın. Cenupta Türkmen Oymakları. İstanbul. 1931-32, Bir de İran takviminin beşinci ayı. Mırdad. 22 Ağustos - 21 Eylül.

betinlem .Betinleme. Tasvir Sözle, yazıyla, çizgiyle bir öğeyi tanıtma.

bezirgan. Tüccar. Tacir.

bi-çare. Zavallı, çaresiz.

cah. Makam. Yer. Mevki.

canib. Yan, yön, Canib-i Hak. Tanrı katı.

cemre. Kor. Gökten inen sıcaklık getiren od.

cevza. İkizler burcu. Bak. c. I. Not. 113.

çadır. Çarşaf. İran kadınlarının giydikleri üstlük. İrak'ta Aba adı ile anılır.

çatma oda. Portatif bina. Çıtadan yapılma köşk. Çit kasrı.

çelipa. Salip. Haç. Put.

çenber. Türkmen kadınların başlarına bağladıkları ipek dolama. Baş yemenisi.

çenk. Kanuna benzer, dik tutularak çalınan bir çalgı. Kabak.

darü'l-harb. Dinsel savaşların etki alanında kalan yer yüzü parçası. c. II. Not. 133.

daş. Dış, hariç

deccal. Kıyametten az önce çıkacak ve insanları aldatacak olan yalancı Mesih.

dilaver. Yiğit,yürekli.

eygin. Yatkın. uysal.

eyrükülmek. İyiliğe yöneltilmek.

eyvan. Divanhane. önü açık büyük salon. Kemerlerle çevrili geniş alan.

fikr-i ham. Olmayacak düşünce, boş betinleme, gerçeğe dayanmayan görüş.

gömülte. Tuzak, boğuntu. oyun.
göyendirmek. Yaktırmak. Acı çektirmek.
gufran. Yarlıgama, afvetme.
güle. Şen, şakrak, neşeli.
hadim-i harameyn. Kutsal Mekke ve Medine kentlerine hizmet eden. Osmanlı padişahlarının sanlarından biri.
hafız. Koruyan, ezberleyen, özellikle Kur'an'ı ezberinde tümüyle tutan kişi.
hakir. Değersiz, itibarsız. bayağı.
halhal. Ayak bileziği.
hamid. Övülmeye değer. Tanrı adlarından biri.
has. Padişahlara ayrılan gelir getiren toprak ve mallar.
hatt-ı şerif. Hükm-i hümayun. Padişahın buyruldusu.
hayal-i muhal. Gerçek olmayan imge. boş hülya.
hayrü'l-fatihin. Fatihlerin en hayırlısı. İşi en iyi eyliyen kişi.
hefthaşme. Yedi kat ululuk, görkem.
hıfz-ı İlahi. Tanrının koruyucu gücü.
hikmet-şinas. Filozof.
hulle. Cennet giysisi. belden aşağı ve yukarı iki kesimde olan giysi.
hünkar. Padişah.
ırafazı. Bak. Rafızi.
ıskarlat. XVI. yüzyılda beğenilen ve Avrupa'da dokunan bir kumaşın adı.
ihya-yi leyl. Gece uyumadan ibadet ederek zamanı değerlendirmek.
inziva. Bir köşeye çekilme. dünya işleriyle olan ilişkileri kesme.
istimalet. avutma, gönlü feraha çıkarma. c. I. Not. 227
izzet. Ululuk, değer, saygınlık.
kahhar. Çok kıyıcı, hiç acımasız. Tanrının adlarından biri.
kanaat. Her hale razı olma hali.
kantarma. At, beygir, katır ve eşeklerin yönetilmesi için ağızlarına takılan demir parça.

kasr. Köşk. Villa.

kaza ve kader. Yazgı. Ezelde kişi hakkında verilen hüküm ve edilen değerlendirme.

kemha. İpek kumaş, havsız kadife.

kepenek. Çobanların omuzlarına attıkları kolsuz, dikişsiz keçeden üstlük.

keramet. Ermişlerin gerektiğinde gösterdikleri üstün davranışlar. Kerem.

kerrar. Hazret-i Ali'nin sanlarından biri. Düşmana döne döne saldıran gözü pek yiğit.

kevser. Tatlı su. Cennette bir ırmağın adı. Kur'an'da bir sure adı. Bolluk.

kıblenüma. Kıbleyi yön olarak belirten araç. Bir çeşit pusula.

kıran. Yakınlık. İki şeyin karşılaşması. Güc ve görkemden yana yakın olan.

kısmet. Bölme. Pay, nasip.

kisra. İran şahlarının sanlarından biri.

köçek. Bektaşilik ve alevilikte bu inançları benimseyen kişi.

kötavul. Muhafız kuvvetleri. Hassa askeri ya da ordusu.

kutni. Pamuk ve ipek karışımı dokunan kumaştan giysi

lafz. Söz. bir tek söz.

leşkeraraluğ. Askere desteklik etme. Orduya moral verme.

li'llahi taala. Ulu Tanrı aşkına.

lücumlanmak. Gemlenmek.

mahfe. Dış etkilerden korunmuş yer. Develerin üstüne konan kapalı küçük köşk.

meczub-i ilahi. Tanrı katından olan sevgiyle kendinden geçimiş kişi. Deli.

mehdi. Doğru yolu tutan. Sahib-zaman. İnsanları doğru yola iletecek olan.

melal. Üzülüş. Keder.

mersiye. Ağıt. Ölünün ardından yazılan hem acıyı, hem de ölüyü tanıtan şiir.

mesire. Gezi. Gezi yeri.
meşreb. Tutum. davranış, yaradılış, tutulan yol.
mit'a. Süreli nikah. Şi'i mezhebinde kabul edilen bir nikah biçimi.
möhre. Yuvarlak mühür. Halka, altın top.
mukadder. Yazgı. ezelden kişiye takdir olunan.
murakabe. Gözleme, kişinin kendini dinlemesi, gözlemesi.
musafaha idişmek. Kucaklaşmak, tokalaşmak.
musalla. Açık hava namaz yeri.
mücavir. Komşu. Kutsal yerlerde bir süre kalan yabancı.
müctehid. Din konularında kurallar koyacak derecede bilgin kişi.
müfsit. Fesatlık çıkaran, yaramaz. ara bozucu.
müteşerri. Şeriat kurallarına sıkıca bağlı kişi.
nakkare. Çifte nara, dümbelek.
nakş-i peleng. Bir kumaş ve çini motifi.
nefir. Boru. Kıyamet gününde öttürülecek düdük. Çağrı
nefs-i emmare. İnsanı hayvansal duygularla yaşatan nefis.
nikab. Peçe, yüz örtüsü, lesme, burka'
niyazname. Yakarma yazısı.
noyan. Nuyin. Padişah zade. Cengiz sülalesinden prens.
olmıgılmak. Olagelmek.
otağa. Padişahların sarık, üsküf ve kallavi üzerine taktıkları elmas altın ve tüylerle bezeli görkemli süs takısı.
payendaz. Yol yaygısı.
peçe. İslam dünyasında kadınların yüzlerini göstermemek için taktıkları örtü.
pelid. Pis, mundar, alçak, rezil.
pişkeş. Peşkeş, armağan,sunu
postin kürk. Dışı sof içi içi vaşak vb., kürkle döşeli giysi.
rah. yol.
rafızi. Hazret-i Ebu Bekr ve Ömer'in halifeliklerini kabul etmeyen kişi.

reg. Damar.

revac. Sürüm, değerlilik, kıymet, geçerlik.

revak. Üstü örtülü önü açık yer. Kemer altı. Sundurma.

riayet. Gözetme, sayma, ilgi gösterme.

ruzname. Gündem

sahabe. Peygamberin dostları. Ashab

secdegah. Secde yeri. Cami, musalla, Saygıda aşırı gidilecek makam.

seraguş. Kadınların başlarından sarkıttıkları ince keçi kılından örülmüş saçak

setr-i avret. Gösterilmesi çirkin olan yerlerin örtülmesi.

simin kemer. Gümüş ayakla işlenmiş bele takılan süs eşyası.

simurg. Anka kuşu

siper. Savaşçıların uğraş zamanında giydikleri bir çeşit zırh.

söz gelici. Güncel konu.

savurmak. Suya doyurmak, kandırmak.

şahbaz. Akdoğan. Yiğit. Şanlı.

şaki. Haydut. yolkesen, soyguncu. Din kurallarına saygı göstermeyen.

şemle. Erkeklerin başlarına sardıkları ve omuzlarına attıkları bir giysi.

tak. Bina kemeri. Yarım daire biçiminde örülü kapı. Gök, Kubbe.

takıyye. Birinin bağlı olduğu inancı belirtmeyerek toplumа şirin gözükmesi.

tama. Doymazlık, aç gözlülük.

ta'miye. Ebced hesabında sayıyı tutturmak için eklenen ya da düşülen harf ya da sözcük.

tanmak. Şaşmak. Danışmak.

tar. Tel. Bir çeşit telli çalgı.

tartıllu. Ağır, değerli, okkalı.

tasavvur-i batıl. Boş düşünce.

taylesan. Sarığın omuzlara salınan perçemi. Şal.

techiz. Donatma. Cenazenin gömülmeye hazırlanması.

te'dib etmek. Edebini vermek. Terbiye etmek. Yola getirmek.

teheccüd namazı. Gece yarısı kılınan namaz.

tekbir. Ululama. Allahın büyük olduğunu söyleme. Allahü ekber deme.

tekerek. Kurs.

tekfin. Cenazeyi kefenleme.

temkin. Ağırbaşlılık. Uzak görüşlülük.

tepelik. Kadınların örtüleri örtmeden önce başlarına giydikleri küçük takke.

terakki. Yükselme. Yeniçeri ve sipah bölüklerinde başarılı askerlerin ulufelerinin ya da görevlerinin arttırılması. Çoğu sefer zamanında önce ya da sonra gereğine göre kimi de yıl hesabına göre yapılırdı.

terk. Atın arka sağrısı.

tok. Tasma, gerdanlık, tavk.

tolga. Başlık. Migfer.

toy. Ziyafet. Çoğu cenazenin gömülmesinden sonra verilen yemek. Eski Türk gömme törelerinden kalma bir töredir.

tutya. Göze sürülen ve çinko karışımından yapılan sürme.

ulü'l-emr. Buyruk ıssı. Hükümdar.

uş. İşte

uzlet. Yalnızlık köşesine çekilmek. İnziva.

vahdet. Tektik. yalnızlık.

virgü. İnsan, lutuf, vergi. yaradılış.

yakıdmak. Susuzluğunu gidermek. Suya kandırmak.

zebun. Güçsüz, aciz, düşkün.

zehi. İşte.

zeyn-i zencir. Atların boyunlarına takılan savaklı zincir.

Zuama. Zaimin çoğulu. Zeamet sahipleri

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

BİLİM DİZİSİ :

Tacü't-tevarih (C.3)	Hoca Sâdeddin Efendi (Haz. İsmet Parmaksızoğlu)
Tarih-i Bosna	Ömer Bosnavi (Haz. Kâmil S
Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi	Dr. Sevinç Sokullu
Toplumbilimsel Düşün	C. Wright Mills (Çev. Ünsal

YAZIN DİZİSİ :

Gülüp Ağladıklarım	Ahmet Rasim (Haz. Ahmet S
Kırk Yalan Köse-Yalan Tükendi	Feraizcizade Mehmet Şâkir (Haz. Dr. Nevin Önberk
Beşinci Frank	F. Dürrenmatt (Çev. Tahsin S
Köroğlu Kol Destanları	Ümit Kaftancıoğlu
Tengsir	Sadık Çubek (Çev. Dr. Naci Tokmak)
Duino Ağıtları	R. M. Rilke (Çev. Turan Ofla

SANAT DİZİSİ :

Rönesans Sanatı	Elie Faure (Çev. Bertan Onar

ÇOCUK DİZİSİ :

Kırlangıcın Kanat Vuruşu (Çocuklar için şiir seçkisi)	Ali Püsküllüoğlu
Yaramaz Sözcükler	Fazıl Hüsnü Dağlarca
Bir Gök Dolusu Güvercin	Yalvaç Ural
Düşleme Oyunu	Mehmet Seyda
Altın Bilezik	Mehmet Türkkan
Ekmek Parası	Muzaffer İzgü